

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

GÖZETİMİN KÜRESELLEŞMESİ

Güvenlileştirme Düzeninin Kökeni

**ARMAND
MATTELART**

KAL Kİ OOH

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Gözetimin Küreselleşmesi

Güvenileştirme Düzeninin Kökeni

Armand Mattelart

Orijinal Adı: *La globalisation de la surveillance/*
The Globalization of Surveillance

Kalkedon Yayıncılık: 205

Sosyoloji Kitaplığı: 3

Hırkai Şerif Mah., Bali Paşa Cad., Fatih/İstanbul

Telefon ve Fax: 0212 512 43 56

e-mail: kalkedonyayinlari@gmail.com

Dizi Editörü: Onur Gayretli

Yayına Hazırlayan: Hakan Tanıttıran

Kapak Tasarım: Şahan Yatarkalkmaz

Düzelti: Gökhan Sofuoğlu

Bu kitap Ceylan Matbaası'nda (Ahmet Uçar) basılmıştır.

Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi, No: 83, No: 317-318-319,
Zeytinburnu/İstanbul.

Tel: 0 212 613 10 79

isbn: 978-605-4511-40-2

Fransızca Baskı: La Découverte, 2007

İngilizce Baskı: Polity Press, 1 Baskı (Ekim, 2010)

Türkçe İlk Baskı: Kalkedon Yayınları - Mart 2012

Tüm hakları saklıdır

Copyright© Kalkedon Yayınları 2012
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

GÖZETİMİN KÜRESELLEŞMESİ

Güvenlileştirme Düzeninin Kökeni

Armant Mattelart

Türkçesi

Onur Gayretli - Su Elif Karacan

Armand Mattelart

Ocak, 1936 Belçika doğumlu olan yazar. Fransa'da Rennes II. Üniversite-si'nde öğretim üyesidir. Yapıtları: *Pour un regard-monde*. Michel S  n  cal ile birlikte, La D  couverte, 2010; *Diversit   culturelle et mondialisation*. Paris, La D  couverte, 2005; *Introduction aux Cultural Studies*,   rik Neveu ile birlikte, 2003; *Histoire de la soci  t   de l'information*, Paris, La D  couverte, 2001; *Histoire de l'utopie plan  taire. De la cit   proph  tique    la soci  t   globale*, Paris, La D  couverte. Poche, 2000; Michele Mattelart ile birlikte İletişim Kuram-ları Tarihi (*Histoire des th  ories de la communication*), İletişim Yayınları, 1998; *L'invention de la communication*, La D  couverte, 1994; *La communica-tion-monde*, La D  couverte, 1992; *La Publicit  *, La D  couverte, 1990, 1994; *Beyin İ  fal Şebekesi/Uluslararası Reklamcılık* (L'internationale publicitaire), Ayrıntı Yay., (1995), La D  couverte, 1989; *Le carnaval des images. La fiction br  silienne* (  mgeler Karnavalı. Brezilya Kurgusu, İletişim Yayınları), M. Mattelart'la ortak yapıtı, INA/La Documentation fran  aise, 1987; *Penser les m  dias*, M. Mattelart'la ortak yapıtı, La D  couverte, 1986, 1991; *La culture contre la d  mocratie? L'audiovisuel    l'heure transnationale*, M. Mattelart ve X. Delcourt'la ortak yapıtı, La D  couverte, 1984; *L'ordinateur et Le Tiers Mon-de*, H. Schmucler, La D  couverte, 1983; *Technologie, culture et communicati-on. Rapport au ministre de la Recherche et de l'Industrie*, Y. Stourdz  yle ortak   alışması, La Documentation fran  aise, 1982; *De l'usage des m  dias en temps de crise*, M. Mattelart'la ortak yapıtı, A. Moreau, 1979; *Donald l'imposteur*, A. Dorfman'la ortak yapıtı, A. Moreau, 1977; *Multinationales et syst  mes de communication*, Anthropos, 1976; *Mass media, id  ologies et mouvement r  vo-lutionnaire*, Şili 1970, 1973; Anthropos, 1974.

İçindekiler

Giriş	7
Bölüm I: Disiplin Altına Alma / Yönetme	11
Gözetim: Siyasi Bir Gözlemevi Olarak Suç	13
Gözetleme-Güvenlik: İki Kavram, Tek Toplum	15
Biyotip Sanatı Üzerine	19
Antropometri: Ölçülen Bedenden Siyasi Bedene	21
Yasal Fotoğraf	25
Parmak İzi ya da Kimliğin Matematiksel İdealinin Bulunuşu	28
Sosyal Savunma: Güvenlik ve İlk Biyometrik Tanımlama	31
Cezalandırma: Tutuklu Kalabalık	35
Modern Barbarlığın Biyotipleri Üzerine Tartışmalar	37
Doğuştan Suçludan Kalabalığın Suçlarına	41
Gustave Le Bon: Kitle Psikolojisi ve “Halk”	43
Gabriel Tarde: Modernite ve Kamuoyu	47
Kitle Toplumu Yönetimi: Topyekûn Savaşın Dersler	51
Kamuoyuna Göre Hareket Etmek	52
Teknokrasinin Doğuşu	60
Kayıp Savaş: Kalıcı İstisna için Erken Bir Laboratuvar	65
Bölüm II: Hegemonya Altına Alma / Etkisizleştirme	73
Soğuk Savaş ve Ulusal Güvenlik Dini	75
“Küresel Düşman”, Şeytana Karşı Haçlı Seferi’nin İlk Baskısı	76
Askeri Üsler Sistemi, Yeni Stratejik Sınır	79
Tekno-Askeri Matris	83
Gizli Servisler Mabedi	86
Echelon: Bir Gezegen Telekulak Sistemi için Prototip	91
“Tanımlanmış Olağanüstü Hal” Dönemlerinde Psikolojik Savaş	93
İletişim-Kalkınma-Güvenlik: Stratejik Denklem	96
“Kamu İşleri” ya da Ulusal Güvenlik Doktrinini	
Yeniden Bölümlere Ayırma	99
Modernleşmenin Öznesi Olarak Ordu	100
Jeopolitik Bir Proje	106
Kitle Telkini Kitle Kültürünü Sınır	111
Kontrgerilla Hareketi, Seferi Güçlerin Yol Ayrımı	119
Pentagon’un Rötarlı Farkındalığı	130
Barışı Sağlamaya Dönüş	133

Kontrgerilla Harekâtı Yazılımı	137
İşkencenin Uluslararasılaştırılması	149
Kıta Amerikası Okulu	150
Askeri İstihbarat: Yaşamın ve Ölümün Kontrolü	153
Baskıcı Bir Polis Gücü Oluşturmak	157
İşkenceye Karşı Manifesto	165
Güvenlik İş Birliği: Soğuk Savaş Sonrası Yeniden Örgütlenme	168
Bölüm III: Güvenlileştirme/Güvensizleştirme	175
Yeni İş Düzen	177
“Geleneksel Sosyal Kontrol Yöntemlerinin” Bozulması	178
Krizden Çıkış Noktası Olarak Toplumun Bilgisayarlaştırılması	181
Bilgi Teknolojisi, Dosyalar ve Özgürlük Yasası	184
Kuşatma Altındaki Post-Fordist Kurumlar	188
Devlet Güvensizliği: Suçluluğun Dramatizasyonu	191
Yeni Acil Durum Sistemleri	195
Küresel Savaş ve Küresel Ekonominin Teolojik Söylemi	202
Sonu Olmayan Savaş: Tekno-Güvenlik Paradigması	207
Terörizm ile Kastedilen Nedir?	209
Yeni Küresel Düşman: Ulusal Güvenliğin Geri Dönüşümü	211
ABD Vatanseverlik Yasası	216
İktisadi Yoğunlaşma, Savaş Müttefikleri	223
Modernleşme İdeolojisine Dönüş	226
Küresel Akışların Güvenliğini Sağlama	230
İsrail: Bir Garnizon Toplumunun Doğuşu	237
Avrupa Polis Alanı	245
Europol, Bir İstihbarat Teşkilatı	246
Bir “Güvenlik Kültürü”: Şengen Bölgesinde Yalancı Bahar	249
Biyometrik Kimlik Projeleri	256
Vatandaş Koruma İlkelerinin Zayıflaması	262
Yabancılar ve “Suç Ortakları”	267
Korkunun Katalizörü: Terörizm	270
Bedenlerin ve Eşyaların İzlenebilirliği	277
Polis Muhbirlerinin Yakınsaması	280
Kredi Kartlarına Dönüş	282
“Akıllı Etiketler”: Aşırıya Kaçma Arzusu	289
Genetik Nüfus Yönetimine Doğru?	293
Sonsöz	299
Genel Kaynakça	306

GİRİŞ

11 Eylül 2011 yılından bu yana “teröre karşı küresel savaş”ta demokratik hükümetlerin benimsediği istisna önlemlerindeki artış, gözetim sistemlerinin vatandaşların gündelik yaşamlarına müdahalesinin artmasıyla birlikte ilerlemiştir. Güvenlik kaygılarının artması, teknolojik tepkideki artış ile karşılaşmıştır. Askeri ve polis baskısının tırmandığı bir durumda güvenliğin ve özgürlüğün, gizliliğin ve şeffaflığın, baskının ve rızanın ve itaatin ve direncin daha kolay anlaşılabilir ve uzun vadeli bir eğilimin daha az ayırt edilebilir bir parçası olduğu unutulmamalıdır. Başka bir deyişle, istisna ile kural arasındaki hassas dengenin, kendi geçmişi vardır. Her dışlama politikası, inatla yerinde kalan bir mirasa biçim vermek için önceden var olan önlemler ve doktrinlere eklenmiştir. Topyekûn savaştan sömürgeci ya da yeni-sömürgeci seferlere, düşük yoğunluklu çatışmalar ve isyanların ve halk ayaklanmalarının yerleşik otoriteler tarafından bastırılmasına kadar demokratik huzurdaki bütün bu belirgin istikrarsızlaştırma, temel özgür-

lüklerin korunmasındaki gerilemeyle sonuçlanmıştır. Bu durum, isyancı birey ve grupların bu sürece direnme cesaretini kırmıştır.

Hukuk kurallarındaki her kesinti, demokrasinin zorbalastırılmasını ve demokrasiye dayanak oluşturan değerlerde bir gerilemeyi beraberinde getirir. Bu büyük “kötülük” karşısında, bunu durdurmak için kullanılan olağanüstü araçlarda hiçbir sınır yoktur. Her durumda şüphe mantığı, korkudan kendine pay çıkarır ve “normal” prosedüre kalıcı bir ceza mührü basar. Devletin varlık nedeni namına görevin kötüye kullanılması, demokratik toplumların karanlık yönlerini analiz etmede sıra dışı bir kaynak sağlar. Zamanla yeniden ortaya çıkmaları, tarihsel bir görüşü benimsemeyi daha uygun hale getirdiğinden güncel olayları anlayabilir ve onlarla ilgili eleştirel düşünebiliriz.

Tarihin desteklediği bir bakış açısı yine, olağanüstü haller ya da istisna, gözetim ve güvenlik, krizler ve kamuoyunu etkileme araçlarına özel önem veren sosyal kontrol araçları arasında derece derece gelişen ayrılmaz bağları görmenin yeni bir biçimini sunar. İstisnalar; ikna, caydırma, kampanyalar ve propaganda ile el ele yürüdüğünden bedenleri kontrol ve kaydetme, “kalpler ve zihinler” ve “irade üzerinde kontrol” anlamına gelir ve psikolojik savaş uzmanları tarafından oluşturulan terminolojiyi kullanmayı gerektirir. Bu kategorik zorunluluk, bu sayfalardaki tüm analizlerimiz ve görüşlerimizde gözden geçirdiğimiz ortak temadır.

Bu kitap, bir bütün olarak toplumda sahtecilik yapılamayacak kimlik tanımlama yöntemi olması açısından parmak izini yaygınlaştırmının planlandığı on dokuzuncu yüzyılın sonuyla başlar ve dünya çapında kimlik tespiti ve vatandaşları sosyopolitik şüpheliler kadar pazarın ve iş düzeninin bireyselleştirilmiş hedeflerine dönüştüren takip sisteminin yükseldiği küresel enformasyon çağıyla sona erer.

Bu jenealojide (soy bilim) üç soru iç içedir. İlk olarak, acil

dürum ya da istisna rejimlerinin yanı sıra, kavramlar ve doktrinler, “yıkıcı güçlere karşı güvenliği devreye sokmak” ya da tercih edilmiş ahlaki istatistiklerin kendi aktüeryal tekniklerini kullanarak sosyal düzeni “sağlamak” amacıyla nasıl düzenlenmiştir? Bu tür kavramların ve doktrinlerin amacı, gerçek ya da sözde, yerli ya da yabancı, uluslarüstü, topyekûn ya da küresel düşman, doğuştan suçlu ya da modern barbar, kitle, asi, yıkıcı, protestocu, yabancı ve terörist olduğuna bakmaksızın düşmanın profilini belirlemektir. Tüm bu son derece esnek kategoriler, tanımlanmalarından ileri gelen muğlaklıkta kaynaklanan edimsel güçlerinin altını çizmektedir. İkincisi, bireysel ya da kolektif özgürlükler üzerindeki sorgulayıcı gücünü kullanan polis ve askerlerden alınan tekniklerin kapsamını genişleten sosyo-teknik sistemler nasıl tanıtılmaktadır? Son olarak, ağlar ve kanallar aracılığıyla ve mücadeleler yoluyla hangi jeopolitik merkezlerden demokrasiyi savunma örtüsü altında sözde ulusal güvenlik doktrinin pratikleri ve doktrinleri uluslararasılaşmaktadır?

Bugün kişisel verilerin kaydedilmesini reddetmek ya da gizlemek suçtur. İzleme sistemi, belirli bir gerçekliğe göre şekillenmesine rağmen bugün gezegensel ölçekte bir anlam sağlamaktadır. Aşırı siyasi şiddetin tezahürünün yarattıklarının dışında diğer birçok büyük korku, sorgulayıcı bakışları ortaya çıkartır ve bunun sonucu olarak günah keçisi üretir. Güvenlik özlemini özgürlük özlemiyle birleştirmede de başarısız olan dünya ağ sistemleri başkanları, eşitsizlikleri genişleten ve zarar görmüş dayanışma sistemlerini yeniden inşa eden mekanizmalara savaş ilan etmek yerine, eşitsizliklerin fiziksel baskıyla yönetimine başvurmaktadırlar. Bu gerçekler, sadece, dizginlenmeyen kapitalizmin yaşamın her yönünü denetlemesi projesinin ve bu projenin kendisine karşı kıskırttığı isyanlarla birleşmiş etkilerle zihinsel kıtlara asvınlar dağında anlaşılır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİSİPLİN ALTINA ALMA/YÖNETME

GÖZETİM: SİYASİ BİR GÖZLEMEVİ OLARAK SUÇ

Gözetim nedir? Jeremy Bentham (1748-1832), 1791 yılında, Londra’da basılan, aynı sene Fransız Devrimci Millet Meclisi tarafından hızlı bir şekilde Paris’te⁽¹⁾ yayımlanan *Panoptikon* adlı kitabında gözetimi, “bugüne kadar örneği olmayan, zihin üzerinde zihinsel iktidar elde eden yeni bir yöntem” olarak tanımlar. Yasal faydacılığın kurucularından ve pek çok cezaevi reform yasa teklifinin yaratıcılarından İngiliz profesör, panoptikon kavramını, cezalandırma hakkı bağlamında pragmatik suç yasası teorisini formüle etmiştir. Panaptikon, merkezinde bir gözetleme kulesi bulunan mimari bir yapıdır; bu kule, hapishane müdürüne bir çember üzerine dizilmiş hücrelerin yer aldığı binayı hakim bir şekilde gözetleme olanağı sağlar. Tek kişilik hücrelerinde, ayrı bir şekilde tutulan mahkûmlar kendilerini gözetleyeni görmeden gözetlenirler. Bu mekânsal organizasyon şekli toplum için kapsamlı bir projeyi, bir tür

1) J. Bentham, “Panopticon”, içinde der: M. Bozovic, *The Panopticon Writings*, (London: Verso, 1995), s. 112. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ütopyayı destekler. Hatta Bentham bu ideal modelin “gözetim altında tutulacak her çeşit insanın bulunduğu her türlü kuruma ve özellikle de cezaevlerine, hapishanelere, işçi evlerine, ıslahevlerine, düşkünler evine, karantina bölgelerine, fabrikalara, hastanelere, akıl hastanelerine ve okullara uygulanabileceğini düşünmüştü. Bentham’a göre “ahlak kuralları reforme edildi, sağlık (politikası) iyileştirildi, endüstri güçlendirildi, eğitim yaygınlaştırıldı, ekonomi eskisi gibi sağlam temellere dayandırıldı, zayıf Sosyal Yardım Kanununun Gordion düğümü kesilmedi ama çözüldü ve tüm bunlar basit Mimari düşünce ile gerçekleştirildi”. Yine Bentham bunun devlet açısından daha az maliyetli olacağını, daha az hapishane müdürüne ihtiyaç duyulacağını ve ihtiyaç duyulanların da sözleşmeli çalıştırabileceğini iddia eder. Aslında, Bentham’ın projelerinden hiçbirisi -en azından hayal ettiği şekilde- gerçekleşmedi.⁽²⁾

Gözetim toplumunun oluşumu Michel Foucault’un 1975 yılında yayınlanan ve İngilizceye *Discipline and Punish: The Birth of the Prison* adıyla çevrilen *Surveiller et punir. Naissance de la prison* (Hapishanenin Doğuşu) adlı kitabında aydınlatılmıştır. Foucault, Panoptikonun, bugün de toplum üzerinde iktidar uygulayan disiplin toplumu paradigmasının “derin, katı tabanı”nı oluşturduğunu söyler.⁽³⁾ Egemenlik belirtisi gösteren eski toplum, otoritesini bir bölgede uygulamıştır. Diğer taraftan, disiplin, bireylerin bedenlerinde suç ortakları aracılığıyla uygulanır, zira buna tabi olanlar “kendilerini destekleyecek iktidar durumuna maruz kalırlar. Onlar bu disiplin makinesindeki viteslerden sadece birisidir. Bireysel sosyal

2) R. Evans, “Bentham’s Panopticon. An Incident in the Social History of Architecture”, *Architectural Association Quarterly*, 3/2 (1971): 21-37.

3) M. Foucault, *Surveiller et punir. Naissance de la prison*, (Paris: Gallimard, 1975), s. 203; İngilizce baskısı: *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, çev. A. Sheridan, (London: Penguin, 1979).

normları içselleştiren iktidarın üretkenliğinin teknolojik olarak serbest bırakılması, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllardan başlayarak perde arkasında hazırlanmıştır. Norbert Elias bu süreci “Batı medeniyetinin medenileşme sürecinin izini sürerek” gösterir. Bu medeniyet sadece hapishanelerle değil; cinsel davranışlardaki, sofrada adabındaki ve şiddetteki değişimle başlar. İç ve dış baskılardaki gelgitler, giderek bağımlılık ve kısıtlamayla sonuçlanır; bu da, yaşamı düzenleyen ve düzelterken etkili bir iradeyle, kısaca kendi kendine hakim olmayla sonuçlanır.⁽⁴⁾ Rasyonelleştirme, ona göre, “insanın tüm ruhsal tutumunu kapsayan dönüşümün sadece bir yönü, Ego ve Süperego kontrolünden daha önemsiz olmayan güdü kontrolüdür. Ruhsal olarak kendini kısıtlamanın arkasında yatan itici güç, “birbirinden bağımsız baskının ve karşılıklı insan ilişkisindeki gruplaşmanın daima belirli bir yönde gerçekleşen değişimle pekişmesinden başka bir şey değildir”.⁽⁵⁾

Gözetleme-Güvenlik: İki Kavram, Tek Toplum

Ruhu eğitmek için bedeni evcilleştirme bakımından gözetime odaklanan panoptik bakış açısından Foucault başka bir paradigmaya kayar: “biyopolitik” ve bunun tasavvuru “güvenlik toplumu” projesi.⁽⁶⁾ Bu proje, İskoç aydınlanmasının savunucularından Adam Smith’in liberalizm doktrini ve 18. yüzyılın ikinci yarısında Fizyokrat okulunun öncülerinden Franço-

4) N. Elias, *La Civilisation des mœurs*, (Paris: Calmann-Levy, 1973 [1939]), s. 271; İngilizce baskısı: *The Civilizing Process: The History of Manners and State Formation and Civilization*, çev: E. Jephcott, (Oxford: Blackwell, 1994).

5) N. Elias, *La Dynamique de l'Occident*, (Paris: Press Pocket, 1975 [1939]), s. 309-10; İngilizce baskısı: *The Civilizing Process: The History of Manners and State Formation and Civilization*, çev: E. Jephcott, (Oxford: Blackwell, 1994).

6) M. Foucault, *Naissance de la biopolitique*, (Paris: Gallimard/Seuil, 2004); İngilizce baskısı: *The Birth of Biopolitics*, çev: G. Burchell, (London: Palgrave Macmillan, 2008).

is Quesnay'ın doktrinleriyle örtüşür. Quesnay aydınlanma despotizmi bağlamında *laissez faire, laissez passer* (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler, ç.n) teorisine katkıda bulunurken Smith, geleceğin “evrensel ticaret cumhuriyeti”nin temelini teşkil eden bir pazar teorisi geliştirmişti. Liberal bir toplum projesine ek olarak yeni bir yönetim anlayışı; kitleleri, insan soyunu, çoğulculuğu, “kamu”yu, başka bir deyişle, şeyleri yapma şeklini, davranışları, alışkanlıkları, korkuları, önyargıları, talepleri açısından önemsenen; eğitimle, kampanyalarla, veya mahkûmiyetlerle etkilenen popülasyonu dikkate alan bir devlet rasyonalitesi ortaya çıktı.”⁽⁷⁾

Otoritesini beden üzerinde kuran disiplin toplumundan farklı olarak, güvenlik toplumu iktidarını bir bütün olarak topluma, insanların yaşamları üzerine uygular (egemenin ayırt edici özelliği olan öldürme yetkisinin aksine). Foucault'nun *Hapisanenin Doğuşu*'nda vurguladığı gibi disiplin toplumu, merkeze doğru yaklaşır; içine kapanmış görülen ama görmeyen birey, hiçbir zaman iletişimin öznesi olmazken bilginin nesnesi konumundadır. Güvenlik toplumu merkezden kaçma eğilimindedir, gelişir; iletişim modeli, fiziksel ve manevi ufku genişletir.⁽⁸⁾ Aslında bırakınız yapsınlar prensibi, akışkanlık ve şeffaflığın hakim olduğu eşyaların, bedenlerin ve mesajların iletişim biçimleri ütopyasıyla mükemmel bir uyum içindedir. Kendi özgürleştirici erdemlerini devlet ve pazar gereksinimlerini bahane ederek sürekli bastırırken, iletişim akışının sanal etkisini özgürleştirmeye yönelen güvenlik toplumunun paradoksu açısından bu, teknoloji kuşağıyla birlikte

7) M. Foucault, *Sécurité, territoire, population*, (Paris: Gallimard/Seuil, 2004), s. 77; İngilizce baskısı: *Security, Territory, Population*, çev: G.Burchell, (London: Palgrave Macmillan, 2007).

8) A. Mattelart, *The Invention of Communication*, çev: S. Emanuel (Minneapolis/London: University of Minnesota Press, 1996); *Histoire de l'utopie planétaire. De la cité prophétique à la société globale*, (Paris: La Découverte, 1999).

geliştiğinden ütöpiktir. Güvenlik toplumu disiplin toplumunu ortadan kaldırmaz; onu bünyesine dahil edip, yok etmeden içselleştirir, böylece derinlemesine eklemlenmiş olurlar. Bu toplum tiplerinin her biri, iktidar formlarının anatomisini ve yönetimini hedeflediğinden, bireyin yeni bilgi üretimini de kendi tarzlarında teşvik ederler. Her birinin kendi “düzenlemesi” ve bu düzenlemeyi doğallaştıran heterojen mekanizmaları vardır: söylemler, kurumlar, mimariler, teknikler, düzenleyici kararlar, kanunlar ve idari önlemler, bilimsel ifadelerin yanı sıra felsefi, ahlaki ve hayırsever savlar.

Endüstriyel toplumun tarihi, sosyal organizasyonun bu iki form ya da modelinin birbirini izlediği ve bütünleştiği bir süreç olarak okunabilir. Disiplin toplumu biyotiplere (dış görünüşü ve kalıtsal varlığı birbirine benzeyen aynı türden bireyler topluluğu, ç.n) neden olur. Bu biyotipler, “suçlu ya da kusurlu beden” türlerini diğer insanlardan ayırarak sınıflandırmaya yarar. Böylece, doğa bilimcilerinin *Systema naturae* (Doğa Sistemi) ya da *Genera planetarium*’un (Gezegen Türleri) ilkelerini bularak bitki ve hayvan türlerini düzenleyip sınıflandırdığı gibi *Genera sceleratorum* (suçlu indeksi) yarattılar. Diğer taraftan güvenlik toplumu, siyasi yapının yeniden organizasyonu hakkında olumlu bilgi doğurur. Prensip olarak bu bilgi, Eski Rejim’in kurumların zayıflatılmasına yardımcı olup onu deviren ancak yeni rejimin kurumlarını oluşturamayan “hukukçular”, “edebiyatçılar” ve “metafizikçiler”in muhalif felsefesi olarak “olumsuz”un tam da karşısıdır. Gerçekten de on dokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğinde, pozitivizmin öncüsü Claude Henri de Saint-Simon bu entelektüel başkaldırı felsefesine, toplumun ve gezegenin bilimsel reformu için kendi planını formülleştirerek açıkça karşı çıkmıştı. Simon toplumu ve dünyayı, maddi ve manevi ağların yapılandığı, her şeyden öte, bilim insanları ile -bir nevi tekrokrasinin öncüsü- “endüstriyel sınıf” (üretici, çiftçi ve tüccar) arasındaki ittifa-

kın yarattığı bütük sanayi gibi yönetilen büyük bir organizma olarak görüyordu. Georges Gurvitch'in başkanlığını yaptığı ve tarihçileri, ekonomistleri ve sosyologları teknokrasinin oluşumunu tartışmak için bir araya getiren 1948'teki bir konferansta sosyolog Georges Friedmann konuyla ilgili şöyle diyor:

Teknokrasi kendini, sanayileşme yoluyla göstermeye ve çeşitli doktrinler aracılığıyla ifade etmeye başladı. Saint-Simon ve taraftarları tarafından açıkça bahsedilmese de teknokrasi mevcuttu ve o tarihten beri mevcut olmuştu. Bu, şeylerin idaresinin kişilerin yönetiminin yerini alma çabaydı. [...] "Her şey endüstri için ve sadece onun içindi." Saint-Simon'a göre, endüstri teknokrasinin idealist ve hümanist kategorisiydi. Konudaki nüansı vurgulamak için bunu idealist ve hümanist olarak adlandırıyorum ama yine de, inkar edilemez şekilde teknokrasi formudur. [...] "Şeyler" derken, fabrikalar gibi üretim araçlarını kastetmektedirler. Genelde soylu "iş birliği" kelimesini kullanmalarına rağmen onlara göre ilerleme, tam anlamıyla insan ilişkilerinde değil şeylerde yatmaktadır. İş birliğinin kendisi -koordineli, yaratıcı bilime dayanır-, endüstriyel organizasyon meselesine bağlantılı olarak akıllarındadır.⁽⁹⁾

On dokuzuncuncu yüzyıl boyunca, gerçekliğin bilimsel ve teknik rasyonaliteye uygun inşası açısından organizasyonda ısrar etmeleriyle birlikte teknokrasi konusunda emareler barındıran doktrinlere doğru yol haritasının da oluştuğu görülür. Bu doktrinler, matematiği kendi modelleri olarak kabul edip bir bütün olarak popülasyonun yönetiminin yanı sıra ekonominin bilimselleştirmesinin (scientization) zeminini hazırlamıştı.

9) G. Friedmann, "Les technocrates et la civilisation technicienne", içinde G. Gurvitch, *Industrialisation et technocratie*, (Paris: Armand Colin, 1949), s. 44-5.

Biyotip Sanatı Üzerine

Bedeni bir ipucu olarak ele alırsak frenoloji (kafatası bilimi), somatik şekiller ve ahlaki eğilimler arasındaki eşbiçimliliği (izomorfizm) ortaya çıkarmayı amaçlamakta, kişiliği bedensel hareketlerden anlamaya çalışmakta ve bunu pozitif bilim çalışmasının nesnesi haline getirmektedir.⁽¹⁰⁾ İtalyan kökenli Viyanalı fizyolog Franz Josef Gall (1758-1828) tarafından formüle edilen ilk hipoteze göre insan yetileri ve eğilimleri doğuştan gelir ve kendi beyinlerinde yerlerini alırlar. Kafatası, beynin dış yüzeyinin neredeyse aslına uygun bir damgası olduğundan Gall, kraniyoskopinin genel olarak beyinle ilgili fonksiyonların ve özel olarak da beyne ait çeşitli parçaların belirlenmesinde kullanıldığını iddia etmişti. Bu nedenle Gall kafataslarını incelemiş ve elle muayene etmiştir. Bunların kalıplarını yapmış ve diğerlerini de kurutulmuş örnek formunda toplamıştır. Tümseklerin (çarpma ya da şişkinlikler) ve oyukların topografyasını hazırlamıştır. Parçalara ayırmış, organları çıkartmış ve beyinlerde otopsiler yapmıştır. Kafatası sahiplerinin biyografilerini incelemiştir. Bakımevleri, imarethaneler, yetiştirme yurtları ve barakalarla birlikte hapishaneler, yetenekleri ve eğilimleri belirlemek için doğal bir deney havuzu olmuştur. Aslında kariyerine iki yüksek memurun himayesinde Viyana'da başlamıştır. Bu memurlardan birisi emniyet müdürü diğeri de sansür kurulu başkanıydı. Bu kişiler onun için çok sayıda cezaevinin kapılarını açmıştır. 1807 yılında kafatası koleksiyonunu, yerleştiği ve ölümüne kadar yirmi yıl ders verdiği Paris'e götürmüştür.

Kraniyoskopik incelemelerinden Gall insanlarda, yerleri belirlenebilecek yirmi yedi duyu organı ya da temel organ olduğu sonucuna varmıştır. Bunlar, diğerleri arasında, evlilik arzusu, cinayet eğilimini, mülkiyet duygusunu ya da hırsızlık

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantev.org>
 10) G. Lanteri-Laura, *Histoire de la phrénologie*, (Paris: PUF, 1970).

eğilimiyle de ilişkilendirilen stoklama eğilimini, metafiziksel zihnin organlarını ve zihinsel derinliğini, adalet ve adaletsizlik duygusunu, iyilik ve şiiir tümseğini, bağıllık yetisini ve vahiy almak için doğuştan gelen “yatkınlık, sertlik, süreklilik, kararlılık, inatçılık, fonksiyonu” gibi unsurları içermektedir. Gall kurduğı yeni disiplinin sadece insanın bilgisinde tıbbi araştırma, ahlak, eğitim ve yasama gibi konularda da yankı uyandıracığına inanıyordu. Ceza reformu zamanı geldiğinde, taraftarlarına yakın iş birliği için çağrıda bulunmuştu.

Frenolojiden önce fizyognomi (yüz okuma), on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında kültürlü sosyal çevrelerde başarı kazanmıştır. Okültizmden etkilenmiş Zürihli Papaz ve Teolog Johann Kaspar Lavater (1741-1801), bilimsel prosedürlerden uzaklaşarak “bireyin dış görünüşü üzerinden iç görünüşünü”, “bedeni üzerinden ruhunu”, “yüzey üzerinden içeriğı” ve “görünen üzerinden görünmezi” derinlemesine çalışmıştır. Bu, özellikle, yüzleri, yüz ifadelerini ve biçimlerini gözlemleyip kaydederek soyut verleri dikkate alacak şekilde yapılmaktaydı. Bu kodlamalar gelecek yüzyılda yazarları ve sanatçıları memnun edecekti. Balzac *İnsanlık Komedyası*’nda onlardan ilham almıştır. Çizgilerin, çizgi filmlerin ve hikaye gravürleri dilinin yaratıcılarıyla çizgi romanın ataları, onları, resimlerin mihahi gücünün kanıtı olmasının yanı sıra, çok az çizgi ve özellikte sosyal bir tip elde etmenin yolu olarak görmüştür. Onların arasından 1845’de yayımlanan fizyognomi üzerine bir bilimsel eserin de yazarı İsviçreli Rodolphe Töpffer, Lavater’ın yüzün “soyutluluğı” tezine karşı çıkmaktaydı.⁽¹¹⁾

Frenolojik çalışma fizyognomiden antropometriye geçişi sağlamıştır. Öte yandan, Georges Lanteri-Laura’nın kafatası ve beyin üzerindeki araştırma ve düşünce hareketinin tarihi çalış-

11) R. Töpffer, *Oeuvres complètes*, du Centenaire baskısı (P. Callier ve H. Darel yönetiminde), (Geneva: Skira, 1943-5).

masıyla belirttiği gibi Gall'ın, zayıf bir biçimde temellendirdiği fiziksel insandaki ahlaki insan hakkındaki bilgiye dayanan pre-matür prototip projesinin aşırılıkları, 'zihni, kendini engellenmiş bulanlar arasında tehlikeye karşı akli ortaya çıkaran insanın bilgisini elde etmek için herhangi bir teşebbüs' anlamına gelmekteydi.⁽¹²⁾ Bedenin belirli bir kısmından yola çıkarak insanın bütününe ait bilginin geliştirmesine yönelik bu ilk teşebbüs, tüm "biyotipoloji"nin gelecekteki amacıdır.

Antropometri: Ölçülen Bedenden Siyasi Bedene

On dokuzuncu yüzyılın birlikte "antropometri" adı altında gruplandırılan şey, demografinin ya da popülasyonun durumunun ve hareketliliğinin biliminin formülleşmesinin ilk ürünüdür. Bu yaklaşım Belçikalı astronom ve matematikçi Adolphe Quételet (1796-1874) tarafından geliştirilmiştir. Quételet ulusal ve uluslararası istatistik sistemi ile popülasyon sayımının kurumsallaşmış kullanımı bakımından bir zanaatkar ve öncüdür. Quételet'in beden ölçüm teknikleri gibi hareketliliği öngörme ve analiz etme yöntemleri de, yeni bir yönetim sanatı ve yeni bir devlet tipini ortaya çıkaran bilginin parçasıdır. Onun ufuk açan çalışması, *Sur l'homme et le développement de ses facultés ou essai de physique sociale* adıyla 1835 yılında basılmıştır.⁽¹³⁾ İlk çalışmaları özellikle "doğum ve ölüm kanunları"yla ilgilidir. Georges Canguilhem, "normalleştirilmiş" kelimesinin Fransızcada ilk onanmış kullanımının 1834 yılında olduğunu belirtir: "'Normal' kelimesinin ilk kez kullanıldığı 1759 ile 'normalleştirilmiş' kelimesinin ilk kez kullanıldığı 1834 arasında kuralcı bir sınıf, sosyal formların

12) G. Lanteri-Laura, *Histoire de la phrénologie*, a.g.e., s. 235.

13) A. Quételet, *Sur l'homme et le développement de ses facultés ou essai de physique sociale*, (Paris: Bachelier, 1835), 2 cilt.
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://panfey.org>

işlevini, içeriği tespit edilmiş bu kuralları uyguladıkları biçimde tanımlamak için gücü tahsis etmişti; ideolojik yanılsamaya muhteşem bir örnektir”.⁽¹⁴⁾ Başka bir deyişle bu sosyal olanı biyolojik olandan ayırmaktadır ve tam tersi de doğrudur. Epistemolojik düzeyde, kavramların sosyal gözlem projeleri tarafından , “normal” ya da “patolojik” olarak ayrılması, toplumsal bedeni düşünürken tıbbi yaklaşımın oynadığı rolün önemine işaret eder. Canguilhem şöyle yazar:

“Normal” kelimesi on dokuzuncu yüzyılda okullarda ve bedensel sağlık merkezleri prototiplerinde kullanılan bir sözcüktü. [...] Hem hastane reformu hem de pedagojik reform, ekonomide, makinelerin sanayideki ilk kullanımının etkisiyle ortaya çıktığında siyasette de bir rasyonelleşme talebini dile getirdi ve sonunda “normalleşme” olarak adlandırılan süreç meydana geldi.”⁽¹⁵⁾

“Normatif yönelim”in yönlendirdiği proje, tüm sosyal alanı izleyecek siyasi bir gözlemevi olarak hizmet vermek için suç, polis ve hapisane olmak üzere ayrılmaz bir üçlemeye neden olmuştur. Foucault’nun dikkat çektiği gibi bireylerle ilgili ilk polis dosyaları ve raporlar sistemi, suçluları tanımlamak ve yerlerini tespit etmek için 1833 yılında Fransa’da oluşturulmuştur. 1830 ve 1860 yılları arasındaki dönemde endüstriyel toplumlar, suç ve norm dışında kalan herhangi bir fenomeni eşleştirme üzerine yapılan ulusal ve bölgesel çalışmalara büyük ilgi göstermişti.⁽¹⁶⁾

14) G. Canguilhem, *Le Normal et le Pathologique*, (Paris: PUF, 5. baskı), s.182-3; İngilizce baskısı: *The Normal and the Pathological*, çev: C. R. Fawcett, (New York: Zone Books, 1991).

15) a.g.e., s. 175.

16) Örneğin, Y. Levin ve A. Lindesmith, “English Ecology and Criminology of the Past Century”, içinde (dir.) G. A. Theodorson, *Studies in Human Ecology*, (Evanston, IL: Row, Peterson and Co., 1961), s. 14.

Quételet, sadece toplumu somutlaştırmanın, yani bireyleri bir bütünde birleşmiş *bir kitle* olarak görme olgusunun bir hareket prensibi sağlayabileceği ve yeni bir tür sosyal bağın önünü açabileceği fikrini ortaya atmıştır. Kendisi sosyal olgulara olasılık hesabı uygulayarak risk teknolojisini, ilk kez on yedinci yüzyılda (yangın, taşıma, sel, vb.) özel sigorta alanında kullanılan politik teknolojiye dönüştürmüştür. Çok sayıda birey arasında kolayca ölçülebilir fiziksel özelliklerin çeşitliliğinin çalışarak Quételet, yükseklikle başlayan bu çeşitliliğin gerisinde bir birlik aramıştır. Kendisi bölümlere ayrılan bu yüksekliklerin frekanslarının histogramlarını ya da grafiklerini çizdi. Kollar ve bacaklar, kafatası, ağırlık gibi başka fiziksel özellikleri incelemeyi sürdürmüştür. Bunlardan “ortalama insan” nosyonunu netleştiren matematiksel bir yasa çıkarmıştır: Quételet’e göre bu, merkezi bir eğilim, bir “tür”, sadece tesadüfle açıklanabilecek ve bu nedenle rastlantı yasalarının doğrulanmasına bağlı bir “emsal”dir. Bireysel ölçümlerin bölünebildiği çevrede bir ortalamanın varlığı, ona göre ilahi bir normun geçerliliğine sahip doğa yasalarının içine gömülü düzeninin işaretiydi. Fiziksel özellikler için doğru olan bu düzenlilik, ahlaki özellikler için de uygulanabildi. “Büyük sayılar siyaseti”ni de kapsayan istatistiksel muhakeme tarihçisi Alain Desrosières’e göre;

Bireylerden ziyade *kitlelerde* bulunan, birincisi fiziksel özellik ve ikincisi de ahlaki karaktere özgü bu iki tip düzenlilik arasındaki ilişkinin taslağı, şu muhakemeyi tamamlamaya olanak tanır: Ahlaki kararlar, ortalama türler etrafında rastgele dağılmış eğilimlerin göstergeleri, ortalama insanın ahlaki özelliklerini oluşturan eğilimlerin yeniden birleşmesi, Yaratıcı’nın arzuladığı ideal ve mükemmelliğin sembolüdür.⁽¹⁷⁾

17) A. Desrosières, *La politique des grands nombres, Histoire de la raison statistique*, (Paris: La Découverte, 1993), s. 99; İngilizce baskısı: *The Politics of Large Numbers. A History of Statistical Reasoning*, çev: C. Naish, (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2002).

Ahlaki istatistikler uzmanı, siyasi topluluğa yönelik faydalı bilgiyi, insan bedenini ölçme biliminden elde eder: “Sosyal olgular”ı düzenleyen olasılığın genel yasalarının varlığına dayanan bir yönetim biçimi. Ortalama insan, toplumsal sistemin “önemli bir değeri” olarak tanımlanmış ve istikrarını tehdit eden “rahatsız edici güçler” buna göre belirlenmiştir. Quételet davaları listelemiş ve eşleştirmiş, bunları demografik hareketlerle karşılaştırmış ve suç tabloları çizmiştir. Suç ya da intihar eğilimini ve suçun daha fazla ya da daha az işlenme olasılığını mevsime, havaya, cinsiyete, yaşa, bölgeye ve sosyal gruba göre değişimini hesaplamıştır. Bu çok önemli hesaplama, hukukçulara bütün dengeyi yeniden kurmak için gerekli önlemleri alması konusunda yardımcı olacak bir “suç bütçesi” hazırlamıştır.

“Toplum sözleşmesi bir sigorta sözleşmesine, devlet ise kolektif birikim ve karşılıklı sigorta için şirket haline dönüştürülmek zorundadır.”⁽¹⁸⁾ Her birey sosyal bir borç sözleşmesi yaptığında, birbirlerine bağlanır ve verdikleri kadar alırlar. Bu koşullar, *La Presse*’nin (1836) kurucusu Émile de Girardin’in, “evrensel siyaset” için bir araç olarak olasılık düşüncesini ortaya koyduğu koşullardı. Her vatandaşın, yeni türdeki yükümlülüklerini yerine getirmiş olduğundan emin olmak için Girardin, -ilk olarak reklamcılardan “gazeteyi finanse” etmelerini ve gazete satış oranlarını yükseltmek için romanları gazetede bölümler halinde yayınlamalarını istemiş- tüm vatandaşlara doğumdan itibaren, bir kitap hesabı verilmesini ya da vatandaşların “bireysel bilanço”larını da içeren bir “yaşam kaydı” açılmasını önermiştir. Bu, her bireyin, birey olarak bütüne katılım derecesini değerlendiren bir izleme aracı olacaktır. Bu yaşam boyu kimlik belgesi; sigorta poliçesi, doğum sertifikası, pasaport, seçmen kayıt kartı ve resmi aile kayıt defteri yerine geçecektir.

18) Karşılaştırmak: *Grand dictionnaire universel*’deki “Assurances” maddesi, (1865), cilt 1, s. 819. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

“Sigorta toplumu” inşa etme projeleri, François Ewald’ın Foucaultcu jenealoji (soybilim) perspektifini izleyerek açıkça gösterdiği gibi, kapsamlı sosyal sigorta sistemiyle (on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar var olmamıştır) zımnen bir refah devleti fikrinin habercisi olmuştur.⁽¹⁹⁾ Onlar, ayrıca bir “uluslar topluluğu” anayasası yoluyla uluslararası ilişkiler yapılanması projesi için de fikir vermiştir. Karşılıklı güvenlik ilkesi, ulusal düzeydeki toplumsal barışın temeliyse bu, dünya düzeyinde de doğrudur zira bu ilke, aynı zamanda “silahlı barış”tan geri adım atmayı sağlamaya ve genel ve sürdürülebilir silahsızlanmanın kurumsallaşmasına hizmet etmektedir.

Yasal Fotoğraf

Girardin’in bireysel yaşam kaydı planı, rafa kaldırılarak unutulmuş sosyal ütopyalar arasına girmiştir. Risk teknolojisi araştırmalarının bulgularından diğer kimlik biçimleri de gündeme gelecekti. 1871 yılında, Quételet *Anthropométrie ou mesure des différentes facultés de l’homme* adlı kitabını yayınladı.⁽²⁰⁾ Bireyin morfolojik kuralları üzerine bu bilimsel inceleme, bireysel kimlik tespiti için pozitif bilimlerin önünü açmıştır. Belçikalı nüfus bilimcilerin teorisi ile bu teorinin olası pratik uygulamaları arasındaki bağlantı, bilimsel polis çalışmaları ustası Alphonse Bertillon tarafından kurulmuştur. Kraliyet Savcılığından bir hakim 1892 yılında Brüksel’de düzenlenen Üçüncü Uluslararası Kriminal Antropoloji Konferansı katılımcılarına şunları açıklamıştır:

Quételet matematiksel kuralların, boyutların doğadaki anlaşılmasız dağılımını kontrol ettiğini gösteren ilk

19) F. Ewald, *l’État-providence*, (Paris: Fayard, 1986).

20) A. Quételet, *Anthropométrie ou mesure des différentes facultés de l’homme*, (Brussels: Muquardt, 1871).

kişidir. [...] Antropometrinin bilimsel ilkelerinin suçluları arama ve kimliğinin yeniden inşası için son derece ustaca ve yararlı uygulaması, Fransız bir bilim insanı tarafından yapılmıştır. Bu kişi, övgüye değer olduğu kadar mütevazı, polis istasyonunda suçlu tanımlama şefi ve Antropoloji Okulu nüfus bilimi bölümünün kederli profesörünün oğlu Alphonse Bertillon'dur.⁽²¹⁾

Alphonse Bertillon'un ilk çalışmasının başlığının, Paul Broca tarafından kurulan fiziksel antropoloji okulunun ana konusu olan "vahşi ırklar" olduğu unutulmamalıdır. Bertillon, suçluların tam yüz ve profil (sağ taraf) portrelerini yapma uygulamasını başlattığı 1879 yılından itibaren kurmayı düşündüğü kendi kimlik tanımlama bürosunu 1882 yılında kurdu.⁽²²⁾ O dönemlerde pek çok bilim insanı, deneylerini yönlendirmek için fotoğrafa başvurmaktaydı. Étienne Jules Marey bu yöntemi, "Fizyolojik İstasyon" olarak adlandırdığı kendi fizyoloji laboratuvarında, hareketli resimlerin ilk versiyonundaki insan hareketinin uyumunu kaydetmek gibi deneysel konular için kullanırken Albert Londer bu yöntemi, akıl hastalığı semptomlarını kaydetmek için Salpêtière Hastanesinde akli dengesini yitirmiş kişilere uygulamıştır.

Mahkûmları tanımlamak için fotoğraf kullanımı, İçişleri Bakanlığı tarafından sadece 1872 yılında onaylanmıştır. O zamana kadar fotoğraf kullanımı, böyle bir ölçme yönteminin "mahkûmların kanun tarafından öngörülen cezanın ağırlaştırılmasına neden olabileceği ve onların iyi hal durumlarını engelleyeceği" gerekçesiyle cezaevleri içinde bile yasaklanmıştı. Paris Komünü'nü (1871) takip eden baskı dalgası, bir dönüm noktasına işaret etmekteydi. Cezaevi yönetiminin yayımladığı

21) M. De Ryckere, "Le signalement anthropométrique", içinde *Actes du troisième Congrès international d'anthropologie criminelle*, Ağustos 1892, (Brussels: F.Hayez, 1893), s. 97.

22) A. Bertillon, *La photographie judiciaire*, (Paris: Gauthier-Villars, 1890).

bir yönetmelikte, özellikle isyancı hareketten ceza alan “bütün sivil mahkûmların” fotoğraflanması emri verilmişti.

Kadın ve erkek binlerce mahkûm dosyalandı. Bertillon, bu dosyalama sürecini titiz bir kodlama sistemi oluşturarak kendi lehine çevirdi. Bununla birlikte aşırı maliyet ve uygulanması zor teknik prosedürler, 1885 dolaylarında sistematik fotoğraflamayı bırakmasına neden oldu. Polis teknisyenleri için yazdığı *Antropometrik Tanımlama, Tanımlama Bilgileri* adlı el kitabına göre fotoğraflar, güvenilir sonuçları garantilemek amacıyla, aynı stüdyoda, aynı fotoğrafçılar tarafından, aynı kamera ve ışığı kullanarak ve mümkün olduğunca sabah aynı vakitte çekilmeliydi. Ne var ki, 1885 yılında, Roma’da ikinci cezaevi konferansına katılacak meslektaşlarına şunları söyledi: “Fotoğrafın yardımı sınırlıdır. Bir kişinin birçok fotoğraf arasından aynı konuda farklı tutuklamaları belirleyebilmesi için insan fizyonomisine aşina olması gerekmektedir. [...] Fotoğraf artık pek kullanışlı değildir ve sadece bir doğrulama aracı olarak hizmet vermektedir.”⁽²³⁾ Öte yandan Bertillon, uzaktan iletişimi kolaylaştırmak için sembolleri kısaltan geleneksel kullanımdan elde ettiği birey tanımından oluşan istatistiksel frekanslar üzerine yaptığı araştırma sonucu geliştirdiği bir çeşit robot resim olan “Konuşan Portre”nin kullanılmasını gerektiğine inanmaktaydı.

“Bertillonage” olarak bilinen bu yöntem, daha sonra bu isim altında uluslararası alanda kullanılmaya başlanmıştır. Bu yöntem, her şeyden önce, bedenın belirli bölümlerinin ölçümlerinin kaydedildiği tüm antropometrik tanımlama kâğıdı ya da namıdiğer “Parisli dosya”dır. Başlangıçta yedi ölçüm birimi mevcutken daha sonra bu ölçü birimleri on bire yükselmiştir: baş uzunluğu ve genişliği, çene kemikleri arasındaki bizygo-

23) A. Bertillon. *Anthropological Descriptions: New Methods of Determining Individual Identity*. Uluslararası Cezaevi Kongresi’nde sunulan tebliğ, Roma, 22 Kasım 1885, (France: Administrative Printing, Melun, 1887).

matic çap, sağ kulağın yüksekliği, sol bacağın, küçük parmağın ve dirseğin uzunluğu, son olarak, bel ve oturan ve ayakta duran kişinin yüksekliği. Tüm bu ölçümler özel olarak tasarlanmış kaliperlerle yapılmıştır. “Pigmentasyon yoğunluğunun derecesi”ni detaylandıran yedi kategorili bir grafik kullanarak irisin kolometrik ölçümüyle, ölçüm işlemleri listesi tamamlanır. Dosyalar, bir tanesi mahkûmun boyuna diğeri de mahkûmların alfabetik olarak sıralanmış isimlerine göre oluşturulmuş iki takım halinde İçişleri Bakanlığında toplanmaktadır.

Fizyonomik ve frenolojik biyotiplerin yaratıcıları, pek çok hataya neden olan sabit fikirlere sahip olsa da bilimsel polisiye çalışmanın yaratıcısı Bertillon’un da bu hatalarda aynı derece payı vardı. Önemli eseri *La photographie judiciaire*’ta Bertillon, “kulağı çapraz olarak çizen tümsekler ve çukurlar”la bu tanımlama işaretini medeni durum sicilinde doğumda kaydedilen işaretle birleştirmeye dayanan şaşmaz bir kimlik tanımlama yöntemi yarattığından söz eder. Bertillon aynı zamanda bir grafoloji (yazı bilim) uzmanı olarak, Dreyfus davasında iddia makamının tanığı olmuştu. Mahkemenin Fransız kaptanı vatana ihanet suçundan yargılamasına neden olan belgenin sahte olduğunu ispatlamıştı.

Parmak İzi ya da Kimliğin Matematiksel İdealinin Bulunuşu

Doğumda alınan eksik ismin yerini alacak “mutlak, matematiksel bireysel ismi” bulma görevi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Hırvatistan bölgesinden Arjantin’e göç ederek La Plata şehrinde polis istatistikleri müdürü olan 24 yaşındaki Juan Vucetich’in tüm zamanına ve enerjisine mal olmuştu. 1891 yılında Vucetich, daktiloskopik sistemi denemişti. Bertillon sistemi yaklaşık 10 yıldır kullanılmaktaydı ve Arjantin bu sistemi kararname ile kabul eden ilk ülkeydi. Öte yandan antropometride kaydedilen ölçümlerin sadece bireyin tam olarak yetişkin olmasından sonra geçerli kabul edilmesi,

ki aynı durum daktiloskopi için geçerli değildi, antropometrik tanımlamanın resmi kullanımında güvenilirliği ile ilgili soruları gündeme getirmiştir. Sonsuz çeşitliliğe sahip olan ve doğumdan sonra asla değişmeyen bireysel parmak izleri, anatomistlerin farkında olduğu bir gerçektir ve bu gerçeği özellikle, 1823 yılında parmak izlerini sınıflandırmada ve kategorize etmede başarılı olan Çek asıllı Jan Evangelista Purkinje'in çalışmalarına borçluyuz. Kısacası Purkinje, grafik çeşitliliğin anahtarını bulmuştu. Öte yandan parmak izleri, 1880'lerin sonuna kadar yasal bir sorun olarak ortaya çıkmamış daha sonra 1889 ve 1891 yılları arasında Francis Galton'ın geliştirdiği parmak izi indeksleme yöntemiyle ilgili yazdığı iki makaleyle gündeme gelmişti. Bu makaleler, İngiliz idaresindeki Bengal'de kamu belgelerinde kimlik doğrulaması için kırk yıl boyunca sistematik olarak yerlilerin parmak izlerini kullanan üst düzey devlet memuru W. Herrschell'in sağladığı örneğe dayanan bir parmak izi sınıflandırması ve ön analizi içermekteydi. Bununla birlikte, Galton'un parmak izi örnekleri araştırmasının yasal yönleri üzerine yaptığı çalışma, işinin sadece bir yönüydü, çok istisnai bir ayırım olmasına rağmen o aslında bir antropologtu: 1860 yılında öjenik düşüncesini (sağlıksız ceninleri ayırıp, sağlıklı ceninler yetiştirmenin yollarını arayan felsefe, ç.n.) ortaya attı. "Kalıtsal deha" üzerine yazılarında aristokrasinin, doğal seleksiyonun mantıksal sonucu olduğunu korelasyonlar aracılığıyla kanıtlamak için büyük oranda Quêtelet'in antropometrik yönteminden yararlanmıştır. O, "seçkin erkeklerin" ailelerinin arşivlerini muhafaza etmiştir. Bireylerin ırksal, fiziksel ve zihinsel özelliklerini kontrol etmenin olasılıkları üzerine benzer bir araştırma onu, ilk kompozit fotoğraflar, kafatası ve yüz özelliklerinin keyfi kombinasyonu ile deforme olmuş yüzlerin büyütülmüş ya da daraltılmış resimlerini üretmeye götürmüştür. Galton, geliştirdiği parmak izi sınıflandırma sistemi ile adli zabitanın modernleş-

me tarihindeki yerini almıştır. Bununla birlikte konuların belirlenmesi için gerekli olan sonsuz sayıda tanımlama tablolarını dosyalama sorununu çözmede başarısız olmuştur. Onun parmak izi yöntemi, bu yöntemi değerlendirmekten sorumlu İngiliz hükümet komisyonu tarafında çok karmaşık bir yöntem olarak görülmüş, komisyon bu yöntemin “küçük tanımlama tabloları derlemesi için uygun” olduğu sonucuna varmıştır.⁽²⁴⁾ Sonuç olarak Scotland Yard başka bir yöntemi seçmiştir.

Vucetich, parmak izi örneklerini sistematize etmek ve gerçek bir *casillero* veya dosyalama sistemi kurmak için, her biri 160 bölmeden oluşan izlerinin saklandığı iki bölmeli adli sicil bürosu oluşturmuştur. Bunu yapmak için, temel türlerin sayısını azaltarak sınıflandırmayı basitleştirmiştir. Vucetich’in yöntemini değerlendirmek için Adalet Bakanı’na sunulan bir raporda, Paris Bilimler Akademisi bu yöntemi şöyle tanımlamıştır:

Bu süreçte sadece, (Galton’un kırk bir şekliyle kıyaslandığında) çok kolay ayırt edilebilen dört şekil ve her bir parmak izi motifindeki belli özelliklerin ya da karakteristik noktaların altı çeşidi dikkate alınır. Dizilerdeki temel bölünme, sağ el motifine göre; ikincil bölünme ya da bölümler ise sol ele göredir. Dizilerdeki ilk bölüm başparmak ve kalanı da sırasıyla diğer parmaklarla, işaret parmağından serçe parmağına doğru belirlenir. İkinci gruplar böylece kolayca oluşur.

Komisyonun kesin kararı: “Vucetich sisteminin kabul edildiği her ülkede bu sistem, antropometrik yöntemden daha üstün olduğunu ispat etti; başlangıçta antropometrik yöntemden sonra geliyordu, sonra eş zamanlı olarak kullanıldı, daha sonra antropometrinin yerine geçti.”⁽²⁵⁾ Bertillon, başlangıçta, parmaklardaki kabarcıklı çizgilerin yüz binlerce vaka için bir

24) F. Galton, *Finger-Prints Directories*, (London: Macmillan, 1895), s. XIII.

25) A. d'Arsonval ve diğerleri, *Compte-rendu des séances de l'Académie des sciences*, t. CXLV, (Paris: Académie des sciences, 1 Temmuz 1907), s. 29.

depo görevi görecek kadar yeterli değişkenlik sunduğunu kabul etmek konusunda isteksizdi. Bu doneleri kendi sistemine dahil etmeyi kabul ederken bunun sadece, suçlulara yaklaşımının temel prensibi olan antropometrik ölçüm doğrulanmasının bir unsuru olarak değerlendirmişti.

Sosyal Savunma: Güvenlik ve İlk Biyometrik Tanımlama

Üzerinde sahtekarlık yapılamayacak bedensel imza yöntemini bulma antropometrik ve daktiloskopik projelerin ortak amacıydı. Amaç, mükerrer suçluların başka bir kimlik ya da benzer bir isim alarak masum bir insanın hapse gönderilmesine sebep olduğu davalardaki gibi dolandırıcılığı önlemektir. Yasal amaçlar söylemine ek olarak, bir bütün olarak halka yönelik yeni bir söylem uyarlanmıştı. Bunları kitlelere yayma fikri, biyometri tekniklerinin polisin amaçlarına yönelik olarak ilk kullanımından itibaren ortaya çıkmıştı. 1885 yılında Fransız Adalet Bakanlığı Cezaevi Kurumları Müdürü, Roma'daki Uluslararası Cezaevi Kongresinde tüm suçlular için kişisel antropometri verileri içeren "bireysel kart" ya da "yaşam sertifikası" uygulamasını destekledi. Öneri, böyle bir kimlik belgesinin idari prosedürlerin, hayat sigortası poliçelerinin veya bankacılık işlemlerinin güvenliğini garantiye alacağı argümanı ile güçlendirildi.⁽²⁶⁾ Yedi yıl sonra, Brüksel'deki Uluslararası Kriminal Antropoloji Kongresinde katılımcılar, "antropometrik kimlik tanımlama sisteminin, sadece mükerrer suçluları teşhis etmekle kalmayıp bireysel kimliği de hızlı ve güvenilir olarak belgeleyecek şekilde tüm ülkelere genişletilerek uygulanmasının kabul edilmesi" yönündeki taleplerini dile getirdiler.⁽²⁷⁾ Bilim insanları kurulu bu teklifi oybirliğiyle

26) F. L. Herbette, "Address of Mr. Herbette", *Anthropological Descriptions: New Method of Determining Individual Identity*. Uluslararası Cezaevi Kongresi'nde sunulan tebliğ, Roma, 22 Kasım, 1885, (France: Administrative Printing, Melun, 1887), s. 28.

27) *Actes du troisième Congrès international d'anthropologie criminelle*, Ağustos 1892, (Brussels: F. Hayez, 1893), s. 481.

kabul etmiş ama önerilerin hiçbiri yürürlüğe girmemiştir. Yüzyılı aşkın bir süredir endüstrileşmiş ülkelerdeki demokrasiler, vatandaşların haklarını ve gizliliğini ihlal etme korkusundan dolayı geniş çaplı biyometrik kimlik tanımlama planını reddetmiştir. Birçoğu daha ileriye giderek mevcut kimlik kartının en temel ilkesine itiraz etmiştir. 1913-1969 yılları arasında Fransa'da, sadece yabancılar ve göçmenler için, iki fotoğrafı ve on parmak izi içeren formda antropometrik veriye gereksinim duyulmaktaydı.

Buna karşın, Juan Vucetich, La Plata'da suç tanımlama ofisi kurulur kurulmaz, sürecin, her bir bireye ve her bireyin onuruna saygıyı güvence altına alan "kimliğe erişim hakkı"nı koruma namına "ayrım gözetmeksizin herkesi" kapsaması için çalışmıştı.⁽²⁸⁾ Bu ilkenin uygulaması, sadece Arjantin'i değil Brezilya'yı, Şili'yi, Uruguay'ı, Bolivya'yı, Paraguay'ı ve Peru'yu da parmak izleriyle birleştirilmiş kimlik kartı (*cédula de identidad*) kullanımı için bir araştırma laboratuvarı haline getirmiştir. Paradoksal olarak, bireyselliğe saygı adına biyometrik kimlik kartı öncülerini başlatma planı, ortak bir polislik bölgesinin inşasının tartışıldığı bölgesel polis yetkilileri tarafından gerçekleştirilen büyük kongrelerde müzakere edilmiştir. Bu kongrelerde "bir düşman varsayan sosyal savunma"yla ilgili ses getirici konuşmalar yapılmıştı: Bu düşman dürüst bir yaşam sürenler değil; yıkıcı teröristler, efsanevi Fürilerden daha vahşi ve korkunç kör fanatik, gözüpek isyancı ve işçilerin masumiyetinden ve cehaletinden faydalanan sendika ajitatörü Avrupalı göçmendi⁽²⁹⁾ "Genç, zengin, güzel Amerika'nın özgür plajlarında konaklayan otoyol hırsızları takımını suçu doruğa

28) J. Vucetich, *Proyecto de ley de registro general de identificación*, (La Plata, Buenos Aires: Universidad nacional de la Plata, 1929).

29) L. Reyna Almandos, "Métodos de identificación judicial. La dactiloscopia y la defensa social", *Revista de la Universidad de la Plata*, (Buenos Aires, 1911), s. 10.

çıkarmak ve yaşam düzenini bozmakla” suçladılar.⁽³⁰⁾ Bu “yeni salgının daktiloskopik önlemi”, bu sosyal kategoriyi kontrol etmek için cezaevi duvarları dışına çıkmıştır. “Sosyal savunma” söylemindeki bu tür provokatörlerle ilişkilendirilen şiddet görüntüsü, bir bütün olarak toplum için önlem alınmasını haklı göstermenin temel argümanıydı. Vucetich’in takipçileri daktiloskopinin, “hukukun matematiksel bileşeni”, “sosyal barış ve özgürlüğün bileşeni” ve “uluslararası bağ” olduğunu ısrarla tekrarladılar. Yoğun eleştiri karşısında; “Daktiloskopik kişiliğin, yüz kızartıcı bir yafta değil koruyucu olduğunu” yinelediler.⁽³¹⁾

Buna rağmen bireysel kimlik tanımlama kanunları, kötü hatıraları da beraberinde getirmektedir. Sömürge imparatorluklarındaki ve apartheid rejimlerindeki yerel nüfus açısından kişinin sürekli olarak ya da kendi topraklarında hareket edeceği zaman geçiş izni olarak kullandığı resmi kimlik belgesi, “aşağılayıcı bir işaret ve aşağı statü sembolü”ydü. On sekizinci yüzyılın başında Güney Afrika’da başlatılan ve on dokuzuncu yüzyılda yavaş yavaş güçlendirilen böyle bir önlem, yirminci yüzyılda yoğun kimlik karşıtı (anti-pass) kampanyalara neden oldu. Bu kampanyalar, Güney Afrika Kadınları Federasyonunun 1956 yılında Pretoria’da başlattığı bir gösteri ile dört yıl sonra Afrika Ulusal Kongresinin aynı yıl Nobel Barış Ödülü kazanan lideri Albert John Luthuli ve arkadaşlarının kimliklerinin kamuoyu önünde yakmaları trajedisıyla sonlanan Pan Afrika Kongresinin organize ettiği bir eylemi de içermektedir. Bu hareketin bir sonucu olarak kimlik kanunları, birkaç hafta süreyle askıya alınmış, daha büyük bir gayretle sadece

30) a.g.e.

31) L. Reyna Almandos, *Dactiloscopia argentina. Su historia e influencia en la legislación*, (La Plata: Universidad nacional de La Plata, 1932), s. 148.

siyah nüfusun kentsel alanlara göçünü önlemek için tekrar yürürlüğe konmaya çalışılmıştır.⁽³²⁾

32) C. Saunders ve N. Southey, *A Dictionary of South African History*, (Capetown/Johannesburg: David Philip, 1998); s. 130.

CEZALANDIRMA: TUTUKLU KALABALIK

“Ceza” nedir? Bireysel suç ve “alt tabaka şiddet”inden kaynaklanan suç arasındaki fark nedir? Suçu bastırmak ve önlemek için ne yapılabilir? Bu sorular 1880’li yıllarda başlayan ve örneğin 1885 yılında Roma ve 1889 yılında Paris Dünya Fuarı’nda gerçekleşen uluslararası kriminal antropoloji kongrelerinde tartışma ve müzakere için periyodik olarak toplanan suçbilimcileri-bilim insanları, adli tıp uzmanları, sulh hakimleri ve polis memurları- ağını harekete geçirdi.

Tartışmaların merkezinde, yukarıdaki soruları cezalandırma hakkının temellerini yeniden tanımlama projesi ile yanıtlayan İtalyan Krimonoloji Okulu vardı. Bu hareketin en önemli figürleri arasında eski askeri doktor ve Turin Üniversitesi’nde Adli Tıp Profesörü Cesare Lombrosso ile Sienna Üniversitesinde Ceza Teorisi Profesörü, Parlamentonun Solcu üyesi ve *Avanti* gazetesinin kurucusu Enrico Ferri yer almaktaydı. Lombrosso ve Ferri, Kriminal Antropoloji Kongresi’nin fikir babalarıydı. Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rutel.org> yayıncıları, okulumun ente-

lektüel projesinin kapsamını ortaya koymaktaydı: *Archivio di psichiatria, antropologia criminale e scienze penali per servire allo studio dell'Uomo alienato e delinquente* (Yabancılaşmış ve kusurlu insanların incelenmesine yarayan psikiyatri arşivleri, kriminal antropoloji ve suç bilimleri). “Yabancılaşmış insan” ve “kusurlu insan” arasındaki ilişki sorununa, Büyük Britanya’da Henry Maudsley ve Almanya’da Rudolph Virchow gibi psikiyatrinin öncülerinin araştırmalarında değinilir. Öte yandan, İtalyan okullarının aksine bunların hiçbiri ceza teorisi için temel olarak kullanılmaz.

Scuola positiva, delilik ve suç arasında ilişki kurarak özgür iradenin yadsınması sorununu ortaya atmıştı zira organik dejenerasyonun bu iki yönlü formu, zihinsel ve ussal, sorumluluk ve isnadın klasik teorisinin, suç bağlamında düşünülemediği anlamına geliyordu. Bu yeni suç görüşüne göre, cezalandırma hakkı pozitif, bilimsel bir temel gerektirmektedir. Cezalandırmanın amacı toplumun intikamını almak değildir; bu, ceza hukukunun özünün ve “göze göz dişe diş” yaklaşımının eski zayıf bir halkasıdır. Aksine “kusurlu insan”, hukukun, varoluş mücadelesinden esinlediğini iddia eden Sosyal Darwinist teorisinin temelini oluşturan “sosyal savunma” prensibi namına zararsız hale getirilmek zorundadır. Bu nedenle, ceza uygulanması hakkında mutlak bir şey yoktu; bu, gerçek bir sorun haline gelmişti. Aynı suçu işleyen tüm bireyler için tek, sabit, kalıplaşmış ve değişmez bir ceza söz konusu olamaz; cezanın, toplumda ifadesini bulan her tür suçun tehlikesine göre değişmesi gerekir. Tek kıstas toplumun ilgisi olmuştu. Suçlunun daha fazla “anti-sosyal” ve “tehlikeli” olması, daha özenli tedaviyi gerektirmektedir. Tehlikelilik derecesi -en iyi ihtimalle flu bir nosyon olup- test ve göstergeler serisince belirlenir.

Bir yüzyıldan fazla bir süre sonra 2008 yılında, “sosyal savunma” doktrini üzerine tartışma, Fransız Hükümeti’nin “güvenlik gözaltısı”yla ilgili bir yasa tasarısı hazırlaması üzerine,

yeni bir coşkuyla tekrar başlamıştı. Bir kez daha aynı bulanıklık, “tehlikelilik” kriterini çevrelemiştir. Aslında, yasa on beş yıla mahkum edilmiş suçluların, cezalarını tamamlamalarından sonra da hapishanede gözetim altında tutulması yetkisi vermektedir. Bu, insanların işledikleri değil *işleyebilecekleri* suçlar için de hapishanede tutulması anlamına gelmektedir. Hapis cezasının uzatılmasına yönelik böyle belirsiz bir tanım, özgür bir toplumun temel ilkelerine aykırıdır. Ceza hukukuna göre insanlar, yapabileceklerinden değil yaptıkları eylemlerinden sorumlu oldukları için hapse girerler.

Modern Barbarlığın Biyotipleri Üzerine Tartışmalar

1876 yılında, İtalyan kriminoloji okulu, Lombroso'nun “Antropoloji, hukuk ve ekonomi disiplinleri hakkında çalışma” alt başlığı ile ufuk açan çalışması *L'Uomo delinquente*'yi yayımlamıştır. “Suçlu” biyotipini inşa etmek için frenolojiden, aşırı gelişmiş beyinle birleşmiş bir “etobur içgüdü” olarak suçun kalıtsal eğiliminin karakterizasyonu ile kraniyoskopik inceleme tekniği alınmıştır. Çalışma bu yöntemi, (kokular, metaller, müstehcen fotoğraflar, silahlar vb.) farklı hassasiyet türleri ya da reaksiyonları ölçmek için kayıt cihazlarının kullanımıyla birleştirmiştir. Gall gibi Lombroso'nun da ele aldığı konuların çoğu, cezaevleri ve huzurevlerindeki gözlemlerinden oluşmuştur. O, hapisteki suçluları bilinen, bilinmeyen, yakalanan ya da yakalanmayan tüm suçluların temsilcisi olarak kabul etmiştir. Yaptığı deneyleri göstermek için kullandığı fotoğraflar, suçun Quasimodos'u için bir portre galerisi oluşturmaktadır. Onların uzun, asimetrik yüzleri, çıkıntılı çeneleri, eğimli alınları, sivri başları, belirgin kaşları, büyük gözleri, belirgin elmacık kemikleri, ortalama oksipital girintiler, vahşi bakışı güçlendiren çapraz gözler, düzensiz dişler, kulplu ayrık kulaklar, sarı yerine siyah ya da kahverengi saçlar ve her iki cinste de benzer “yozlaşma” işaretleri, fiziksel ve duyu duyarlılığı,

aşırı makyaj, intikamcılık, duygusallık ve sık sık kötü şöhretli yerlere eğilimi ortaya çıkarmak anlamına gelmektedir. Bu tipik suçlu portresini, arkadaşlarında, meslektaşlarında ya da sevgililerinde gördüklerini düşünenler için Lombroso şu yanıtı verir: “Bunun, bu özelliklerin bir ya da ikisinin varlığında değil, gerçekte suç eğilimini ortaya çıkarabilecek tamamının varlığında mümkün olduğu unutulmamalıdır.”⁽¹⁾ Lombroso gözlemlediği yüz suçlunun sadece kırk tanesinin tüm bu özellikleri taşıdığını, hal böyle olunca diğer atmış kişinin ise “doğuştan suçlu” olduklarını iddia etmiştir. Bu nedenle meslektaşları, anatomik, patolojik ve fizyolojik özelliklerden oluşturduğu ayrı bir set ile doğuş kusurunu, “tipik doğuştan suçlu olarak bilinen ünlü Harlequin”e dönüştürmesine karşı çıkmışlardı.⁽²⁾

“Dürüst olmayan” ve “dürüst olan” iki insanın karşılaştırılmalı biyotipi üzerine yapılan tartışmaların ötesinde ve yazarın orijinal baskı ve çeviri arasında oluşan düşüncelerinde dalgalanmalarla Lombroso’nun araştırmalarında öne çıkan, suç-deli-zalim üçgenidir. Kısa süre içinde Fransa Adalet Bakanlığı’nda kriminal istatistik bürosunun başına getirilen tahkikat sulh hâkimi Gabriel Tarde, bu üçlü benzeşimin yarattığı soruna el atmıştır:

Çalışmanızda iç içe geçmiş iki tez vardır. Birincisi, ilk sözü edilen, suçu, ilkel vahşiliğe benzetmiş ve soyaçekimle (atavizm) açıklamıştır; o zaman, delilik olarak suç hipotezini reddetmiş oldunuz. Ne var ki o andan itibaren, güçlü nedenler öne sürdüğünüzü ve bu

1) C. Lombroso, *L'Homme criminel, étude anthropologique et médicale*, (Paris: Alcan, 1887), s. 231; İtalyanca ilk baskı: C. Lombroso, *L'Uomo delinquente*, (Turin: Fratelli Bocca, 1876); İngilizce baskısı: *Criminal Man*, çev: M. Gibson ve N. Hahn Rafter, (Durham, NC: Duke University Press, 2006).

2) *Actes du troisième Congrès d'anthropologie criminelle*, Brussels, (Ağustos 1892), (Brussels: F. Hayez, 1893), s. 124.
 Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://ranthey.org>

arada daha öncekinden vazgeçmeden ikinci açıklamayı benimsediğinizi söylediniz. Bunlar çalışmanızda birbirini takip ettiğinden, birileri bunların karşılıklı olarak birbirlerini desteklediğini söyleyebilir. Bununla birlikte bunlar kısmen birbirleriyle çelişmiyor mu? Delilik, medeniyetin bir meyvesidir ve kendi ilerlemesi doğrultusunda bir noktaya kadar gelişir; bu, okuma yazma bilmeyen sınıflarda neredeyse hiç bilinmemekte ve aşağı ırkların kabileleri arasında daha az bilinmektedir. Bu nedenle suçlu, vahşiyse deli, deliyse vahşi olamaz. Bu iki tez arasında seçim yapmalısınız ya da sözde delilikten (ama neden aynı zamanda sözde soyaçekim değil?) bahsederek aralarında bir uzlaşma yaparsanız, birinin üstünü diğeriyle örttüğünüzü ve onu bozduğunuzu bilmelisiniz.⁽³⁾

Tarde suçluların, belirli bir işarete sahip olmadığı konusunda ısrar etti. Suçla ilgili açık bir tanımlama, tartışılmaz anatomik özellikler yoktu; sadece sosyal ortama bağlı olarak, muhtemelen zorlanmadan gelişen organik ve fizyolojik eğilimler vardı. Toplumların hak ettikleri suçlular vardır. Tarde ayrıca, ilk tökezleme ile en kötü suç arasında muazzam bir ölçü olduğu için hayatın farklı dönemlerinde tüm bireyleri etkileyen geçiş evrelerini akılda tutmak gerektiğine dikkat çeken “moleküler hareket”ten de bahsetmiştir. Suç herkesin, biyolojik, sosyal, hukuki ya da fizyolojik gibi belli bir açıdan gördüğü çok yüzlü bir olgudur. Sosyal ortamın suça teşvik ettiği açıktır ama mikrop içermeyen et suyu gibi, sosyal ortam bir suça sebebiyet vermek açısından yetersizdir. Bu nedenle, et suyu ve bakteri gibi, sosyal ve biyolojik yönlerin her ikisi de suçun temel yönleridir.⁽⁴⁾

L'Uomo delinquente'nin yayınlanmasından on bir yıl sonra,

3) G. Tarde, *La Criminalité comparée* (Paris: Alcan, 1886), s. 36-7.

4) *Actes du troisième Congrès d'anthropologie criminelle*, a.g.y., s. 9-10.

1887 yılında Fransızca tercüme için uygun olduğu hükmüne varıldı. Öte yandan ilk Fransız baskısı, Lombroso'nun neden bazı pürüzlü noktaları düzelttiğini açıklayan dördüncü İtalyanca baskısına dayalıdır. Alpler'in diğer tarafında, *L'Uomo delinquente* (Kusurlu İnsan) başlığı *L'Homme criminel* (Suçlu İnsan) olarak değişir ve alt başlık da "Antropolojik ve Tıbbi Araştırma" olarak değiştirilir (bu alt başlık daha sonra yine "Doğuştan suçlu, ahlaki deli ve epileptik" olarak değiştirilecektir). Roma'daki kongreden önce, Kriminal Antropoloji Okulu olan orijinal adı, zaten Pozitif Kriminoloji Okulu ve gazete başlığındaki "psikiyatri" de "kriminal antropoloji" olarak daha önce değiştirilmişti. Yeni başlık *Archivio di anthropologia criminale e scienze penali* (Kriminal Antropoloji ve Ceza Bilim Arşivi), Fransız suçbilimcilerinin 1886 yılında yayımladıkları *Archives de l'anthropologie criminelle et des sciences pénales* (Kriminal Antropoloji ve Ceza Bilim Arşivleri) çalışmasından alınmıştı. *Pozitif okul*, böylece kriminal antropoloji imgesiyle genişlemeye devam etmiştir. Destekçileri, Birinci Dünya Savaşı arifesine kadar büyük Avrupa başkentlerinde dört yılda bir yapılan bu bilimsel disiplin kongrelerinde bulunmuşlardı.

Bu coğrafi alanın dışında, Vucetich'in takipçilerinin kabul edip benimsediği "sosyal savunma" teorilerinin konuşulduğu Arjantin'in hukuki durumu ve şehrin kendi adını taşıyan Mar del Plata polis okulunu işaret ederler. Lombroso'nun çalışması İspanyolca'ya çevrilir ve en iyi parmak izi tanımlama sisteminin keşfedildiği Arjantin'de Buenos Aires'te yayımlanır. Bu en etkilisidir, Arjantin polisi, "Avrupalı göçmen"i, sosyal bozulmanın ve anarşizmin sembolik figürü haline getirir ve -Enrico Ferri gibilerin aksine- İtalyan kriminoloğun eserleri, "siyasal suçlular"a ve yönetin biliminin uygulaması gerektiği önleyici ve baskıcı sistemlere özel önem verir. Çalışmanın temel konuları "doğuştan gelen suç eğilimlerini tatmin etmekten haz duyan ya da anormal müdahalelerin en uygun yeniliklere yön-

lendirerek kendilerini yönetenleri tüm hastalıklarının sebebi olarak görüp sapkın içgüdülerini onlara yönelten birey kategorileriydi”.⁽⁵⁾

Doğuştan Suçludan Kalabalığın Suçlarına

1892 yılında Brüksel'deki Üçüncü Uluslararası Kriminal Antropoloji Kongresinde Tarde, “kalabalığın suçları”nı incelediği önemli bir rapor sundu. Tarde rapora, sorunun kriminoloji tarafından göz ardı edildiğini belirterek başladı:

Eski okulların yanı sıra bu yeni okullarda, çok az sayıda istisna dışında kriminologlar münhasıran bireysel suçlarla ilgilenmişlerdir ve kolektif suçlara yeterince ilgi göstermemişlerdir; bundan ötürü de, birinci çalışmanın doğru bir açıklamasını yapabilecek ikinci çalışmadan mahrum kalınmıştır [...] Bu zamana kadar kolektif diye bilinen suç, sadece bireysel suçların genel bir toplamı olarak görülüyordu. Böyle bir bakış açısı, bireylerin, onları birleştiren bağlara rağmen safi dağınık bir tazda hareket ettiklerinden bir dereceye kadar kabul edilebilirdir; ortak ve kitle halinde, herkesçe paylaşılan ve edimsel güçler ortaya çıkaran yalıtılmış dürtülerin atıl kalacağı apaçık yanlıştır.⁽⁶⁾

Onun metni, bir yıl önce İtalyan Scipio Sighele tarafından yayımlanan ve hemen Fransızca'ya çevrilen *La Folla delinquente* (Kusurlu Kalabalık) çalışmasına karşı eleştirel okunmalıdır. Pozitif Okul'a yakın Brüksel Özgür Üniversitesinden Profesör Sighele kendini, “kolektif psikoloji” projesi geliştirmekte olan Eurico Ferri'nin “kriminal sosyolojisi” ile benzeştigini

5) C. Lombroso ve R. Lasch, “Le délit politique”, *Actes du premier Congrès international d'anthropologie criminelle*, Roma, Kasım 1885, (Turin: Fratelli Bocca, 1887), s. 38.

6) G. Tarde, “Les crimes des foules”, *Actes du troisième Congrès d'anthropologie criminelle*, a.g.y., s. 73.

iddia ederek “psiko-fizyolog” olarak tanımlamıştır. Bu nedenle kendisi, insanlar arasındaki anormal ve geçici ilişkileri çalışmayı önermişti yani, düzenli ve organik olmak yerine inorganik ve kısa süreli olması dolayısıyla tiyatro seyircileri, meclisler ve kalabalıklardaki vs. gibi elverişli bir durumda ya da tesadüfen oluşmuş toplantılar, kolektif olaylardaki gibi ilişkiler.⁽⁷⁾

1890’lar boyunca, kriminal antropoloji ve gelişmeye başlayan sosyal bilimler, “homojen olmayan, inorganik yığınlar” gibi kalabalıklarla ilgili çalışmalarda -ve polemiklerinde- oldukça fazla enerji harcamıştır. O yıllarda meydana gelen değişiklikleri özetleyen Sighele, kitabının ikinci baskısının önsözünde şöyle demiştir:

Bazı bireyci aristokratların görüşüne rağmen kalabalık, artık inkâr edilemeyecek bir ölçüde güç kazandı. Gerçekten de, belki de sona eren yüzyılımızı tanımlamamıza olanak sağlayan şu hâlihazırdaki en karakteristik olgu, bireylere saygı ile kolektivitenin önemidir. Geçmişte birey, siyaset ve bilim açısından çok önemli oldu. Bugün birey, kolektif mevcudiyet kamuoyu haline gelmeden siyasette; kolektif varlık kalabalık haline gelmeden de psikolojide zayıflamaktadır... Grup psikolojisi, her şeyi batırabilen, dalgaları korkunç bir güce ve fırtınalarıyla şaşırtan asi bir denize dönüşmektedir.⁽⁸⁾

Kalabalıkla ilgili bu bahiste ortaya çıkan şey, bireye ilişkin özerk yasalara sahip yeni bir varoluş -toplum- konusundaki tartışmadır. “Kalabalık” kavramı, böylece, insan bilimlerinin yönelimlerini belirlemede kilit öneme sahip oldu: “İnsan ko-

7) S. Sighele, *La Foule criminelle. Essai de psychologie collective*, (Paris: Alcan, 1901, 2. baskı), s. 68.

8) a.g.e., s. 22.

lektivitesinde, hücrelerin birlikteliğinden (collectivity) oluşan herhangi bir organizmadaki öngörülemez kimyasal tepkimeler gibi bilinmeyen ruhsal reaksiyonlar vardır. Grup psikolojisi, sosyolojinin şimdiye kadar gözetmeye bile tenezzül etmediği bu görülmemiş psikolojik fermentasyonları incelemelidir.”⁽⁹⁾

Devinim halindeki yığın hakkındaki tartışma, basın, dernek ve meclisteki özgürlüklerin başlattığı demokratik ifadenin yeni formlarının tatbikine olanak tanımıştır. Bu durum, kitlelerin kamu hayatındaki ani gelişiminin yarattığı korkuları da açığa çıkarmıştır. Sonuç olarak başkaldırı, ayaklanma ve halk hareketlerin tartışmalı belleği ile geçmiş ve yakın tarihin seyri içinde “pleblerin şiddeti”ne ilişkin önyargılar arasındaki ilişkiye odaklanıldı. Gustave Le Bon, Scipio Sighele ve Gabriel Tarde’nin de dahil olduğu yığınların “doğası” ile ilgili tartışmaların ortaya koyduğu gibi, kriminal kalabalığın tanımının farklı disiplinlerin perspektifleri ile siyasal konumlarının keşme noktası olması daha gerçekçi olurdu.

Gustave Le Bon: Kitle Psikolojisi ve “Halk”

Psikopatalog hekim Gustave Le Bon’un iddia ettiği “Kitle psikolojisi” yorumu, 1870’lerin başlarında, “kriminal sorunu” medeniyetin, sınıfların ve cinsiyetin hiyerarşikleşmesiyle birleştirmesine imkan tanıyan araştırmasının ilk yöneliminden kaynaklanmaktaydı. Laboratuvar deneylerine dayalı çalışmaları, Paul Broca tarafından kurulan Fiziksel Antropoloji okulu tarafından yürütülen anatomik ve matematiksel araştırmayla ilgilidir. Çalışmanın amacı olarak “insan ırklarını” vurgulayan bu çerçeve, sömürge imparatorluğunda hizmet eden pek çok askeri doktor ve yöneticinin ilgisini çekmiştir. Le Bon, “üs-

tün” ve “aşağı” ırklara ve sınıflara ait kadın erkek, yetişkin ve çocukların kafataslarının ve beyinlerinin hacmini ölçmüştür. Onun düşüncesi, zeka ve aklın eşitsiz dağılımını göstermektir. Aynı yaş, uzunluk ve kilolardaki kadın ve erkeğin kafatası ölçüsü, medeniyetin derecesine göre farklılık göstermektedir.

Farklar, aşağı ırklarda az iken, üstün ırklarda çok fazladır. Öyleyse, üstün ırklardaki kadın kafatasları genellikle çok aşağı ırklardaki kadınlarınkinden daha gelişmiştir. Halbuki Parisli erkeklerin ortalama kafatası ölçüsü, bilinen en büyük kafatasları arasında yer alırken Parisli kadınların ortalama kafatası ölçüsü, görülen en küçük kafatasları arasında yer almaktadır; yaklaşık olarak Çinli kadınların kafatasları düzeyinde ve Yeni Kaledonyadaki kadın kafataslarının çok az üzerindedir.⁽¹⁰⁾

Le Bon'un acımasız göç karşıtlığı (doğal olarak “aşağı” kategoriler) nereden gelmektedir: “Savaş alanlarındaki en kötü felaketler bu tür işgallerden çok daha az korkutucudur. Eski halkların yabancılardan korkma içgüdüğü, bize çok net dersler sunmaktadır.”⁽¹¹⁾

Le Bon, ırksal kaynaşmayı sert bir dille kınar. Bu kaynaşmayı, Latin Amerika ülkelerinin “korkunç çöküş”ünün ve İngiliz İmparatorluğu'nun, kıtanın güney konisinin ekonomisindeki hâkimiyetinin sebebi olarak görür. İtalyan göçmenlerin Fransa'yı “işgali”ne sert bir dille saldırır. Bu, “integral milliyetçiliğin” ideolojik destekçilerinin, Yunan tarihinde “yabancıları”, “yurttaşları koruma” şiarıyla “parazit” ilan eden *métèque* (Antik Yunan'da yurttaşlık haklarına sahip olmayıp, belirli oranlarda vergi verenleri tanımlayan terim, ç.n.) anlayışını aldığı bir dönemdir. Yine bu dönem, yaşadığı bölgeyi “özümsemek-

10) G. Le Bon, *Lois psychologiques de l'évolution des peuples*, (Paris: Alcan, 1894), s. 55-6.

11) a.g.e., s. 141. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

te yetersiz" olduğu varsayılan göçmenlere karşı genellikle şiddetli bir anti-semitizmle birleştirilmiş ksenofobik kampanyaların yaygınlaştığı bir dönemdi. Le Bon, Dreyfus karşıtı kampanyayken kitleler üzerine yazdığı kitabı Fransız Harp Akademisi öğretmenleri için başucu kitabı olur.⁽¹²⁾ Le Bon'un "kitlelerin ruhu" nosyonu, "ırkların ruhu" nosyonundan ayrı düşünülemez. Her ikisi de, düşünceye ket vurma ve yüceltilmiş duyguyla karakterize edilir. "Kitle", kataleptik konu olması halinde, konjonktürelidir; aşağı kategoriler durumunda (ırklar, bundan başka kadın ve çocuk) ise, yapısaldır. Onun bir kalabalığın parçası olduğu gerçeğiyle birlikte düşünüldüğünde insan, uygarlık bağlamında birkaç derece geriler. Toplumdan izole bir durumda, kültürlü bir kişi olabilir; kalabalık bir ortamda, içgüdüleriyle hareket etmeye başlar ve dolayısıyla bir barbar olur.⁽¹³⁾ Kalabalık, "yabanıl bir adam ve kadın gibi evrimin aşağı formlarına" benzemektedir.⁽¹⁴⁾ Karşılıklı telkin ve bir hipnotizmaya dönüşen provakatörün iradesindeki kalabalık, irrasyonel, değişken, fevri, duygusal, hırçın, devingen, hoşgörüsüz, muhafazakar ve otoriter, fikirden hemen hemen tümüyle bilinçsiz eyleme son derece hızlı geçebilen bir "varlığa" dönüşür.

Paris Komünü hayaleti, bilimsel polis yöntemlerinin yaratıcılarına musallat olduğu için, kitle psikolojisini, en azından Le Bon'un anladığı anlamda, harekete geçiren 1789 olaylarının hayaletiydi. Le Bon'a göre kitle, Devrim'le başlayan eşitlik yanılsamalarının zaferinin ürünüdür. Kitlenin irrasyonelliğine dair görüşü, Hippolyte Taine'nin 1875 ve 1893 yılları arasında yayımlanan ve "devrimci kalabalığı" aşağıladığı *Origines de la*

12) R. A. Nye, *The Origins of Crowd Psychology: Gustave Le Bon and the Crisis of Mass Democracy in the Third Republic*, (London: Sage, 1975).

13) G. Le Bon, *Lois psychologiques de l'évolution des peuples*, a.g.y., s. 14.

14) G. Le Bon, *Psychologie des foules*, (1895), (Paris: PUF, 1988, 6. Baskı), s. 17; İngilizce baskısı: *The Crowd: A Study of the Popular Mind* (Donnybrook, GA: Norman S. Berg, 1977).

France contemporaine kitabındaki görüşleriyle benzer niteliktedir. Devrim'i, Modern Fransa'nın çöküşünün nedeni olarak görerek acımasızca aforoz eden bu tez, kitlenin diktatörlüğünün psikotarihsel bir freski ve önderlerinin patalojisi olarak yorumlanabilir. Bu, kitle psikolojisi tarihçilerinin, Taine'yi bu düşünce hareketinin gerçek öncüsü olarak görmelerinin nedenlerinden biridir.⁽¹⁵⁾ Le Bon açısından kitlenin dönemi geleceğin şekillendiği apokaliptik anlayış üzerine yükselmişti. Kolektif mantık, kısa ömürlü olsun ya da olmasın -parlamento meclisleri, sendikalar, dernekler, halka açık toplantılar- hüküm sürmeye başladı. Halk olarak insanlar egemen olmuştu. Halktan yığına kadar kitle psikolojisi, "sosyal huzursuzluğun" kahramanlarının kategorizasyonlarının sonsuz kaynağını sağlar. Basına göre, "kanaat önderi bulunduğu anda, hükümetler gibi kitlelerin gerisinde kalmaya zorlanmıştır."

Suç üretiminde basının rolünü incelemek için kitle psikolojisinin esaslarını en çok uygulayan düşünür şüphesiz Scipio Sighele'dir. Bununla birlikte, o muhafazakâr bir özlem içinde de değildi. Gustave Le Bon'un aksine kalabakların ilerleyişini veri olarak kabul etmiştir ama, basının kriminojik bir etkisi olduğuna ikna olduğu günden bu yana Sighele, gazeteci ve yazarlara sorumlu davranma çağrısında bulunmuştur. 1982 yılından itibaren, *La Folla delinquente* adlı kitabının ilk baskısında basının, "tüm diğerlerinin yoğunlaştığı bir telkin biçimi olduğu"nu savunmuştur. Bu, "belirli dürtülerin ve şiddetin, suçun, herhangi bir insan gücünün yatıştıramayacağı anlamsız eylemlerin" artmasına neden olmuştur. Her okurun arkasında, "her kitlede her zaman onu bozan bir hizbin bulunması gibi, okuru telkinle etkileyip kışkırtan gazetecilerin" olduğunu

15) J. Van Ginneken, *Crowds, Psychology and Politics 1871-1899*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1992).

16) S. Sighele, *La Foule criminelle. Essai de psychologie collective*, (Paris: Alcan, 1901, 2. Baskı), s. 241 ve 248.

durmadan tekrarlamıştır.”⁽¹⁶⁾ Gazeteci, “okurunun yarattığı provokatöründen başka bir şey olmadığından, ulaşmak istediği hedeften daha öteye ilerleyebilir”. O, ceza davalarının haber röportajlarında özellikle sert olmuştur.

Sighele aynı yorumu edebiyat için de yapmaktadır. Belirli romanların, oyunların ve “okuyan kitleyi, özellikle modern kitleyi son derece korkak ve tedirgin hale getiren kuru saman” gibi dizelerin “kışkırtıcı gücü”nün etkilerini incelemiştir.⁽¹⁷⁾ Yazar Gabriele D’Annunzio çalışmalarında, (nevrastenik suikastçı, çocuk katili, ensest kardeş, deli kadın vb.) “soysuzlar”ın peşini bırakmamıştır. Zola’da, “Paris’in en kötü banliyölerindeki fahişeleri ve alkolikleri, alaycı zengin sınıfları, işçi kitlelerini titreten güçlü askerleri ve sufileri; yani, bileşimleri ve hedefleri farklı olan kitleleri” meydana çıkarmıştır. İtalyan kriminal antropolojinin doğrudan bir öncü olarak gördüğü Eugène Sue’nun *Mystères de Paris* adlı yapıtında, “Fenimore Cooper’in suçlular olarak tanımladığı vahşi popülasyonlar gibi bizim uygarlığımızdan uzak diğer barbarların” izlerini sürmüştür. Her şeyden önce, yazarların tartışmasız olarak hasta ve yozlaşmış olmasından ötürü modern dünyanın şiddetle ihtiyacı olsa bile, yüzyılın dönümünde “tanı koydukları ancak herhangi bir tedavi önermedikleri” gerçeğinden yakınmıştır.

Gabriel Tarde: Modernite ve Kamuoyu

Gabriel Tarde, kendi adına, taklit yasalar dediği şeye dayanan “psikolojilerarası” ve zihinlerarası psikoloji” projesinin temelindeki kitle psikolojisi postulatlarını çürütmüştür. Tarde, 1980 yılında adını da verdiği bu yasaları kitabında sunmuştur. Kitap kriminoloji, hukuk ve kriminal felsefesi üzerine yazdığı yazılarla, alışık olduğundan daha geniş bir kitle tarafından tanınmasını sağlamıştır.⁽¹⁸⁾ Bir kez daha, “kalabalığın

17) S. Sighele, *Littérature et criminalité*, (Paris: Giard et Brière, 1908), s. 116 ve 183.

18) G. Tarde, *Les Lois de l'imitation*, (Paris: Alcan, 1890).

suçları” üzerine yazdığı rapor onun genel yaklaşımını anlamak açısından çok önemlidir:

Kabalalık nasıl oluşur? Daha önce dağınık ve birbirine karşı kayıtsız olan bu kadar insanın kendisini, ahenk içinde bağırarak, birlikte çalışan ve uyum içinde hareket eden manyetik bir zincir haline getiren bir dayanışma içinde bulmasının esbab-ı mucizesi nedir? Sempatinin neden olduğu taklidin kaynağı ve sosyal organların hayati prensibi. Bir avuç lider bu uyuyan gücü uyandırır ve belirli bir noktaya yönlendirir. Ne var ki, bu ilk darbenin devamının gelmesi ve embriyo halindeki kalabalığın süratle çoğalması için, temel olarak birbirlerine oldukça benzeyen önceki bazı çalışmaların baştan insanların beyinlerinde yer alması gerekmektedir.

Bir zihinden diğerine yavaş yayılma, sakın, içten içe taklit, daima önceden gelmekte ve bu hızlı dağılımı, halk hareketlerini karakterize eden taklitleri canlandıran gürültüyü hazırlamaktadır... Ortak bir inanç, ortak bir tutku, ortak bir hedef; iki kat yayılımın gerekmesi nedeniyle, kalabalık olarak adlandırdığımız bu canlandırılmış oluşumun hayati enerjisidir.⁽¹⁹⁾

Yüzyıl Savaşları’ndan Fransız Devrimi’ne, *Fronde* ve *enragés*’i de kapsayan, ayaklanmaların ve başkaldırıların tarihteki ifadesinde türsel bir benzerlik vardır:

Döküntüler, aslında tümü için geçerli, aynı kıvılcımla başlar; bütün bir kıtanın halkını yeni bir dine, yeni bir politik dogmaya dönüşümüne dayanan ve ortak bir dinin tüm kiliselerini ve tek bir partinin tüm derneklerini etkileyen bazen yararlı, bazen yıkıcı ahlaki bir salgın... onların yüzeysel çeşitliliğine rağmen temelde özdeş bir karakter.⁽²⁰⁾

19) G. Trade, “Les crimes des foules” a.g.y. s.74.

20) a.g.e., s. 82. Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Hakimin özlü kararı kesindi: “Kalabalığı kışkırtan gayesi ne olursa olsun, hatta asil ve meşru olsa da, oluşumu her zaman, sosyal evrim kapsamında gerçek bir gerileme anlamına gelir.”⁽²¹⁾

Bu analizler, Tarde’nin metnini sunduğu Brüksel’deki kriminal antropoloji kongresine katılan pek çok yabancı meslektaşını öfkelenlendirmiştir. Meslektaşları Tarde’yi, “birliğin insanları ayaktakımına dönüştürdüğü” izlenimi vermekle suçlamışlardı. Viyana Üniversitesinden Prof. Moritz Benedikt’in dikkat çektiği gibi, “devrimlerin ve başkaldırıların psikolojisini anlamak için şu göz önünde bulundurmalıdır: Bu kez patlak veren, sadece anlık bir duygu değil, sosyal ortam kadar asilerin de sorumlu olduğu nefret ve tutkunun gerçek sermayesi olan birikimdir”.⁽²²⁾ Tarde bu eleştirilere şöyle cevap verir:

Kalabalığın sadece çirkin yüzünü göstermekle suçlandım; bu eleştiriye duyarlıyım ve halihazırda raporumun bu konuda çok ileri gittiğini kabul ediyorum. Sözlerimi şöyle tamamlamak istiyorum; kalabalık asil bir fikirle kışkırtıldığında, diyebilirim ki akıl ve irade olmasa da kolektif ruh ve cesaretin asaletinde bazen değersizleştiği gibi seçkinleşir de [...] Fikir birliğine güvenmiyorum çünkü, birlikte güç varken, ahenkte uyum yoktur.⁽²³⁾

Prensip olarak, psikolojilerarasının yaratıcısı taklidin motive edici faktörlerden biri olduğu “insan buluşları” tarihinde görünen ani kırılmaları reddetmiştir.

1901 yılında, bu esnada prestijli Fransa Kolejine atanan Tarde, *L’Opinion et la foule* adlı kitabında kalabalık sorununa geri dönmüştür. Geleceği geçmişte yattığını söyleyerek kalabalı-

21) a.g.e., s. 74.

22) *Actes du troisième Congrès d’anthropologie criminelle*, a.g.y., s. 379.

23) a.g.e., s. 381-2. Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

ğa inanmadığını yinelemiştir. Gelecek ise, ne kalabalıklar ne de sınıflar tarafından inşa edilecektir, zira:

Kriz dönemlerinde ortaya çıkan ve güç toplayan sınıf mücadelesi, klan ruhunun genişletilmiş modern formu olan sınıf ruhunu yaratır: sınıf ruhu nerede güçlenirse güçlensin orada, yabancı bir sınıfa ait olan bireysel haklar aşağılanır. [...] Bu, bir yandan baskıcı yasalar, haraç, diğer yandan isyan, köylü ayaklanması, kanlı başkaldırı gibi kolektif saldırılara sebep olur.⁽²⁴⁾

Geleceğin sosyal figürü, sosyalliğin yeni biçimlerinin en dikkat çekici tezahürlerinden biri olan halk olacaktı. Böylece Tarde kargaşanın, kitlelerin vatandaşlık deneyimine erişiminin bedeli olması bakımından kaçınılmaz olduğu yönündeki karşıt görüşü sürdürmüştür. Basın ve tüm dolaylı iletişim araçları kitleleri şekillendirerek, kitle psikolojisinin korkuttuğu bu “modern dünya”nın sosyal alanı haline gelmiştir. “Kitle psikolojisine sahibiz” demiştir Tarde. “Yapılması gereken tek şey halkın psikolojisidir; diğer bir anlamıyla bunu tamamen manevi bir kolektivite olarak ve tümüyle zihinsel bakımdan birleşmiş bireyleri fiziksel olarak ayırarak dağıtmak olarak anlamaktır.”⁽²⁵⁾

Bu ilk topyekûn savaş, demokratik modernitenin yeni taşıyıcısının gizli yüzünü açığa çıkarmaktadır: kamuoyuna göre hareket etme.

24) G. Tarde, “La criminalité et les phénomènes économiques”, *Congrès international d'anthropologie criminelle, Compte rendu des travaux de la cinquième session*, (Amsterdam, 1901), s. 203.

25) G. Tarde, *L'Opinion et la foule*, (Paris: Alcan, 1901), s. 2.

KİTLE TOPLUMU YÖNETİMİ: TOPYEKÛN SAVAŞTAN DERSLER

Bertrand Russell, 1914 yılının “liberal demokrasilerin daha özgür olmaya yüz tuttuğu ama sonrasındaki zaruri güvenlik önlemlerinin, tüm kazanımların kaybedilmesine mal olduğu büyük bir dönüm noktası” olduğunu yazmıştı.⁽¹⁾ İngiliz profesör ve mantık bilimcinin tüm yaşamı boyunca vicdani retçilerin yanında yer alması ve sürekli olarak bu konumunu koruması, onu Cambridgeli meslektaşlarıyla karşı karşıya getirmiştir.

Hukukun üstünlüğünün yüksek standartlarını bertaraf eden bir tehlike varsa, aslında bu Birinci Dünya Savaşı'ydı. Bu kavram ancak hareket, toplanma ve ifade özgürlüğünün askıya alınması ve politik ve sosyal kazanımların tersine çevrilmesi durumunda vücut bulmuştur. Bu prensip, on dokuzuncu yüzyılın sonunda ilk olarak Alman, daha sonra Fransız hukuk düşüncesinde ortaya çıkmıştı. Buna göre devlet, bireylerle ilişki-

1) Alıntı, A. Ryan, “Russell en guerre contre la guerre”, (dir) P. Soulez, içinde, *Les Philosophes et la guerre de 14*, (Paris: Presses Universitaires de Vincennes, 1988). s. 157.

sinde hukukun üstünlüğüne bağlı kaldığını ve vatandaşların, devletin görevi kötüye kullanmasına karşı yargıya başvurma haklarını kabul ettiğini onaylamıştı.

Topyekûn savaş ve ilk sözde modern savaş olarak adlandırılan Birinci Dünya Savaşı, yönetici ve mühendisin cisimleştirdiği aklın yeni formlarının gelişine dikkat çekmişti: kısaca, organizasyonun ruhunun habercisi olmuştur. Bu savaş, donanımların ya da makinelerin savaşıydı. Ernst Jünger'in sözleriyle, bu "çok yönlü iletişimle çatallaşan hâlihazırda karmaşık ve önemli modern yaşam ağını, askeri aktivitenin yüksek gerilimli enerji hattına bağlayan"⁽²⁾ bir savaştı. Ordunun moralinin halkın moraliyle bağlantılı olması gibi, harekât alanı da, yedek işgücü kaynakları ile sanayi kaynaklarının sistematik organizasyonu ile yakından bağlantılıdır. Siviller ile yani öncü ve artçı hatlar ordu arasındaki ittifakı güçlendirmek, bunun dışında düşmanın mücadele gücünü kırmak ve tarafsız ülkelerin desteğini sağlamak amacıyla muharipler, kendilerini sansür aygıtlarıyla donatıp propaganda servislerini organize etmişlerdi. Her bir ülke çatışmaya, toplumu ve ekonomiyi kendine özgü bir şekilde harekete geçirme yöntemi temelinde katılmıştı; bunun yanı sıra ordunun doğası, güç kullanımını örgütlenme biçimi ile muhalefet ve direnişler bizzat ulusun içinde karşı karşıya gelmişti.

Kamuoyuna Göre Hareket Etmek: Amerikan Demokrasisi'nin Yeniden Değerlendirilmesi

Amerikalı siyaset bilimci Harold D. Lasswell, 1927 yılında yazdığı işlevselci medya sosyolojisinde de ufuk açan *Propaganda Technique in the World War* adlı kitabında söyler demektedir: "Savaş sırasında, erkeklerin ve araçların seferberliğinin yeterli olmadığını kabul etmek lazımdır; düşüncenin de

2) E. Jünger, *L'État universel. La mobilisation totale*, (Paris: Gallimard, 1990), s.109.

seferber olması gerekmektedir. Özgürlüğün kötüye kullanımı tehlikesi, suistimalden daha tehlikeli olmasından ötürü yaşam ve mülkiyet üzerindeki güç kadar düşünce üzerindeki güç de resmi makamların eline geçmiştir”.⁽³⁾ Hemen savaş sonrası dönemde ABD’de propaganda, “kamuoyunun hükümet tarafından yönetimi” başlığı altında yüceltilmiştir. Çatışma dönemlerinde, ikna kampanyalarının sonucu olan değerlendirmeler barış zamanı, kamuoyu üzerinde etkili olan basın her şeye kadir olduğu mitini pekiştirmiştir. Bu süreç, modern reklam ve halkla ilişkiler endüstrisinin deneme alanı olmasının yanı sıra, aynı etkin görüntü çıkarlarına da yaramıştır. Burada, reaksiyonları “efendisinin sesi”ni izlemekten başka seçeneği olmadığından uyarıcı tepki düzenine biat eden alıcıların davranışçı temsili hâkimdi.

Öte yandan savaş sonrası dönemin denge tablosu, 1971 yılında kurulan ve reklam ve basın endüstrisinden profesyonellerin yanı sıra devlet ile kara ve deniz donanmalarının temsilcilerinin yer aldığı, merkezine göre adlandırılan Halkla İlişkiler ya da Çözgü Komitesinin sağladığı bilgi üzerindeki mutlak hâkimiyetin kaybı olarak kaydeder. Buna rağmen savaş sırasında Komite, aynı dönemde kurulan Amerikan Sivil Özgürlükler Birliğinin de (ACLU) yer aldığı bireysel özgürlükleri savunan kuruluşlar tarafından birçok kez suçlanmıştır. ACLU, federal hükümeti eleştirmeyi suç sayan ve “istenmeyen yabancıların” sınırışı edilmesi yetkisini veren Casusluk Yasası (1917) ve İsyana Teşvik Yasası (1918) gibi düzenlemlerden mütevellit insan hakları ihlalleri gibi propaganda ve “halkla ilişkiler” arasındaki karışıklığı da olası hale getiren demokratik uygulamalardan sapmaları ısrarla eleştirmiştir. Bu yasalarla yürütme organı kendisine, ABD ile savaş halinde olan bir

3) H. Lasswell, *Propaganda Technique in the World War*, (New York: Alfred Knopf Inc., 1927), s. 14.

ülkedeki “yabancı düşmanlarını” toplama yetkisiyle birlikte onları herhangi bir yasal emir olmaksızın enterne kampında tutma yetkisi vermişti.

Bu önlemler 1978 yılında, Yabancı ve İsyana Teşvik Yasaları ile başlayan klasik devlet uygulamasının devam etmesini sağlamıştı. Bu yasalar Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman milliyetçilerinin Washington DC’ye girmelerini önleyerek onları kıyı şeridinde 3 mil yaklaşımdan alıkoyarken, barış yanlısı düşüncelerini ifade eden binlerce ABD vatandaşının da hapse atılmasına neden olmuştu. Bu, kısıtlamaların tekrarlandığı kanıtlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında 40.000 Japon ile 70.000 Japon asıllı Amerikalı, kamplarda tutsak edilmiştir. George W. Bush yönetimini ve ABD Silahlı Kuvvetlerini görevi kötüye kullandığı gerekçesiyle dava eden insan hakları savunucuları, Guantanamo Körfezi’ndeki toplama kampında bu geleneğin izini taşıyan yasal emrin olmadığı önlemleri göstermekte son derece haklıdır.

İki savaş arası dönemde Amerikalı teorisyenler, Lasswell’in kitabında ifade ettiği gibi, en dar anlamıyla istisnai önlemler ile ifade özgürlüğü arasındaki gerilim konusunda ihtiyatlı davranmışlardı.⁽⁴⁾ Öte yandan egemen düşüncenin dikkat çektiği şey, haber alma özgürlüğünü savaş döneminde askıya alan rejimin, tipik demokratik hükümet dönemindeki medya yönetimin eksikliklerini ortaya çıkarmasıdır. “Büyük Savaş” ya da “Büyük Toplum” (örneğin kitle toplumu) ifadelerinin, eş zamanlı olarak ortaya çıkan ve birbirlerine ışık tutan ifadeler olduğu unutulmamalıdır. Bu durum, kısa sürede Amerikan gazetecilik okullarında ve siyaset bilimi bölümlerinde klasik haline gelen Walter Lippmann’ın *Public Opinion* (1922) adlı kitabında açık bir şekilde gösterilmiştir. Bu kitapta yazar “gerçek demokrasi dogması” ile mücadele için yola çıkmıştır.

4) H. Lasswell, *Propaganda Technique in the World War*, a.g.y.

Lippmann, Fransız Cephesi'ndeki sıra dışı propoganda birliklerinden sorumlu bir komutan olarak deneyimlerinden üç ders çıkarır: Birincisi, “sansürün bazı biçimleri olmadan, kelimenin tam anlamıyla propaganda mümkün değildir. Propagandayı yönetmek için, halk ile olay arasında bir engel olması zorunludur”. Sonra, ifade özgürlüğüyle ilgili ortak bir yanılsamayı ortadan kaldırmak gerekir: Her şeye gücü yeten ideal egemen vatandaş ideali, bana göre, yanlış bir amaçtır. Bu amaca ulaşamaz. Bu amacın peşinde koşmak yanıltıcıdır. Bu amaca ulaşmaktaki başarısızlık, mevcut hayal kırıklığının nedenidir.”⁽⁵⁾ Bu, nihai olarak kitle iletişim araçları, bilginin çok boyutlu yapısı ve teknik bilgideki gelişmeleri içeren Büyük Toplum'un karmaşıklığına ayak uydurma zorunluluğunun nedenidir. Bu durum, “onun karıştığı geniş çevre ile sivil vatandaş arasında aracılık yapacak bir tür uzmanlık ihtiyacını” dikkate almayı gerektirir.⁽⁶⁾

Harold D. Lasswell, altta kalmayarak ikna stratejilerini, barış zamanında meşru bir hükümet biçimi olarak haklılaştırmıştır. Lasswell, Büyük Toplum'un parçalandığını ve bireysel özgürlüklere çok fazla yer vermesinin devletin garanti etmesi gereken kolektif çıkarlara aykırı olduğunun ispat edilebileceğini savunmuştur. “Kitleler demir zincirlerden kurtulmak için gümüş zincirlere boyun eğmek zorundadır.”⁽⁷⁾ Medyanın rolü, bir toplumun değerler sistemini etkileyen ya da o toplumu oluşturan parçaları tehdit edebilecek her şey için uyarıda bulunmaktır. Daha sonraki çalışmalarında Lasswell, medyanın işlevini, “sosyal çevrenin gözetimi” konsepti çerçevesinde teorize etmiştir. Diğer iki işlev, bu konsensüs işlevinin büyük bir parçasını oluşturmaktadır: çevre ve sosyal mirasın dönüşü-

5) W. Lippmann, *Public Opinion*, (London: G. Allen and Unwin, 1922), s. 394.

6) a.g.e., s. 378.

7) H. Lasswell, *Propaganda Technique in the World War*, a.g.y., s. 222.

müne yanıt üretmek için toplumun bileşenlerini ilişkilendirmek.⁽⁸⁾

Freud'un yeğeni ve Amerikan halkla ilişkiler endüstrisinin kurucusu Edward Bernay'in Çözümleri Komitesine katılımından 1928 yılında öğrendiği, açık sözlülük değildir:

Grup zihninin mekanizmasını ve motiflerini anlasak, bizim kitlelerin bilmediği irademizle, kitleleri disiplin altına alarak kontrol etmemiz mümkün müdür? [...] Kitlelerin örgütlü alışkanlıkları ve görüşlerinin bilinçli ve akıllı manipülasyonu, demokratik toplumda önemli bir unsurdur. Toplumun bu görünmeyen mekanizmasını manipüle edenler ülkemizin gerçek egemen gücü olan görünmez bir hükümeti teşkil edebilir. [...] Bunlar, propagandadan sürekli ve sistematik olarak faydalanmaya ihtiyacı olan akıllı azınlıklardır. [...] Onlar, doğal liderlik nitelikleri, gerekli fikirleri tedarik etme yetenekleri ve toplumsal yapıdaki kilit konumlarıyla bizi yönetmektedir. Bu duruma karşı nasıl bir tavır takınılırsa takınılsın, siyasal ya da iş alanından toplumsal davranışımıza ya da etik düşüncemize kadar günlük yaşamımızdaki hemen her harekette, gö-reli olarak, kitlelerin toplumsal düzenini ve zihin süreçlerini anlayan -ve 120 milyonun fındık kabuğunu doldurmayacak bir kısmına tekabül eden- küçük bir azınlığın tahakkümü altında olduğumuz gerçeği değişmemektedir. Onlar, perde arkasından yöneten, halk zihnini kontrol eden, eski sosyal güçleri dizginleyen ve dünyayı birleştirip yönetmek için yeni yollar bulanlardır.⁽⁹⁾

Bernays şöyle devam eder:

8) H. Lasswell, "The Structure and Function of Communication in Society", içinde (ed.) L. Bryson, *The Communication of Ideas*, (New York: Harper, 1948).

9) E. Bernays, *Propaganda*, (New York: 19 Publishing, 2004 [1928]), s. 37.

Trotter ve Le Bon, grup zihninin, kelimenin tam anlamıyla düşünmediği sonucuna varıyor. Bunların düşüncelerinin yanında, dürtüleri, alışkanlıkları ve duyguları vardır. Karar alırken ilk dürtüsü, genel olarak güvenilir lider örneğini takip etmektir. Bu, kitle psikolojisinin en sağlam bir şekilde oluşturulmuş ilkelerinden biridir.⁽¹⁰⁾

Çelişki, aynı dönemde eğitime, kamu işlerinin ve kamu müzakerelerinin yönetimine vatandaşların katılımında önemli bir sorumluluk veren John Dewey tarafından zekâ kullanımı lehine yapılan argümandan daha fazla değildir. Dewey'e göre eğitim, yerel, kültürel ya da endüstriyel gibi kendi kendini yöneten grupların çeşitliliğiyle oluşturulmuş bir demokrasi için sadece ABD'de değil tüm dünyadaki politik ve sosyal konuları çözecek vazgeçilmez bir destek sağlamıştır:

Toplum tek bir organizasyondan değil birlikteliklerden oluşur [...] toplum birliktelik anlamına gelir. Evrenselleşme; sosyalleşme, alanın genişlemesi ve mal paylaşanların çeşitlenmesi anlamına gelmektedir. Eşyanın varlığı ile sadece iletişime dayanması ve birlikteliğin, sırtını modern anlamda insanlık ve demokrasiye dayayan birleşik paylaşım aracı olduğu genel kabul görmektedir.⁽¹¹⁾

Dewey'in aradığı “gerçek modern medeniyet” tabii ki, henüz oluşturulmamıştır.

Sıradan vatandaşa terk edilen yeni “rıza mühendisliği”nin tüketim alanı olduğu, ifadesinin bir boşluğudur: Bu, iktidarın yokluğunda sıradan vatandaşların kamusal alandaki aktörler olarak bağımsızlık ve özgürlük tercihlerini yasal bir şekilde getirip uyguladıkları tüketim alanıdır. Bu inanç, iki savaş

10) a.g.e., s. 73.

11) J. Dewey, *Reconstruction in Philosophy*, (New York: Henry Holt, 1920; 1950), s. 160.

arası dönemde sosyal düzenleme biçimini yöneten ve işçilerin kitlesel olarak ticaret dünyasıyla bütünleşmesini garantileyen Fordist projeyi desteklemektedir. Buna uygun başlıklı kitabında, *Captains of Consciousness*, tarihçi Stuart Ewen bu durumu, “kitle endüstrisi pazarının değerlerine kitlesel katılım” olarak tanımlamaktadır. Ewen bu ideali Christine Frederick’in 1929 yılında yayınlanan ünlü kitabı *Selling Mrs. Consumer*’den yaptığı alıntıyla özetlemiştir: “Tüketimcilik bu yeni doktrine verilen isimdir ve bugün Amerika’nın dünyaya yaymak zorunda olduğu en büyük fikir olarak kabul edilmektedir; işçilerin ve kitlelerin sadece basit birer işçi ve üretici olarak değil *tüketici* olarak görülmesi fikri... Onlara daha fazla öde, daha fazla satış yap, onları daha fazla zenginleştir denklemini.”⁽¹²⁾ Hatta Ewen, endüstri önderinin, bu dönemde nasıl bir yöneticiye dönüştüğünü ve tüketimin, reklam araçları ve izleyici ölçüm tekniklerinin desteğiyle kendini nasıl “demokrasinin doğal ifadesi” olarak inşa etmeye başladığını oldukça iyi bir şekilde gösterir.

“Kırmızılar”a (sadece gerçek komünistler ve sosyalistler değil özgür düşünceye sahip pek çok insanla birlikte) karşı “cadı avı”, kriz dönemlerinde “ulus düşmanları”nı damgalayan kampanyalardaki rolü işaret ettiğinden ateşkes güçlkle imzalanmıştır. Ocak 1919’da Seattle tersane işçileri, savaş dönemi maaşlarda yaşanan düşüşler ve çalışma saatlerindeki azalma sonrası daha yüksek ücret talebiyle greve gittiler. Tersane işçilerini çok geçmeden maden ve metal işçileri izledi. Adalet Bakanlığı ve Federal Soruşturma Bürosu en başından itibaren, “Bolşevik tehdidi”yle ilişkilendirerek, hükümeti devirmeye yönelik “radikal bir hareket”in tasarladığı bir komplo tezini ortaya atmıştı. Polis yüzlerce baskın düzenledi ve yabancı do-

12) S. Ewen, *Captains of Consciousness: Advertising and the Social Roots of the Consumer Society*, (New York: McGraw-Hill, 1976), s. 22.

ğumlu grevcileri sınır dışı etti. Sacco ve Vanzetti olayı, kamuoyunda muhafazakâr vatanseverliğin doruğa çıktığı dönemde, bu polis operasyonlarının en iyi bilinen örneklerinden sadece biridir. *New York Times* ve *Chicago Tribune* gibi büyük gazeteler ya protestolara kulak tıkamış ya da sadece hükümetin manipölasyonlarını desteklemiştir.⁽¹³⁾ Film endüstrisi de destek vermekten geri kalmamıştır. 1921 yılında, film yapımcısı David Mark Griffith, Adolphe d'Enérgy'nin *Les Deux Orphelines* (İki Yetim Kız) adlı eserinden uyarladığı, Fransız devrimi sırasında Paris'te iki genç kızın yaşadığı talihsizliklerin anlatıldığı bir melodramın yapımını üstlenmiştir. Bu film her şeyden önce politik bir bakışı yansıtmaktaydı: Terörün Devrimci Saltanatı, sessiz filmin ara başlıklarında "Bolşevizm" olarak atıfta bulunduğu şeyin tezahürü olarak sunuldu. Bir eleştirmenin belirttiği gibi:

Daha incelikli bir şekilde, Griffith, bireyi formun noktainazarında geliştiren ve tehlikeli ve kontrol edilmeyen organik bir bütün olarak anlaşılan ve sunulan kitleye güvenilmezken, bireyi topluluk bünyesine dahil eden çok etkileyici estetik bir hikayeyi zaten yüceltiyordu. Griffith böylece bazı Amerikan tarzı siyasi mitleri son derce kişisel ve lirik tarzda betimlemiştir.⁽¹⁴⁾

Birinci Dünya Savaşı, ABD Hükümeti'ni ticari çıkarlar ve silahlı kuvvetler arasında sürekli bir bağlantı kurmaya da yönlendirmiştir. Savaş sona erer ermez bu, endüstriyel üretimi stratejik zorunluluklarla aynı çizgiye getiren bir proje şeklini almıştır. ABD Donanması ve sonra ordunun egemen bölümü-

13) J. Aronson, *The Press and the Cold War*, (New York: The Bobbs-Merrill Co., 1970).

14) J.-F. Rauger, "Quand D.W. Griffith s'emparait de la Revolution française", *Le Monde*, (5 Temmuz 2006), s. 26.

nün girişimiyle uzun mesafe haberleşme sektörünün üç büyük şirketi, telefon ve radyo-telefon üretiminin farklı kesimlerini ve ulusal ve uluslararası hizmetleri paylaşarak bir oligopol oluşturmuş ve hükümet temsilcilerini yönetim kurullarına yerleştirmişlerdir. Plan, savaş sırasında İngiltere'nin ve onun telsiz haberleşmesi alanındaki filosunun açıkça görülen üstünlüğü ile mücadele etmeyi ve stratejik gücün temeli olan iletişim ağlarının kontrolüne olanak sağlayan teknolojiler inşa etmeyi amaçlamaktaydı. Bu, sanayi tesisi ve İkinci Dünya Savaşı sırasında yoğunlaşan ve Soğuk Savaş sırasında kurumsallaşan ulusal savunma gereksinimleri arasında bir tür iş birliğinin de resmi başlangıcı olmuştur.

Teknokrasinin Doğuşu

Savaş, “hareket ekonomisi” teknolojilerini tasfiye ederek rasyonelleşmiş üretim politikalarının önünü açmış; yani, insan bedenini işyerinde gözlemlemek ve ölçmek için prosedürleri geliştirmiştir. Tabii ki, hareket ekonomisine yönelik bu araştırma, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren F. W. Taylor'un başlattığı ve öncelikle işçinin parça imalatı sırasında ardışık pozisyonlarını ölçmek için fotoğraf makinesini kronometreyle birleştiren ilk kişi olarak Frank Gilbert gibi takipçilerinin devam ettirdiği fabrika deneyimlerinin yanı sıra Etienne Jules Marey ve fizyolojik araştırma takımının girişimiyle sporcuların, askerlerin ve işçilerin hareketlerini dikkatlice analiz eden çalışmalarla genişletilmekteydi. Öte yandan savaş girişimi, “insan hareketi”nin fizyolojik ve psikolojik kavrayışına öncelik vermiştir. “Optimum” enerji harcamasının ergonomik hesaplaması, mühimmat fabrikalarındaki işçilerin yanı sıra savaştaki topçu askerlerin tepki süresini ve yeterliliklerini test etmek için kullanılmıştı. Psikoteknik testler havacıları, kamyon şoförlerini ve telsiz operatörlerini işe almada yararlı olmuştu. Duygu psikologları (psychologists of emotions) savaşçılardaki patolojik sa-

vaş sonrası nevrozu ve nevrasteniyi incelemişti. Karar verme ve tepki göstermedeki yorgunluk derecesi ve zihinsel yetenek kaybı, “yorulabilirlik dizini” kullanılarak pnömografi ve sfigmografi tarafından saptanan ölçülmüştür.⁽¹⁵⁾

“Kamuoyu yönetimi” nosyonu, Birinci Dünya Savaşı sırasında “olağanüstü hal” ve grev ya da protesto hakkının askıya alınması durumuyla oluşan sendikalar ile işverenler arasındaki büyük ittifak yoluyla, düzensiz direnişe rağmen yerleşmiş şirketlerin “bilimsel yönetimi” prensipleriyle uyumlu hale gelmişti.

İki savaş arası dönemde teknokrasi, iktidarın yeni bir “idaresi” olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönem, ABD’de etkililik ve verimlilik standartlarının ve ereklerinin özel sektörden kamu yönetimi protokollerine ihraç edildiği dönemdir. Verimlilik, “verili girdilerle maksimum çıktının ya da verili çıktının minimum girdilerle üretildiği kaynakların kullanımı” anlamına gelirken etkililik, “işçi çıktısı ile projeleri ve operasyonları başarıyla tamamlama hızı”na gönderme yapar.⁽¹⁶⁾ Kendini üniversitenin geleneksel organizasyon tarzının tahdit ettiği tarih disiplininin özgürleştirerek gelişen siyaset bilimi bu standartları, “demokrasi bilimi” ile performansı ölçülebilen ve sonuçları değerlendirilebilen “yönetim bilimi” için kriter olarak benimsemiştir. Teknokratik yapılanma, iktisadi ve toplumsal krizleri ortadan kaldıracığı, bilimle verimliliği arttıracığı ve teknolojiye yeniden tesir edeceğine dair üç bölümden oluşan kapsamlı ve iradeci bir inançtan esinlenmiştir.⁽¹⁷⁾

15) A. Rabinbach, *The Human Motor, Energy Fatigue, and the Origins of Modernity*, (New York: Basic Books, 1990).

16) Bakınız: Kanada Hükümeti Resmi Çeviri Servisi Sözlüğü, “Les valeurs et l’éthique du management”, (www.translationbureau.gc.ca).

17) C. S. Maier, “Between Taylorism and Technocracy: European Ideologies and the Vision of Industrial Productivity in the 1920s”, *The Journal of Contemporary History*, 5/2, (1970): 27-61.

“Teknokrasi” kelimesi ilk kez 1919 yılında, Kaliforniya Berkeley’de yatırımcı ve mühendis William Henry Smith’in kaleminden *Industrial Management* dergisinde ortaya çıkmasına rağmen, teknokrasinin bazıları için ütöpik bir hava yarattığı 1929 krizine kadar yaygın hale gelmemiştir. Bu nedenle, Howard Scott’un kelimeyi popüler hale getiren muhteşem fikri, toplumsal problemlerin çözümünde doğrudan fen bilimlerinin kullanımıydı. Bunu yapmak için, Birleşik Devletler’in enerji kaynaklarının abidevi ölçümünün, teknisyenleri mutlak kontrol altında tutacak “kita alanları”nı belirlemesi gerekiyordu. Aşağıda iktisatçıları, mühendisleri ve fizikçileri de kapsayan “teknokratlar”ın incili olarak bilinen Scott’un kısa kitabı *Introduction to Technocracy*’den (1933) yapılan alıntı, enerji kaynaklarının kontrolünü her derde deva olarak lanse eden “yenikonuş” örneği sağlar: “Teknolojik olarak kontrol edilen kıta alanlarındaki somut kazanç, kullanım değeri ve hizmetlere dönüştürülen erglerdeki mevcut enerjinin net miktarı, negatif işlem maliyeti ve söz konusu alanın fiziksel yapısı ve düzeniğinin korunması için gereken harcamadır.”⁽¹⁸⁾ Scott’a göre, enerji kaynaklarının bu hesaplaması, toplumun kendisini dört günlük bir iş haftası ve dört saatlik iş günü ile memnun etmesini sağlamalıdır.

Filozof Antonio Gramsci 1930’ların başlarında, “hegemonya fabrikada doğar” diye yazmıştı.* Bu şu anlama gelmektedir; Gramsci’nin “Amerikanizm” ile eşdeğer tuttuğu Fordizm, sadece üretim sisteminin rasyonel organizasyonu ile yeni bir mal üretim biçimi sunmakla kalmaz aynı zamanda misyonu

18) Alıntı, G. Friedmann, “Les technocrates et la civilisation technicienne”, içinde G. Gurvitch, *Industrialisation et technocratie*, (Paris: Armand Colin, 1949), s.51.

* Bu cümlemin orijinali şöyledir: “Hegemonya, fabrikada doğar ve çok sayıda siyasal ve ideolojik aracıya gerek duymaz”. Defter 1, Madde 61, s. 208, *Hapishane Defterleri* Cilt 1, Kalkedon Yayınları, 2011, İstanbul.

evrenselleşmek olması gereken hayat hakkında⁽¹⁹⁾ belirli bir düşünme ve hissetme şekli, belirli bir yaşam tarzı, belirli bir toplum tipi de dayatır. Bu tam olarak iki savaş arasındaki dönemin karşı ütopyasına yüklenen anlam olmuştur. Ömrünün en kötü koşulları yaşayan hayali toplumların kurgusal hesapları, bireylerin programlanmış kontrolüne yönelik küresel bir planın antropolojik etkilerinden anlam çıkarmıştır. Böyle bir karşı ütopya, Rus yazar Yevgeny Zamyatin (1884-1937) tarafından yazılan ve 1918'de St. Petersburg'da yayınlanan *The Islander* kitabıdır.⁽²⁰⁾ Buzkıran inşaatını gözetleyip denetleyerek idare etmek için sanayi ülkesi İngiltere'de uzun bir süre kaldıktan sonra tasarlanan kitap, bireysel seri üretimi, yüksek hız saplantısını, insanlıktan çıkmış bir dünyayı, klimalı bir cehennem, büyük makinelerin hâkim olduğu bir toplumu göstermektedir; Teknoloji, Devlet ya da Din. "Hepsi düğmeler, Ford arabaları ve *Times*'in on bin kopyası gibi benzer[di]." Bilgelik, "zorunlu bir Kurtuluş emirleri"yle hizaya getirilmiş bir toplumdaki şekillerde, saatlerde ve raylarda yatmaktadır.

1920 yılında Zamyatin, Sovyet yetkililerin planlanlı bir ekonomi kurmak için Taylor'un emeğin bilimsel organizasyonu prensiplerini benimsemeyi düşündükleri bir dönemde ikinci bir karşı ütopya, *Biz*, tamamlamıştır.⁽²¹⁾ 1927 yılında göstergebilimci Roman Jakobson'un girişimiyle Çekçe, kısa bir süre sonra Fransızca ve İngilizce olarak yayımlanan kitabın orijinal Rusça baskısı, Berlin Duvarı yıkılana kadar basılmamıştı. Yazar uyumun görev olduğu "Tek Devlet" adını verdiği bir dün-

19) A. Gramsci, "Americanism and Fordism", (1929), içinde (der.) Q. Hoare ve G. Nowell Smith, *Selection from the Prison Notebooks*, (London: Lawrence and Wishart, 1973), s. 277-318.

20) E. Zamyatin, *The Islanders*, çev: T. S. Berczynski, (Ann Arbor, MI: Trilogy Publisher, 1978).

21) E. Zamyatin, *We*, çev: M. Ginsburg, (New York: Viking Press, 1972).

ya organizasyonu tasvir etmiştir. Mimarlar, mutluluk olmadan özgürlük ve özgürlük olmadan mutluluk arasında ikinciyi seçmiştir. İnsanoğlunu suçtan kurtarmanın tek yolu özgürlükten kurtarmaktır. “Biz” binlerce kafası olan bir vücuttur, hiç kimsenin bir ismi yoktur. Her kişi, bir sayı tarafından temsil edilir ve sadece bir molekül, bir atom, bir fagosit olmanın memnuniyetini keşfeder. “Biz”in her bileşeninde görünmez bir metronom, otomat ve fonograf vardır. Kırsal kesim ve köylülerden yoksun bu kentsel gezegen toplumunda hayatın akışı, “Zaman Çizelgesi” tarafından belirlenir. Onun edebi mirası, demiryolu programı ve F.W. Taylor’ın gerçek incili *Principles of Scientific Management* (1911) ile özetlenebilir. Taylor’ın kitabındaki tek eksik şey, yani tam gün boyunca zamanı kontrol etmedeki başarısızlık, yeni toplumda gerçekleşir. Gerçek hastalığı -hayal gücü- ortadan kaldırmak için mutluluk düşmanları, “büyük operasyon” a, yani beyni kronometreye dönüştüren bir labatomiye katlanmaktır. Artık arzu ya da acıma veya sevgi yoktur. Soylu duygular sadece feodal zamanlardan kalma bir önyargıdır. Öte yandan *The Islanders*’daki gibi bir “yabancı beden”, makine “çarkları” arasında her zaman yolunu bulabilir. Biz’de “Mephis” (Mephistopheles’in kısaltılışı), direnenlerdir. “I-330” olarak adlandırılan özgürleştirilmiş bir kadının yönettikleri, çıplak ve Biz’in hücrelerinin hapsedildiği sanat eserleri dünyasını koruyan yüksek gerilimli duvarların dışında doğayla doğrudan temas içinde yaşadılar. Dünyayı yöneten iki güç, entropi ve enerji, arasında Mephis, ikincisini tercih etmişti, zira o huzurlu mutluluğun dengesini yok etmiş ve acı veren daimi harekete yönelmiştir. Onlar, “nihai devrim”in sadece filozof-matematikçilerin zihinlerinde var olduğuna ikna edilmişti çünkü farklılık olmaksızın hayat yoktu: “Sıcaklık farkı, potansiyel farkı. Yine aynı sıcaklık ya da soğuk evrenin her yerinde hüküm sürerse Cehennem, ateş ve patlama üretmek için sarsılmalı. Biz onlara yardımcı olacağız.”

Zamyatin'ın yazıları, takip eden karşı ütopyalar için bir arketip olduğunu kanıtlamıştır. Bu yazılar, Aldous Huxley'in *Brave New World* (Cesur Yeni Dünya, 1932) kitabında, Fordist ya da Taylorist toplumun merkezini koşullandıran ve tasarlamayla birkaç yıl sonra somutlaşan insan mutluluğunun ıslahını (eugenics) ve İsveç yazar Karin Boye'un *Kallocain* (1940) hikâyesindeki gerçek ilaç gibi zihni ve bedeni eğiten teknolojileri hayal ettiler. Zamyatin'ın tüm çalışmalarında, dünya devletinin ya da karşılıklı gözetim ve George Orwell'in 1948 yılında yayınlanan *1984* adlı kitabındaki "Büyük Bira-der" ile zirveye ulaşan bir görüş olarak diğerlerini bilgilendirmek için mükellefiyet üzerine kurulmuş "Tek Devlet"in ke-sintisiz düzeni galip gelir.⁽²²⁾

Kayıp Savaş: Kalıcı İstisna için Erken Bir Laboratuvar

Propoganda sorunu, iki savaş arası dönemde Nazi ideolog-lar tarafından hazırlanan Alman İmparatorluk Ordusu'nun ye-nilgi nedenleri envanterinde belirgin bir şekilde yer aldı. Ko-nu hakkındaki ilk Nazi çalışmalarından birinde, Eugen Hada-movsky şöyle yazmıştır:

Alman halkı, savaş alanında değil; kelimeler sava-şında ruhlarının incinmesiyle yenilmişti. Düşman ül-keler, "dünya barışı" ve "Milletler Cemiyeti" için "Hunlar'a karşı" silaha sarılırken, Almanlar, tek bir slogan olmadan bu zorlu savaşa gönderilmişti [...] Bu-gün, her okulda çocuklar bizim sadece askeri bir savaş

22) A. Huxley, *Brave New World*, (New York: Harper Perennial, tekrar baskı, 1998); K. Boye, *Kallocain*, (Stockholm: Albert Bonniers Forlag AB, 1940); İngilizce baskısı: *Kallocain*, çev: G. Lannestock, (Madison, WI: University of Wisconsin Press, 1966); G. Orwell, *Nineteen Eighty-Four*, (London: Penguin [Secker and Warbug ile birlikte], 1989).

yapmadığımızı, aynı zamanda iktisadi bir savaşa maruz bırakıldığımızı ve bu ikincisinin, propaganda silahlarıyla birleştiğinde (psikolojik savaş), nihai olarak çöküşümüze neden olduğunu bilir.⁽²³⁾

Birlikler Temmuz 1918'de Marne Front'a çekildiklerinde, Alman Başkomutanı "genelleştirilmiş depresyon" hakkında konuştu ama buna karşı çıkacak bir yol bulamadı: "Almanya bir tavşanın bir yılan tarafından hipnotize edildiği gibi düşman propagandasıyla hipnotize edilmiştir."⁽²⁴⁾ Nazi Partisi'nin propaganda operasyonlarına sabitlenmesi, bu nedenle teorisyenlerinin zihindeki bu erken başarısızlığı üstlenmesi açısından daha da çok önemli olmuştur. Zaten 1925 yılında, Adolf Hitler sembolik silah anlayışını *Mein Kampf*'ta (Kavgam) sunmuştu. Bu anlayış hükümetin, askeri ve sivil alanın birleştiği bir "kurban toplumu" (*Opfergemeinschaft*) yaratarak vatandaşların tüm varlığı üzerinde baskı kurmasını garantilemenin bir yoluydu. Bunu yapmak için, duygularının kontrolünden hareket eden büyük kitlelerin dışıl doğası stereotiplerinden intihal yapsa da kendisi, geniş anlamda kitle psikolojisine borçlanmıştır.⁽²⁵⁾ Bu, uluslararası düzeyde askeri müdahalenin önünü açan "psikolojik savaş"ın stratejik aracıydı. Bu kavram aslında, İkinci Dünya Savaşı sırasında "politik savaş", "propaganda savaşı", "düşman zihinlerini ele geçirme savaşı", "sinir savaşı", "dolaylı saldırırganlık" ya da basitçe "uluslararası iletişim" gibi kavramlar lehine geçici Müttefik hizmetlerinin bu ifadeyi neden gizli tut-

23) H. Kumata ve W. Schramm içinde, "Propaganda Theory of the German Nazis", (ed) W. E. Daugherty ve M. Janowitz, içinde, *A Psychological Warfare Casebook*, (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1958), s. 48.

24) G. G. Bruntz, "Allied Propaganda and the Collapse of German Morale in 1918", (ed) W. E. Daugherty ve M. Janowitz, *A Psychological Warfare Casebook*, a.g.y., s. 105.

25) A. Hitler, *Mein Kampf*, (New York: Reynal & Hitchcock, 1939).

tuğunu açıklayan Nazi Almanyasının bir buluşuydu. Bu ifade, Soğuk Savaş'a kadar tekrar kullanılmadı. Ne var ki topyekûn seferberliğe yönelik bir sıçrama noktası olarak psikolojik savaş konsepti, sadece devlet teorisiyle açıklanabilir.

“Sessiz diktatörlük”, tarihçinin Alman İmparatorluğu’nun savaş durumu halinde nasıl topyekûn toplumsal seferberliği yöneteceğini tanımlarken kullandığı bir isimdir.⁽²⁶⁾ İki savaş arası dönemde, askeri stratejistler ve hukuk teorisyenleri, bundan barış zamanı uygulamalarına yönelik dersler çıkarmak için çabalamıştır. İktidarın her şeyi kontrol edebilme yetisi, onların yazılarında sorgulanır. General Erich Ludendorff, *Nation at War* (1936) adlı kitabında şöyle der: “Savaş, bir ülkenin varlığını korumasına yönelik nihai bir test olduğundan barış zamanında totaliter siyaset, savaş halindeki bir ulusun yaşamı için mücadelede gereken zorunlu hazırlık planlarını geliştirmeli ve savaşın merkezinde onları istikrarsızlaştırabilecek bu düzeyde bir mücadelenin temellerini sağlamlaştırmalıdır”. Bu, Ludendorff’un “Clausewitz’in tüm teorilerinin denize atılmasına gerektiğine” dair kesin inancıydı.⁽²⁷⁾ Clausewitz’e göre savaşın kendi “mantığı” değil “grameri” vardı. Mantık siyasi amaç tarafından belirlenir. Savaş “kendi yasalarını takip edemez zira adı politika olan başka bir bütünün bir parçası olarak değerlendirilmelidir... Politika, rehberlik eden akıldır ve savaş da tek araçtır, tersi mümkün değildir. Askeri bakış açısını siyasi bakış açısına tabi kılmaktan başka hiçbir olasılık mevcut değildir.” Clausewitz bir “Not”ta ısrarla vurgular:

Savaş iki türlü olabilir; amaç ya düşmanı devirmek, siyasi açıdan çaresiz ya da askeri açıdan etkisiz kılarak

26) M. Kitchen, *The Silent Dictatorship: The Politics of the German High Command under Hindenburg and Ludendorff 1916-1918*, (New York: Holmes & Meier, 1976).

27) E. Ludendorff, *Der Totale Krieg*, (Munchen, 1934), s. 10; İngilizce baskısı: *The Nation at War*, (London: Hutchinson, 1936).

onu bizim istediğimiz şekilde anlaşma imzalamaya zorlamak ya da *sadece onun sınır bölgelerinden bazıları-
nı işgal etmek*, böylece barış görüşmelerinde onları il-
hak edebilir ya da pazarlık için kullanabiliriz... Sava-
şın iki türü arasındaki ayrım, fiili bir gerçektir. Öte-
yandan daha az pratik olmayan başka bir noktanın
önemi, yani bu *savaşın politikanın devamından başka
bir anlama gelmediği* tamamen anlaşılır olmalıdır.⁽²⁸⁾

Bununla birlikte siyasetin karakteri, savaşın değişen doğasıyla, özellikle “makine savaşı”nın yükselişiyle değişmiştir. Top-
yekûn savaş ve bir bütün olarak ulusun genel seferberlik stra-
tejisi, sadece antagonizma ve orduların kanlı çatışmasını anla-
tır. Bu fikir, siyaseti “dostlar” ve “düşmanlar” arasında acıma-
sız bir çatışma olarak gören Nazi sempatizanı siyaset bilimci fi-
lozof filozof Carl Schmitt’in düşüncesinde yansımaktadır.

Alman yazarlar, savaşlar arasında “devletin savaşı nasıl ehli-
leştireceği” stratejisi konusunda saplantılı bir şekilde tartışmışlardı. Bu yazarların, “sonsuz savaşın” ciddi bir eleştiri-
si için çağrıda bulunduğu filozof Walter Benjamin, 1930 yı-
linda, sorun devam ederse bu, henüz sona eren savaş hakkın-
da “tuhaf bir şey” olmasından kaynaklanmaktadır demiştir: Bu, sadece “mekanize malzeme savaşı değil, aynı zamanda ka-
yıp bir savaştı. Buna ek olarak, bu, çok özel bir anlamda, bir
Alman savaşı oldu”⁽²⁹⁾ Bu, onların “gizemli savaş teorisi”nce
desteklenen savaş karşısında devlet gücünün başarısızlığıydı.
Savaş, bir tapınma ve tanrılaştırmaydı. Bu teori, savaş halinde

28) C. von Clausewitz, *On War*, ed. ve çev: M. Howard ve P. Paret, (New York: Every-
man's Library, Alfred A. Knopf, 1993), s. 731, 733 ve 77.

29) W. Benjamin, “Théories du fascisme allemand”, *Interférences*, 1 (1981): 30; İngi-
lizcesi: “Theories of German Fascism”, çev: J. Wikoff ve U. Zimmerman, içinde ed: A.
Kaes, M. Jay ve E. Dimendberg, *The Weimar Republic Sourcebook*, (Berkeley, CA: Uni-
versity of California Press, 1994).

seferberliğe mecbur kalması durumunda devletin, “yapısını ve tutumunu sihirli güçlere adapte etmesini ve onları küçümsemediğini göstermesini gerektirir. Aksi halde, savaşı kendi amaçları için kullanmada başarılı olamazlar.”⁽³⁰⁾ “Bin bacaklı bir canavar gibi sefil kavramlarla iç içe geçen evrensel ölümün bu gizemi”, savaşı uluslararası hukukun reddi ile eşanlamlı hale getirmiştir. İlk, merhameti olmayan topyekûn savaş, gerçekten, on dokuzuncu yüzyılın son on yıllarından itibaren barış aktivistlerinin ve hukukçuların etkisiyle temelleri atılan kurumlarıyla uluslararası savaş hukukunun reddini gösteriyordu. Hardal gazının asker ve sivil ayrımı yapılmadan kullanımı, bunun bir göstergesi olmuştur.

Savaşçılar ve sivil halk arasında herhangi bir ayrım-gaz savaşıyla ortadan kaldırılan ayrım- kalmadığında, uluslararası hukukun en önemli kurumu kaybolur. [...] Gelecekteki her bir savaş, defaten bir köle isyanı olacaktır ve teknoloji ile kışkırtılacaktır. [...] Bu, [Alman savaş teorisyenlerinin] geleceğin savaş kavramının en ufak bir somut nosyon eklenmeden çağrıştırdığı ruhsuzluğu görmek için yeterlidir. Dolayısıyla Wehrmacht'ın yolunu açanlar, adeta bedenlerinin her bir hücresiyle arzuladıkları yüce hedefin bir örnek olduğunu düşünmemizi sağlamaktadır, Bu hedef karşısında, savaşın daha sonra kendini zorla kabul ettirebileceği koşullar, daha az önemli olurdu.⁽³¹⁾

Şimdiye kadar bir kehanet metni varsa, bir kişi daha sonraki savaşlarda atom bombası, yeni nesil kimyasal silah (beyaz fosfor, napalm bombası vb) misket bombası ve antipersonel mayın kullanmayı düşünebilirdi.

30) a.g.e., s. 34.

31) a.g.e., s. 26-8.

“Evrensel devlet”e potansiyel enerjisini harekete geçirme olanağı tanıyan “bireysel özgürlükler”in kısıtlanmasının yapısal bir gereklilik olduğu düşüncesi, Alman saflarına gönüllü katılan ve Savaş Devleti’ni bu andan itibaren toplumun tüm organizasyonu için bir paradigma olarak işlev görmesi gerektiğini düşünen savaş yanlısı yazar Ernst Jünger’in analizlerinin merkezindedir. Gerçekten de, uluslararası güç ilişkilerinin evriminde onun ortaya çıkışının belirtilerini tespit edebileceğine inanarak 1930’larda şöyle yazmıştı:

Böylece, savaştan sonra pek çok ülkede, organizasyonun yeni yöntemlerinin hâlihazırdaki tam seferberlik modeline ne kadar uygun olduğunu gözlemlemek mümkün olacaktır. Bizi ele alalım örneğin; “bireysel özgürlük” üzerinde giderek artan kısıtlamalar gibi bazı fenomenler, gerçeği söylemesine rağmen, bu talep başından itibaren sorunlu oldu. Bütün ülkelerin, uluslararası sahnede rol almayı iddia ettilerinde, yeni tür güçleri açığa çıkarmak istiyorlarsa, bu kısıtlamaları radikalleştirerek zorunda kalacaklarını tasavvur etmek mümkündür.⁽³²⁾

Daha 1920’lerde Carl Schmitt *Die Diktatur* adlı denemesinde devlet egemenliğini, istisnalar yapmaya yönelik karar alma ve bir bakıma devletin bekasını temin edecek şekilde krizlerden kurtulmak için gereken gücü ve araçları harekete geçirmek için genel idare standartlarını askıya alma dirayeti olarak tanımlamıştı.⁽³³⁾ Bu istisnai durum teorisi, Üçüncü Reich’in sürekli yasal anayasal düzeni askıya alarak iktidarda kalmasına yönelik bir yol öngörmekteydi. Weimar Cumhuriyeti’nin Anayasası, yani kendisinden önceki rejim, aslında hiçbir zaman yürürlükten kaldırılmadı. *Führer*, Şubat 1933 yılında iktidara geldiğinde, dört yıllık bir süre için bunu parantez içine

32) E. Jünger, *L’État universel. La mobilisation totale*, a.g.y., s. 110-11.

33) C. Schmitt, *Die Diktatur*, (Munich: Duncker & Humboldt, 1928).

aldı ve iktidarın kötüye kullanımına karşı çıkmak için vatan-daşların haklarını teminat altına alan kanunun askıya alınma-sından sonra sistematik olarak her dört yılda bir kararname ile yeniledi; böylece rejim, istisnai durum ya da kalıcı olağanüs-tü hal durumuna dönüşmeye başladı. Hukukun üstünlüğün-
nün (*Rechtstaat*) bayağılaşması ve bozulması, zorunluluğun bir sonucu olarak, hukukun var olan meşruiyetinin özümse-mesiyle ilgiliydi. Hitler'in hukukçuları bu özümsemenin man-tığına göre Nazi rejimini, sadece Anayasa'nın hiçbir zaman de-ğişmemesinden dolayı değil, *Führerprinzip* ("Lider Prensibi") anlayışının devletin yeni meşruiyetinin kaynağı -"devlet ana" (*Herrenstaat*)- olmaya başlaması nedeniyle de hukukun üs-tünlüğüne saygılı olduğu kanaatindeydiler.

11 Eylül 2001 sonrası ve terörle küresel mücadelede yaratı-lan istisnai durum, Carl Schmitt'in çalışmalarını bir kez daha gündeme getirmiştir. Onun teorisi sağın yanı sıra solda da itti-fak olmaksızın kullanıldı.⁽³⁴⁾ Bununla birlikte bu teoriye çok fazla odaklanarak, Nazi Almanyası, Faşist İtalya ve Japonya'nın oluşturduğu Mihver güçlerine karşı savaş ile Soğuk Savaş nede-niyle ABD stratejistlerinin kendi insafsız doktrinlerini geliştir-melerine uzun zaman harcadıkları gerçeğini göremeyebiliriz.

Pearl Harbor felaketinin ardından, ABD'nin bir dünya gücü olarak benimsemesi gereken stratejiyi geleceğe dönük bir tarzda ele aldığı jeopolitik üzerine ilk Amerikan incelemele-rinden birinde Nicholas John Spykman, "ulusal mücadeleler kaçınılmaz olarak iyi ve kötü arasındaki çatışmaya dönüşerek günah ve şeytana karşı harçlı seferleri haline gelir. Modern sa-vaşlar sadece gerçek dışı bir atmosfer içinde başarıyla gerçek-leştirilebilir ve inandırıcı olabilir"⁽³⁵⁾ iddiasında bulunmuştu.

34) Karşılaştırm: G. Agamben, *State of Exception*, (Chicago, IL: University of Chica-goPress, 2005).

35) N. J. Spykman, *America's Strategy in World Politics. The United States and the Ba-lance of Power*, (New York: Harcourt, Brace & World Inc., 1942), s.38.

Dine doğru yaklaşan bu köktencilik, Soğuk Savaş’a “ideolojik” ya da “psikolojik” savaş niteliği kazandırmıştı.

İKİNCİ BÖLÜM
**HEGEMONYA ALTINA ALMA/
ETKİSİZLEŞTİRME**

SOĞUK SAVAŞ VE ULUSAL GÜVENLİK DİNİ

Ulusal güvenlik nedir? John F. Kennedy'nin eski danışmanlarından Arthur M. Schlesinger 1973 yılında yayınlanan *Imperial Presidency* adlı kitabında, “efsanevi güç” kavramıyla birlikte ulusal güvenlik kavramının, ilk defa Soğuk Savaş arifesinde kullanıldığını ve Richard Nixon'm Başkanlığında doruk noktasına ulaştığını belirtmiştir. Bu söylem, “her türlü eleştirel analizi” engellemeyi başaracak kadar etkilidir, zira “vatansever karşıtı değilse de en azından mağrur bir şekilde, ‘ulusal güvenliğin’ tam olarak ne anlama geldiğini sormaktadır”.⁽¹⁾ Joseph Comblin, üç sene sonra yayımlanan ulusal güvenliğin tarihi ve Latin Amerika'ya etkilerini konu alan kitabında bunun, “İmparatorluk ile bağlantılı her şey için uygun bir dil” ve “İmparatorluğun kendisinin mistik değerlerini” taşıyan bir “simge” olduğunu eklemiştir. Ulusal güvenlik, her zaman hakkın-

1) Karşılaştırın: A. M. Schlesinger, *The Imperial Presidency*, (New York: Houghton Mifflin, 1973; 2004), s 333-76.

da konuştuğumuz, açıklanmaya ve gerekçelendirilmeye ihtiyaç duymayan bir değerdir; herhangi bir düşünme ve tartışmadan önce gelen, herkesin muhtemelen oldukça bilinçli olduğu bir varsayımdır.⁽²⁾

Son olarak, Soğuk Savaş'ın kökeniyle ilgili çalışması Berlin duvarının yıkılmasından kısa bir süre sonra yayımlanan tarihçi David Reynolds'a göre ulusal güvenlik, ABD'nin "gelişmiş gücünü liberal, kapitalist, demokratik ve sömürge karşıtı değerleri ihraç etmek için kullanabildiği ve kullanması gerektiği" Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda formüle edilen ve Başkan Wilson'un mesihçi projesini, dünya düzenine yeni bir biçim vermek amacıyla yeniden etkinleştiren bir "müjde" olarak anlaşılmalıdır.⁽³⁾

"Küresel Düşman", Şeytana Karşı Haçlı Seferi'nin İlk Baskısı

Ulusal güvenlik, dostu düşmandan, iyiyi kötüden, erdemi günahtan ayırmak için kullanılan yanılmaz bir kriter haline gelmiştir. Soğuk Savaş'ın caydırma ve ikna stratejileri, mümkün olan her biçimde, sürekli olarak özel çıkarlarla evrensel değerleri, özgürlük ile güvenliği, gerçeklerle yalanları, şeffaflıkla gizliliği karıştırarak, onları sıradan anlamlarından başka yöne çevirecek ve o anlamların etrafında dolaşacak kelimelerle bu dikotomiye belirtmesine yol açmıştı. George Orwell'in 1984'teki "Yenikonusu"unun işlevi hemen akla gelir: "Yenikonusu"un kelime dağarcığı zayıftı ve bunu azaltmak için sürekli yeni yollar icat ediliyordu. Yenikonusu, aslında, hemen hemen

2) J. Comblin, *Le Pouvoir militaire en Amérique latine. L'idéologie de la sécurité nationale*, (Paris: Jean-Pierre Delarge, 1977), s. 80.

3) D. Reynolds, "The European Dimension of the Cold War", içinde, ed: M. P. Leffler ve D. S. Painter, *Origins of the Cold War, An International History*, (London: Routledge, 1994), s. 132.

bütün diğer dillerden farklı olarak her yıl artan kelime dağarcığı yerine azalan kelime dağarcığına sahipti. Her azalma bir kazanç sayılıyordu, çünkü seçim alanı daraldıkça, düşünme istemi de o hızla azalmaktaydı.⁽⁴⁾

Benimle olmayan bana karşıdır. Schlesinger, bu denklem üzerinde etraflıca düşünerek “imparator başkanlığın” hegomonik uygulamalarıyla, Avusturalyalı iktisatçı ve iktisat tarihçisi Joseph Schumpeter’in Roma İmparatorluğu’na atfettikleri arasında bağ kurmuştur:

Dünyada, bazı çıkarların tehlike içinde ya da her an tehdit altında olduğunun iddia edilmediği bilinen hiç bir yer yoktur. Çıkarlar Romalı değilse, Roma’nın müttefikleridir ve eğer Roma’nın müttefikleri yoksa, müttefikler bulunur. Böyle bir çıkarı idare etmek kesinlikle mümkün olmadığında; neden aşağılanan milletin onuru oldu. Her zaman kötü niyetli düşmanları tarafından saldırıya uğramakta olan Roma, nefes almak için daima mücadele etmektedir. Tüm dünya bir sürü düşman tarafından sarıldı ve açıkça anlaşıldığı gibi onların saldırgan tutumlarına karşı koruma görevi kuşkusuz Roma’nındı.⁽⁵⁾

Ulusal güvenlik dogması, küreselliğe ilişkin atıfları jeopolitik retoriğin yerleşik bir niteliği haline getirmişti. Bu andan itibaren bu dogma, 1953 yılında Başkan Eisenhower’ın ulusa sesleniş konuşmasından yapılan aşağıdaki alıntıda görüldüğü gibi “özgür dünya”nın düşmanlarını belirlemek ve ilan etmek için kullanılmıştı:

4) G. Orwell, *Nineteen Eighty-Four*, (London: Penguin [Secker & Warburg Ltd ile birlikte], 1989), s. 322.

5) J. Schumpeter, alıntı: A. M. Schlesinger, *The Imperial Presidency*, a.g.y., s.184.

Bugün özgürlüğün kalkıştığı mücadele, kelimenin tam anlamıyla bütünsel ve evrensel bir mücadeledir... Bu, politik bir mücadeledir... Bu, bilimsel bir mücadeledir... Bu, entelektüel bir mücadeledir... Bu manevi bir mücadeledir... Bu mücadelenin tümü, en derin anlamda, ne toprak için ne de yiyecek için ancak sadece insanın kendi ruhu için yürütülmektedir.⁽⁶⁾

Bu mücadelenin dünyanın geleceği açısından önemi, etik ayırım çizgisini bulanıklaştırmıştı. Amaç, her aracı meşrulaştırmıştı. Üç yıl kadar sonra, devletin yeniden düzenlemesine ilişkin Hoover Komisyonu Raporunda açıkça belirtildiği gibi:

Bugün, amacını, ne pahasına olursa olsun dünya hâkimiyeti olarak ilan etmiş acımasız bir düşmanla karşı karşıya olduğumuz açıktır. Böyle bir oyunda kurallar yoktur. Bugüne kadar geçerli olan insani davranış kuralları, artık uygulanamaz. Eğer ABD varlığını sürdürebilmek istiyorsa, çoktandır devam eden Amerikan "fair play" konseptini gözden geçirmek zorundadır. Biz etkili bir casusluk ve karşı casusluk servisi geliştirmek zorundayız. Düşmanlarımızı, bize karşı kullandıklarından daha zeki, daha sofistike ve daha etkili yöntemlerle yıkmayı, sabote etmeyi ve yok etmeyi öğrenmeliyiz. Amerikan halkının bu temeldeki çirkin felsefeyi anlaması ve desteklemesi gerekli hale gelecektir.⁽⁷⁾

Böylece, istisnanın kalıcı yönetiminin biçimi meşrulaştırılmıştı. Yeni müjdenin retoriğinde, sivil ve askeri birbirine bağlayan geniş bir kurumsal sistem uygulanmaya başlanmıştır.

6) Alıntı, M. Dyer, *The Weapon on the Wall: Rethinking Psychological Warfare*, (Baltimore, MD: Johns Hopkins Press, 1959), s. 25.

7) ABD Senatosu, *US Senate Foreign and Military Intelligence. Book I, Final Report of the Select Committee to Study Government Operations with Respect to Intelligence Activities*, (Washington, DC: US Government Printing, 26 Nisan 1976), s. 9.

Yeni haçlıların basit antikomünizmine ve Soğuk Savaş boyunca “ulusal kelime dağarcığı”nın yaydığı “apaçık gerçekler”e saldıran Senatör J. William Fulbright’in sözleriyle 1946 yılına kadar, zaten ulusal güvenliğin kendi “propoganda makinesi” vardı. Bu “gerçekler” sadece “yaşam, özgürlük ve mutluluk”la değil, aynı zamanda “Soğuk Savaş” da dâhil olmak üzere çok sayıda kişisel ve kamusal sorunla da ilgiliydi.⁽⁸⁾ Propaganda makinesinin merkezinde uygulamalı bilimler okulu olan Silahlı Kuvvetler Endüstri Akademisi ile birlikte, Ulusal Harp Akademisi -Roma’daki NATO Savunma Akademisi ile Londra’daki İmparatorluk Savunma Akademisi’ne eş değer ABD küresel stratejisinin entelektüel merkezi- yer almaktaydı. Her ikisi de lisansüstü düzeyinde eğitim veren kurumlar olup subayların yanı sıra sivilleri de eğitmekteydi. Görevi, faaliyetlerini koordine ederek ulusal güvenliğin sağlanması olan bu okullar aslında bu ittifakı canlandırmak için tasarlanmıştı. Şehirlerde yerel ticaret odalarının lojistik desteğiyle eğitim programları geliştirmenin yanı sıra kamuyu hedefleyen düzenli ticari reklamlara yatırım yapan kapsamlı bir halkla ilişkiler araçları vardı. Onlar, ulusal güvenlik ve sözde “uyarı” programları konusunda seminerler sunmuş; “hayatta kalma” stratejileri üzerine dersler vermiş, görevlilerden oluşan ekiplerin radikal sağın temsilcileri ile birlikte yaptıkları konuşmalar gibi “özgür forumlar” düzenlemişlerdir.

Askeri Üsler Sistemi, Yeni Stratejik Sınır

Ulusal güvenlik 1947 yılında, nevi şahsına münhasır bir yasayla kutsanmıştı: Ulusal Güvenlik Yasası. Deniz Kuvvetle-

8) J. W. Fulbright, *Old Myths and New Realities*, (New York: Vintage Books, 1964), s. 7. Yine karşılaştırm: J. W. Fulbright, *The Pentagon Propaganda Machine*, (New York: Vintage Books, 1971).

ri Bakanı James Forrestal'ın Kongreye açıkladığı gibi, "Tasarı ... üç silahlı kuvvetlerin koordinasyonunu... sağlamaktadır ama benim için daha önemli olan... ulusal politika ile dış politikanın, askeri ihtiyaçlar ile sivil ekonomimizin entegrasyonunu sağlamasıdır; bu... araştırma ve uygulamalı bilim alanında sürekli gelişmeler sağlar".⁽⁹⁾ İlk gündem, öncelikli olmasa da, silahlı kuvvetleri kesin olarak birleştirmektir. Aslında bu hedefle amaçlanan askeri planlamacıların, dönemin Genelkurmay Başkanı, Başkan Truman'ın Dışişleri Bakanı ve Avrupa'nın yeniden inşasına yardımcı planlama olan Marshall Planı'nın öncüsü George C. Marshall'ın katkılarıyla henüz 1945 yılında ulusal güvenlikle ilişki kurmasını sağlamaktır. Ulusal Güvenlik Yasası'nın bu alışılmamış başlangıç noktası, özellikle üst subaylar tarafından uzun süre *Birleşme Yasası* - ordular arası koordinasyonun kurucu kararnamesi- olarak anıldı. Savaş, önemli stratejik tercihlerinde hava kuvvetlerinin gücünün hegemonyasının önemini kanıtlasa da deniz, hava ve kara kuvvetlerinin koordinasyonu üzerine tartışma daha önemliydi. Gerçekten de Deniz Kuvvetleri Bakanının kanunu Kongreden önce savunması, Kongrenin savaşın sonu itibarıyla harbiyeden sorumlu hükümet dairelerinin organizasyon şemasının bu yeni gerçeklikle çeliştiğini gösterir: Diğer askeri kuvvetler Savaş Bakanlığının yetkisi altında iken Deniz Kuvvetlerinin, kendi Bakanı vardı.

Havacılığın merkezi rolüne ilişkin bir tartışma, Birleşik Devletler'in yabancı saldırganlık eylemlerine karşı küresel savunma sistemi sorununun kapsamlı olarak tartışılması anlamına gelmekteydi. Bu, yeni jeopolitiğin temellerinin atıldığı yerdi. Hegemonyanın filolara dayandığı önceki dönemde Birleşik

9) R. Borosage, "The Making of the National Security State", içinde, ed: L. D. Rosenberg ve D. Shearer, *The Pentagon Watchers*, (New York: Doubleday Anchor, 1970), s. 10.

Devletler Deniz Üslerinin, ev sahibi ülkenin bağımsız denetiminden uzak gerçek yerleşim bölgeleri sunan yabancı topraklarda arttığı görülmüştü. Bu denetim devri, yeni bir tür emperyalist genişlemeciliğin, Avrupa sömürgeci güçlerin somutlaştırdığı modelden farklı bir biçim aldığı bir dönem olan 1898 yılında Küba ve Porto Riko'daki seferi ordusunun çıkarma yapmasıyla başlamıştı. Bu tarih ile Birinci Dünya Savaşı sonu arasında ABD, Karayip Denizi'ni "Amerikan Gölü"ne dönüştürecek bir etki alanı yaratmıştı. Bu, "İlahi İrade'nin tezahürü" olduğunu iddia ederek emperyal bu genişlemeyi meşrulaştıran ve imparatorluğun, Birleşik Devletler'e dünyaya dair yeni Hristiyan mükellefiyetler verdiği inanan "deniz gücünün evangelisti" olan Modern Amerikan denizciliğin (navalism) babası Amiral Alfred Thayer Mahan'ın ifadesiyle söylersek "Amerikan Akdenizi"ydi.⁽¹⁰⁾ Porto Riko ilhak edildi, Virgin Adaları satın alındı; Küba, Dominik Cumhuriyeti, Nikaragua ve Haiti sömürge konumuna düşürüldü. Bölgelerinden birini ayırarak Kolombiya'dan kopartılan Panama Kanalı Bölgesi'nden sözetmeye gerek bile yok. Sonuç olarak bugün bile deniz üsleri, diğerleri arasında örnek olan Guantamo Körfezi, Küba gibi Karayiplere karşı çeşitli stratejik noktalarda bulunabilir.

Hava kuvvetleri, ulusal savunmanın stratejik sınırını, ölçeğini değiştirerek yeniden tanımladı. Ulusal topraklarını "geniş kapsamlı savunma" stratejisi ABD'yi, gerçek ya da zahiri operasyonun hareket alanına yakınlaşmak amacıyla dünya ölçeğinde çevreyi daraltan hava ve deniz üsleri ağı örmeye zorlamıştır. Bu üsler, Kuzey Kutup Bölgesi'ni kontrol etmek için Grönland ve İzlanda'da; Atlantik'i kontrol etmek için Azor Adaları'nda, Pasifik'i kontrol etmek için Filipinler ve Marian-

10) P. Crowl, "Alfred Thayer Mahan: The Naval Historian", içinde, P. Paret, *Makers of Modern Strategy, From Machiavelli to the Nuclear Age*, (Princeton, Nj: Princeton University Press, 1986), s. 468.

na'da bunların dışında Almanya, İtalya, İspanya, İngiltere, Türkiye ve diğer birçok yerde kurulmuştur. Bu ağlar, özellikle B-36 kıtalararası bombardıman uçağının gecikmiş gelişmesi göz önüne alındığında önemlidir. Ulusal güvenlik stratejisinin ileri karakollarının misyonu açıkltı: "Amerika'nın 'stratejik sınırı'ndaki bu üslerle Birleşik Devletler, çok önemli hammaddelere erişimi sürdürebilir, bu kaynakları muhtemel düşmandan saklayabilir, sorunlu bölgelerde barış ve istikrarın korunmasına yardım edebilir, kritik deniz yollarında güvenliği sağlayabilir ve gerekirse Sovyetler Birliği dahil herhangi bir gücün endüstriyel altyapısına karşı bir hava saldırısı düzenleyebilir."⁽¹¹⁾ Bu askeri üslere paralel olarak Washington üs bulunmayan bölgelere, sürekli geçiş ve iniş için hak talebinde bulunmuştur. Üslerin kurulması, genişletilmesi ve yenilenmesi, pek çok durumda karşılıklı gizli müzakerelerin konusu olacaktı. Örneğin Franko İspanyası'nda üs karşılığında, ABD bir iç ayaklanma halinde rejime yardım sözü vermişti.

Soğuk Savaş döneminde hava ve deniz ağı platformları, süper güçlerin askeri hegemonyasının fiziksel temelini oluşturmaya kadar sürekli genişlemiştir. Mart 2007'de dünyanın militarizasyonuna karşı sivil aktivist hareketleri, İtalya Vicenza'daki üssün genişletilmesi ve Ekvator Manta'daki üssün varlığını sürdürmeye devam etmesine karşı kitlesel bir protesto düzenlenmişti. Soğuk Savaş'ın başlangıcı ve NATO'ya dayanan, Beyaz Saray'ın komünizme dönmenin eşiğinde olduğunu düşündüğü İtalya'daki üs, güçlü bir semboldü. Ekvator'daki üs Soğuk Savaş'tan sonra, diğer işlevlerini daha ziyade yabancı üslerin asıl amaçları doğrultusunda yerine getirse de, görünüşte uyuşturucu madde kaçakçılığına karşı mücadele etmek için kurulmuştu.

11) M. P. Leffler, "National Security and US Foreign Policy", içinde, ed: M. P. Leffler ve D. S. Painter, *Origins of the Cold War*, a.g.y., s. 19-20.

Tekno-Askeri Matris

Pentagon 1947 yılında kuruldu ve Savaş ve Deniz Kuvvetleri bakanlıkları kaldırıldı. Hava sahası gücünün hegemonyasının bir işareti olan ve uzun menzilli nükleer bombardıman uçaklarını bir grup altında toplayan Stratejik Hava Komutanlığı (SAC) da aynı zamanlarda oluşturuldu. Yeni Savunma Bakanlığı, üç silahlı kuvveti kendi yetkisi altında birleştirmekle kalmayıp ulusal güvenlik hukukunun diğer temel amacından da sorumlu oldu: sivil, endüstriyel ve üniversite sektörlerindeki araştırmacılar ve ordu arasında sinerji yaratma. İrtibat komiteleri, askeri talep ile savaştaki gayretinde etkinliğini parlak bir şekilde gösteren sivil halka ikmal hizmetinin birleşimini denetlemek için kuruldu. Edinilmiş bilimsel ve teknik bilgileri hâlihazırda geliştiren ve harekete geçiren Birinci Dünya Savaşı'nın aksine İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş, güçlerin taktik, stratejik ve lojistik dengesini sürekli dönüştüren operasyonel araştırma ve yeniliklerin kullanıldığı tekno-bilimsel çatışmalardı. Seferberliğin sona ermesi, 1918-1919 yıllarında sivil sektörlerin tamamen geri çekilmesiyle sonuçlanırken hemen İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde askeri yetkililerle sivil inceleme arasındaki yakın ilişki -bazı tereddütlere rağmen- sürdürülmüştü.

Savunma araştırma yatırımları askeri-endüstriyel kompleksin kurumsallaşmayla artmıştır. 1950 yılında, Silahlı Kuvvetler Endüstriyel Akademisinden bir öğretmen şu gözlemi yapmıştır:

Devlet ve askeri çevrelerde araştırma ve geliştirme-ye yönelik devrimsel nitelikteki değişim ve ulusal güvenlik açısından bu faaliyetlerin öneminin çok daha iyi anlaşılması, bazı bütçe gerçekleriyle ortaya konabilir. 1930 yılında, bu ülkedeki araştırma ve geliştirme için kamu ve özel sektör bütçesinin sadece yüzde 14'ü hükümet tarafından harcanmıştır. 1947 yılında, ulusal

bütçenin hükümete ayrılan kısmı, yüzde 56 olmuştur. Bu artış, büyük ölçüde ulusal güvenlik güdüsünün ürünüydü... 1941-1945 yıllık ortalaması, tarihin en büyük bilimsel-teknolojik projesi atom bombasının gelişimini saymazsak 500 milyon dolardı. Bu bir savaş dönemi idi. Ama 1947'de, barış yılında, hükümet yine atom enerjisi projelerinin maliyetini saymazsak 625 milyon dolar harcamıştı. 17 yılda, ulusal bütçedeki miktar 27 kattan fazla artmıştır.⁽¹²⁾

Kore Savaşı (1950-3), 1957 yılında Sovyetler Birliği'nin uzay yarışını başlatan Sputnik füzesini fırlatması ve aynı yıl kurduğu kıtalararası füze üsleriyle, bütçeleri birden yükseltmişti.

Fon akışı, Stratejik Hava Komutanlığının bilgisayarlar arasında gerçek zamanlı bağlantı anlamına gelen ilk büyük savunma sistemini 1955 yılında başlatmasına olanak sağlamıştır: Bu savunma sistemi, Yarı Otomatik Kara İşlem Ağı (SAGE) ile gelecekteki Dünya Askeri Komuta ve Kontrol Sistemi'nin (WWMCCS) mihenk taşıdır. Tüm kıtanın çevresinin kontrolünü amaçlayan bu dev örümcek ağı, Anavatan'ın "topyekün savunması" miti ve metaforu haline gelmişti. Sivil emsali, bilgi (information) olarak bilinen bu yeni hammaddenin serbest dolaşımı sayesinde tamamen şeffaf ve akışkan hale gelen yeni bir toplum ve yeni bir dünya düzeninde, tekno-ütopik bir inançtı. Matematiksel bir iletişim kuramı menşeli bu nosyon, başlangıcından itibaren tam olarak fiziksel, nicel bir tanımla sınırlanmış, veriye (data) indirgenmiştir. Şeylerin teknik yönünü vurgulayarak, iletişimin politik momentini, telekomünikasyon mühendisliğine has bir iletişim anlayışından kaynaklandığından tamamen yok etmiştir. Telekomünikasyon mühendisliğine has bu iletişim anlayışına göre asıl sorun, bir vericiden alıcıya mesaj göndermek için en etkili kodlama yöntemi

12) B. H. Williams, "The Importance of Research and Development to National Security", *Military Review* 30, (February 1950): 11.

mini (yani en hızlı ve en ucuz) bulmaktı; bu nedenle anlamın, kültürün ve belleğin üretimini göz ardı etmeyi seçerek sadece kanalla ilgilendi.

Dolayısıyla, yenileşme ve modernitenin yukarıdan aşağıya, merkezden çevrelere ve bilen kişilerden bilmediği var sayılan kişilere doğru dolaşıma girdiği sürekli genişleyen sürecin lineer bir temsili olarak tarih fikri ile birlikte determinizmle yaf-talanmış salt teknik bir iletişim süreci görüşü ortaya çıktı. 1950'li yıllarda başlayan post-endüstriyel toplumun teorik öncülleri, ABD sosyoloji kurumunun ürünüdür. Bu aynı zamanda, "post kapitalist", "tarih sonrası", "teknotronik" (iletişim ve bilgi teknolojileri, telefon, radyo, televizyon ve bilgisayar arasındaki yakınsamayı ifade etmek için tasarlanan bir kaynaşma) ve son olarak 1970'lerden başlayarak "enformasyon toplumu" olarak adlandırılmıştır. Bu, bilim ve yapay zekanın üstünlüğü ile yönlendirilmiş; ideolojinin, siyasetin, sınıf mücadelesinin, entelektüel protestonun ve dolayısıyla siyasi katılımın ve karar vermeye doğru yönlendirilen pozitif entelektüel figürün meşruiyetinin "sonu"nun ilanına dayanan toplum hakkında açıkça mücadeleci bir söylem olarak kabul edilmiştir. Bu tez, nihai olarak "yönetiş toplumu"la uyumluydu.⁽¹³⁾

Yine de veri işleme endüstrisi, askeri antlaşmalarla stratejik bir sektör olarak ortaya çıkmış oldu; özellikle kendi amiral gemisi IBM. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) 1975 yılındaki raporunda dikkat çekildiği gibi:

1959 yılında bilgisayar üreticilerine (ABD'de), neredeyse bir milyar dolarlık araştırma ve geliştirme sözleşmesi tahsis edildi. Bu rakam, aynı dönemde sivil bilgisayar pazarlarındaki bilgisayarlara yönelik toplam

13) A. Mattelart, *The Information Society. An Introduction*, çev: J. A. Cohen ve S. G. Taponier (London: Sage, 2003).

satış rakamına benzemektedir ve bu diğer ülkelerde bilgisayar endüstrisi için verilen hatırı sayılır desteği büyük ölçüde aşmaktadır. Yeni ve önemli sanayinin kurulduğu yıllarla aynı zamana rastlayan bu politika kuşkusuz, o zamanda ya da o zamandan bu yana izlenen herhangi bir ulusal politikadan daha fazla etkiye sahiptir.⁽¹⁴⁾

Gizli Servisler Mabedi

O dönemde bilgi kültü, bizatihi yeni entelektüel teknolojilerin şeffaflığını övmekten çok uzaktı. Bilgi gizlilik, casusluk ve gözetim ile eşanlamlıydı; yani entropi ile. Ulusal Güvenlik Yasası, istihbarat servislerinin tamamen yeniden yapılanmasını sağladı. Ulusal Güvenlik Konseyini (NSC) ve Merkezi Haberalma Teşkilatını (CIA) kurmanın yanı sıra tüm gizli teşkilatları denetleyen ve koordine eden Merkezi İstihbarat Direktörü (DCI) pozisyonunu oluşturdu. Üç olay, görev alanlarının bu yeniden dağıtımını hızlandırmıştı: Savaş sırasında askeri istihbarattan sorumlu teşkilat olan Stratejik Hizmetler Bürosu'nun (OSS) parçalara ayırması; ABD Ordusu'nun, Doğu Cephesi'ndeki Wehrmacht eski istihbarat şefi General Reinhard Gehlen'i ataması ve Washington'da Sovyet Büyükelçiliğindeki kriptologun Batı'ya iltica etmesini müteakip casusluk yöntemlerinin kapsamı ve yeni düşman ağlarının genişliğine yönelik yeni farkındalık.

Ulusal Güvenlik Konseyinin görevi "Başkana, ulusal güvenlikle ilgili yerli, yabancı ve askeri politikaların entegrasyonuna dair tavsiyelerde bulunmaktır."⁽¹⁵⁾ Konsey son derece esnek

14) OECD, *Allocation des Ressources dans le domaine de l'informatique et des télécommunications*, (bölüm 3, temel rapor), (Paris, 1975).

15) ABD Senatosu, *US Senate Foreign and Military Intelligence. Book I, Final Report of the Select Committee to Study Government Operations with Respect to Intelligence Activities*, a.g.y., s. 42.

bir araç olarak tasarlandığından sadece dört yasal üyeden oluşmuştu: Başkan, Başkan Yardımcısı, Dışişleri Bakanı ve Savunma Bakanı; diğer üyelerin alımı başkanın taktirine bırakılmıştı. CIA'nın işlevlerinin tanımındaki muğlaklık, gizliliğe gereğinden fazla tapınmaya açık kapı bırakmıştı. Ne başlangıçta "herkesin ilgili görevi" tanımlandı ne de Konseyin isnat edebileceği "diğer işlev ve mükellefiyyetler" belirlendi.⁽¹⁶⁾ Yürütme organının yetkisinin, yasama organınıninkine belirgin olarak üstün geldiği açıktır. Casusluk aygıtları, resmi olarak ABD vatandaşlarını kontrol etmek için değil daha ziyade dünya komünizminin eylemlerini kontrol etmek için kurulsa da ulusal güvenlikteki çaresizlik, harici ve dahili çalışma alanlarındaki sınırı bulanıklaştıracak kadar genişti. Son bir bölüm Başkan tarafından sisteme eklendi: Ulusal Güvenlik Teşkilatı (NSA). Başlangıçta Silahlı Kuvvetler Güvenlik Teşkilatı olarak adlandırılmıştı; 1952 yılına kadar tanımlayıcı bir isim kazanamadı. Amerikan casusluğunun en gizli teşkilatı olduğu gibi, varlığı 1957 yılına kadar bilinmiyordu. Ashında kara, deniz ve hava kuvvetlerinin kriptoloji faaliyetlerinin bölümlere ayrılmasına son vermek için kurulmuştu; bu birleşme, iletişim ağlarının güvenliği için gerekiyordu, onun birincil işleviydi.

Bir dizi mevzuat hükümleri, gelişmekte olan ulusal güvenlik devletine daha da katkıda bulundu. 1947 yılında bir başkanlık talimatı, kamu çalışanlarının sadakatini değerlendirmekle yetkilendirmiş ve "ulusal güvenlik çıkarları" için gerekirse onların görevden alınması çağrısında bulunmuştur. Bu talimat, 1953 yılında çıkarılan başka bir talimatla takviye edilmiştir. 1950-54 yılları arasında Senatör Joseph McCarthy tarafından başlatılan cadı avı, bu sözde anti-komünist yasaların sertleşmesiyle sonuçlanmıştır. 1940 yılında çıkarılan Smith Yasası'nın kapsamı, "bilinçli ve kasıtlı olarak federal hükümetin

16) a.g.e., s. 21.

şiddet ve güç ile devrilmesini savunan propaganda”yı önlemek amacıyla genişletilmişti. 1950 yılında çıkarılan İç Güvenlik Yasası, “komünistler ve komünizm sempaticıları”nın örgütlerinin yararı olduğu örgütlenme özgürlüğünü sınırlamış ve yürütme organına, “sabotaj ve casusluk eylemleri düzenlediklerine dair en ufak bir şüphe duyulması durumunda bile, şüphelileri” tutuklama yetkisi vermişti. 1954 yılında çıkarılan Komünist Kontrol Yasası, partiyi feshetti. Düşman zaten İç Güvenlik Yasası’nın gerekçesinde açıkça tanımlanmış: “Dünyada totaliter bir komünist diktatörlük için çabalayan, dünya çapında bir devrimci komünist hareket vardır ve dünya komplekslerinin varlığını tanımak, amaçlarına ulaşmasını önlemek ve alıkoymayı denemek için gerekli önlemleri almak, Kongreye bağlı değildir.”⁽¹⁷⁾ Bu kıstasla bir liberal, bir ilericiye; bir ilerici ise bir komüniste dönüşmüştü. Anti-komünist kampanyanın orduya saldırmasına kadar aşırılığı görülmemiş ve Senato, McCarty hakkındaki gensoruyu oylamıştı; ki bu McCarticiliğin -en azından en şiddetli formunun- sonunun başlangıcı anlamına geliyordu.

Senato Oturumları: Büyük Taşma

Senato 1970’li yıllarda, CIA ve yürütme kurulunun tek taraflı kararıyla diğer istihbarat teşkilatlarının yürüttüğü gizli eylemlerin aşırılıklarını haklı göstermek için kullanılan, Hoover Komisyonudaki ifadeyle, “temelde muhalif felsefe” üzerindeki peçeyi kaldırmayı başardı. Şili Devlet Başkanı Salvador Allende rejimine karşı yürütülen istikrarsızlaştırma kampanyası hakkındaki ifşaat (1970-3) ve Watergate olayı, Senatonun bu girişiminde önemli rol oynamıştı. 1976 yılında Senatör

17) Karşılaştırm: S. Senese, “Report on the Doctrine of National Security”, The Bertrand Russell Mahkemesi’nde sunuldu, Roma, Ocak 1976, *LARU Working Papers* 16, (Toronto, Haziran 1976): 64-97.

Frank Church başkanlığındaki bir komisyon CIA'nın, askeri istihbarat teşkilatlarının ve Ulusal Güvenlik Teşkilatının faaliyetlerini, başlangıçlarından itibaren incelemiştir. FBI ayrı tutulmamıştı. Tanıklar, devrilen hükümet kuruluşlarının uzun listesi ile anayasaya uygun olarak seçilmiş rejimler ve muhalif gruplara karşı önceki yirmi yıl içinde düzenlenen komplolarla ilgili ifade vermişti. Hedefler arasında sadece Şili Halk Cephesi hükümeti değil, sadece birkaçını sıralarsak, Ağustos 1953'te Muhammed Mussadık'ın İran'ı, 1954'te Jacobo Arbenz'in Guatemalasını ve hemen savaş sonrası dönemde Yunan ve İtalyan komünist partileri de vardı.

Oturlar, "ulusal güvenlik", "ulusal savunma gereksinimleri" ya da "müzakerelerin ya da bu minvaldeki operasyonların hassas doğalarının gerektirdiği gizlilik" namına hukuk kurallarının ihlal edildiğini ortaya çıkardı. Komisyon kararları tavizsizdi:

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, giderek tırmanan sonuçları ile ulusal öneme haiz pek çok karar, genellikle tek başına yürütme organı tarafından gizlilik içinde alınmıştır. Bu kararlar, sıklıkla gizli araçlarla elde edilen ve sadece yürütme organında bulunan bilgilere dayanmaktadır. Çok yakın zamana kadar Kongrenin bu süreçte payı yoktu. Kurucu Babaların uyarıları ve anayasal kontrol, politika yapımının tek kişinin salâhiyetine dönüşmemesini ya da bir zümrenin gizlilikten yararlanacağı yeni fırsatlardan açıkça savuşturulmasını güvence altına almayı tasarlamıştı... Geçerli bir ulusal sır nedir? Yürütme organının farklı bölümlerinden ya da seçilmiş temsilcilerinin gerektiği gibi oluşturduğu denetim organından ve Amerikan halkının dikkatinden tam olarak ne gizlemiş olabilir? Suikast komploları mı? Seçilmiş demokratik bir hükümetin devrilmesi mi? Amerikan vatandaşlarına habersiz uyuşturucu testi yapılması mı? Milyonlarca özel kablolu (private cable) elde edilmesi mi? CIA ve ordu

tarafından yapılan büyük çaplı yerel casusluk faaliyetleri mi? Elektronik postaların yasa dışı açılması mı? Tüm bunlar olmuş ve her biri “gizli istihbarat” şeklinde tanımlanarak halkın dikkatinden kaçırılmış ve Kongreden saklanmıştır.⁽¹⁸⁾

Rapor şöyle devam etmektedir:

“Ulusal güvenlik”, “aile içi faaliyet”, “yıkıcı aktivite” ve “yabancı istihbarat” gibi tanımların muğlaklığı ve manipülasyonu, bu [gözetim] tekniklerinin gayrimeşru kullanımına yol açmıştır. “Ulusal güvenlik” ve “yabancı istihbarat” gibi tanımları kullanan istihbarat teşkilatları, herhangi bir suç faaliyeti şüphesi olmayan ve ulusal güvenlik için gerçek bir tehdit yaratmayan kişi ve organizasyonlara karşı son derece müdahaleci teknikleri yönlendirmektedir. Kesin standartlarının ve etkili bir dış kontrolün yokluğunda Amerikan vatandaşlarının hedef olarak seçilmesi, zaman zaman konformist olmayan felsefeleri ya da meşru protestolarından daha önemli olmayan sebeplere dayandırılmaktadır.

Bu sözde “karşı istihbarat” ya da “Cointelpro” operasyonlarından bazıları şunlardır: 1950’lerde ve 1960’larda Batı Birliği, Amerikan Radyo Kurumu (RCA) ya da Uluslararası Telefon ve Telgraf Şirketi (ITT) tarafından gönderilen telgrafları engellemek amacıyla düzenlenen “Shamrock” operasyonu; 1967 ile 1973 yılları arasında 6.000 yabancı ve yaklaşık 2.000 Amerikan organizasyonu ile Martin Luther King ile Jane Fonda’nın da dahil olduğu kişilerin konuşmalarını dinlemek için yapılan “Minaret” operasyonu ve Vietnam Savaşı’na muhalif öğrencileri izlemek için yapılan “Kaos” operasyonu.

Hükümet müdahalesi vakalarının ötesinde 1970’li yıllarda ortaya çıkan, yürütme organının Kongre ya da kamuoyunun

18) ABD Senatosu, *US Senate Foreign and Military Intelligence*, a.g.y.,s. 11-12.

bilgisi ve rızası olmaksızın ülke dışında yeni askeri faaliyetlerle girişmesiyle ilgili egemenlik hakkının onanmasıyla sonuçlanan sistematik gizlilik uygulamasıdır. Vietnam'daki müdahale, bu duruma bir örnektir. Senatör Church'un "gizlilik ve açık anayasal yönetim ikilemi" olarak adlandırdığı soruşturmada gösterilen şeffaflık, bir hükümete, topluma ya da bireye yönelik gizli operasyonların "savunma sırları" olarak sınıflandırılmasının bu operasyonları kamuoyunun dikkatinden kaçırmayı sağladığı diğer başlıca Batı demokrasilerinin üzerine çökmüş bulanıklıkta tam bir tezat teşkil etmişti.

Bu olayda ifşa edilen izinsiz uygulamalar; Kongrenin tekrar tekrar uyarıları ve "kişilik, barınma, yayın ve servetin izinsiz arama ve gaspa karşı güvende olması" olan Anayasa'nın Dördüncü Düzenlemesi'yle tanınan insan haklarının ihlallerine ilişkin Amerikan Sivil Haklar Birliği'nin dile getirdiği sorunlara rağmen sonlanmamıştır. 1999 yılında Kongre bir kez daha, Ulusal Güvenlik Teşkilatının özel şahısların elektronik mesajlarını engellediği suçlamalarıyla ilgili soruşturma açmaya karar verdi. Terörle mücadele önlemleri, iki yıl sonra bu yeni ve derinlemesine incelemeyi durdurdu. Terörist gözetleme programı casus teşkilatına, Senato tahkikatının ardından 1978 yılında Yabancı İstihbarat Gözetim Yasası'na dayanarak kurulan özel yetkili mahkemenin onayına başvurmaksızın, yabancı ülkelere yönelik telefon iletişimi ile elektronik posta gönderimini engelleme yetkisi verdi. Kapalı kapılar ardında toplanan mahkeme, Ocak 2007 yılına kadar Kongrede yeni seçilen Demokrat çoğunluğun baskısı nedeniyle yetkilerini geri alamamıştır.

Echelon: Bir Gezegen Telekulak Sistemi için Prototip

İletişim akışını izlemek için kullanılan ve gizlice yönetilen bir program, hemen savaş sonrası dönemde uluslararası düzeyde tanıtıldı. Bu gizli elektronik casusluk ağının kod adı "Echelon"du. Savaş, dinleme teknolojilerinin ilerlemesini sağlamış

(İletişim İstihbaratı) ve düşmanın stratejik yazışmalarının şifrelerini çözme konusunda ileri doğru bir sıçrama yaratmıştır. İngiliz Gizli İstihbarat Servisi “program” kavramının mucidi Alan Turing’i, Almanlar’ın geliştirdiği Enigma elektromekanik sayı-üreten makinelerin kodunu kırmakla görevlendirmişti. ABD’de Bell Telekomünikasyon Laboratuvarları’nda araştırmacı olan Matematiksel İletişim Teorisi’nin gelecekteki mucidi Claude Elwood Shannon da ABD Ulusal Savunma Araştırma Komitesi için kodlama üzerine çalışmıştı. 1943 yılına gelindiğinde etkili casus araçların bu ortak denetimi ABD ve İngiltere’yi, “Brusa Comint” adlı istihbarat ağı ile iş birliği içinde çalışmak amacıyla gizli bir anlaşma ile birleştirmişti.

1948 yılında bu ağın adı, iki ülkenin baş harflerine atıfta bulunularak “Ukusa” olarak değiştirilmişti; bu istihbarat ağının yönetiminde Amerikan tarafında NSA ve İngiliz tarafında ise Devlet İletişim Genel Müdürlüğü (GCHQ) yetkilendirilmişti. Başlangıçta, öncelikli amacı Doğu Bloku ülkelerinin askeri ve diplomatik iletişimlerini gizlice dinleme ve onların askeri sistemleri hakkında istihbarat toplamadan ibaretti. Öte yandan Echelon misyonu, uydu sisteminin yardımı neticesinde ortakların sayısının artmasıyla önemli ölçüde genişletilmiştir. Üç ülke daha bu sisteme dâhil olmuştur: Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda ve dost olarak kabul edilen Almanya ve Japonya’da da röleler kurulmuştur. Ağdaki her ortak, dünyanın bir alanından sorumluydu. Bununla birlikte sistemin kurucuları, gizli dinleme sisteminin armatürü olarak, ağ üzerindeki hâkimiyetlerini korumuşlardı. Bu sitem sayesinde denizaltı kabloları ve haberleşme uyduları tarafından gönderilen yayın ve veri transferini, yapay zeka sistemiyle sıralararak kesmek, şifresini çözmek ve yakalamak mümkün olmuştur. İngiltere’nin kilit rolü, en azından ülkenin ABD dış politikası ile yakın uyum içinde olduğu görünümü, Avrupalı ortaklarının çoğunu rahatsız etmişti.

Echelon'un varlığı, eski bir NSA çalışanının sızdırdığı bilgiler nedeniyle, ilk kez 1972 yılında, askeri-endüstriyel komplekslere ve Vietnam Savaşı'na karşı bir platform olan ABD dergisi *Ramparts* tarafından ortaya çıkarılmıştır. Aynı yıl Şili'de Salvador Allende liderliğindeki Halk Birliği Hükümeti'nin Porto Riko'daki bir ABD üssünden dinlenen telefon görüşmelerinin ifşaattı, hikâyeyi doğrulamıştır.⁽¹⁹⁾ Avrupa'daki kamuoyu bu casus ağını 1998 yılında sadece Avrupa Parlamentosu Sivil Özgürlükler Komitesinin hazırladığı rapordan öğrenmiştir.

“Tanımlanmış Olağanüstü Hal” Dönemlerinde Psikolojik Savaş

Aslen nasyonel sosyalizm ideologlarının türettiği “psikolojik savaş” kavramı, Kore Savaşı'na kadar Amerika'nın gerek sivil gerekse askeri propaganda faaliyetlerinde resmi olarak kullanılmamıştı. 1950 yılında, silahlı kuvvetlerin üç birimi, bir daire ya da psikolojik savaş birimi kurmuştu. 1951 yılında Başkan Truman, “psikolojik strateji” ile ilgili bir komisyon kurmuştu. 1952 yılında Kuzey Carolina Fort Bragg'da, Psikolojik Savaş Merkezi açılmış, sadece dört yıl sonra adı Özel Harp Merkezi olarak değiştirilmiştir. 1953 yılında, Başkan Eisenhower psikolojik savaş konusunda bir danışman atamıştır. Bu kavramın askeri kuvvetler sözlüğündeki ilk tanımı şöyledir: “Psikolojik savaş; *düşman, tarafsız ve dost yabancı grupların görüş, duygu, tutum ve davranışlarını, ulusal politika ve amaçların başarısını destekleyecek şekilde etkilemek amacıyla tasarlanmış olağanüstü hal propaganda önlemlerinin ilanı ya da bunların savaş döneminde ulusça kullanımı*” şeklindedir.⁽²⁰⁾

19) A. Mattelart, *Multinational Corporations & the Control of Culture*, çev: M. Chanan, (Sussex: Harvester Press, 1979).

20) W. E. Daugherty, “Changing Concepts”, ed: W. E. Daugherty ve M. Janowitz, içinde, *A Psychological Warfare Casebook, Operations Research Office*, (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press; Operations Research Office, Johns Hopkins University: 1958), s. 13.

İkinci Dünya Savaşı sırasında medyada propaganda faaliyeti bulunan pek çok sosyolog, Soğuk Savaş'ın nihai dönüm noktası olan Kore Savaşı sırasında tekrar görev yapmaya başlamıştı. Bu kişiler arasında, ilk çalışmalarından biri Seul'ün komünist birlikler tarafından kuşatılması sırasında iletişimin rolü olan geleceğin Stanford Üniversitesi İletişim Araştırmaları Enstitüsü kurucusu Wilbur Schramm da yer almaktadır.⁽²¹⁾ 1950'li yılların aynı döneminde alanının saygın teorisyenleri, John Hopkins Üniversitesi'nde kurulan ve Pentagon sözleşmeleriyle finanse edilen en eski askeri araştırma kuruluşlarından Yöneylem Araştırması Ofisi (ORO) çatısı altında psikolojik savaş kılavuzlarının yazımında danışman rolü oynamıştır. Diğerleri ise, 1953 yılında yurt dışında resmi propaganda eylemlerini koordine etmek için kurulan Birleşik Devletler Haber Ajansı (USIA) ile çalışmıştır. USIA, Ulusal Güvenlik Konseyi aracılığıyla Başkan'a rapor sunan bir yöneticisiyle bağımsız bir ajanstır.

Akademik camia, “psikolojik savaşın profesyonelleştirilmesi” için gerekmektedir. Schramm'ın belirttiği gibi: “Dünya, nefsi müdafaa için geniş imkânlarla sahip eğitilmiş profesyonellerin oluşturduğu büyük bir topluluğun uygulayabileceği yoğun psikolojik savaş baskısının gerektirdiği bir devlet yolunda mesafe kaydetmektedir.”⁽²²⁾ 1952 yılında “uluslararası iletişim”, böylesi bir siyasi ortamda Amerikan Kamuoyu Araştırma Derneği (AAPOR) himayesinde yeni bir akademik disiplin olarak ortaya çıkmış ve dili siyasi mücadelenin dili olmuştur. Bu bilimsel alanın kurucularından biri olan Paul Lazarsfeld şöyle yazmıştır:

21) J. W. Riley ve W. Schramm, *The Reds Take a City: The Communist Occupation of Seoul with Eyewitness Accounts*, (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1951).

22) M. Dyer, *The Weapon on the Wall: Rethinking Psychological Warfare*, a.g.y., s. 58.

Uygulamalı politika ve sosyal bilimler arasındaki ilişki, iki yönlü bir ilişki olmalıdır. Bu bizim sadece sosyal bilimlere katkıda bulunmamız gerektiği anlamında değildir. Bu sadece akademik nedenlerden dolayı değil, Lasswell'in dikkat çektiği gibi, büyük ölçüde ülkenin ulusal ve uluslararası refahının sosyal araştırma tekniklerine bağlı olmasından dolayı gereklidir. Politika yapımcılar, sadece onlara yardımcı olabilmemizden ötürü değil sosyal bilimlerin günümüzde bir ülkenin önemli kaynağı olarak sosyal bilimcileri zayıflatan toplumsal olaylardan dışlanmasıyla dolayı sosyal bilimcilerle bir araya gelmelidir. Bu anlamda, korumasız bir alanda faaliyet gösteren uluslararası iletişim araştırmasının, sosyal bilimler ve sosyal alanın aktörleri olan gruplar ve kurumlar arasında ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunacak olması ümit vericidir.⁽²³⁾

İstihbarat teşkilatlarına yüklenen görevler gibi psikolojik savaş, prensip olarak, yurt dışında uygulanmak içindi. Ulusal coğrafi bölge hariç tutulmuştu. Öte yandan USIA faaliyetlerini inceleyen J. William Fulbright Başkanlığındaki Senato Komisyonu 1972 yılında, yukarıda bahsedilen Kilise Komisyonu gibi, bu tür gizli eylemlerin aynı zamanda ABD vatandaşlarını da hedef aldığını ortaya çıkarmıştı. Fullbright Komisyonu bilgisini, bilgi ve istihbarat servisleri tarafından dolaşıma sokulan haberlerle ABD medyasında (Kilisenin deyişiyle) oluşan "kirliliğe" ve gazetecilerin "güvenilirliğini ve bağımsızlığı"nı zedeleyecek dezenformasyon kampanyalarının yarattığı tehlikeye yöneltmişti. Senatörlerin aklındaki örnek, seçildiği Eylül 1970 yılından itibaren Şili Başkanı Salvador Allende'yi ve görev yaptığı üç yıl boyunca hükümetini devirmek için ABD'nin önde

23) P. L. Lazarsfeld, "The Prognosis for International Communications Research", *Public Opinion Quarterly* 16, (1953): 490.

gelen gazete ve haber ajanslarının, gizli servisler tarafından kapsamlı bir biçimde yayınlanan ve yayılan uydurma bilgileri yaydıkları dönemde düzenlenen kampanyalardır. Daha önce açıklanmayan bu eylemleri sadece sorgulamanın ötesine geçen kongre soruşturmaları, bilginin karakteristiğini de incelemiştir. Onlar bu alan çalışmasına dayanarak, bilgi ve propaganda arasındaki sınırı belirlemenin ne kadar zor olduğunu göstermişti.⁽²⁴⁾ Bu, Birinci Dünya Savaşı sırasında Halkla İlişkiler Komitesi'ne karşı sivil özgürlükleri savunan gruplarca açılan bir davada kanıtlandığı gibi, elbette yeni bir problem değildi. 1942 yılında Başkan Roosevelt Savaş Bilgileri Ofisi'ni (OWI) kurarak, sadece bu belirsizliği sürdürmüştür.

İletişim-Kalkınma-Güvenlik: Stratejik Denklem

Bir devlet politikasında ulusal güvenliğe odaklanan bilgi, propaganda ve psikolojik savaş, yine de yalnızca manipülasyon stratejilerine indirgenemez. Ayrıca Soğuk Savaş'ın bir diğer boyutu olarak iletişim ve tekniklerinin, sözde az gelişmiş ülkelerde bu stratejilerin geliştirilmesindeki öncü rolü unutulmamalıdır. 1947 yılında Amerikan yardımı Truman Doktrini'nde ifade edilen edimsel gelişme nosyonu, enerji ve kamuoyunu, muhtemelen “dünya çapında komünizm” düşüncesinin ekmeğine yağ sürmek olarak algılanan büyük sosyo-ekonomik dengesizliğe karşı seferber eden büyük bir programın temelini oluşturunuyordu.

Kalkınma kavramı, güvenlikten ayrılmaz hale gelmişti. Bu denklemin üçüncü kavramı, iletişimdi. Uyarıcı-uyarılan şemasının toplumsal değişmeyi yöneteceğine dair davranışçı inanç, gelişmenin faili olarak hareket edecek bilgi ve iletişim tekno-

24) ABD Senatosu, *USIA Appropriations Authorization, Fiscal Year 1973, Hearing before the Committee on Foreign Relations, United States Senate, Mart 20-21 ve 28, 1972*, (Washington, DC: US Government Printing Office, 1972).

lojilerine bel bağlayan kuruluşun stratejik düşünmesine yenisinden yatırımda bulunmuştu.

Güvenlik-kalkınma-iletişim üçgeninin ilk teorisyenlerden biri, eski OSS'de psikolojik savaş uzmanı ve Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde (MIT) sosyolog olan Daniel Lerner'dir.⁽²⁵⁾ Lerner'in çalışma alanı, Washington'un Soğuk Savaş döneminde kontrol altında tutulması gereken tüm önemli unsurları bir arada toplayan bölge olarak tanımladığı Ortadoğu'ydu. Çalışması, yayınlarını yerel halka uyarlayabilmek amacıyla bölgedeki etkisinin yanı sıra rakip istasyonların etkisini de değerlendiren hükümetin Amerika'nın Sesi Radyosu tarafından finanse edilmişti. Seçilen ülkeler; Türkiye, Lübnan, Mısır, Ürdün, Suriye ve İran'dır (yedinci ülke olarak da Irak seçilmiş ancak politik sebeplerden dolayı araştırma gerçekleştirilememiştir). 1958 yılında yayımlanan çalışmanın altbaşlığı, Lerner'in çalışmasının amacını ve bu operasyonel odaklı çalışmanın felsefesini açıkça göstermektedir: *Modernizing the Middle East* (Ortadoğu'yu Modernleştirmek).⁽²⁶⁾ Lerner, bu toplumlara Nazizmle mücadelesindeki deneyimlerinden öğrendiklerini mekanik yöntemlerle aktarmıştır. "Anti-Nazi" kategorisi, modernitenin devingen karakteristiğinin üç formunu (sosyal, fiziksel ve ruhsal) birleştiren "modernler"e dönüşmüştür. "Nazi" kategorisi, değişime en isteksiz grup olan "gelenekselcilere" karşılık gelmektedir. Son kategori, temel hedefe dayanan tarafsız bir grup olan "geçişkenler" ya da "apolitikler" olarak belirlenmiştir; bu grup büyük oranda psikolojik hareket mesajlarına yanıt veren ve buna bağlı olarak kamp değiştirerek birinci kategoriye katılan, tutum ve davran-

25) D. Lerner, *Sykewar: Psychological Warfare against Germany. D-Day to VE-Day*, (New York: George W. Stewart, Publisher, Inc., 1949).

26) D. Lerner, *The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East*, (New York: Free Press, 1958).

nış değişimine en açık olan ve geleneğe saplanmış bir kültürden “kozmpolit tatlara” sahip sözde bir modern kültüre geçmeye en hazır kişilerden oluşur. Modernleşme kavramı, açıkça “Batılılaşma”yla özdeşleştirilmişti. Onun nihai aşaması ya da vaat edilen topraklar, doğrusal bir süreç olarak algılanan ilerlemenin ifadesi olarak “tüketim toplumu”ndan başka bir şey değildir.

Yenilik arzusunu asgari gelişmiş ülkeler arasında yayması beklenen bu ikna edici iletişim stratejileri, kalkınmaya yönelik sosyolojik düşünceyi etkilemiş ve çeyrek yüzyıldan fazla bir süre boyunca, son derece farklı coğrafi alanlara uygulanmıştır. Bu stratejiler, bir gelişme uyararı olarak gelenekselden moderne tek anlamlı geçiş modelinin, mutlu azınlığı bir bütün olarak topluma genişletmedeki başarısızlığını kanıtlayana kadar egemenliğini sürdürmüştü. Truman Doktrini gelişmeyi, güvenliğin önkoşulu haline getirmişti. Aslında, ülkeler arasında değişen güç ilişkileri, kalkınma ve Amerikan gücünü hedefledikçe güvenlik, özellikle Washington’un hedeflerine ulaşmada yerel askeri güçlere başvurusuyla, kalkınmadan daha öncelikli hale gelmiştir. Bu, Daniel Lerner’in çalışmasını “*Swords and Ploughshares: the Turkish Army as a Modernizing Force*”⁽²⁷⁾ (Kılıçlar ve Sabanlar: Modernleştirici Bir Güç Olarak Türk Ordusu) adlı başka bir başlıkla başladığı sırada, Türkiye’nin de dâhil olduğu altı ülkenin modernleşmesinde uluslararası radyo yayıncılığının rolüyle ilgili araştırmasını güçlükle tamamladığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın tezi, o dönem ortaya çıkan ve kamu işleri ve askeri seçkinlerin ulusal kalkınmadaki merkezi rolünü ortaya koyan teorilerle oldukça benzerlik göstermektedir.

27) D. Lerner ve R. Richardson, “Swords and Ploughshares: The Turkish Army as a Modernizing Force”, *World Politics* 13, (Ekim 1960): 19-44.

“KAMU İŞLERİ” YA DA ULUSAL GÜVENLİK DOKTRİNİNİ YENİDEN BÖLÜMLERE AYIRMA

Soğuk Savaş sırasında Güney Kore’den Endonezya’ya, Pakistan’dan Filipinler’e, Şah yönetimindeki İran’ın yanı sıra Guatemala, El Salvador ve Latin Amerika’nın Güney Konisi’ndeki ülkelerde askeri rejimlerin meşruiyet kaynağı, ulusal güvenlik doktriniydi. Onlar, “diktatörlük” kavramını sadece “uluslararası komünizm”in sözde manipüle ettiği hükümetlere yönelik kullandığından Beyaz Saray’ın diktatörlükler olarak tanımlamayı reddedip “otoritaryan rejimler” olarak tanımlamayı tercih ettiği jeopolitik santranç tahtasında piyon haline gelen suç ortağı rejimlerdi.⁽¹⁾

Üçüncü dünya ülkelerindeki silahlı kuvvetler, kendi ulusal güvenlik devletlerini aynı anda kuramadılar. Pentagon, silahlı kuvvetlerin kendi ülkelerinde işgal kuvvetlerine dönüşmesinde önce ilk olarak, çok sayıda teknik ve ideolojik destek planıyla ulusal kalkınmaya katılımın başka bir formu olan

1) R. Nixon, *The Real War*, (New York: Simon and Schuster, 1980).

“kamu işleri” kavramını öne sürdü. Askeri terimler sözlüğü bu kavramı, “eğitim, öğretim, bayındırlık, tarım, iletişim, sağlık, hıfzıssıhha ve iktisadi ve sosyal kalkınmaya katkıda bulunan diğer alanlarda her düzeyde yerel halka yararlı olabilecek projelerde ağırlıklı biçimde yerli askeri güçlerin, aynı zamanda askeriye ile halk arasındaki ilişkileri geliştirecek şekilde kullanımı” olarak tanımlar.⁽²⁾

Silahlı kuvvetlerin kalkınma stratejileri hizmetinde gösterdiği seferberlik, yıkıcılığın kaynaklarına karşı önleyici mücadeleleri şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır. Bu durum, dünya çapında ulusal kurtuluş mücadelelerinin yükselmesine cevaben harp akademilerinde ilk kez 1961 yılında kendini göstermişti.

Modernleşmenin Öznesi Olarak Ordu

Askeri ulus-inşası teorisi, kamu işleri kavramıyla birlikte gelişmiştir. Bu teori, akademik çevrelerde ve Rand Corporation gibi düşünce kuruluşlarında, “asker seçkinlerin rolü” üzerine Latin Amerika, Afrika, Ortadoğu ve Asya özellikle Endonezya’daki ileriye dönük çalışmaları finanse eden Pentagon’un isteğiyle doğdu. Bu çalışmalar orduyu, ulusal bilinç, profesyonel uzmanlık, ileri teknoloji bilgisi, kanıtlanmış bir otorite ve ceza sistemi ve öykünme sistemini birleştirdiği için “ülkenin kaderini belirleyen kararlı bir grup” olarak öngörmüştür. Askeri seçkinlerdeki bu kader inancı, henüz demagojik, politize sivil seçkinler oluşmadığından, modernleşmenin ayrıcalıklı öznesi olma emelinin dayanağını oluşturmuştu.⁽³⁾

2) R. A. Moore, “Toward a Definition of Military Nationbuilding”, *Military Review* 53, (Temmuz 1973): 34-48.

3) Karşılaştırın: L. Pye, *Politics, Personality and Nation Building*, (New Haven, CT: Yale University Press, 1962); D. Wilson, “Nationbuilding and Revolutionary War”, içinde, K. W. Deutsch ve W. J. Foltz, *Nationbuilding*, (New York: Atherton Press, 1962); ayrıca: www.rand.org/pubs/papers/2005/P2624.pdf.

Gerçekte bu iki kavram, ordunun tüm gücü eline almasının zeminini hazırlamıştır. Ulusal bilinci oluşturan, bu nedenle toplum ve toplumsal barış bağlamında silahlı kuvvetler arasında bir köprü kuran özne olarak ordu teorisi, uygulamada en kötü kriminal davranışın meşrulaşmasına dönüştü; stratejistleri, kundakçı itfaiyeciler gibiydi. 1960'lı ve 1970'li yıllarda Latin Amerika ve Asya'daki bir dizi hükümet darbesi, üniformalı teknokratlar ve toplum arasındaki ittifak olasılığına yönelik idealist inancı zedelemiştir. Aslında, Brezilya'daki darbeci generaller, hiçbir zaman kamusal (civic) tedbirlerin pedagojik erdemlerine inanmamışlardı. 1966 yılında Amerikan ordularının Buenos Aires'deki konferansında, ısrarla silahlı kuvvetlerle halk arasındaki ilişkinin geliştirilebileceğine inanıyormuş gibi davranan Albay Octávio Costa, Latin Amerikalı ve ABD'li meslektaşlarına şunu itiraf eder:

Orduların faydasız olduğuna ilişkin telkinlerin çok ikna edici olması, bizim kendi kaderimize dair güvenimizi sarstı ve pekçoğumuz ülkemizin güvenliği için artık vazgeçilmezmişiz gibi kendi rolümüzü savunmaya başladık. Bu, zannederim, her zaman samimi olmayan ve sıklıkla gizlemek ya da gerçekten yapmak zorunda olduğumuz şeyden taviz vermek için kullandığımız, genellikle "kamu işleri" olarak tanımlanan şeyi vurgulamamızın nedenlerden biridir.⁽⁴⁾

Pentagon'un başlangıçta, tüm gelişmekte olan ülkelerin orduları için kamu işleri konseptini amaçlamasına rağmen, Latin Amerika'da kavram ulusal güvenlik konsepti ile birlikte ordu içinde çok ciddi tartışmalara yol açmıştır. ABD alt kıtayı her zaman jeopolitik arka bahçesi olarak düşünmüştü. Bu, ilk

4) Alıntı: E. Campos Coelho, *Em busca de identidade: o exército e a política na sociedade brasileira*, (Rio de Janeiro: Forense-Universitaria, 1976), s. 5.

olarak on dokuzuncu yüzyılda, “emperyalist” doktrin ve “fetih olmaksızın seferi kültür” için özgün eğitim zeminiydi. Alatin Joxe’un açıkladığı gibi:

Bazı durumlarda son derece acımasız olan Latin Amerika’da düzeni sağlamak için gerçekleştirilen harekâtlar, Amerikan özel şirketlerinin çıkarlarını korumak için yapılmıştır. Bu tekrarlayan harekâtlarda, özel ve ulusal çıkarların savunulması arasında hiçbir ayırım yapılmamıştır. [...] Bu askeri harekât, genellikle demokراسiyi ve hatta insan haklarını savunmak adına gerçekleştirilmişti ancak bunu yaparken, herhangi bir şekilde savaş suçlarında sınır tanınmamış, işkence uygulayan ve siyasi suikast düzenleyen rejimler desteklenmişti. [...] Amerikalılar, Latin Amerika’da test ettikleri bu modeli Asya ve Ortadoğu’da uygulamaya başlamıştı.⁽⁵⁾

Sefere dair maceraların prototipi, böylece George W. Bush’un şahinlerinin imparatorluk stratejilerinin gelişinden önce geliştirilmişti. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından, iki Amerika arasında stratejik ittifaklar yapılmıştı. 1942 yılında, Kıta Amerikası Savunma Kurulu (*Junta Interamericana de Defensa*), ordular arasındaki bu yakınlaşmayı onaylamıştır. ABD Harp Akademisi kapılarını, Latin Amerika askeri ve paramiliter personeline açmıştı. Kıta Amerikası Karşılıklı Yardımlaşma Anlaşması (IATRA ya da Rio Anlaşması) 1947 yılında ve 1948 yılında Amerikan Devletleri Örgütü Şartı (OAS), Kıta Amerikası güvenlik sisteminin temelini atmıştır. Kuzey Amerika’yı Güney Amerika’ya bağlayan göbek bağının bir işareti; Silah temini üzerindeki sanal ABD tekeli, topyekun bağımlılıkla so-

5) A. Joxe, “Globalisation et violence: divergences entre cultures stratégiques européennes et américaines”, içinde, J. Liberman, *Démythifier l’universalité des valeurs américaines*, (Paris: Parangon, 2004), s. 83-4.

nuçlanmıştı, öyleki ABD Başkanı, talepte bulunan ülkelerin ekipman ihtiyaçlarını değerlendirmek ve kullanım kurallarını koymak için tek yetkiliydi. Bu durum, 1960'lı yılların sonuna kadar devam etmişti.

Brezilya: Melez Bir Doktrinin Resmileştirilmesi

Yukarıda Brezilyalı subaydan alıntılanan açıklama her şeye rağmen orduların, her zaman ABD'li öğretmenler tarafından belirtilen doktrinlerin pasif alıcıları gibi davranmaması gerektiğini göstermektedir. Doktriner yozlaşma ya da transfer her zaman somut bir sosyotarihsel bağlamın içinde yer alır. Joseph Comblin'in Latin Amerika'da ulusal güvenlik ilkesinin kurumsallaşmasına ilişkin belirttiği gibi: "Yeni devlet, doğal olarak daha önceki tüm kurumsal yapıyı yok etmez. Öte yandan radikal değişiklikler getirir: Yeni kurumlar oluşturur, eski kurumları azaltır, ortadan kaldırır ya da geliştirir. Her ülkede geçmişin mirası, az ya da çok eylem özgürlüğünü kısıtlar".⁽⁶⁾ Aynı dönemde çok az stratejist, Nisan 1964'te anayasal olarak seçilmiş Başkan João Goulart'ı deviren ve uzun bir geçiş dönemini müteakip yirmi bir yıl iktidarda kalan Brezilyalı generaller gibi ulusal güvenlik kavramını teorileştirmişti. Gerçekten de 1985 yılına kadar, sivil bir devlet başkanı seçilmemişti. Elbette, Brezilya diktatörlüğünün kurduğu kalıcı devletin mimarisinin istisnası, ulusal güvenlik fikrine yanıtı. Yine de ABD matrisinde önemli ölçüde ayrılma ve hukuki ya da yasal bir dengenin yokluğu, bu mantığı sınırlarını zorlamış ve radikallemişti.

Sistemin merkezinde, bir istihbarat servisi tarafından yönlendirilen ve üyelerinden birinin başkan olduğu bir avuç generalden oluşan ulusal güvenlik konseyi bulunmaktaydı. Bu üst organ, anayasal organlara herhangi bir zamanda müdahale

6) J. Comblin, *Le Pouvoir militaire en Amérique latine. L'idéologie de la sécurité nationale*, (Paris: Jean-Pierre Delarge, 1977), s. 58.

le etme, onları askıya alma ya da veto etme gücüne sahipti. Sonuç olarak, parlamento varlığını sürdürmesine rağmen, herhangi bir zamanda dağıtılabildi. Olağanüstü yargı yetkisi ulusal güvenlik düzenini denetlerken, yargıya, hiçbir önemi olmayan davaları ele almak için izin vermişti. Habeas corpus (ihzar emri: herhangi bir sebeple tevkif olunan veya nezaret altına alınan herhangi bir şahsın derhal mahkeme huzuruna çıkarılmasını talep etme hakkı, ç.n.), yeni kurumsal düzeni ihlal etmekle suçlanan herhangi bir bireyden mahrum edildi. Her vatandaş potansiyel bir düşman olarak kabul edildiğinden, yıkıcı eylemlerin listesi sınırsızdı. "AI5" ya da Kurumsal Yasa No.5 olarak bilinen Ulusal güvenlik kararnamesindeki birkaç maddenin üslubu, sistemin kapsamı hakkında bir fikir verir. 1969'da resmen ilan edilen AI5, Brezilya diktatörlüğünün, alt kıtadaki diğer askeri rejimlere esin kaynağı olan olağanüstü kontrol araçlarıyla ilgili temel kanunudur.

Madde 1: Her fiziksel ya da ahlaklı kişi, ulusal güvenlikten sorumludur.

Madde 2: Ulusal güvenlik, dahili ve harici karşıt etkenlere karşı ulusal amaçların gerçekleştirilmesini garanti eder.

Madde 3: Ulusal güvenlik, özünde karşıt psikolojik savaş ile devrimci ya da yıkıcı bir savaşın önlenmesi ve bastırılmasını da kapsayan iç ve dış güvenliği koruma-ya yönelik tüm araçları içerir.

a) İç güvenlik, ulusal güvenliğin ayrılmaz bir parçası olup, kaynağı, doğası ne olursa olsun ve nereden gelirse gelsin apaçık tezahür eden ya da ülke içinde bir etkisi olan her türlü karşı tehdit veya baskıları hedef alır.

b) Karşı psikolojik savaş, propaganda ya da karşı propaganda veya herhangi bir politik, iktisadi, psiko-sosyal ya da askeri faaliyetlerin, ulusal hedeflerin gerçekleştirilmesine karşı çıkan yabancı, düşman, tarafsız ya da dost grupların görüşlerini, duygularını, tutum ve

davranışlarını etkilemek veya kışkırtmak amacıyla kullanılmasıdır.

c) Devrimci savaş, genelde bir ideolojiden esinlenen ya da iktidarı, halkın kademeli olarak kontrol edilmesi yoluyla devirerek ele geçirmeyi amaçlayan dış güçlerce desteklenen iç çatışmadır.

Kararname, ulusal güvenliğe karşı işlenen suçlar dizisini sıralar. Madde 16 yasa dışı propaganda suçunu tanımlar: “Yanlış ya da taraflı bir haberin ya da bir şekilde kesilmiş ya da çarpıtılmış gerçek bir durumun, hükümete veya halka karşı huzursuzluk oluşturmak ya da buna teşebbüs etmek amacıyla sosyal iletişim aracılığıyla açıklanması.” Madde 34 yıkıcı hareketi, “hizipçi tutum ve toplumsal uyumsuzluk (non-conformity) ile bir orotitenin ahlaken kırılması” eylemi olarak tanımlar. Madde 45 yıkıcı propagandayı, “gazeteler, revüer, dergiler, kitaplar, bültenler, broşürler, radyo, televizyon, sine-ma, tiyatro gibi sosyal iletişimin herhangi bir formunun ya da karşı psikolojik savaş propagandası veya devrimci ya da yıkıcı savaş gibi diğer benzer araçların kullanımı” olarak tanımlar. Bu listeye; “işyeri toplantıları [...]’, komite örgütlenmeleri, halka açık toplantılar, gösteriler, protestolar, yasa dışı grevler [...], görevlerini yerine getirme sırasında kamu makamlarına yönelik hakaret, iftira ya da karalama” da dahildir.

Bu temel hükümler, üniversiteler gibi bazı kurumlara polis gücünün ve üniversite kampüsü içinde ya da dışında yıkıcı faaliyetlerde bulunan öğretmen ya da öğrenciyi dışlama yetkisinin kararname ile verilmesiyle desteklenmiştir. İç düşman kategorisi tüm nüfusa uygulanmasına rağmen en görünür unsurları, kentsel gerilla hareketinin yanı sıra öğrenciler, öğretmenler, gazeteciler ve din adamlarıdır.

İstihbarat servisleri bu ulusal güvenlik düzenini dayatmak için, CIA’dan örnek aldıkları, herkesi sorguya çekme ve tutuklama hakkı ile birlikte tüm kamu ve özel bilgilere erişim hak-

kına, insanları gizli gözaltıyla hapsedme ve onları kaybetme hakkına sahiptir.

Jeopolitik Bir Proje

Brezilyalı subaylar İkinci Dünya Savaşı'ndan beri, ulus inşasında ordunun rolüne ilişkin teorik sorunla boğuşmaktaydı. Bu subaylar savaşa, Beşinci ABD Ordusu yanında savaşmak için İtalyan Cephesi'ne gönderilen seferi kuvvetler birimi olarak katılmıştı; onlar kıtaya birlik gönderen tek Latin Amerika Ordusu'ydu. Bu, doğrudan temasın gerekli olduğunu kanıtlamıştı.⁽⁷⁾ Bir taraftan, bu durum kişisel ilişkiler şeklinde devam etmişti; örneğin CIA'nın gelecekteki ikinci amiri, seferi kuvvetler ile çalışan irtibat subayı ve daha sonraki görevi Brezilya Askeri Ataşeliği olan Vernon A. Walters, *hükümet darbesinde* belirleyici olmuştur. Bu aynı zamanda kurumsal ilişkiler şeklinde de devam etmiştir. Brezilyalı subaylar 1946 yılında Amerikan Ulusal Harp Akademisindeki seminerlere katılan ilk yabancı öğrenciler arasındadır. Üç yıl sonra, Brezilya'nın Sorbonne'u olarak adlandırılan *Escola Superior de Guerra* (ESG, Brezilya Harp Akademisi) kurarken Amerikan Ulusal Harp Akademisinden esinlenmişlerdir. Amerikan askeri heyeti, okulun açılışına katılmıştır. Öte yandan başlangıcından itibaren Brezilyalıların kendilerini farklılaştırmayı amaçladıkları, okulun resmi tarihinde şu sözlerle anlatılmaktadır:

Amerikan Ulusal Harp Akademisini kopyalamanın açıkça uygun olmadığını düşündük. Amerikan Ulusal Harp Akademisi *Escola* için esin kaynağı olsa da tek model değildir. Gerçekten de, gelişmiş bir ortamda faaliyet gösteren Amerikan Okulu, etkinliği kanıtlanmamış bir eğitsel sistemin yetiştirdiği seçkinlere bırakılan

7) A. Stepan, *The Military in Politics: Changing Patterns in Brazil*, (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1971).

ulusal sorunların çözümü için kaygılanmadan, kendini savaş ticaretine adamayı seçebilir. Diğer taraftan Brezilya'da öncelikli görevi savaş için hazırlanmanın yerine, barış zamanında ülkenin problemlerini çözecek elitleri eğitmek olacaktır. Bu düşüncelerden hareketle, ESG'nin oluşumunu ve evrimini işaret eden nadir bir görü ile formüle edilen prensipler doğdu.⁽⁸⁾

“Brezilya'nın siyasi düşünce yapısını gerçekçi ve bilimsel temeller üzerine yapılandırmak” olan bu projenin temel aksiyomuna göre ülke, önemli bir güç olma konumuna erişmek için gerekli şartlara haizdir ancak gelişimi, planlama ve uygulamada acziyet gösteren zincirleme hükümetler nedeniyle gecikmeye uğramıştır. Dolayısıyla “ulusal bir politika formüle etmek için” bir yöntem geliştirmek gerekir.⁽⁹⁾ Böylece ulusal güvenlik doktrininin kavramsal temelleri yeniden tanımlanmış ve ABD prototipi gibi sadece askerlere değil sivillere de açık olan bu okulda (merkezi yönetimde memurlar, hakimler, parlamento temsilcileri ve iş adamları), politik ve strateji olarak Brezilya versiyonu netleştirilmiştir.

Okulun önde gelen ideologlarından General Golbery do Couto e Silva tarafından yazılan ve 1967 yılında Rio de Janeiro'da basılan, *Geopolitica do Brasil* adlı kitap, ulusal güvenlik kavramının Brezilyalı stratejistlerin düşüncesinde neden ve nasıl çok önemli hale geldiğini anlatmaktadır. İtalyan mücadelesinin emektarı Golbery, ABD Ulusal Harp Akademisi'nde ders almıştır. Diktatörlük yönetiminde, istihbarat şefliği yapmıştır.

Golbery, tarihsel ve coğrafi konum açısından “kader mani-

8) Escola Superior de Guerra (ESG), *Aspectos da doutrina da Escola superior de Guerra e suas bases teoricas*, (Rio de Janeiro: Departamento de estudos, 1978), s. 4.

9) General Meira Mattos, *Brasil, geopolitica e destino*, (Rio de Janeiro: Jose Olympio, 1975), s. 60.

festosu” özelliği taşıyan bölgesel bir güç olma görüşünü desteklemişti. Brezilya’nın jeopolitik konumunu çok açık bir şekilde ifşa etti ve daha da öteye giderek, ülkenin gelecekteki statüsünü belirtmek için “imparatorluk” terimini kullandı. Tabii ki, karşılıklı bağımlılığın kendilerini ABD’ye bağladığını ve bu ittifakın ulusal egemenlik kaybı anlamına geldiğini kabul etti ama hiçbir durumda egemenliğin “bir tabak mercimek için verilmediğini” de söyledi. Pazarlık “adil” olmak zorundaydı; *samimi pazarlık*. Brezilya’ya Atlantik dünyasının bu bölümünde, hak ettiği değeri vermeliydi. Generalin analizleri, sözde Münih Okulu’nun “devletin coğrafi bilinci” olarak şart koştuğu jeopolitiğin tanımında dayanıyordu. Golbery, dünya çapında ve bölgesel hegemonyanın haritalarını çizdi; Brezilya’yı, Latin Amerika’da gücün dinamik merkezinde konumlandırdı, potansiyellerini değerlendirdi, iletişim akışını sayı-sallaştırdı, yeni otoyol rotaları için plan hazırladı ve genişleme ve etki alanlarını artırma olasılıklarını ana hatlarıyla belirtti. “Tehdit altındaki Batı’nın Brezilya’ya ihtiyacı olduğu ve buna karşılık tehdit altındaki Brezilya’nın Batı’ya bel bağladığı” sonucuna vararak Brezilya’yı “Batı”nın yanında konumlandırdı. 1960 yılında ana hatlarıyla belirttiği Brezilya’nın jeopolitiği, “Batı medeniyetinin savunmasına katılım jeopolitiğidir”; bu yine bizim, “kıtasal iş birliği jeopolitiğimiz” ve “denizaşırı dünyadaki ve buradaki az gelişmiş ülkelerle jeopolitik iş birliğimizdir.” Her şeyden önce nasıl olursa olsun bu, “mekansal entegrasyon ve geliştirme jeopolitiği” ve “barışçı projeksiyonun içe ve dışa doğru genişleme jeopolitiğidir.”⁽¹⁰⁾

Brezilya ordusunun başlattığı devletin coğrafi bilinci, devlet yapılandırılmasında iletişim ağlarının temel rolüne dair inançla el ele yürümüştür. Bu noktada onların inancı, imparatorun

10) General A. Golbery do Couto e Silva, *Geopolitica do Brasil*, (Rio de Janeiro: José Olympio, 1967, 2. baskı), s. 137-8.

devrilmesine ve 1889 yılında Cumhuriyet'in kurulmasına esin kaynağı olan Saint-Simon ve Comte'un pozitivizminden etkilenen bir ulusal gelenekle uyumlu idi. 1962 yılında, iktidarı ele geçirmeden iki yıl önce askeri liderler, parçalanmış ülkenin entegrasyon sürecinin başlangıcını işaret ederek, resmen ilan edilen telekomünikasyon kodlarına sahip olmak için baskı uygulamıştı. 1965 yılında, Kanadalı grubun tekeline sona erdiren kamu telefon şirketi Embratel'in kuruluşunu desteklemişlerdir. Embratel'in sloganı: "İletişim bütünleşmedir." Bu, ülkeye bilgi üreten ve yayan endüstrinin ve aynı zamanda sivil ve askeri havacılık endüstrisi sağlamayı amaçlayan genel bir stratejinin ilk adımı olmuştur.⁽¹¹⁾

Bununla birlikte iletişim, güvenlik ve kalkınma ile sinerji yarattığında anlamlıdır, güvenlik ve kalkınma kavramları "karşılıklı nedensellik ilişkisi" ile birbirine bağlıdır. Doğrudan ESG'nin asıl hedefleri doğrultusunda, "kalkınma" adı altında asker, anayasal olarak seçilmiş hükümete karşı darbeyi meşrulaştırmıştı.

Ulusal güvenlik stratejisi konseptinin topyekûn strateji ile eşanlamlı olması savaşın, tam anlamıyla askeri olmaktan çıkıp "topyekûn, küresel ve bölünmez" -ve Golbery eklediği gibi "apokaliptik ve sürekli"- hale gelmesinden kaynaklanmaktadır. Savaş, ülkenin her yerinde her türden ırk, yaş, meslek ve inançtan tüm bireyleri ilgilendirmesinden dolayı bütünsel bir stratejidir. Bu, iç (anavatan) ve dış, asker ve sivil arasında uzun süredir devam eden ayrımı ortadan kaldırdı. Yine mücadelenin meydana geldiği ve silahların kullanıldığı cepheleri bireysel ve kolektif yaşamın her düzeyine ait olduğu ve tüm çatlaklarına nüfuz ettiği için bütünseldir. Her türden silah vardır. Bunlar diplomatik müzakereler, ittifaklar ve karşı itti-

11) A. Mattelart ve H. Schmucler, *Communication & Information Technologies: Freedom of Choice for Latin America?*, çev: D. Buxton, (Norwood, NJ: Ablex, 1985).

faklar, kamusal veya gizli hükümleriyle sözleşmeler ve anlaşmalar, ticari yaptırımlar, krediler, yatırımlar, ambargolar, boykotlar ve indirimler kadar propaganda ve karşı propaganda, sloganlar, şantaj, tehdit ve terörü içermekteydi. Savaş ve barış zamanındaki ayrım bulanıklaştığından, ulusal güvenlik stratejisi kalıcıdır. Bu perspektiften ortaya çıkan savaş manzarası ve savaş durumu, soyut bir dünyadan yönetilen soyut savaşlardan biri ya da Paul Virilio'nun söylediği gibi "saf bir savaş"tı.⁽¹²⁾ Bu Batı uygarlığının temelini oluşturan ve onu özgürlüğün beşiği haline getiren tüm değerlerin, "komünist Doğu"ya karşı savaşta oyuna dahil olmasından dolayı küreseldi.

Topyekûn savaş topyekûn yanıt gerektirmekteydi. Bu gereksinimi karşılamak için, Golbery'nin "ulusal güç" olarak adlandırdığı mücadele potansiyelini içine alan ulusun yaşam kaynağını harekete geçirmek lazımdı. Bu ulusal güç; her ülke için kullanılabilir fiziksel ve insan kaynaklarının, tüm maddi ve manevi yeteneğin ve iktisadi, siyasi, psikososyal ve askeri kaynakların tamamından oluşmaktadır. "Uluslararası güç en üst düzeye çıkarmak", devlete, "çok güçlü bir kumandana" ve tek tek vatandaşa bağlıdır. Golbery kendi yaklaşımının stratejik düşüncenin tarihindeki yerini, "devlet pedagojisi" çevresinde topyekûn seferberliği dikkate alan siyaset bilimci Carl Schmitt ve General Luddendorff'un da dâhil olduğu istisna devlet teorilerinin öncülerine başvurarak belirledi. Devletin seferberliğine sadakat, her türlü sadakat içinde önceliklidir. Tüm bu siyasi, iktisadi, kültürel ve askeri mücadele, aynı tehlikelere maruz kalan nüfusun yekpare aynı bir şekilde pekçoğu asırlara dayanan özgürlüklerinden devlet lehine feragat etmesini ve aynı fedakarlıkları kabul etmesini gerektirmekteydi. Israrla, "güvenlik ve refah ve daha yüksek düzeyde güvenlik ve özgürlük" der Golbery, "insanlığın her zaman karşı karşıya kaldığı

12) P. Virilio, "La guerre pure", *Critique* 341, (Ekim 1975): 1098-1103.

belirleyici ikilemdir ama bu, hiç bugünkü kadar dramatik ve baskıcı koşullar altında olmamıştır. [...] Özgürlüğü savunmanın aynı zamanda ulusal güvenliği, Tanrı'ya şükürler olsun ki, sağlam temeller üzerine inşa etmek anlamına geldiğine eminiz.”⁽¹³⁾ Golbery'nin bu sözleri Üçüncü Reich'in Mareşali Hermann Göring'in sloganını hatırlatmıştı: olağanüstü hal durumunda, “Silahlar bizi güçlü yapacak, yağ ise bizi sadece şişmanlatacak.”

Kitle Telkini Kitle Kültürünü Sınar

Brezilya diktatörlüğü psikolojik savaş, propaganda, medya ve diğer yayma araçlarının telkin amaçlı kullanılması konusunda saplantılı hale gelmişti. Psikolojik silahlar bu “psikososyal strateji”nin merkezindeydi. Bu, kurucu Kurumsal Kanun'da konuya atıfta bulunan maddelerde, açıkça ortaya koymaktadır. Brezilyalı bir siyaset bilimcinin 1976 yılında açıkladığı gibi:

Ulusal seferberliğin gayreti, sivil toplumun yurttaşlığa dair yeniden eğitilmesinin temelde “pedagojik” yönünü ifade eder ve bu amaçla rejim, mesajlarıyla halkın ruhuna dokunmak için kitle iletişim araçlarından azami derecede faydalanmaktadır. Mesajlar, halkta tek bir ulusal topluma karşı akrabalık ve sadakat duygusunu geliştirmek için yurttaşlık ruhun yüceltilmesini ulusal semboller, figürler ve günlerle birleştirmiştir. Buna ek olarak bilimsel ve teknolojik eğitime, ülkeyi kalkındıracak bir araç gibi önem verilmiştir. [...] Kısacası yurttaşlığa yönelik yeniden eğitim, “psikolojik savaş” kapsamının dışında düşünülemez.⁽¹⁴⁾

Rejim, bu görevi yürütmek için kaynaklarda kısıntıya gitme-

13) General A. Golbery do Couto e Silva, *Geopolitica do Brasil*, a.g.y., 1967, s.14.

14) E. Campos Coelho, *Em busca de identidade: o exército e a política na sociedade brasileira*, a.g.y., 175.

di ama iki engelle karşılaştı. Birincisi, vatanseverlik sembollerini yüceltme kampanyaları, vazgeçilmez “transmisyon kayışları” gibi halk örgütlenmesinin eksikliğini dengelemede başarılı olamadı. Avrupalı faşist rejimlerinin tören ve şatafatı yeniden üretmedeki yetersizliği ve nüfusun geniş kesimlerinden güçlü bir desteğin gelmemesi nedeniyle rejimin propaganda sloganları kitlelerin desteğini kazanmada başarısız olmuş ve boş kamu alanını sadece gürültüyle doldurmuştur. Halk, “Brezilya mucizesi” yalanını desteklemesine rağmen, tamamen rejimin onları harekete geçirmeyi amaçladığı “kalkınma”nın etrafında olsa da ülkenin sadece beşte birinin ayrıcalıklı kılındığı bir kalkınma modelinden dışlandığını hissetmişti. İkinci engel psikolojik savaşın belirtilen amaçları ve medyanın gündelik hayattaki mantığı arasındaki gerilimde yatmaktaydı. Birincisi vatandaşa potansiyel yıkıcı olarak hitap ederken ikincisi tüketici olarak hitap etmekteydi. Sıkı sansüre rağmen, hükümetin kuşatma altında olduğunu iddia ettiği ülke, istisna durumunu kitle kültürü akışının kesilmesi noktasına getirmeyi göze alamazdı. Brezilya, kültür endüstrisinin kapitalist gelişiminde yeni bir aşamaya gelmişti ve kültürel malların ihracı yolunda ilerliyordu. Birkaç on yıl önce olası görünen, Goebbels’in “psikolojik operasyon alanını mühürleyin” dediği şey artık uygulanabilir değildi. Basın bültenleri, filmler, televizyon dizileri, dergiler, reklamlar ve Michele Mattelart’la yaptığımız *The Carnival of Images* çalışmasında da görüleceği gibi diğerleri dolaşıma devam etti⁽¹⁵⁾:

Brezilya otoriterliğindeki yenilik şuydu: Devlet iktidarı; baskı ve polis denetimine başvurmamak zorunda kalan siyasi bir proje için asgari bir uzlaşma sağlamak üzere, halkın katılımının kamusal alanda etkin olduğu bir toplumun ürünü olan kitle kültürünün ticari

15) Orijinal baskı: *Le Carnaval des images*, 1987.

mekanizmalarını oluşturmak zorunda kalmıştı: Kitle kültürü, temsili demokrasi fikri ve bilgi, kültür ve eğlence bağlamında piyasa ekonomisine serbest erişimi ile bağlantılıdır.⁽¹⁶⁾

Diktatörlüğün karanlık yılları (1964-79), telekomünikasyon ağlarının yanı sıra radyo ve televizyon ağlarının da birleşmesi nedeniyle ulusal bütünleşmenin sağlandığı dönemdi. Askerler, *darbe* öncesinde telekomünikasyon yönetmeliğinden sorumlu olduğundan, darbe sonrasında radyo ve televizyon sisteminin düzenlenmesinde danışman olmuştu. Sonuç olarak, diktatörlük yılları, Brezilya kurgusunu uluslararası televizyon pazarına lanse eden bir taşıyıcıya dönüşen *telenovanın* parlamasıyla televizyon ağları hiyerarşisinde dünya çapında dördüncü sıraya yükselen Globo'nun kişisel tekelinin ortaya çıkmasına rastlamıştı.

Globo'nun gelişimi, geçici yıllık büyüme oranı yüzde 10 olan fakat servetin dramatik biçimde yoğunlaştığı sosyal maliyet üzerine temellenen Brezilya'nın "iktisadi mucizesi"ne katkıda bulunmuştu. [...] Globo, sivil özgürlükleri engellemenin siyasi maliyeti ile yaratıcılık ve entelektüel faaliyeti sansürlemenin kültürel maliyetini gizleyen *Büyük Brezilya* (Bresil grande) fikrinin arkasına saklanıyordu.⁽¹⁷⁾

Televizyonun ulusal ölçekteki karşı konulmaz yükselişi, reklam endüstrisindeki belirgin büyüme ile birlikte gerçekleşmişti; dolayısıyla reklam giderlerinin artışın, her zaman yaşam standardı ve dolayısıyla "demokrasinin gelişimi" ile bağlantılı

16) Mattelart M. ve Mattelart A., *The Carnival of Images; Brazilian Television Fiction*, çev: D. Buxton (New York/Westport/London: Bergin and Garvey [Greenwood baskısı], 1990), s. 31.

17) a.g.e., s. 27. [Bu alıntıya daha fazla açıklık getirmek için yer verilmiştir. ç.n.]

olduğu şeklindeki iktisadi klişeye kuşkuyla bakılmasına neden olmuştu. Komutanların (centurion) algılamadığı, medya mantığına dayanan teknik olayların hızlı temposundan büyülenen Brezilya toplumunun zaten postmodern çağa ulaştığıdır.

Şili: Diğer 11 Eylül

Faşizm, kapitalizmin girdiği tarihsel bir aşamadır; diğer bir deyişle hem yeni hem de eski bir şeydir. Faşist ülkelerde kapitalizm, faşizm dışında var olamaz ve faşizmle kapitalizmin en utanmaz, en baskıcı ve en aldatıcı biçimi olarak mücadele edilebilir. Bu durumda, birileri aksini iddia etse de, yükselişine neden olan kapitalizme karşı bir şey söylemeksizin faşizm hakkındaki gerçek nasıl açıklanır?⁽¹⁸⁾

Bertolt Brecht'in 1935 yılında Alman yazarlara hitaben yazdığı bu sözler, ulusal güvenlik devletine intibak etmenin diğer tekil durumu olan Şili'deki diktatörlüğün (1973-90) karanlık yıllarının mirası düşünüldüğünde, hala yankılanmaktadır. Sosyalist Başkan Salvador Allende'yi deviren 11 Eylül 1973 darbesinin yarattığı rejim; kapitalizmin ultra liberalizm modelinin uç mantığını benimseyerek, yerel ekonomiyi küresel serbest ticaret alanıyla bütünleştirmeye doğru mecburi yürüyüşün, temel özgürlükleri yasa dışı ilan etmenin maliyetinin olmazsa olmazı haline geldiğini ortaya koymuştu. Asker postalları altında Şili, monetarist dayatmaya maruz kalan avant-garde "kalkınma" biçimini temsil ediyordu. Kendi beyanlarına göre suçlu generaller iktidarı ele almaya hazır değillerdi.⁽¹⁹⁾

18) B. Brecht, "Art et politique", *Sur le Réalisme*, (Paris: L'Arche, 1970); İngilizce basısı: *On Art & Politics*, ed. ve çev: S. Giles ve T. S. Kuhn, (London: Methuen Drama, 2003).

19) A. Mattelart, "Un fascisme créole en quête d'idéologues", *Le Monde diplomatique*, (Temmuz 1974).

General Pinochet'in 1968 yılında yazılan ama *darbeden* sonra yeniden yayımlanan kitabı *Geopolitica*, General Golbey'in yazılarının yanında sönük kalmıştı.⁽²⁰⁾ Brezilya'nın 1949 yılından beri kendi ESG'si; Arjantin'in 1943'den beri Arjantin Ordusu Araştırmaları Merkezi (Centro de Altos Estudios del Ejército Argentino) ve Peru'nun 1950'den beri İleri Askeri Araştırmalar Merkezi (Centro de Altos Estudios Militares) vardı. Buna karşılık Şili ordusunun, kendi doktrinin geliştirecek bir merkezi yoktu. Ulusal Güvenlik Geliştirme Akademisi kurulduğunda ve mevcut doktrinlerden, özellikle Brezilya versiyonundan yararlanarak konuyla ilgili ilk belgesini yayınladığında, yıl 1974'tü.⁽²¹⁾

Bu performans düşüklüğü Cunta'yı, rejimin "istisna durumunu süresiz uzatmasından ve dolayısıyla 'istisnanın normalleşmesi'"ne olanak tanıyan oldukça otoriter ve kapsamlı kanunları uygulamaktan alıkoymamıştı.⁽²²⁾ Anayasal ya da başka formlardaki, kararnameler bütünü, kendi ülkelerinde yabancı haline gelen işçilerin aşırı sömürüsüne dayanan iktisadi büyüme modeli için bir çerçeve sağlamıştı.

Brezilya, havacılık, bilgi teknolojisi ve silahlanma gibi stratejik sektörlerdeki politikalarında görüldüğü üzere teknolojik bağımsızlığı seçmişti. Çokuluslu şirketlerle teknoloji transferinin şartlarını, kendi Silikon Vadisi modelini oluşturmak umuduyla tek tek müzakere etti. Hükümet, uzun bir süre pek çok sektörde yabancı yatırımı kabul etse de -ki bunlardan biri iktisadi "mucize" yanılgısına neden olmuştu-, telekomünikasyon altyapısındaki sıkı denetimini sürdürmüş ve sadece re-

20) A. Pinochet, *Geopolitica*, (Santiago, Chile: Andrés Bello), 1974.

21) P. Baraona, A. Pinochet ve diğerleri. *Fuerza armadas y seguridad nacional*, (Santiago, Chile: Ediciones Portada, 1973).

22) M. Rodriguez, "La experiencia politica chilena y las Actas constitucionales", *Mensaje* 254, (Kasım 1976): 559.

Jim hedefine yakınlaştığında imtiyaz tanıyacağını kabul etmişti. Öte yandan Şili, sınırlı bir iç pazara sahipti ve hâlihazırda işletilen bakır madenleri bir yana doğal kaynakları, önemli miktarda yabancı sermayeyi çekmek için yeterli değildi. Bu nedenle Şili, gümrük duvarlarını ve rüçhanlı tarifeyi ortadan kaldırmak, karların iadesi için elverişli koşulları sağlamak, ikili anlaşmalar imzalamak gibi uygulamalarla yabancı sermayeye kapılarını sonuna kadar açarak kumar oynadı. Devlet sektöründeki hisseleri sattı ve mevcut refah devleti hükümlerini teker teker ortadan kaldırdı. Bunu sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık hizmetlerini özelleştirmek gibi yapısal yeniden düzenlemeler izledi ve Güney Amerika Kıtası'nda telekomünikasyon pazarındaki devlet müdahalesini kaldıran ilk ülkelerden biri oldu. Nobel ödüllü ekonomist ve Chicago Üniversitesi Profesörü Milton Friedman'ın öğretilerinden oluşturulan model, özgürlükleri askıya almayı ve üretilen iş için standartlar belirlemeyi mümkün hale getirmiş ve liberal ekonomideki normal koşullarla kıyaslanamayacak kadar yüksek karlara olanak tanımıştı. 1980 yılında, Richard Nixon, yönetiminde devreye girmesine aktif olarak katkıda bulunduğu diktatörlük hakkında şöyle konuşmuştu:

Şili'de iktidardaki cunta, "ülkeyi serbest pazar ekonomisine yönelik laboratuvara dönüştürecek cesur bir kumar" olarak adlandırılan şeyi başlatmıştır. Yatırım birden arttı, vergiler kesildi ve vergi reformu yürürlüğe kondu. Eleştirilenler, serbest bir ekonominin ürünü olan özgürlükleri görmezden gelerek, Şili'deki siyasi baskıya özel olarak odaklandılar... Şili'den ısrarla anında mükemmellik beklemektense, ortaya koyduğu ilerlemeyi desteklemeliyiz.⁽²³⁾

23) R. Nixon, *The Real War*, a.g.y., s. 35.

Rejim on yedi yıldır, “Marksist kanserin kökünü kurutmanın” zorunluluğunu tekrarlayarak ülkeyi, insan haklarına saldırılan bir sarmal içine düşürmüştür. Askeri kontrol alanı, on dokuzuncu yüzyıldan miras kalan il haritasını yok edip yer adı yerine, başkomutanın jeopolitik tezine dayanan Roma rakamıyla belirlenen askeri bölgelere ayrılmış bir topografya ile değiştirilerek temsil edilmişti. Sonunda bu ekonomik model, nüfusun dörtte üçünden fazlasını dışlama ve kolektif zihniyetlerde derin bir antropolojik değişime yol açma pahasına, kiskanılacak bir başarı örneği olarak kalıcı biçimde onaylamayı dayattı.

Neo-liberalizmin ve onun dramatik sonuçların en keskin eleştirmenlerinden biri olan Şilili sosyolog Tomás Moulian, *El consumo me consume* (Tüketim beni tüketiyor) ile sembolik bir başlık attığı kitabında (1999), sert bir değerlendirmeye yer vermiştir.

Zenginlik ve aşırı tüketim saplantısı, çağdaş bir put haline gelen parayla ilişkiyi düzenleyen standartları, sadece toplumun yadsıdığı (marijinalleştirilmiş) bireyler arasında değil özellikle zengin ve güçlüler arasında da rahatlatma eğilimindedir. Nasıl bir meşruiyet, kendi ticaretini ve önemsiz sıradan şeylerini aşırı para hırsı ile ölümsüz bir hale getirirken ve yanı sıra vergilerde ve çalışma standartlarındaki dolandırıcılığı kabul edilebilirken, bir toplumun yoksul suçluları cezalandırma talebine yanıt verebilir? Bu durumlarda neo-liberal ideoloji, kendi kuyruğunun üzerinde yürür. Bütün bu fenomenler, kendi çıkarları dışında başka bir ahlaki kural bilmeyen aşırı rekabetçi bireyciliğin uç ifadeleridir.⁽²⁴⁾

General Pinochet’in diktatörlüğünde dayatılan acımasız “anti-terörist” yasa, 1990 yılında yerine gelen ve Uzlaşma ola-

24) T. Moulian, *El consumo me consume*, (Santiago, Chile: LOM, 1999), s. 48.

rak bilinen merkez-sol hükümet koalisyonu tarafından da kaldırılmamıştı. Dahası yasaya, *latifundia* (ilkel yöntemlerle ve düşük verimle işletilen geniş tarım alanları, ç.n.) sahipleri, çokuluslu şirketler ve özellikle yerli Araucania topluluklarının, atalarının mülkü olduğunu iddia ettikleri bir bölgeyi işgal edip sömüren ağaç kesme şirketleriyle çatışmasını müteakip 2007 yılında, Mapuche Yerlileri'nin hapse atılarak ceza almaları için dahi başvurulmuştu.

Askeri diktatörlüklerin başarısızlığı, ulusal güvenlik doktrinlerinin Amerikan harp akademileri müfredatından kaldırılmasına neden olmamıştı. 11 Eylül 2001'den bu yana teröre karşı sürdürülen amansız savaş, bu doktrine ikinci bir ivme dahi kazandırmıştır. Aynı durum, karakteri başkanlık olan demokratik rejimlerini, yürütme organın daha ziyade dış politikasını zarardan korumak ve “teröre karşı savaş” sürecinde iktidarın keyfi kullanımını önlemeye yardımcı olmak adına kurumsal formül olarak görme eğilimindeki “ABD Ulusal Güvenlik Konseyi” modeli için de geçerlidir. Bu, Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'nin 2008 yılında Fransa'da hükümet ve parlamento pahasına kurumsallaştırmak için seçtiği, savunma ve güvenlik güçlerinin devlet başkanının elinde toplanması şemasıdır. Bu “ulusal güvenlik stratejisi, büyük olasılıkla vatandaşın hayatına zarar verecek bütün tehlikeleri ve tehditleri” yanıtlamayı amaçlamaktadır. Bu sadece savunma politikasını değil aynı zamanda iç politika ve kamu (civilian) güvenlik politikasını olduğu kadar dış politika ve ekonomi politikasını da içermektedir. Bu, beş işlev etrafında organize olur: bilgi, beklenti, caydırma, koruma ve müdahale. “Dünyanın belirsizlik ve istikrarsızlıkla karakterize olmasından” ötürü günümüzde öncelik kazanan ilk iki işlev, sivil ve askeri istihbarat servislerinin yeniden yapılanmasını zorunluluk addetmektedir.⁽²⁵⁾

25) Présidence de la République, *Livre blanc sur la défense et la sécurité nationale*, (Paris: La Documentation française, 2008).

KONTRGERİLLA HAREKETİ, SEFERİ GÜÇLERİN YOL AYRIMI

“İsyancı durum” kavramı, sömürge durumuna karşı isyanların bastırılmasıyla olgunlaşmıştı. İkinci Dünya Savaşı, seferi kuvvetler ve ulusal kurtuluş hareketleri arasındaki ilk çatışmalar başladığında neredeyse bitmiş ve devrimci süreçler ve halk ayaklanmaları, dünya-sistemin periferisinde patlak vermişti. 1949 yılındaki Çin Devrimi’nin zaferinin yaratacağı uygun ortam beklentisine karşı Asya, bu yeni tip çatışmada ön plandaydı. Çinhindi, Malay Yarımadası ve Filipinler’de oluşturulan isyan noktaları, savaş sırasında Japon işgaline karşı artan hareketler tarafından biçimlenmiştir.

Tagalogca’da “Huks” olarak tanımlanan nüvenin oluşturduğu Filipinler Halk Ordusu, 1950 yılında Luis Taruc ve komünist aktivistler önderliğinde Filipin Hükümeti’ne karşı genel bir taarruz başlatmıştı.⁽¹⁾ ABD, gerilla grubunu kontrol altında

1) Karşılaştırm: W. J. Pomeroy, *Guerrilla and Counter Guerrilla Warfare*, (New York: International Publishers, 1964).

tutmak için Filipin ordusuna, destek vermişti. Merika'nın stratejik bir menfaati vardı zira ABD, Filipinler Hükümeti'yle üç sene önce askeri üslerin doksan dokuz yıl boyunca ülkede kalmasına yönelik bir savunma anlaşması imzalamıştı. 1898 yılında İspanya İmparatorluğu'ndan alınan Filipinler uzun zamandır Asya'da, Amerika'nın hamisiydi.

ABD müdahalesinin bir sonucu olan “kontrgerilla” kavramının benimsenmesi, ABD ordu komutanlarının bir doktrinin özet olarak formüle edilmesine bile rehberlik etmemişti. Bu, ABD tarzı kontrgerilla düşüncesinin karakteristiğini anlamaya yönelik yinelenen bir yetersizlik belirtisiydi. Bu amnezi, her yeni krizde ve her yeni ayaklanma dalgasıyla birlikte ABD'li stratejistleri, bu diğer Batılı orduların deneyimden faydalanmak anlamına gelse de, tekerleği yeniden icat etmeye ve hızla geri dönmeye zorladı. Bu başarısızlığın en azından bir açıklaması vardı: Pentagon'un daha önemli bir işi vardı. O dönemki stratejik bilinç dikkatini tamamen caydırıcılık ile “kitlesel misilleme” partizanları ve “esnek tepki”yi tercih edenler arasındaki tartışmaya vermişti. Silahlı çatışmada ateş gücü ve diğer teknolojik faktörlere öncelik veren bu yönelim, Stratejik Hava Komutanlığının (SAC) askeri düşünceyle ilgili tekeli yansıtıyordu. Burada, geleceği “insan” faktörü pahasına nükleer kıyamet perspektifinden bakarak gören teknolojik determinizme dair derin bir inanç vardı.

Malay Yarımadası'nda, Malay Irkları Kurtuluş Ordusu 1948 yılında, 1960 yılına kadar sürecektir bir mücadele başlatarak İngiliz İmparatorluğu'na meydan okudu. Komünistlerden ilham alan ordunun gücü, tam anlamıyla köy halkının oluşturduğu ağır kontrolüne bağlıydı; bu güç Japon birliklerine direniş sürecinde gelişmiş ve halk arasında Hulkar'ın yapamadığını yaparak derin köklere sahip olmuştu. İngilizler, bu taban örgütlenmesini yıkmak için en kararlı 400.000 partizanı, 400 “Yeni Köye” aktarmaya başlamıştı. Bu takviye edilmiş köyler, muaz-

zam bir güvenlik çeperiyle kuşatılmış ve her biri bölge halkını kontrol etmek amacıyla gelişmiş istihbarat sistemi merkezi olan polis karakolluyla donatılmıştı. Yirmi yıllık mücadele sırasında ele geçirilen ya da teslim olan 4.000 direnişçinin 2.700'ü muhbir olmuştu.⁽²⁾

Gerçek ya da potansiyel düşmanları birlikte gruplandıran taktik, yeni bir taktik değildi. Bu taktik, on dokuzuncu yılın son çeyreğinde Güney Afrika'daki İngiliz ordusu tarafından, sivil 'halk arasındaki tabanından Boerler'e gelen desteği kırmak için kullanılmıştı. Ülkede, Boerler için kırk dört ve Afrikalılar için altmış esir kampı yapılmıştır. Güney Afrikalı tarihçiler tarafından barbarlık örneği olarak görülen bu kamplara, "toplama kampları" deniliyordu. Eşit sayıda Boer ve Afrikalı, içler acısı gözaltı koşulları altında hayatlarını kaybetmişti.⁽³⁾ Aynı dönemde İspanyol ordusu, Küba'da bağımsızlık savaşı veren gerillaları tecrit etmek için aynı taktiği kullanmıştı.

İngiliz ordusu için Malezya deneyimi, yeni bir operasyon alanına her müdahale ile gelişen kontrgerilla uygulamalarının uzun bir birikim döneminin başlangıcını temsil etmekteydi: Kıbrıs Adası'nda, Albay Grivas'ın Ulusal Kıbrıs Savaşçı Örgütü'ne (EOKA) karşı 1955 yılından; Kenya'daki Mau-Mau ayaklanmasına karşı (1952-1960); son olarak, kendi bölgeleri olan Kuzey İrlanda'da, İrlanda Cumhuriyet Ordusu'na (IRA) karşı 1970 yılında başlayan uygulamalar. Bu program, General Sir Frank Kitson'un kariyerinde mükemmel bir şekilde aksettirilmişti. Malezya, Kenya ve Kıbrıs'ta savaştıktan sonra Kitson'a, 1970'lerin başlarında Ulster'de bir askeri birliğin de sorumluluğu verilmişti.⁽⁴⁾ Özel Hava Hizmetleri Alayı (SAS) bu

2) R. Clutterbuck, *Terrorism in an Unstable World*, (London Routledge, 1994), s. 125-6.

3) C. Saunders ve N. Southey, *A Dictionary of South African History*, (Capetown: David Philip, 1998), s. 49.

4) Karşılaştırm: F. Kitson, *Low Intensity Operations: Subversion, Insurgency, Peace-Keeping*, (London: Faber and Faber, 1971).

sömürge savaşları sırasında oluşturuldu. İkinci Dünya Savaşı sırasında kurulan ve savaş sona erdiğinde dağıtılan SAS, 1950 yılında özellikle Malay gerillaları ile savaşmak için tekrar ihtiyaç haline gelmişti. SAS, özellikle İsrail'deki pek çok özel kuvvet için bir model olarak görülmüştü. SAS 1970'lerden itibaren, hem özel askeri kuvvet hem de anti terörist müdahale timi olarak hareket etmiştir (iki işlev de genellikle farklı birimler tarafından yapıldığı için bu nadir bir durumdu).

“Etkisizleştirme”: Fransız Deneyimi

1954 yılında Dien Bien Phu'da, Fransız seferi kolordusunun yenilgisi, Çinhindi'ndeki savaşı bitirmiş, ileriye dönük stratejik belirtiler ortaya çıkarmıştı. Birincisi, sömürgeciliğe karşı (1945-54) kararlı bir savaş, sömürgeci güç tarafından “ilk devrimci savaş” olarak nitelendirilmişti. Bu devrimci savaş, daha önce benzeri görülmemiş bir tarz ve büyüklükte, şimdiye kadar bilinmeyen büyük bir savaş alanında savaşılan komünizm ile ilk yüz yüze çatışmadır. Savaşa katılan ve daha sonra kendi değerlendirmelerini hazırlayan askerlerin aklından çıkmayan soru şudur: “Kusursuz bir tabur, güçlü zırh düzenleri, mühendislik ve iletişimle [...], bütün bu sağlam güçle, bu noktaya nasıl geldik?” Albay J. Nemo bu soruyu, 1956 yılında *Revue de la défense nationale* adlı dergide yayımlanan, “Bir Toplumsal Çevrede Savaş Durumu” ve “Kitlelerde Savaş Durumu” başlıklı iki makalede formüle etmiştir. Onun cevabı:

Çinhindi'nde Fransızlar, düşmanlarından daha güçlü ve teknik açıdan tartışmasız daha iyi eğitilmişti. Ne var ki ilköğretim diplomahılar ve öğrenci onbaşılar takımı, üniversite ve Harp Akademisi mezunlarını yenmişti. Bu belkide cezai muhafiyet ilkesine sığınılacak insani gerçekliğe daha yakın olmalarıyla ilgiliydi.⁽⁵⁾

5) Colonel J. Nemo, “La guerre dans le milieu social”, *Revue de la défense nationale*

“Sosyal ortam”a intibak ve “kalabalığın içine dalma” da, Fransız ordusunun ustalaşmadığı ya da kendi savaş potansiyelini sistemin içine nasıl dâhil edeceğini bilmediği bir durumdu; öyle ki, “bölgesel güçlerin satranç tahtasında ilerleyen piyonlarını kaybetmişti”.

Bu tür düşünceler orduyu, subaylarını psikoloji ve sosyoloji alanında diploma almak ve kendilerini, propaganda üzerine Marksist metinler kadar Gustave Le Bon ve Serge Chakotin’in *The Rape of the Masses*⁽⁶⁾ gibi çalışmaların da dahil olduğu kitle psikolojisi klasiklerine yoğunlaştırmaları için üniversiteye göndermeye sevk etmişti. Bu subaylar, Vietminh (Vietnam Bağımsızlık Cephesi: Fransızlar’la askeri ve gerilla metodlarıyla mücadele etmesi için, 1941’de Çinhindi Komünist Partisi tarafından kurulmuş paramiliter örgüt, ç.n.) kamplarında esaret altında iken çoğu yeniden eğitime ve genel özeleştiriyeye tabi tutulduğundan, psikolojik boyutu tüm yönleriyle özümsemişlerdi. Bu subaylardan birisi, psikolojik harekette önemli bir kişi olan Albay Charles Lachory’dır. Çinhindi’nden dönüşünü müteakip, gönüllü olsun olmasın “kitlelerin çantada keklik” olduğu mesajını net olarak vurgulamaya çalıştı ve yeni düşmana karşı misillemenin “yeni yöntemleri”ni savundu. Görüşünü 4 Ağustos 1954 gibi erken bir tarihte *Le Monde*’da yayınlanan okur köşesinde ortaya koydu. Burada, ılımlı bir demokrasinin standartlarına uygun olarak tasarlanmış propagandanın, hedefine ulaşmak için sadece yüzde 10 şansı varken, paralel

XII, (Mayıs 1956): 605-24. Aynı yazarın: “La guerre dans la foule”, *Revue de la défense nationale* XII, (Haziran 1956). İngilizcesi: Colonel Nêmo, “The Place of Guerrilla Action in War”, (Revue Militaire Generale’den özetlenmiş, Ocak 1957), içinde, “Foreign Military Digests”, *Military Review* 37, (Kasım 1957): 99-107; ayrıca: http://calldp.leavenworth.army.mil/eng_mr/2001060515583052/1957/NOV/digests.pdf.

(6) S. Chakotin, *The Rape of the Masses: The Psychology of Totalitarian Political Propaganda*, (London: Routledge & Sons, 1940).

hiyerarşideki sıkı, güçlü bir organizasyonun parçası olan propagandanın, maksimum verimliliği garanti ettiğini açıklamıştı. Düşmanın gizli yapılarını, kontrgerilla stratejisinin uygulanmasında başka paralel yapı ile değiştirmek gereklidir.

1955 yılına kadar psikolojik harekâtın askeri programlarla entegrasyonu, hem Avrupalı hem de Müslümanlardan oluşan sivil ve askeri personelden meydana gelmiş uzmanlaşmış idari birimlerin kurulmasıyla birlikte askeri yapılarda önemli değişikliklere neden olmuştu. Dolayısıyla bu, Cezayir isyanına (1954-1962) karşı mücadele eden Fransız askeri stratejisinin integral bir parçası haline gelmişti. “İnsani görünümlü bir denetim sağlama” arayışıyla özellikle hoparlörlerle donatılmış şirketler/askeri birimler, filmler ve bildiriler yoluyla ve okuryazarlık kursları, dispanser inşaatları, gıda dağıtımları ve teknik destek biçimindeki “kamu işleri” sayesinde nüfusun içine sızarak propaganda ya da psikolojik harekata girişti. Kontrgerilla-Gerilla Savaşı ve Barışı Sağlama Öğretim Merkezi (CIPCG) psikolojik eylem, psikolojik savaş, silahlı grupların imhası, isyancı grupların altyapısının imhası, siyasi istihbarat, soruşturma, polis eylemleri ve terörist karşıtı eylemler gündemiyle özellikle Cezayir’de kurulmuştu. Marie-Monique Robin bu tarihin izini sürerken şunu açıkça belirtmişti:

Bu programda, “siyasi istihbarat” ve “polis eylemi”nin rolüne dikkat etmek önemlidir; görevler orduya değil, normal olarak polis ya da jandarmaya verilmişti. “Etkisizleştirme” politikasının, ayaklanmanın yayılmasının önüne geçmede yetersiz kaldığı kanıtlanınca ordu, ısmarlama istisna yasası için gerçekleştirdiği ısrarlı talebini sonuçlandırarak polis yetki alanını el altından devraldı.⁽⁷⁾

7) M.-M. Robin, *Escadrons de la mort, l'École française*, (Paris: La Découverte, 2004), s. 72.

Bu, kısa dönemler hariç savaş ve sıkıyönetim durumlarından ziyade “özel yetkiler”in verildiği olağanüstü durumlarda, Cezayir Savaşı’nda vuku bulan isyancı hareketlere karşı diğer baskı süreçlerinden farklı olduğundan karmaşık bir durumdur. Bunun yasal çerçevesi; mevcut hükümleri, “kamu düzeni ya da kamu felaketine karşı ciddi saldırılardan ileri gelen yakın tehlike durumunun vuku bulduğu” -şartların (kamu felaketi-ni) yorumlama için yetersiz kalması- ve polisin sorumluluk alanının ciddi oranda genişletildiği bir “olağanüstü hal” yaratarak tamamlanan 3 Nisan 1955 tarihli yasayla çizilmişti. Parlamento güvencelerini askıya alma yetkisi veren 1958 Anayasası’nın 16. ve 36. maddeleri, bağımsızlık fikrine düşman dört general tarafından yapılmış Cezayir darbesi döneminde, 1961 yılında uygulanacaktı.

Cezayir Muharebesi’nden Köy Denetim Bölgelerine

Harp akademilerinde öğretilen klasik doktrinlerde küçüm-senen “yerleşik halk” faktörü, İkinci Sömürge Paraşüt Alayı’ndan Albay Roger Trinquier’in 1961 yılında yayımlanan *La Guerre moderne* (Modern Savaş) isimli kitabındaki analizlerinde merkezi konudur. Klasik olmaya aday metninde, “yıkıcı savaş” ya da “devrimci savaş” muharebe deneyimlerinden dersler çıkarır. Trinquier kariyerine öğretmen olarak başlamış, daha sonra Saint-Maixent subay eğitim okuluna kaydolarak orduya katılmıştı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Pekin’e atanmış, önce Çinhindi Savaşı’nda ve daha sonra Cezayir Savaşı’nda mücadele etmişti. Ona göre bu savaşlarda yeni olan şey öncelikle saldırganın, taarruz edilen ülkedeki gerilimden yani, zaptedilecek toplumda derin etki yaratması muhtemel siyasi, ideolojik, toplumsal, dini ve iktisadi muhalefetten yararlanmaya çalışmasıydı. Bu bağlamda bu, topyekûn savaşın yeni bir biçimiydi. Bir başka yenilik, düşmanın amibe benzeyen yönüne nüfuz etmektir.

Modern savaş durumunda, iki kampı birbirinden ayıran maddi bir sınır yoktur. Dostlar ve düşmanlar arasındaki sınır, bazen tek bir köy ya da bir aile içinde, yani ulusun özünde ortaya çıkar. Bu çoğu zaman ideolojik, maddi olmayan; düşmana ulaşmak ve onu yenmekten emin olmak istiyorsak yine de net bir şekilde tarif edilmesi gereken bir sınırdır.⁽⁸⁾

Kısacası, gizli savaş örgütleri “kanser gibi, nüfusun içine sız-mış” ve “yabancı güçlerin hizmetindeki küçük bir entelektüel seçkinler tarafından manipüle edilmişti.”⁽⁹⁾ Bu bölgeye, metas-tazda olduğu gibi, mümkün olan en derinlemesine “tedavi” uygulanmalıydı.

Bölgeyi  evrele. Kapat. Tara. Temizle. Arındır. Dezenfekte et. Kanserin kökünü kazı. Bu köşeli ifadelerin tekrarı, n fu-sun organizasyonu ve sözde kontrolü için gereken stratejileri özetlemektedir. şehirlerden başlayan askeri birlikler, şehir bo-yunca muazzam bir kuşatma gerçekleştirerek” hareket alanla-rını genişletmişti; bu “ alışmasını olağan bir düzende sürdüren” mevcut polis kuvvetlerinin kullanımı anlamına gelmek-teydi. Bu böyle devam etmiştir. Toprakları dörde bölüp şey-rekleri bloklara ayırdı. Her bir yapıyı, daireyi, apartmanı ya da siteyi işaretledi. Her düzeyde başkan ve yardımcı belirledi. Pi-ramidin tabanındaki ilk doğal lider, bir evdeki tüm sakinler-den sorumlu başkan olur. Nüfus sayımı yapılır ve bir ya da iki tanesini polis için saklayarak her birine sayım belgesi verilir. Bu belgede, bir fotoğraf, blok numarası ve harf (3-B gibi) ve bir bölge numarası (2 gibi) bulunacaktır. Bunların hepsi (2B3) herkesin muhtemelen bağlı olduğu ev başkanlarına sorumlu-luk yüklerken, bireyler üzerinde sıkı kontrolü sağlayan ve topraklarına sızmaya yönelik herhangi bir girişimi tespit eden

8) R. Trinquier, *La Guerre moderne*, (Paris: La Table ronde, 1961), s. 45-6.

9) a.g.e., s. 7.

“gerçek bir kayıt numarası” oluşturmuş oldu. Böyle bir organizasyon, herhangi bir bireyin belirlenen süre içinde [yaşadığı yere] girmemesi gibi durumlarda, “bir kanun kaçağının kesin bir tanımını vermeyi” mümkün kılmıştı.⁽¹⁰⁾

Bu hiyerarşik yapının en üstündeki organizasyon, bir dönem “açık bölgesel istihbarat servisi” ve “eylem istihbarat servisi” idi. İlki, birkaç gün boyunca çok sayıda sakini fabrikalarda, apartmanlarda, sitelerde, yönetimlerde, kamu hizmetleri gibi alanlarda ajanlar olarak hareket etmeleri için eğitimi ısrarla ederken, ikincisi bilgiyi kullanıma sokardı. Bu, ajanları, onları ısrarla sorgulayarak, gerçek şüphelileri konuşturma yöntemi idi. Sorgu sırasında, [şüpheliye] kesinlikle avukat desteği verilmezdi. Şüpheli herhangi bir sorun çıkarmadan gerekli bilgileri sağlarsa, sorgulama hızla sona erecek; aksi durumda, uzmanlar şüpheliyi herhangi bir yolla konuşturmak zorunda kalacaktır.⁽¹¹⁾

1956 yılında, *Le Monde* gazetesi Cezayir “olayları”yla ilgili nadir bir cesaret örneği göstererek bir okur görüşü yayınladı: Sorbonne’da Profesör Henri Marrou şöyle yazmıştı:

Sadece üç kelime telaffuz edeceğim, bunlar anlamı ile itham edilecek: (toplama) kampı, işkence ve (kollektif) baskı. İşkenceye dair, “Gestapo”dan bahsetmemek yanlış olur; Cezayir genelinde -kimsenin inkar edemeyeceği gibi- elektrikli banyo küvetleri ve ihtiyaç duyulan diğer malzemelerle birlikte işkence laboratuvarları kurulmuştu ve bu, Fransız Devrimi ve Dreyfus Olayı’nı yaşayan bu ülke için utanç vericiydi.⁽¹²⁾

10) a.g.e., s. 56.

11) a.g.e., s. 39.

12) H. Marrou, “La torture, une honte. . .”, *Le Monde*, (5 Nisan 1956); tekrar baskı: *Le Monde* 2/150, (30 Aralık 2005). Ayrıca bakınız: P. Vidal-Naquet, *La Torture sous la République*, (Paris: Maspero, 1972).

Bu, Cezayir Savaşı'na uzanan gerilimin sadece başlangıcıydı. Albay Trinquier'in yer aldığı ve 1957 yılında Kasbah'da Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (FLN) (1960 yılına kadar etkili olan) çözülmesiyle sona eren Cezayir Savaşı'nın arifesiydi. Çinhindi Savaşı'nın aksine işkenceye başvurmak, Cezayirli savaşçıların gerçekleştirdiği bombalamaların çatışmanın kaçınılmaz bir sonucu olması gibi oldukça sıradan bir durumdu.

Trinquier, uygulanacak prosedürleri (toplu gözaltılar, kontrol noktaları, kimlik doğrulama) gözden geçirdikten sonra büyük şehirlerde, neredeyse alenen toplumun gözü önünde gerçekleştirilen kapsamlı polis operasyonlarında karşılaşılan problemlere karşı uyarılarda bulunur.

Bazı kaçınılmaz sertlikler, duyarlı bir halkın gözüne kabul edilemez bir vahşet gibi görünebilir. Nihayetinde şurası açıktır ki, toplumdaki terörist örgütlenmesinin kökünü kazımak için toplumun sert bir şekilde silkelmesi, bir araya gelmesi, sorgulanması ve incelenmesi gerekecektir. Silahlı birlikler, zorunlu tutuklamaları yapmak için barışsever halkın hanelerine, gece gündüz demeden aniden ve fütursuzca gireceklerdir; hatta bu uygulama süresince halkın katlanmak zorunda kalacağı bir kargaşa dahi çıkabilir.⁽¹³⁾

Ayrıca, kentsel alanlarda toplanan bu tür operasyonlarda medyaya verilen izin ordu için yeni problemler ortaya çıkarmıştı. Trinquier, başkent basının, ordunun eylemleri ve zorlamalarına karşı eleştirel tavrına ateş püskürmüştü.

Cezayir Savaşı'ndaki "pilot müdahale"nin baskıcı rasyonelliğinin, ordunun tüm barışı sağlama yöntemlerine nüfuz ettiği açıktı. Gerilla savaşçılarına karşı operasyonların hazırlanması ve yürütülmesi "köy denetim bölgeleri"nin (village-posts)

13) R. Trinquier, *La Guerre moderne*, a.g.y., s. 81.

özel göreviydi. Bu, bölge halkını silahlı çetelere karşı korumak için “ortaçağda eski, takviye edilmiş köy sistemine” dönmenin bir yoluydu. Dikenli tel veya çalılıklarla kapatılmış ve otomatik silahlarla donatılmış birkaç koruganla korunan köyde bir gözetleme noktası oluşturulmuştu. Köy sakinleri köylerini, sadece korunan kapılardan ve yalnızca birkaç saatliğine terk edebilecekti. Köy kilitlenir kilitlenmez, içeride bir polis müdahalesi gerçekleşirdi.

Yeni bir nüfus sayımı yapıldı ve bölge halkının geliş gidişlerini kontrol etmenin dışında her bireye, yiyecek maddelerinin dağıtımını takip etme imkânı veren yemek karnesi alma olanağı tanıyan kayıt numaralı bir sertifika bağlandı. Hayvanlar, bilhassa düşmanın tedarik etmek adına kaynaklara erişimini önlemek için tasarlanan bir ölçüm olarak sayılmıştı (dana, inek ve öküzler, sahiplerinin numarası ile damgalandı). Her sakin, köyde kimin fonları topladığı ve gözetimi kimin sağladığı gibi genel iki nokta ile ilgili ayrı ayrı ve gizli olarak sorgulandı. Bunu, yerel askeri-siyasi organizasyonun kime bağlı olduğunu ve silah zulalarının ve yiyecek depolarının nerede olduğunu belirlemek için yapılan daha derinlemesine bir inceleme izledi. En yakın ya da en soyutlanmış köyün sakinleri, yavaş yavaş bu güvenlik çemberinin içine alındı. Grupları bir araya toplamak ve kırsal bölgedeki tüm halkı denetlemek için başka merkezler de oluşturuldu.

Böylece bir buçuk ya da iki milyon kişi yerinden edildi ve General Jacques Massu’nun ifade ettiği gibi “boşaltılmış ve bölümlere ayrılmış köy denetim bölgeleri”ne kapatıldı. Bu türden bir bölge kontrolü, şüphesiz ki, Malezya’da İngilizler’in uyguladığı “Yeni Köyler” yönteminin yanı sıra 1920’lerde ve 1930’larda Morocco’daki barış mücadelelerini müteakip Fransız sömürge askerlerinin yarattığı etkinin sonucunu da hatırlatmıştı.

Psikolojik harekâta gelince, Trinquier operasyon süresince

bu hareketin rolünün “halkın, alınan önlemlerin şiddetinin bazen yalnızca düşmanı hızla yok etme başarısı gösterme” ve barışın sağlandığı bölgelerde halkı örgütleme ve seferber etme “amacıyla gerçekleştiğini anlamasını sağlamak için sınırlandırılması gerektiğine” inanıyordu. Yine de, kendileri ile ilgili ey-lemeler hakkında daha ketumdu. Devrimci propaganda klasiklerine aşina bir okuyucu olarak Trinquier, muhtemelen sadece düşmanlara vurulan darbe olarak fiili propagandanın inandırıcı olduğunu düşünüyordu. “[Düşmanı zararsız hale getirmeyi] başarana kadar ne kadar zekice olsa da herhangi bir propagandanın ya da ne kadar cömert olsa da önerilen herhangi bir çözümün, gizli örgütlenmelerin kanser gibi sızarak terörize ettiği bir toplum üzerinde hiçbir etkisi olmayacaktır.”⁽¹⁴⁾

Pentagon’un Röntgenli Farkındalığı

Dünyanın büyük bir kısmı topyekûn savaşın gele-neksel fikirleri ve onun kitlesel misilleme doktrinlerine odaklanmışken Fransızlar, Çinhindi’nde Ho Chi Minh’in Mao Tse-tung’dan aldığı mirasıyla mücadele etmekteydi; “ulusal kurtuluş” savaşı, “komünist devrim”... Öte yandan, dünyanın pek çok ülkesinin, özellikle de ABD’nin ancak son zamanlarda kurtuluş savaşlarının doğasının farkına vardıkları unutulmamalıdır. İlk kez Genel Sekreter Nikita Kruşçev’in Ocak 1961 tarihinde yaptığı konuşma ve Başkan John F. Kennedy’nin Kruşçev ile Viyana toplantısında buluşması sırasında gösterdiği tepkiden bu yana, ABD bu soruna Hükümet düzeyinde ciddi önem vermiştir.⁽¹⁵⁾

14) a.g.e., ps. 83.

15) Yarbay D. A. Starry, “La guerre révolutionnaire”, *Military Review* 47, (Şubat 1967): 68.

ABD ordusunda görev yapan Yarbay Donn A. Starry'nin 1967 yılında *Military Review* dergisinde yayımlanan bu makalesine Fransızca *La guerre revolutionnaire* başlığını koyması son derece anlamlıdır.

Starry'nin gözlemi o kadar isabetliydi ki 1960 yılında bu boşluğu dikkate alan George A. Kelly, "en seçkin Amerikan askeri uzmanlarına, Fransız deneyiminden⁽¹⁶⁾ çıkarılan dersleri tam anlamıyla uygulamaları gerektiği" yönünde telkinde bulunmuş ve bu telkini iki yıl sonra Amerika ordusunun benzer bir teorik dergisinde tekrarlamıştı.⁽¹⁷⁾ Kelly, 1955-1957 yılları arasında ordunun Birinci Zırhlı Tümeni'nde görev yaptıktan sonra, özellikle *Le Monde* gibi günlük gazetelerde psikolojik harekât yorumcularının yazılarını ve tartışmalarını toplamak amacıyla on altı ayını Avrupa'da geçirmişti. Kelly'nin bu araştırmayı, Harvard Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Merkezi'nde kontrgerilla üzerine bir araştırma programı başlatan Henry Kissinger'in asistanı olarak gerçekleştirmesi dikkat çekicidir. Cezayir'deki "devrimci savaş"la ilgili gözlemlerinden yola çıkarak, yıkıcılık kavramını tanımlayan bir deneme yazmıştı. Yıkıcılığın amacının, "meşru gücün kaynaklarını ve itibarını çeşitli yollarla baltalamak" olduğunu belirtmiştir.⁽¹⁸⁾ Konuyla ilgili tuttuğu kayıt şu şekildedir:

Kamu hizmetlerine ajanların sızması. Sık sık müphem nedenlerle mevcut otoriteye karşı ajitasyon ve meydan okuma. Dirençlerinin *kendiliğinden* kırılmasını sağlamak amacıyla toplumun mümkün olan bütün

16) G. A. Kelly, "Revolutionary War and Psychological Action", *Military Review* 40, (Ekim 1960): 4-10.

17) G. A. Kelly, "Footnotes on Revolutionary War", *Military Review* 42, (Eylül 1962): 31-9. Ayrıca bakınız: W. Darnell-Jacobs, "Wars of Liberation", *Military Review* 42, (Temmuz 1962): 45-52.

18) G. A. Kelly, "Footnotes on Revolutionary War", a.g.y.

unsurları içinde ihtilaf ve hizipçilik yaratma. Muhalif siyasi figürlerin kişilik katli. Yasal kurumların ve onların adaleti sağlama kapasitelerinin sabote edilmesi ve demoralizasyon. Dramatik sivil itaatsizlik örnekleri. Paravan örgütlerin sempati duyulan siyasi kişiliklerinden sağlanan destek teşebbüsünü müteakip hükümet baskısına yol açan provokosyanlar. Her tür propaganda. İstihbarat elde etmek ve gerçeği ortaya çıkarmak amacındaki iletişim faaliyetlerini önleme. Siyasi ve hukuki sistemlerde şantaj gibi yozlaşmış uygulamaları teşvik etmek. Yavaş yavaş meşru otoriteyi gaspetme gücüne sahip etkin bilgi ağlarının oluşturulması.

1961 yılında Kennedy yönetimi, bu savaş türüne yaklaşımını Pentagon'u yeniden yapılandırarak güncellemiştir. Klasik "devrimci savaş" örnekleri -Mao, Guevara ve Giap-, harp akademilerinin müfredatına dâhil edilmiştir. Sovyet Devlet Başkanı'nın daha önce yayımlanan ve Çinhindi, Cezayir ve (gerilla güçlerinin, Ocak 1959 tarihinde General Fulgencio Batista diktatörlüğünü devirdiği) Küba örneklerine değindiği bir konuşmasında belirttiği gibi arka plandaki sorunlar, Amerika'nın -hala sınırlı da olsa askeri danışman gönderdiği- Vietnam müdahalesinin ilk safhasında ortaya çıktı ve "ulusal kuruluş savaşlarının ya da halk hareketlerinin kaçınılmazlığının" kanıtı oldu. Pentagon'un bu yeniden yapılandırılmasının mimarı Ford Motor Şirketinin eski bir yöneticisi Robert McNamara'ydı. McNamara, iş dünyasından danışmanlar ve Rand Corporation gibi düşünce kuruluşlarından yararlanarak askeri mega makinede, bir yönetim tarzı yaratmıştı. Sonuç, istihbarat servislerinde savunma, lojistik, iletişim ve araştırmaya yönelik artan merkezileşme oldu. Yeni uzmanlaşmış kurumlar, "kontrgerilla" üzerinde çalıştırılacak programlar oluşturmuşlardı. Kontrgerilla, silahlı kuvvetler sözlüğünde şöyle tanımlanmıştır: Hükümetin, yıkıcı "ayaklanma"nın üstesin-

den gelmesi amacıyla kullandığı “askeri, paramiliter, siyasi, iktisadi, psikolojik ve kamu işleri faaliyetleri”; “ayaklanma” ise, “iç savaşla mücadelede yetersiz kalan anayasal hükümete karşı devrim ya da isyan yaratmanın koşulu” olarak tanımlanmaktadır. “Mevcut bağlamda yıkıcı ayaklanma, öncelikle komünistlerin desteklediği, etkilendiği ve sömürdüğü bir ayaklanmadır”.⁽¹⁹⁾

Araştırma ve geliştirmede, gerilla güçlerinin bastırılmasını ve askerleri sürpriz saldırılara karşı korumayı sağlayacak araçlara öncelik verilmişti. Düzensiz savaş böylece, alandaki askerlerle komutanlarının uydu aracılığıyla görüşebilmesini sağlayacak taşınabilir elektronik cihazlar, keşif sistemleri, havadan ya da yerden tespit ve gözetim, hava fotoğrafçılığı teknolojileri, gece görüş gözlüğü, vücut ısısına duyarlı kızılötesi dedektörler, akustik ve sismik sensör ve yakalayıcılar gibi yer belirleme teknolojileri için laboratuvar olmuştu. Daha sonraları “utanç duvarlarında” bulunan tüm jeofonlar, ilk olarak “McNamara Duvarı”nı kurmak için kullanılmıştı; yani Vietcong savaşçılarının sızmasını önlemek amacıyla kurulan sanal bir bariyer.

Barişi Sağlamaya Dönüş

Son düzensiz savaş deneyimleri yakından incelenmişti. Malay Yarımadası'ndaki “yeni köyler” taktiği, Vietnam'da “strategik mezralar” yaratılmasında esin kaynağı olmuştu. Ne var ki, İngiliz orijinalinin aksine ABD versiyonunda barikatların içinde polis noktaları, polisler ya da askerler olmamıştı. Sadece gündüz korunan köy sakinleri, geceleri köylerinde yaşayan ve uyuyan Vietcong kadrolarının saldırılarına maruz kalmıştı. Sonuç olarak halk, kendini tehdit altında hissettiğinden kesin bilgi verme konusunda pek istekli olmamıştı. Buna ek olarak,

19) Alıntı: M. Klare, *War without End: American Planning for the Next Vietnam*, (New York: Vintage Books, 1972), s. 44.

ABD ve Vietnam'daki en az on bir istihbarat örgütü arasındaki rekabet öyle bir düzeye gelmişti ki Vietcong bu örgütleri birbirine düşürmüştü.⁽²⁰⁾

Barışı sağlama kampanyaları da benzer ilgiyi uyandırmıştı. 1962 yılında Rand Corporation tarafından organize edilen kontrgerilla konulu bir sempozyumda⁽²¹⁾, düşünce kuruluşunun sosyal bilimler bölümünün başkanı, Cezayir Savaşı'nda Birinci Sömürge Piyade Taburu'nda yüzbaşı olan Yarbey David Galula'yı barışı sağlama deneyimini değerlendirmesi için görevlendirmişti. Araştırma sözleşmesi, Harvard Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Merkezinde araştırma görevlisi olarak geçirdiği yıl imzalanmıştı. 1963 yılında, 300 sayfanın üzerinde bir rapor Rand'ın kendi koleksiyonunda ve 1964 yılında bunun daha ticari bir versiyonu olmak üzere iki yayın elde edilmişti.⁽²²⁾ Aynı yıl Galula'nın kitabının yayımcısı, Trinquier'in *Modern Warfare* adlı kitabının ABD baskısını yayımlamıştı.⁽²³⁾ Bu iki subayın geçmişleri ve Cezayir operasyonlarına katılım biçimleri ve dolayısıyla katkıları çok farklıdır. Galula, Kabylie'de barışı sağlama mücadelesinin tasarımına yardım ederken Trinquier, Cezayir Savaşı'nın büyük ustalarından biriydi. İkincisi, Batı değerlerini savunma konusunda bağlılığını açıklarken ilki, böyle kaygan bir zeminden kaçınmıştı. Galula Saint-Cyr mezunuydu; okul Rand Corporation'un hassas bir şekilde dikkat çektiği gibi "West Point'in Fransa'daki den-

20) R. Clutterbuck, *Terrorism in an Unstable World*, (London: Routledge, 1994), s. 1256.

21) S. T. Hosmer ve S. O. Crane, *Counterinsurgency: A Symposium April 16-20*, (Santa Monica, CA: Rand Corporation, Kasım 1962 [R-412-ARPA]).

22) D. Galula, *Pacification in Algeria 1956-1958*, (Santa Monica, CA: Rand Corporation, 1963 [RM-3878-ARPA]). Aynı yazarın: *Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice*, (New York: Praeger, 1964).

23) R. Trinquier, *Modern Warfare: A French View of Counterinsurgency*, (New York: Praeger, 1964).

gi”dir. 1956 yılında Cezayir’de görevlendirilmesinden önce 1945’ten 1948 yılına kadar Maocu gerillaların gelişimini gözlemlediği Pekin’de ve daha sonra Malay Yarımadası’ndaki gerillalarla savaşan İngiliz askerlerini sık sık ziyaret ettiği Hong Kong’ta askeri ataşelik yapmıştı. Son olarak, Balkanlar’da BM uzmanıyken Yunanistan’daki gerillaların evrim sürecini gözlemlemişti.

Modern Warfare’ın yazarı, raporunu kontrgerilla operasyonları için bir el kitabı gibi düzenlemişken Galula, teorik bir çalışma yapmaya çalışmış ve uygulamalarını eleştirel bir gözle irdelemişti. Kitabı, komutası altında yürütülen operasyonların kaydıyla askerler ve askeri komuta kademesindekilerle yaptığı görüşmelerle birleşmesinden düşününsel bir boyut kazanmıştı. Analizlerini ve tanısal öngörülerini bağlamına yerleştirerek, askeri amaçlarla kontrol edilen bölgeler ile memurlar tarafından işletilen ve reformlara tabi olan bölgeler arasında olağanüstü halin yarattığı belirli gerilimlere karşı dikkatli davranmıştı. Eylem halini düşünerek kontrgerillanın belirsizliklerine dikkat çekmiştir. Onun, ordunun propoganda ve psikolojik harekâtı yürütmesine kararı sert olmuştu:

Benim bölgemde, Cezayir’in her yerinde, emir “barışı sağlamaktır”. Ama tam olarak nasıl? Acı gerçek şu ki, tüm geçmiş tecrübelerimize rağmen kontrgerilla savaşına yönelik tek bir resmi doktrinimiz yoktu. Bunun yerine, tümü gayriresmi, çok çeşitli düşünce okulları vardı. Bazıları çok gürültü yaptı. Subayların çoğu entelektüel bir boşlukta yaşamakta, üstlerinden emir beklemekte ve bu arada tüm hayatları boyunca eğitildikleri rutin mücadele görevlerini yerine getirmekteyken bu farklı düşünce okulları, azınlıklar tarafından desteklenmekteydi. Bir tarafta hiçbir şey öğrenmemiş, halkın gerçek hedef olduğu fikri ile mücadele eden ve askeri eylemin yeterli araçlarla süreceğini ve yeterince uzun süre canlılığını korumanın düşmanı

yenilgiye uğratacağını iddia eden “savaşçılar” yer almaktaydı... Diğer tarafta ise, çoğu Vietminh esir kamplarında beyni yıkanmış subaylar arasından seçilen “psikologlar” vardı. Onlara göre, psikolojik harekât, her şeye cevap oldu. Bu, geleneksel ya da başka tür operasyonlara ek olarak sadece propaganda ve psikolojik savaş değildi... Onlar toplumun, komünist yöntemlerden uyarlanan belirli teknikler aracılığıyla manipüle edilebileceğine ikna olmuştu.⁽²⁴⁾

Galula’nın yargısı acımasızdı: “Rakiplerimizden kesinlikle ve açıkça daha aptal olduğumuz bir alan varsa, bu propagandadır.”

Vietnam Savaşı’ndaki “savaşçılar”, barışı sağlama yöntemlerini geliştirmek için teorik bir çerçeve sağlayan bu teşebbüsü yeterince dikkate almamışlardı. Onların Cezayir’de Fransız deneyiminden dikkate aldıkları, her şeyden önce Cezayir Muharebesi’nin tescil ettiği modeldi. Bu modeli, Saigon ve diğer şehirlerdeki Vietminh partizanlarının (ya da şüphelendiklerinin) oluşturduğu ağı kırmak amacıyla Vietnam’a aktarmışlardı. Barışı sağlama operasyonu, Operation Phoenix (Zümrüdüanka operasyonu) kod adıyla yürütülmüş ve gündemi anti-VCI (Viet Cong Altyapısı) olarak adlandırılmıştır. CIA yönetiminde Temmuz 1968 yılında başlayan operasyon, CIA denetimindeki Eyalet Keşif Birimleri (Provincial Reconnaissance Units) olarak adlandırılan paralı birimlerin yanı sıra tüm askeri istihbarat servislerini ve ulusal paramiliter polis kuvvetlerinin tamamını seferber etmişti. ABD Senatosu Dış İlişkiler Komisyonunun oturumlarına göre program, ilk yılında 19.534 kişiyi “etkisiz hale getirmede” başarılı olmuştur. Bu kişilerden 6.187’sine suikast düzenlendiği, 8.515’inin hapse atıldığı ve 4.832’sinin de Saygon rejimi tarafına geçtiği belirtil-

24) D. Galula, *Pacification in Algeria*, a.g.y., s. 64-5.

miştir. Üç sene sonra öldürülen kişi sayısı 20.587'e yükselmiştir.⁽²⁵⁾

Cezayir'de olduğu gibi Vietnam'da da işkence ve gözetiminde kayıp uygulamalarının gerçekleştiği barışı sağlama süreci, insancıl bir yüze sahip programla dengelenmişti. İstihbarat servislerinin açık bilgisine karşılık olarak, "açık bilgi" üretimi ve yayıma yönelik sivil bir yapı olan Birleşik Devletler Bilgi Daıresi'ne verilen yeni misyon, "aktif hareket alanlarında yüksek komuta kademesine psikolojik alanda gerekli desteğin verilmesi ve bu desteğin günlük öneri/danışma ve temel bilgi malzemeleri ile yapılmasını" sağlamaktı. USIA bu misyonu, Zümrüdüanka Operasyonu üst komutanı ve ABD Ortak Halkla İlişkiler Ofisi (JUSPAO) ile birlikte üstlenmişti. Bu misyonun amacı: "Gazetecileri olumlu yönde etkileyerek, düşmanın kullandığı psikolojik savaş taktiklerini öğrenerek ve düşmanın ahlaki gücünü zayıflatarak Amerikan savaşını desteklemeleri için Vietnam halkının kalplerini ve zihinlerini kazanmaktı."⁽²⁶⁾ Bu Kore Savaşı sırasında ABD ordusunun el kitaplarındaki "Kalpler ve Zihinler için Mücadele" düsturuna rağmen, halkın söylemine ilk kez Güneydoğu Asya'daki barış sağlama süreci sırasında girmiştir.

Kontrgerilla Harekâtı Yazılımı

Kennedy'nin Pentagon'u reforme etmeye yönelik doktrininin ilk savı, ileri teknolojilerin siyaset yerine geçemeyeceğiydi. Bu sav, Pentagon tarafından 1962 yılında düzenlenen sosyal bilim araştırma sözleşmeleri ile ilgili büyük ölçekli ihalelere gerekçe gösterilmişti. Antropologlar, psikologlar, sosyolog-

25) M. Klare, *War Without End*, a.g.y., s. 264-6.

26) ABD Senatosu, *USIA Appropriation Authorization, Fiscal Year 1973. Hearing before the Committee on Foreign Relations. United States Senate, March 20-21 ve 28, 1972*, (Washington, DC: US Government Printing Office, 1972), s. 54-5.

lar, siyaset bilimciler ve ekonomistler, dönemin jargonunu kullanarak “kontrgerilla harekâtı yazılımı”ndaki bilgi boşluğunu doldurmak amacıyla davet edilmişti. “Agile-Coin” (Counter-INSurgency) olarak bilinen bu araştırma projeleri için kavramsal çerçeve, temel entelektüel merkezi ve taşeronu olarak Rand Corporation ile birlikte, önleyici ve ihtiyadi amaçlara yönelik “isyancılar” yetiştiren ve bunda da muvaffak olunan ortamlara odaklanmıştı. Burada, tekrar etmeliyiz ki, “isyan durumlarında” insan davranışlarını gözlemlemeye yönelik amaçların ve bilgi alanlarının çeşitliliği, bu nosyonun çok yönlü doğasının kanıtıdır. Bu, Washington’un Körfez Bölgesi’nde en önde gelen müttefiki İran’daki Şah diktatörlüğüne karşı muhalif dini güçler, seçimler yoluyla güçlenmeyi amaçlayan Şili’deki halk cephesi ve gerilla hareketleriyle mücadeleden Uruguay ve Venezüela gibi ülkeler ya da kırsal bölgeler - bunların yanı sıra, tabii ki benzer hareketlerle karşı karşıya kalan Güney Doğu Asya ülkeleri- gibi çeşitli başlıklardaki çalışmaları ilişkilendirmişti.

Bu çalışmaları gerçekleştirmek için, ABD’deki yerel araştırma ekipleri ve üniversiteler arasında bir ortaklık kurulmuştu. Pittsburgh Üniversitesi Antropoloji bölümü tarafından başlatılan Camelot Projesi’nin amacı, “sosyal ajitasyon durumuyla ilgili bulgular sağlama kapasitesine sahip eleştirel sosyal parametreler belirlemek” ve isyan niteliğindeki şiddet patlamasını önceleyen fenomeni tanımlamak ve daha çok birkaç Latin Amerika ülkesi ama öte yandan İran ve sınırındaki gerillaların tehdidi altındaki Tayland’daki gibi “çatışmaları kontrol altına alabilecek bir rejimin iktidarında çeşitli eylemleri değerlendirmekti.” Proje, bunu öğrenmek için ilk sırada yer alan Şilili sosyologlara çok emperyalist görünmüş ve sosyologlar kamuoyu önünde bunu kınamışlardır. Sorun Şili Kongresinde gündeme getirilmiştir. Gerek alt kıtadan gerekse Birleşik Devletler’den pek çok akademisyenin protestolarını dikkate alan

Başkan Lyndon Johnson, bunu, farklı bir formda devam eden Savunma Bakanlığı destekli programın genel felsefesine dokunmaksızın *bizzat* süresiz askıya aldı.⁽²⁷⁾

Bu tür bir çalışmanın amacı, sözde karşı-yıkıcı faaliyetler ya da karşı-komplo simülasyon modeller için temel veri -yani siyasi alternatiflere yönelik senaryolar- sağlamaktır. "Politika" kod adı ile geçen bu modellerden biri, Kasım 1965'te Savunma Bakanlığının "Araştırma ve Mühendislik" bölümünde, Fletcher Hukuk ve Diplomasi Okulu ile ortaklaşa ve Abt Associates düşünce kuruluşu ile eşgüdümlü olarak geliştirilmiştir. Bu simülasyon oyunu ülkenin ihracatının dörtte üçünü gerçekleştiren gerçek Anaconda Bakır Şirketi'nin aynı derecede hayali iştiraki olan Patria Minerales SA'ya ait bakır madenleriyle birlikte hayali Latin Amerika ülkesi "Patria"da geçmektedir. Çeşitli Latin Amerika toplumlarının arketiplerini kaynaştıracağını iddia etse de, dünyanın önde gelen bakır üreticilerinden biri olan Şili'ye benzerliği göze batmıştı. Senaryo oluşturmak için kurallar aşağıdaki gibi başlar:

Bu oyun, önemli ulusal aktörlerin ve grupların rollerini yapılandıracak, onları bir oyun sahasında çatışma ya da iş birliğine sürükleyerek ve sonuçta ortaya çıkan etkileşimden başlangıç aşamasındaki bir isyan çalışmasına ilişkin toplumsal ve insani değişkenler elde ederek bir ulusun siyasetinde ve iktisadi dinamiklerinde ordunun ve diğer faktörlerin rolünü yeniden üretmek için tasarlanmıştır.⁽²⁸⁾

Modelin temel özelliklerinden biri, silahlı kuvvetlerin (hükümeti, siyasi partileri, orta sınıfı, çalışan sınıfı, çokuluslu şir-

27) G. Selser, *Espionaje en América Latina, el Pentágono y las técnicas sociológicas*, (Buenos Aires: Ediciones Iguazu, 1966); ed: I.L. Horowitz, *The Rise and Fall of Project Camelot*, (Cambridge, MA: MIT Press, 1967).

ketleri, toprak sahiplerini, sanayicileri, öğrenci hareketlerini, kadın örgütleri gibi en az otuz beş kategoriden oluşan) diğer aktörlere yönelik olası tutumunu ortaya çıkarmaktı: Onlar, emirlere karşı gelebilir, hükümete isteyerek isyan edebilir ve grevleri ve “terörist faaliyetleri” bastırabilir ya da bunlarla ittifaklar kurabilir.

Sözde modern savaş dönemindeki bu savaş oyunu (*kriegspiel*), ironik bir şekilde ulusal grevleri göstermiş “ulusal Kurtuluş Kuvvetleri”nin oluşturduğu solcu grupları korumak için iletişim hatlarını bloke etmiş ve propagandayı, sabotajı, kamu binalarının ve sokakların işgalini, suikasti ve terörü engellemiştir. Aslında bu, Halk Cephesi hükümetinin üç yılı boyunca (1970-3), ana akım medya, meslek ve işveren odaları, çokuluslu şirketler ve bu yıkıcı eylemleri Şili’nin anayasal Başkanı Salvador Allende’nin 11 Eylül 1973 yılında askeri darbeyle devrilmesinin şartlarını hazırlamak amacıyla yoğun olarak kullanan Birleşik Devletler istihbarat teşkilatlarının içten içe kışkırttığı sağcı güçlerin oluşturduğu cephenin kışkırtmasıydı.⁽²⁹⁾

Sosyal bilimler ve savunma çıkarları arasındaki ilişkiyi pekiştirmek için tasarlanan tüm federal araştırma sözleşmelerini yöneten askeri aygıtların oluşturduğu kuruluş, Savunma Bakanlığı İleri Araştırma Projeleri Ajansı (DARPA) olarak adlan-

28) M. Gordon ve diğerleri, *Cocon-Counterconspiracy (Politica). The Development of a Simulation of Internal National Conflict under Revolutionary Conflict Conditions*, (Cambridge, MA: ABT Associates Inc., November 1965). Ayrıca: “The ‘Politica’ Game”, *Berkeley Barb*, (14-20 Eylül 1973): 2 ve 8.

29) Bakınız: A. Mattelart, “The Mass Media and the ‘Mass Line’ of the Bourgeoisie”, içinde, *Mass Media, Ideologies and the Revolutionary Movement*, çev: M. Coad (Brighton: Harvester Press, 1980), s. 147-85. Başkan Salvador Allende’ya karşı güçlerin “Kitle hattı” stratejisi, Chris Marker’la birlikte yaptığımız belgesel film *La Spirale*’nin (145 dk., 1976) merkezi konusudur. Filmin İngilizce versiyonu (*The Spiral*, 1976) Suzan Sontag tarafından çevrilmiş ve Doald Sutherland tarafından seslendirilmiştir.

dırıldı. Bu grup, örneğin, David Galula'nın Cezayir'deki barışın sağlanması sürecine yönelik raporundan yararlanan gruptu. Bu kurum, balistik füzelere ve nükleer testlerin tespiti öncelik verildiği 1958 yılında kuruldu. Bir akademisyenin yönetiminde sivil bilim adamlarından oluşan DARPA, Pentagon'un sözleşmesine göre çalışan araştırma ekipleri arasındaki bilgi alışverişini kolaylaştırmak için 1968 yılında ortaya çıkan İnternetin selefi Arpanet network oluşumunun arkasındaki kurumdur.

Irak: Kalıcı Bellek Yitimi ya da Başa Dönmek

Vietnam felaketinin yarattığı travma, Pentagon savaşçıları'nın modern teknolojinin isyancı güçleri hızla imha edebilecek güce sahip olduğuna dair inançlarını yeniden gözden geçirmelerine neden olmuştu. Bu, askeri güçlerin hızlı ve şiddetli müdahalesi gereğini varsayan ama böyle bir gücün müdahaleye başvuracağı sosyotarihsel ortamı görmezden gelen mekanik bir doktrindi. Robert E. Osgood'un 1979 yılında *Limited War Revisited* kitabında belirttiği gibi: "Vietnam'daki aşamalı değişimin sonucu, maliyeti ve kamuoyunun muhalefeti artsa da, kesin bir zafer beklemeden sadece savaşın uzatılmasıydı." Osgood şu sonuca varır: "Amerika Birleşik Devletleri gerginliği daha hızlı ve daha yoğun tırmandırarak savaşı kazanabilirdi hatta kazanmalıydı."⁽³⁰⁾

Osgood'un Vietnam Savaşı'nı yeniden incelemesini okumamız, çeyrek yüzyıl sonra, ABD seferi kuvvetlerinin Irak batağına saplanmasıyla açıkça değişmiştir. 2003 yılında, kentsel gerillayla mücadele etmek amacıyla stratejik bir formül arayışı içindeki Beyaz Saray danışmanları, 1966 yılında Gillo Pontecorvo ve Yacef Saâdi tarafından çekilen *La Bataille d'Alger*

30) R. E. Osgood, *Limited War Revisited*, (Boulder, CO: Westview Press, 1979), s. 45. Bu alıntı için: M. Klare, "La contre-insurrection, doctrine américaine", *Le Monde diplomatique*, (Nisan 1981).

(Cezayir Savaşı) filmini görmek istemişlerdi. 2004 yılında Praeger yayınevi, David Galula'nın kitabının yeni baskısını yapmıştı. İki yıl sonra, Rand Corporation, Rand'ın Başkan Yardımcısı ve terörle ve kontrgerilla ile mücadele masasına yeni atanan Bruce Hoffman'ın yazdığı yeni bir önsöz eşliğinde kendi raporunu yayımlamıştı. Hoffman şunları yazar:

Öğrenim şöyle dursun uygulamada ve özümsemedeki yetersizlik, daha önceki kontrgerilla mücadelelerinden alınan dersler, isyanlarla karşı karşıya kaldıklarında dünya hükümetlerine ve ordularına uzun süredir sıkıntı veren bir problem olmaktadır. Diğer taraftan, gerilla grupları ve terör örgütleri derslerine iyi çalışmaktadırlar... Hatıraların (o dönem Yüzbaşı Galula'nın hatıraları)... yaklaşık yarım yüzyıl sonra bile kayda değer ve neredeyse ebedi bir rezonansı vardır. Amerika'nın Irak'taki yeni deneyimleriyle paralellikler, çarpıcıdır.⁽³¹⁾

Irak Geçici Yönetimi Koalisyonuna danışmanlık yapan, West Point'teki Terörle Mücadele Merkezinde ders veren uzman ve Washington Georgetown Üniversitesinde Ulusal Güvenlik programında konuk öğretim elemanı olan Hoffman, 1967 yılında zamansız ölen eski sömürge piyadesi yüzbaşının analizinin ana hatlarını sundu. Hoffman'a göre Galula'nın düşüncesi, bu iki kontrgerilla hareketi deneyimi arasında benzerlik kurmayı mümkün kılmıştı. Bunların arasında:

Kontrgerilla doktrininin yokluğu, gelişmekte olan isyanın işaretlerini belirlemede başarısızlık tehlikesi, isyancıların kentsel terör stratejisi, isyancıları halktan ayırma zorunluluğu, bölge halkını bilerek yabancılaştır-

31) B. Hoffman, "Forward to the New Edition", D. Galula, içinde, *Pacification in Algeria*, a.g.y., s. III ve IV.

tırmanın doğal sonucu olarak tahakküm, bir isyanı bastırmada kafa koparma stratejisinin yanlışlığı, etkin bir bilgi işlem mücadelesinin kritik önemi.

Bir başka ortak nokta, “yakalanan isyancıların insanca muameleye görmesinin önemidir.”⁽³²⁾ Her iki durumda da bu soyut prensip, saygı duyulmaktan uzaktır.

Bu davranış kurallarına riayet etmedeki başarısızlığın, işkenceye olanak tanıdığı ve “yasa dışı” savaşçıların gözetiminde kayıp hale gelmesinin gerek Fransız Cezayiri’ndeki radikaller gerekse Pentagon’daki şahinler için normal bir davranış haline gelmeye başladığı açıkça görülmektedir. Bu bakımdan, agresif sorgulama yöntemlerini meşrulaştırmada Trinquier’in kurnazlıklarını hatırlamakta yarar vardır:

Bir terörist gerçekte havacı, piyade ve topçu gibi bir asker haline gelmiştir. Ne var ki bir şehrin üzerinde uçan havacı, şehri koruyan uçaksavar silahlarının onu öldürebileceğini ya da sakatlayabileceğini bilir. O, düşmanın donanma fişeginin ona verebileceği korkunç acıya katlanmaya hazırdır. Savaş alanında yaralanan piyade, bedensel acı çekmeyi kabul eder. [...] Bununla birlikte, henüz bir kimsenin aklına şikâyet etmek ya da örneğin düşmandan silah, tabanca ya da bomba kullanmayı bırakmasını istemek gelmemiştir. [...] Bunun için asker, kendi durumunda doğası gereği fiziksel acıyı kabul eder. Savaş alanındaki sürekli riskler ve katlandığı acılar, kazandığı zaferin kefaretidir. [...] Yine de terörist, aynı şeref payesi üzerinde hak iddia eder ama aynı irtifak hakkını reddeder. [...] Yakalandığında bile, savaş alanında sıradan bir suçlu ya da mahkûm gibi muamele edilmeyeceğini bilmelidir. Gerçekten de, onu yakalayan düzenin güçleri, bizzat onun sorumlu olmadığı bir güç için onu cezalandırmaya kalk-

32) a.g.e., s. V ve VI.

maz lakin herhangi bir savaştaki gibi düşman ordusu-
nu yok etmeye ya da zaptetmeye çalışır. [...] Asker gi-
bi o da acılarla ve belki de şimdiye kadar kaçtığı ölüm-
le yüzleşmek zorunda kalacaktır. Terorist bunu bilme-
li ve ne olursa olsun onun durumuna içkin bir gerçek
ve liderlerinin ve kendisinin bilerek seçtiği savaş yön-
temlerinin bir sonucu olduğunu kabul etmelidir.⁽³³⁾

Bu, Cenevre Sözleşmesi'nin uygarlaştırıcı gelişimi için çok fazladır. *Cezayir Savaşı* filminin yapımcılarının, filmlerini açıkça sömürgeci güçlerin işlediği suçlara karşı bir manifesto olarak düşünmelerinden ötürü film uzun süre Fransa'da gösterilmemiştir. Filmin, Fransız ordusunun kullandığı teknik-
lerle (elektroşok, basınçlı su ile sorgulama, işkence sehpası, oksiyen kaynağı ile yakma) ilgili sekansı kesinlikle dayanıl-
mazdır. 11 Eylül 2001 yılından bu yana işkencenin temsili-
de antropolojik açıdan kaygı verici olan şey, bunun gösteri
toplumunun besin kaynağı haline gelmesidir. *New Yorker*'dan
Jane Mayer'in yazdığı gibi:

İşkence tasvirleri Amerikan televizyonlarında çok
daha yaygın hale gelmiştir. Kar amacı gütmeyen bir or-
ganizasyon olan Önce İnsan Hakları'na göre saldırıl-
ardan önce, hiç olmazsa dört işkence eylemi, her sene te-
levizyonda prime time anlarında gösterilmekteydi. Şim-
di yüzden fazladır ve işkenceler de değişmiştir. Bu, ne-
redeyse sadece işkence yapan canilerdir. Bugün işkence
genellikle kahramanlar tarafından yapılmaktadır.⁽³⁴⁾

Bu durum, Fox Kanalı'nda 24 ismiyle yayımlanan ve 2001
yılından bu yana izleyiciden olumlu not alan ve hatta 2006 yı-
linda Emmy Ödülü'ne layık görülen "terörle mücadele drama-

33) R. Trinquier, *La Guerre moderne*, agy., s. 38-9.

34) J. Mayer, "Whatever It Takes: the Politics of the Man Behind '24'", *The New Yorker*, (19. 02 2007); ayrıca: http://www.newyorker.com/reporting/2007/02119/070219fa_fact_mayer, s. 2.

si” olarak sınıflandırılan dizide yaşananlardır. Bu dizinin ilk sezonunda program, sadece aşağılayıcı muamelenin herhangi bir biçimini değil en az altmış yedi işkence eylemini gözler önüne sermişti: Kurbanlar dövülmüş, boğulmuş, onlara elektrik akımı verilmiş, ilaçla uyuşturulmuş, bıçaklanmış, zımpara aracı ile soyulmuş, tecavüz edilmiş ya da bir et kancasıyla asılmıştı. Onlar, eşleri ve çocukları üzerinden şantajla maruz kalmıştı. Bir bölümde Başkan, Gizli Servis görevlisinden, vatanı ihanet ettiğinden şüphelenen kendi ulusal güvenlik danışmanına işkence yapmasını, hem de Başkan’ın önünde, isteyecek kadar ileri gider. 24’ün ortak yaratıcısı, McCarthy dönemine özlem duyan ya da Heritage Vakfı gibi en muhafazakâr çevrelere yakınlığını gizlemeyen Joel Surnow, “vatansever” dizileri sunmaktadır. Bush yönetiminin Irak’taki kitle imha silahlarının varlığı ile ilgili iddiaları doğrultusunda propaganda yayını yapan ilk kanal olarak Fox, benzer bir iddiada bulunur. İnsan hakları gruplarının eleştirileriyle karşı karşıya kalan Surnow, programını şöyle haklılaştırır: “Sorgulayan gençlerin bizim şovumuza ihtiyacı yoktur. İnsan aklının hayal edebilecekleri, bizim televizyonda gösterdiğimizden daha fazladır.”⁽³⁵⁾

Buna karşılık, *Les Bienveillantes*⁽³⁶⁾ adıyla ilk kez Fransızca yazılan romanında Nazi dönemi boyunca işkence altında sorgulama ve cellâtların rolü konusunu merkeze alan Amerika doğumlu yazar Jonathan Littell, bireylerin zihinlerinde neler olup bittiğiyle kendimizi sınırlandırırsak “işkenceye neden olan öfke”yi anlayamayacağımızı düşünmektedir. “Amerikan hükümeti gibi bir hükümetin, işkenceyi oluşturan unsurları yeniden tanımlamanın önündeki yasal engelleri kaldırdığı gün, işkenceye yapmaya ve Ebu Garip hapishanesinden fotoğ-

35) a.g.e., s. 8.

36) J. Littell, *Les Bienveillantes*, (Paris: Gallimard, 2006); İngilizce versiyonu: *The Kindly Ones*, çev: Charlotte Mandell, (New York: HarperCollins, 2009).

raflarda gördüğümüz gibi cinsel fantezilerini sergilemeye hazır pek çok insan olacaktır. Bu çok hızlı ve hemen olur, hatta demokratik olduğu düşünülen bir toplumda gerçekleşir.”⁽³⁷⁾

Bu sorunla ilgili yoğun çalışmalar yapan filozof Pierre Pachet için işkence yasası:

Belirli bir zaman diliminde dünyanın belirli bir yerindeki insanın deneyimine dayanak olmuş, ulusal meselelerin işlevlerini tam olarak yerine getiren ve yönetimin yavan fikirlerinin hizmetine verilen zalimin deneyiminden çıkar sağlayan bir laboratuvara dönüşmüş siyasetin yeni ve korkunç bir resmidir (...). İşkence testine sokulan bireyler, “dayanmak” ve inançlarını, bağlılıklarını ve nihayetinde varoluşlarını sürdürmek için mücadele vermektedirler; öte yandan sömürge savaşı ya da sivil savaş veya ideolojik çatışma dönemlerinin yarattığı şartlarda işkenceye maruz kalanlardan istenen, denilebilirse, daha fazlasıdır. Gerçekten de görünen o ki bir bütün olarak insanlık, her zaman, işkence eylemini ortadan kaldırmayı ve uzlaşmayı hedeflemektedir.⁽³⁸⁾

Başka bir yorumla işkencenin, bir kısım medyanın, onları harekete geçiren psikososyal dürtüler aracılığıyla güvenlik düzenini pekiştiren icraatların izleme kayıtlarını denetlemekten vazgeçmeleri mücadelesinin uzun erimli stratejik bir sonucu olarak sıradanlaştığını görebiliriz. İşkencedeki tabunun ihlali, televizyon izleyicilerini ahlaken duyarsızlaştıracak son adım olarak görülebilir. Gerçekten de, *Big Brother* ve onun gibi programlar, belgesel ve reality TV arasındaki sınırı bulanıklaştırmanın yolunu hazırlamıştır. Bu programlar röntgencilikte, teşhircilikte ve kinizmde hiçbir sınır tanımayarak ve hedef

37) T. Wieder, “Une rencontre à l’École normale supérieure autour des Bienveillantes de Jonathan Littell”, *Le Monde des Livres*, (27 Nisan 2007).

38) P. Pachet, “La pensée de la torture”, *Encyclopedia Universalis*, (1993).

kitlenin arzusuna ket vurmuyarak insan onuru düşüncesinin zayıflamasına, kendisinin aşağılanması isteğinin ve başkasının küçük düşürülmesi arzusunun yayılmasına neden olan duruma katkıda bulunmada son olmayacaktır.

Son zamanlarda ABD'de yayımlanan bazı filmler, medeniyet baskısının bu meşruiyetini ve dahası istihbarat teşkilatlarının zorla alıkoymalarına dayanan doğal sonuç olarak işkencenin onanmasını şiddetle kınamaktadır. 24 dizisinin yapımcılarından Joel Surnow'un, Stephen Gaghan'ın yönetmenliğini yaptığı, George Clooney ve Matt Damon'ın rol aldığı, Ortadoğu'daki CIA stratejilerine ışık tutan 2006 yılı yapımı *Syriana* filmi'nin alternatif kavramsal bir model olarak gösterilmesi rastlantı değildir. Ayrıca daha açık bir film olan, Güney Afrikalı yönetmen Gavin Hood tarafından çekilen, Meryl Streep'in rol aldığı, yurtdışındaki işkence merkezlerinin kaynaklarını ve masumların yasa dışı olarak gözaltına alınmasını tasvir eden *Yargısız İnfaz* adlı filmle dikkat çekmiş olabilir. Ne var ki, Irak ve Afganistan'la ilgili *Tanrının Vadisinde* (In the Valley of Elah), *Arslanı Kuzulara* (Lions for Lambs) ve *Krallık* (The Kingdom) gibi en yeni filmler, yatırımlarını karşılamakta başarısız olmuştur.

İŞKENCENİN ULUSLARARASILAŞTIRILMASI

Kontrgerilla stratejilerinin sonucu, yerel askeri kuvvetler ve polisin, öncelikle eğitim ve öğretim sistemleri bağlamında bölgesel ve küresel müttefikler ve yordakçılar düzeniyle bağlantısını kurmaktı. Bir kez daha Latin Amerika, öncü bir laboratuvar rolündeydi.

ABD'de, Latin Amerika'ya yayılan Küba Devrimi emülatörlerini görme korkusu, Kıta Amerikası yarı küresel güvenlik sistemi projesini yeniden etkinleştirmiştir. 1962 yılında Kıta Amerikası Savunma Akademisi, Washington DC'de Fort Macnair askeri üssünde kurulmuştu. Latin Amerika orduları ya da onların kamu hizmetindeki eşdeğerlerinin bünyesindeki albaylar ve kıdemli subaylar için ayrılan dokuz aylık çalışma programı, Birleşik Devletler'deki Ulusal Harp Akademisi, Roma'daki Nato Savunma Akademisi ve Londra İmparatorluk Savunma Akademisi gibi kurumlardakilerle benzerlik göstermekteydi.⁽¹⁾ ABD, akademi için bina tedarik etse de operas-

1) The Staff of the Inter-American Defense College, "The Inter-American Defense College", *Military Review* 50, (Nisan 1970): 20-7.

yonların maliyetleri, Kıta Amerikası Organizasyonu üyesi ülkeler tarafından karşılanmıştır; hâlbuki akademinin başkanını, Birleşik Devletler başkanı atamaktaydı. Amerikan ordularının 1960 yılındaki ilk yıllık konferansı, “Güney Amerika’nın güvenliği” konusuyla gerçekleşmiştir. İttifakın hedefi açıkça belirlenmiştir: Komünizm ve ulusal sınırlar içindeki komünizm türevleri “ortak düşman”dır. Toplantı Fort Amador’da, Panama Kanalı Bölgesi askeri kompleksinde gerçekleştirilmiştir. Kıta Amerikası ile ilgili sonraki üç konferans, 1961, 1962 ve 1963 yıllarında aynı korumalı alanda gerçekleştirilmiş ve beşincisi 1964 yılında West Point’teki Amerikan Askeri Akademisinde yapılmıştır. İlk defa bir Latin Amerika ülkesi olan Peru’nun başkenti Lima’da gerçekleştirilen altıncı konferansta, ittifak, sonraki toplantıların yerinin ülke adlarının alfabetik sırasına göre belirlenmesine karar vermiştir. Böylece Arjantin, 1966 yılında bu konferansa ev sahipliği yapmıştır. Bolivya’nın bir sonraki konferansa ev sahipliği yapması gerekiyordu ama, ABD ordusundan bir Yarbayın, *Military Review* dergisinde yazdığı gibi 1967 yılı, konferansın iptal edilmesine neden olan “Ernesto [Che] Guevara’nın⁽²⁾ isyan girişimine karşı Bolivya Ordusu’nun seferberlik” yılıydı.

Kıta Amerikası Okulu

Bilhassa Panama Kanalı Bölgesi’yle ilgili yabancı kursiyerlerle (FMT) yönelik programların yeniden düzenlenmesi, Birleşik Devletler’in Latin Amerika’nın her bölgesindeki silahlı kuvvetlerinin lojistik ihtiyacını karşılayan ve destek programlarını denetleyen askeri ve istihbarat faaliyetlerinin koordinasyonundan sorumlu Birleşik Devletler Güney Komutanlığı Karargâhının yanı sıra pek çok okulun da bulunduğu on dör-

2) D. C. Schuffstall, “Ninth Conference of American Armies”, *Military Review* 50, (Nisan 1970): 88-93.

düncü istihkâmı oluşturdu. Özellikle Latin Amerika'ya tahsis edilmiş bir Karayip Askeri Okulu, halihazırda 1956 yılında Kanal Bölgesi'ndeki Fort Gulick'de kurulmuştu. Okulda İspanyolca öğretilmekteydi. Bu okul 1963 yılında, Birleşik Devletler Kıta Amerikası Askeri Okulu'na (USARSA) dönüştürüldü. Destekçileri için bu okul *Colegio de las Américas* (Kıta Amerika Okulu) idi; bu okulu kınayanlar içinse “*Escuela de los golpes*” ya da *darbe okuluydu*. Okulun; Komutanlık, Muharebe Harekâtı, Teknik Operasyonlar ve Destek Operasyonlarından oluşan dört bölümü, kamu işlerinin yanı sıra Panama'nın kırsal köylerinde pratik çalışmaların gerçekleştirildiği silahlı kontrgerilla harekâtının önemini vurgulamaktadır.

Programlar, Teksas'ta Forth Leavenworth bölgesinde ya da Kuzey Karolina eyaletinde Fort Bragg'daki J. F. Kennedy Okulu'nun Özel Harp Okulu bölümünde, Yeşil Bereliler karargâhında, Sekizinci Amerikan Ordusu Özel Kuvvetlerinin özel yetiştirilmiş birliğinde Amerikalı kursiyerlere yönelik programlarla paralel yürütülmüştü. Panama Kanalı'nın diğer tarafında bulunan Fort Sherman'a yerleştirilen Cengel Operasyonları Eğitim Merkezi de onlarla yakın bir şekilde çalıştı. Bu birliğin öncelikli görevi, acil müdahale durumunda alt kıtadaki askeri ve paramiliter güçlere danışmanlık yapmak ve yardım etmek için Mobil Eğitim Timi (MTT) hazırlamaktı. Onaltı üyeli böyle bir tim, yerel Komandoları, gerillaları men etmek amacıyla hazır hale getirmek için tamamen gizlilik içinde Bolivya'ya gönderildi. Havadan kızıöltesi kameralar kullanılarak, gerillaların sıralı kamplarının yerinin belirlenmesi ve hareketlerinin tespit edilmesi için özel bir firmayla tali bir sözleşme yapılmıştı.⁽³⁾ Ordunun 1965 yılında Özel Hava Operasyonları ile ilgili ortak kurs başlattığı Kanal Bölgesi'ndeki Albroom üssünde, Kıta Ame-

3) M. Klare, *War without End. American Planning for the Next Vietnam*, (New York: Vintage Books, 1972), s. 178.

rikası Hava Kuvvetleri Akademisi (IAAFA) de bulunmaktaydı.

Kıta Amerikası Okulu'ndaki eğitim programı -iki ile kırk iki hafta arasında değişen yaklaşık elli kurs-, ağırlıklı olarak Meksika, Porto Riko ya da Küba kökenli ABD vatandaşları tarafından veriliyordu ve en iyi kursiyerler, öğretmen olarak dönmek için davet ediliyordu. Okul, İngilizce dil kılavuzlarını birbiri ardına İspanyolcaya tercüme etmişti: okul yönetimine göre her yıl 25.000-30.000 sayfa arası.⁽⁴⁾ Ayrıca her Latin Amerikalı öğrenci, *Military Review* dergisinin (1945'ten sonraki) İspanyolca baskısını ya da (1952'den sonraki) Portekizce baskısını okuyabiliyordu. Kursu vardıklarında her öğrenciye, kendisini bölgede ikamet eden askeri personelle tanıştıran ve öğrenci eve döndüğünde temas halinde kalması beklenen bir sosyal destekleyici atanmaktaydı. Buna ek olarak her bir kursiyer, kendi ülkesindeki çatışma bölgesinde geçirdiği süre boyunca ders vermeyi ve isyan ve sivil kargaşayı önlemeye yönelik çözüm önerileri sunmayı kabul etmişti.

1973 yılında Kıta Amerikası Okulu, stratejik noktalara yerleştirdiği mezunlarıyla övünebilir durumdaydı: İlk öğrencilerin 170 tanesi kendi ülkelerinde devlet başkanı, bakan, gizli servislerin başı ya da başkomutan olarak çeşitli görevler üstlenmişlerdi. Şili cuntasının dört üyesinin yanı sıra 1974 yılında kurulan meşum *Dirección de Inteligencia Nacional* (Milli İstihbarat Teşkilatı, DINA) başkanı da, okulda ya da ABD'deki bir askeri akademide ileri eğitim almıştı. General Pinochet, Gürcistan'ın Columbus şehrindeki Fort Benning'de eğitim almış ve 1965, 1968 ve onu iktidara getiren darbeden hemen önce 1972 yılında ABD Güney Komutanlığından gelen daveti kabul etmişti.

Okul, kuruluşundan 1973 yılına kadar yaklaşık 30.000 öğrenci almıştı. Listenin tepesinde ABD'nin iki sadık müttefiki

4) USARSA, "US Army School of the Americas", *Military Review* 50, (Nisan 1970): 94-100.

vardı: Somoza Hanedanı'nın 1936 yılından bu yana terör ile saltanatını sürdürdüğü Nikaragua (4.119 öğrenci) ve 1964 yılında yönetimi ele geçiren General René Barrientos'un, tarihinin en baskıcı askeri diktatörlüğünü yaratan *darbelerinin* on sekizinci yılında göreve başladığı Bolivya (2.679).⁽⁵⁾ Nihayet 1973 yılında, Panama Kanalı Bölge Okulunda eğitilmiş Şilililer'in toplam sayısı, kurulduğu günden bu yana 1.300'e ulaşmıştı; Brezilya, Amazon bölgesinin kalbi Manaus'ta *darbe* yılı olan 1964 yılında kendi *Centro de instrução de guerra ne selva* (Cengel Harbi Eğitim Merkezi) kurumunu kurması nedeniyle Brezilyalı mezunların sayısı (340) Şilili mezunlardan oldukça azdır.

Askeri İstihbarat: Yaşamın ve Ölümün Kontrolü

Kursiyerler Kıta Amerikası Okulunda ne öğrenmişti? Sözde teorik dersler, öncelikle “Komünist tehdidin doğası” üzerinde yoğunlaşmıştı. Bu, Senator J. William Fulbright'in hemen hemen aynı döneme denk gelen *The Pentagon Propoganda Machine* (1971) çalışmasıyla bayağılaştırması gibi vulgarize edilmiş bir formda her yerde işlenen bir konuydu. 1976 yılında aynı ülkeden iki gazeteci için tanıklık eden Gonzales adlı Şilili eski bir siyah berelinin (*boina negra*) dediği gibi: “Marksizmi bize, nefretin felsefi bir akımı olarak anlatılar, şeytanın ele geçirdiği erkeklerin felsefi eğilimi, beyinleri en şeytani fikirleri salgılayan insanlar. [...] Dünyayı katleden ve yok eden ve ona nefret eken düşünceler. Bizim görevimiz, bu fikirlere karşı silahlı mücadele etmektir. Komünizmi ortadan kaldırırken Tanrı bize rehber olacaktır.”⁽⁶⁾

Pratik yöntemlerle ilgili derslere en iyi örnek, sözde “askeri istihbarat”la ilgili olanlardır: Örneğin, “Sorgulama Yöntemle-

5) İstatistikler, The US Southem Command. Karşılaştırm: N. Stein, “US Army School for Scoundrels”, *NACLA's Latin Ameerica & Empire Report* VIIIIB, (Mart 1974): 24.

6) F. Rivas Sánchez ve E. Reimann Weigert, *Las Fuerzas armadas de Chile: un caso de penetración imperialista*, (Mexico City: Ediciones 75, 1976), s. 44.

ri" başlıklı (E-15 ile birleştirilen) Kurs E-16. Altı hafta süren ve en azından onbaşı rütbesinde alt yıl çalışmış ve bu alanda deneyimli astsubaylar için ayrılan bu kursun mezunları, "askeri istihbarat sorgucu" unvanını almıştı. Şimdi aynı Şilili taniğin beyanlarına devam edelim:

- *"Askeri istihbarat" ne anlama geliyor?*

- Onlar bize sadece belli bir seviyeye kadar öğretti. Açıkça görülüyor ki bize her şeyi öğretmediler. [...] Askeri istihbarat iki anlama gelir: bilgi yayma ve sorgulama yoluyla bilgi alma. Ya bu konuda birilerini başkaları bilmeden yakala, sorgula, öldür, vücudundan kurtul, göm. Ya da hala konuşurken onu sorguya çek ve adam öldüğü zaman ondan kurtul; böylece Kızılar [los Rojos] bizim ondan bilgi aldığımızı bilmez. İşte askeri istihbarat budur.

- *İşkence sınıfları nasıldı?*

- Uygulamalı dersler. Bizi örnek olarak kullandılar, tırnaklarımızın altına kibrit koydular...

- *Yani Teğmen Labbé sana işkence mi yaptı?*

- Evet. Sadece o değil, diğer subaylar ve askerler de. Farklı eğitmenler vardı. Onlar bizi aldı ve çok ince bir iple parmaklarımızdan astılar. Bize şunu söylediler: Konuşmak istemeyen asi bir adamınız varsa, sistematik olarak onu dövmekle vakit kaybetmeyin. Onun bir süre acı çekmesine ve acı çekerken de dikkatli bir şekilde düşünmesine izin verin... Parmakları uykuya dalar, kanı akmayı durdurur, ve büyük acı çeker. Yine de onu öldürmeyin...

- *Başka ne öğretildi?*

- Onları soyun ve çıplak ayakla, taşlar, dikenler arasında çalıştırın. Yanan sigaraları çenelerine, gözlerinin çevresine, dudaklarına, ağızlarına yaklaştırarak onları tehdit edin... sıcağı hissedebileceği kadar yakınına gelin ki cildi yansın ama sigarayı bastırmayın.

- Ama iz bırakmaz mı?

- Bırakır. Bize yanan ucu mümkün olduğunca yakına getirmeyi öğrettiler, böylece et yanar ama sigara sönmez. Memeye, testislere yaklaştı, memeye çimdik at...

- Kadınlar da mı?

- Kadınlar için farklı yöntemler vardı. Bize gerilla olan kadınların çok tehlikeli olduğunu anlatıldılar. Bu noktayı ısrarla vurguladılar. Onların hepsi ateşli birer fahişeydi ve erkek arıyorlardı... bu nedenle oradaydılar. Kadının sevdiği adamı bulmanın en iyi yol, çocuğunu ya da kocasını, kadının önünde dövmek ya da onlara işkence etmektir.⁽⁷⁾

Antropolog Elizabeth Jelin, işkenceyle ilgili tüm raporların, “kadın vücudunun işkenceciler için her zaman ‘özel’ bir nesne olduğunu” işaret ettiğini yazar:

Kadınlara yapılan muamele, bir doz cinsel şiddet içerirdi. Cinsel nesne, eş ve anne olarak kadının kimliğiyle ilişkili olan vücutları -vajinaları, rahimleri, göğüsleri-, oldukça net bir biçimde cinsel işkence nesneleriydi. [...] Erkekler için işkence ve cezaevi, “kadınlaştırma” oyunuydu; bu bağlamda onları pasif, güçsüz, bağımlı varlıklar haline dönüştürürlerdi. Cinsel şiddet, genital bölgeye ilişkin olarak işkencenin bir parçası ve bölümüydü. Penislerinin büyüklüğüne göre uygulanacak işkencenin abartılmasına neden olan bir unsur olarak Yahudi kurbanlarının bazılarının sünnet işareti, testislere uygulanan elektroşok vs. Bu, erkekleri aşağılık bir varlığa çevirmenin yoluydu ve böylece “askeri bir iktidar” kuruluyordu. Erkekler “kadın gibi yaşamak” zorundaydı.⁽⁸⁾

7) a.g.e., s. 41-3.

8) E. Jelin, *Los Trabajos de la memoria*, (Buenos Aires/Madrid: Siglo XXI, 2002), s. 102-3.

Bu gibi ilk elden bilgiler, diğer 11 Eylül'leri yaşamış insanlar için, yeni küresel dünyadaki “teröre karşı savaşta” bu tür şiddet eylemlerin açığa vurulmasının hiç de yeni bir şey olmadığını açıklamaktadır.

Onbaşı, eğitimin “sorgulayıcı” olmasını kabul etmişti; sorgulayıcı askeri istihbarat zincirinin ilk halkasıdır, ona uygulamalara anlam veren planın geneli öğretilmişti. Bu amaçla, Brezilya istihbarat servisleri, Santiago'daki *darbeden* hemen sonra Başkan Goulart'a karşı darbeyi müteakip Şili'ye sığınan gündüz ve gece görevlisi Brezilyalıları sorgulamak için DINA'nın ofisinde görevlendirilmişti.⁽⁹⁾ İki yıl sonra Arjantin, Brezilya, Şili, Paraguay ve Uruguay diktatörlüklerindeki istihbarat servisleri, tam bilgiye sahip ABD istihbarat servisleri ve Başkan Nixon'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Henry Kissinger ile birlikte işkence, gizli adam kaçırma ve gözaltında kayıp için gerçek bir uluslararası iş birliği olan Akbaba Operasyonu'nu başlatmıştı.⁽¹⁰⁾ Operasyonun amacı, bu ülkelerin her birindeki muhalefet liderleri hakkında bilgi toplamak, bilgi alışverişi yapmak, bilgiyi sınıflandırmak ve karşılaştırmak ve onları ortadan kaldırmak için ortak operasyonlar düzenlemektir. Paraguay gizli polisinin “terör arşivleri”ni keşfi, bu planı daha 1991 yılında doğrulamıştı. Zaten 1977 yılında, bu veri işleme sistemleri üreticileri ve tedarikçileri için ciddi sorunları irdeleyen iki Amerikan bilgisayar teknolojisi tarafından provokatif ticari dergi *Computer Decisions*'da, “Hitlere bilgisayar satar mısınız?” başlıklı bir makale yayımlamıştı.⁽¹¹⁾

9) ABD Senatosu, *Hearing before the Subcommittee to Investigate Problems Connected with Refugees and Escapees of the Committee on the Judiciary, United States Senate, 93rd Congress, July 28, (Washington, DC: US Government Printing Office, 1974), s. 175.*

10) S. Calloni, *Los Años del Lobo. Operación Cóndor*, (Buenos Aires: Ediciones Continente, 1999). Ayrıca bakınız: J. Dinges, *The Condor Years: How Pinochet and His Allies Brought Terrorism to Three Continents*, (New York: The New Press, 2004).

11) L. Nadel ve H. Weiner, “Would You Sell a Computer to Hitler?”, *Computer Decisions* 9/2, (Şubat 1977): 22-6.

Baskıcı Bir Polis Gücü Oluşturmak

Askeri güçlerin ekipmanlarının modernizasyonuna öncelik verme, onları eğitime ve danışmanları alana gönderme kararı, aynı zamanda polis ve güvenlik hizmetlerini de ilgilendirmektedir. 1962 yılında, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansının (USAID) bir bölümü olarak kurulan Kamu Güvenliği Bürosunun (OPS) misyonu; “iç düzene yönelik anlık tehditleri önceden tahmin edip ona göre davranmak ve iktisadi, sosyal ve siyasi ilerleme için gerekli olan iç istikrarı sağlayabilecek sivil polis kurumları kurmaktır.” Kaynaklardan tasarruf etme de dikkate alınırdı zira misyon, polis kuvvetlerini hazırlamak için “iç düzene yönelik tehditleri, askeri eylem gerektiren tartışmalı sorunlara dönüşmeden önleme”⁽¹²⁾ çağrısında da bulunmaktaydı.

Bu nedenle Kamu Güvenliği Projesi, 1969 ve 1972 yılları arasında Brezilya hükümetine yaklaşık 100.000 ajansı yeniden eğitmek ve yarım milyondan fazla subayı yetiştirmek için olanak sağlamıştı. İmtiyaz sahibi kurumlar arasında en önemlileri, Ulusal Polis Akademisi, Kriminoloji ve Kimlik Tespiti Enstitüsü ve Ulusal Telekomünikasyon Merkeziydi. Yardım programının temel hedeflerinden biri, polis güçlerini ulusal bir komuta altında birleştirmek ve bilginin dolaşımını ve değişimini kolaylaştırmaktı; dolayısıyla bilgisayarların, radyoların, otomobillerin ve helikopterlerin tedarikine yönelik iletişim ekipmanlarının planlaması önemliydi. “Polis devriyelerinin denetim yeterliliği yükseltilirken” amaç, “sivil kargaşa sırasında mobil iletişim yeteneğini geliştirmektir.”

OPS programlarını geniş kapsamlı olarak gösteren diğer bir derslik olay da, meşhur Zümrüdüanka Operasyonu’dur. Bu çerçevede Vietnam ulusal polis gücü, bünyesindeki rütbelilerin 1963 ve 1971 yılları arasında beş kat arttığını görmüş ve

12) AID “Document: AID Police Plan for 1971-1972”, *NACLA (North American Congress on Latin America) Newsletter* V/4, (Temmuz-Agustos 1971): 12.

paramiliter sorumlulukları yerine getirmek için onları yeniden yapılandırmıştır. Görevi, kontrol noktaları ağını en uzak yollar ve su yollarını da kapsayacak biçimde genişleterek insanların ve kaynakların köyden köye akışı üzerinde sıkı denetim kurmak ve hepsinden önemlisi 15 yaşından büyük herkesin, parmak izi kayıtları ve siyasi bağlarını gösteren dosyalar da dahil olmak üzere, kaydının yapılması için bir ulusal kimlik tanımlama sistemini oluşturmaktı. Kamu güvenliği programları böylece dünya çapında sadece Latin Amerika’da değil aynı zamanda Suudi Arabistan, İran, General Mobutu yönetimindeki Kongo, Pakistan ve Filipinler’de bir milyondan fazla ajanın standartlaştırılmasında rol oynamıştır.

Kıta Amerikası Polis Akademisi de 1962 yılında bu sürece dâhil olmuştu. Orijinal “Kıta Amerikası” unvanı birkaç yıl sonra “Uluslararası” olarak değiştirilmiş ve böylelikle hedef kitlesi genişletilmişti. Akademideki ders başlıkları, *International Police Academy Review* dergisinin Ocak 1967 sayısından alınan iç güvenlikle ilgili bu kurs ve ders listeleri örneklerinin gösterdiği gibi, harp okullarında öğretilen dersleri yansıtmaktadır: “İç Güvenliğe Giriş, İsyanın Niteliği, Kontrgerilla Harekatı için Temel Çerçeve, İsyan Üzerine Operasyonel Görüşler, Sivil Ayaklanmaya Giriş, Kayıtlar ve İç Güvenlik, İsyan Kontrol Planlaması, İsyan Kontrolü Biçimleri, İç Karışıklıkları Fotoğraflama, Sivil Ayaklanma Kontrolü için Özel Donanım, Polis Copları, Kimyasal Cephaneler, İsyanın Çevresel Faktörleri, İsyanın Ekonomik Değerlendirmesi, Kitle ve İsyan Denetiminde Yasal Hususlar, Sivil Ayaklanmaların Kontrolünde Taktik İletişim, Kitle ve Çete Psikolojisi, Kontrgerilla Harekatı İstihbaratı, Anti-terör Önlemleri, Ayaklanmaların Nedenleri ve Özellikleri” vs.

OPS faaliyetlerine ilişkin bilgilerin çoğu, 1971 yılında Kongre Komitesinin kapalı oturumlarından ve Senatör Frank Church başkanlığında yapılan çalışmalardan sızmış ve

kurumların insan haklarına çok az ilgi gösteren rejimlerle ilişki kurmak zorunda bırakmıştı.⁽¹³⁾ Tupamaros kentsel gerilla hareketi saldırgan sorgulamalarda uzmanlaşmış OPS ajanı Dan Mitrione'nin 1970 yılında Montivedo'daki idamını müteakip ifşaat, kamuoyunun dikkatini çekmişti. Uruguay polisinden ayrılan bu uzman, Belo Horizonte'daki Brezilya polis merkezinde daha önce yaklaşık sekiz yıl boyunca aynı görevi üstlenmişti. Uruguay Senato komisyonlarından birinin başlattığı paralel bir soruşturma, işkencenin normal, sık sık ve alışılmış bir vaka olduğu sonucuna varmış ve yerel polisin kullandığı on iki tür tekniği listelemişti. Polis gücü üyelerine dağıtılan bir el kitabın başlığı da cidden şöyleydi: *İşkence altında insanlar nasıl canlı tutulur?* 1972 yılında, film yapımcısı Costa-Gavras *Stage of Siege* adlı filmde, yıkıcılık karşıtı mücadeleden Mitrione'daki kısmını sahneye uyarlamıştı. Film, Salvador Allende hala Şili devlet başkanı iken Santiago'da -uğursuz bir alamet- çekilmiştir.

ABD Senatosunun araştırmalarının sonucu, yabancı polislerle yönelik eğitim ve yardım programlarını yasaklamaktı. Bu araştırmalar, 1976 yılında, 1961 yılı Dış Yardım Yasası (FAA) Paragraf 660'da, "yabancı polis güçlerine, hapishanelere, iç istihbarat programlarına veya diğer kolluk güçlerine yardım amacıyla eğitim, tavsiye da finansal destek sağlayan güvenlik yardım fonlarının kullanımını" yasaklayan değişiklikle sonuçlanmıştı. Yasa koyucular bu düzenlemeleri yaparken duruma göre Kongre tarafından onaylanacak ve insan haklarına saygılı olma şartına bağlı bir dizi istisnai durum öngörmüş fakat Latin Amerika diktatörlüklerinin "karanlık yıllarında" silahlı güçler ve istihbarat servislerinin eylemleriyle mücadelede bu prosedürlere uyulmamıştı.

13) ABD Senatosu, "US Policies and Programs in Brazil", *Hearings before the Subcommittee on Western Hemisphere Affairs, Committee on Foreign Relations*, (4-5, 11 Mayıs, 1971), (Washington, DC: US Government Printing Office, 1971).

Fransa Ağı

Biz kendi acı deneyimimizden biliyoruz ki bazen yıkıcı olarak tarif edilen şey, genellikle demokrasilerde normal olan salt siyasi anlaşmazlıklardır. Bu tür mücadelelerin, askeri yöntemlere ve geleneklere zorla riayet etmemize neden olacak yöntemleri kullanmamıza yol açabileceğini biliyoruz. Böyle zamanlarda vatandaşlar kaçırılır ve ortadan kaybolur; diğerleri herhangi bir suç isnat edilmeden ya da hapis cezasına çarptırılmadan uzun süre hapis yatar; bazıları işkence görür; mahkûmların aileleri, onların nerede tutulduklarını bilmezler. [...] Biz General José de San Martin Cumhuriyeti'nin, onun başkanlığında dünyanın başka yerlerinde çok sayıda askeri hükûmetin verdiği baskıcı imajı asla temsil etmediğini görmeyi samimiyetle istiyoruz.

Yukarıdaki kısa paragraf, üç Fransa koruma bölge subayının, General Becam (Ulusal Hava Harp Okulu eski Komutanı), General Binoche (Berlin eski valisi) ve Koramiral Sanguinetti (Deniz Kuvvetleri eski müfettiş komutanı), Arjantin başkanına gönderdiği mektuptan alınmıştır. Bu mektup, Fransız yazarlar tarafından yazılan “el kitaplarındaki kontragerilla yöntemleri” ve Arjantin diktatörlüğünün muhaliflerine karşı 1976 yılında başlattığı ve yedi yıl süren kirli savaş arasındaki bağlantıyı ortaya çıkaran Ağustos 1977 tarihli *Le Monde* gazetesinde yayınlanan makalede yer almıştı. Gerçekten de, Fransız subayların mesajlarına yer veren gazeteciler, yerel askeri incitmekten kaçınan bu mektubun çok ötesine geçerek, “bazı Arjantinli subayların Çinhindili ve Cezayirli ‘örneklere’ başvurarak” onların “daha iyi sonuçlar elde etmeyi başarmakla” övündüğünü haber yapmışlardı.⁽¹⁴⁾

14) P. Labreux, “Argentine. Trois officiers généraux français mettent en gendre le chef de l'État contre les ‘méthodes peu conformes aux traditions militaires’”, *Le Monde*, (26 Ağustos 1977).

Roger Trinquier'sin *La Guerre moderne* adlı çalışmasının İspanyolca baskısı, askeri konularda yayınlar yapan ve Trinquier'in *darbeden* bir yıl önce gerçekleşen yıkıcılık ve devrimle ilgili yazılarından bir derleme yayımlayan Arjantinli bir yayınevi tarafından 1963 yılında basılmıştı.⁽¹⁵⁾ Jean Lartéguy'un, pek çok grafik bölümünü oluşturmada Fransız albayların betimlemelerinden yararlandığı *Les Centruions* kitabı, bestseller olmuştu. Bu tür yıkıcılık karşıtı literatür, ülkenin askeri liderleri ya da Paris'teki Ecole Supérieure de Guerre'de eğitim alan diğer Arjantinli subayların doğrudan askere aldığı Fransız danışmanlar aracılığıyla Arjantinli subaylara geçmişti. Buenos Aires'teki Fransız Elçiliği ve özellikle onun başarılı askeri ataşeleri de ayrıca yardımdan kaçınmamışlardı.⁽¹⁶⁾ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Arjantin, lideri Fransa'da idam edilen Vichy rejimi işbirlikçileri için sürgün yeri olmuştu. Burası yine Cezayir'deki çatışmaların ardından, Cezayir'le ateşkes yapılması ve Cezayir'in self-determinasyon hakkıyla ilgili Evian Anlaşmalarının imzalanmasını önlemek için 21 Nisan 1961 yılındaki Cezayir'deki *darbe* girişimlerinin başarısızlığının sonrasında da bombalama ve hedef gözeten suikastlerine devam eden *Ordu Gizli Servisi*'ndeki (OAS) eylemcilerinin de sığınağı olmuştur.

İlk Fransız danışmanlar, Arjantin'e 1957 yılında geldi. *Revisita militar*'da makaleler yayınladılar ve Buenos Aires'deki harp akademisinde, diktatörlük döneminde işkence merkezlerinden biri haline gelen Ulusal Deniz Mühendislik Okulu (ES-

15) R. Trinquier, *La Guerra moderna*, (Buenos Aires: Editorial Rioplatense, 1963). Aynı yazarın: *Guerra, subversión, revolución*, (Buenos Aires: Editorial Rioplatense, 1975).

16) Fransız askeri uzmanların tarihte Arjantin ve diğer Latin Amerika diktatörlüklerine doğrudan müdahalesi hakkında bakınız Marie-Monique Robin Escadrons tarafından yürütülen kahramanlar soruşturması, *L'École française*, (Paris: La Découverte, 2004). Marie-Monique Robin tarafından yapılan aynı adlı bir belgesel DVD formatında mevcuttur; belgesel bazen gizli kamera kullanılarak çekilen sayısız birinci ağızdan hikâye içermektedir.

MA) ve jandarmada ders verdiler ve savaş çalışmaları yaptılar. Bu anti yıkıcı savaşın Çinhindi ve Cezayir’de başarılar kazanan savaşçıları, “psikolojik harekât” ve “iç düşman” konseptlerinin propagandacılarına dönüşmüştü. Bunlardan biri askeri dergide, “kontrgerilla eğitim merkezi” kurmayı bile önermişti. Kanal Bölgesi’ndeki eğitim sistemine daha fazla bağlı kalan komşusu Şili’den farklı olarak Arjantin, buraya birkaç subay ve harp okulu öğrencisi göndermişti (okulun açıldığı on yıldan bu yana en fazla 565 öğrenci ve subay).

1961 yılında, Buenos Aires’deki ulusal harp akademisi, Fransız danışmanların Fransa’da askeri eğitim almış Arjantinli bir subayla birlikte hazırladığı ilk “Kıta Amerikası Karşıdevrimci Savaş kursu”nu organize etmişti. Ertesi yıl harp okulu, Fransız misyonunun iki üyesi tarafından yazılan bir belgeye dayanan *Yıkıcılıkla Mücadele Talimatları* başlıklı ilk kılavuzunu yayınlamıştı. Aktarım başlamıştı. Bazıları, izleyeceği yön konusunda endişe duyuyordu. Bunlardan birisi, ileri görüşlülüğüyle “ordu krizi”nin işaretlerini belirleyerek üstlerinin desteğini kazanan Yarbay Mairo Orsolini’ydi:

Askeri hiyerarşi içinde, en aşırı siyasi fikirlere sarılmak, düşmanın terör yöntemlerini taklit etmek ve toplu delilik durumuna karşı seslerini yükseltenleri düşman olarak kabul etmek eğilimi hâlihazırda gelişmektedir. Nefret, eyleme geçme için temel itici güç ve korku da bunun gizli temeli haline gelerek [...] diktatörün gelişine zemin hazırlamaktaydı.⁽¹⁷⁾

“Nefret”, 1970’ler boyunca diktatörlük rejimini yaşamış Trinquier’in okuyucularının, onun yıkıcılık karşıtı doktrinle-

17) M. Orsolini, *La Crisis del Ejército*, (Buenos Aires: Ediciones Arayu, 1964), s. 52-3 (alıntı: M.-M. Robin, *Escadrons de la mort*, a.g.y., s. 217).

rini karakterize ederken tekrarladıkları bir sözcüktür.⁽¹⁸⁾ Ceza-yir Savaşı'nı inceleyen uzmanlar işkence uygulamasını, savaşta diğer silahların kullanımı gibi, savaşın doğal bir parçası haline getirmeye yönelik inanılmaz bir ideolojik mücadele ortaya koymuştu. Fransız danışmanlar, Gillo Pontecorvo'nun *La Bataille d'Alger* filmini kışlada defalarca göstermekte tereddüt etmemişlerdi.

Yıkıcılık karşıtlığının bağlamından koparılmış bir kavram olarak aktarımı, Fransız ve Arjantinli Katolik aşırı sağ çevreler arasındaki uzun tarihi ilişkinin derinleştirdiği bir zeminde meydana geldiğinden özellikle başarılı olmuştu. Onlar, Komünizmin Hristiyanlık karşıtı devrimini engelleyen bir "Hristiyan" düzenin garantisi olarak haç ve kılıç arasındaki kutsal ittifak projesi etrafında birleşmişlerdi. "Katolik düzenin" (*la Cité catholique*) ideologları olarak aynı metinleri okumuşlardı. Arjantin Kilise hiyerarşisinin bir bölümü, diktatörlük döneminde ve Papaz Dayanışmasının kurbanları savunmaya ve insan hakları ihlallerini kınamaya başladığı Şili'ye karşı, işkenceyi ve "ölüm uçuşları"nı, yani tutukluların bir uçaktan denize bırakılarak yok edilmesini, onaylamıştı.⁽¹⁹⁾

"Gözaltında kayıp" tekniği, cuntanın ulusal kurumları militarize etme projesi "*Proceso de reorganización nacional*" ile başlattığı gizli baskının karakteristik özelliklerinden biriydi. Uygulamalar, amaca uygun adam kaçırma, gözaltı ve gizli merkezlerde (ülke çapında yaklaşık 340 nokta) işkence, idam ve yeraltı mezarları gibi uygulamaları kapsamaktaydı. Baskı aygıtları, kurbanlarını seçerken, "aile ya da hedeflenen kişi ile

18) G. Arriagada Herrera, "Seguridad nacional y politica", *Mensaje* 254, (Kasım 1976; Santiago, Chile).

19) Bkz. *Cultures & Conflits*, (1994) 13-14, "Kaybolanlar"a adanmış; Amnesty International, *Les "Disparus". Rapport sur une nouvelle technique de répression*, (Paris: Seuil, 1981); CONADEP, *Nunca Más. Informe de la Comisión nacional sobre la desaparición de personas*, (Buenos Aires: Eudeba, 1984).

duygusal bağı olan bireylere kadar uzanan sen derece geniş kriterler uygulanmıştı. Bu tür bağlar, bazen katılımı arttırmış ve bu ilişkiler ‘hedefe ulaşmak için bir yol göstermişti.’⁽²⁰⁾ Bireylerin kasıtlı olarak yok edildiği ve diğer herhangi bir siyasi projenin ortadan kaldırıldığı bu sistemin en korku verici yönü, ailelerle birlikte kaçırılan çocukların çalınması ya da çocukların, anneleri gizli merkezlerde gözaltındayken doğmasıdır.

Bu sistemin gücü deneme biçimi sadece baskıcı değil aynı zamanda zorlayıcıdır çünkü tüm nüfusta kontrol ve caydırıcılık etkisine sahipti.⁽²¹⁾ Bu sistem gizlilik ile görünürlüğü birleştirmişti. Adam kaçırmalar, kamuya açık yerlerde güpegündüz ve tanıkların önünden gerçekleştirilirdi. Acımasız işkence izleri taşıyan kimliği belirsiz cesetler bulunurdu. Gazeteler onlardan bahsederdi. “Çatışmalar da öldü” denilen “isyancılar ya da yandaşlarına”, “sapkınlara”, “suçlulara” ya da “huzur bozuculara” ne olduğu, onların kaçırılma nedenleriyle birlikte gizli kalırdı. Terörün bu yayılma biçimi, korku yoluyla sosyal kontrol mekanizması haline gelmişti.

Diktatörlüğün Enformasyon Bakanlığı, Uluslararası Af Örgütünün aleyhte raporlarına karşı koymak için, 1977 yılında New York’taki merkezden yürütülecek bir kampanya düzenleyerek, Arjantin rejiminin “dünya çapında yeni bir ilerici, istikrarlı görüntüsünü yansıtmayı” ve konsolosluklar ve elçiliklere gönderilen medya ilişkilerinden sorumlu personelin bu ruhla yeniden eğitilmesi için çokuluslu bir hakla ilişkiler ajanlığı kurulması isteğinde bulunmuştu.⁽²²⁾ Bu kurumsal iletişim

20) P. Calveiro, *Po der y desaparición. Los campos de concentración en Argentina*, (Buenos Aires: Colihue, 1998).

21) A. Gacia-Castro, “Por un análisis político de la desaparición forzada”, ed: N. Richard, içinde, *Políticas y estéticas de la memoria*, (Santiago, Chile: Editorial Cuarto propio, 2000). Ayrıca: A. Garcia-Castro, *La Mort lente des disparus au Chili sous la négociation civils-militaires (1973-2002)*, (Paris: Maisonneuve et Larose, 2002).

çalışması, Arjantin'in ertesı yıl stadyumlarında ev sahipliğı ya-pacağı Dünya Kupası şampiyonasındaki futbol taraftarları için de hazırlanmıştı. "Dünya kupasının muhteşem hikâyesini an-latan" Fransız televizyonundaki bir spor yorumcusuna göre bu küresel olay, büyük bir başarıydı:

Şampiyonanın başlamasından önce General Videla, Arjantin'in marka değeri için mücadeleyi kazanmak is-tedi ve César Luis Menotti [ev sahibi ülkenin antrenör-rü] dünya kupasını kazanmak istedi. Her ikisi de ha-yallerinin ötesinde başarılı oldu; hiçbir dünya yarışma-sı, her düzeyde bu kadar iyi organize olmamıştı. Ne yazık ki oyunun kalitesi düşüktü ama bu Arjantin'in hatası değildi.⁽²³⁾

İşkenceye Karşı Manifesto

1970'lerde yurttaş örgütleri, devletlerin terör stratejilerini açıklamadaki yükümlülüğünün ne olması gerektiğine ilişkin örnek teşkil etmişlerdi. Filozof Bertrand Russell'in 1914 yılın-da savaşa karşı savaşa gitmesinin ardından Russell II Mahke-mesi adını alan mahkeme, incelemeler yapmış ve 1974 ve 1976 yılları arasında Latin Amerika diktatörlüklerine karşı id-dianameler hazırlamıştı. Uluslararası Savaş Suçları Mahkeme-si olarak da bilinen ilk Russell Mahkemesi, ABD güçlerinin Vi-etnam'daki suçlarını (Zümrüdüanka Operasyonu, pul pul dö-ken araçlarla ormanların püskürtülmesi, napalm kullanımı) kınamak için 1966-7'de de benzer bir yol izlemişti. Bu iki de-neyim, Cezayir'de 4 Temmuz 1976 yılında ulusal kurtuluş ha-reketleri liderleri, hukukçular grubu, ekonomistler, siyasi fi-

22) A. Mattelart, "Notes on the Ideology of the Military State", ed: A. Mattelart ve S. Siegelau, içinde, *Communication and Class Struggle, An Anthology in 2 Volumes*, (New York: International General Editions, 1979), cilt. 1, s.423-5.

23) T. Roland, *La Fabuleuse histoire de la Coupe du monde*, (Paris: La Martinière, 1998), s. 204.

güçler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile sonuçlanmıştı. Aynı anda, hükümet dışı bir organizasyon olan Uluslararası Hak ve Halk Kurtuluşu Birliği doğdu. Bu olayların sonucunda üç sene sonra Yerleşik Halklar Mahkemesi (PPT) kurulmuştu. Kurulduğundan bu yana Kolombiya, Cezayir, Filipinler gibi çeşitli ülkelerde insan hakları ihlallerini yargılamak için yaklaşık kırk kez toplanmıştı. Yurttaş mahkemelerinin oturumlarının her birinde okunan “karar” yasa dışı eylemlerin ve bunların cezasız kalmasının altında yatan mekanizmaların açıklanmasından fazla bir hükümdü. Yargılama sadece “kanunu alenen söylemeyi” değil aynı zamanda farkındalığı artırmayı da hedefliyordu. Bu temel girişimler, otuz yıl sonra hala geçerlidir. Bu, Uruguaylı yazar Eduardo Galeano’nun hazırladığı, uluslararası bağlamda bu tür uygulamaların yeniden canlanmasına işaret eden Uluslararası Hak ve Halk Kurtuluşu Birliğinin 2006 yılındaki “İşkenceye Karşı Halk Manifestosu” bildirisinde kanıtlanmıştır.⁽²⁴⁾

Baskıcı politikalara tezat olarak dayanışma ağları ve insan hakları ihlallerinin kınanması, “karanlık yıllarda” küresel ve bölgesel düzeyde belirmiş ve sonrasında çalışmaya devam etmişti.⁽²⁵⁾ Bu çaba 1981 yılında, Gözaltında-Kaybolmuşların Yakınları için Latin Amerika Dernekleri Federasyonunun diğer federasyonlarla ama özellikle İstemsiz Kaybolanlara Karşı Asya Federasyonu (AFAD) ile ittifakıyla 2006 yılı Aralık ayında Gözaltında Kaybolmaya Karşı Herkesin Korunması Uluslararası Sözleşmesi’nin imzalanmasıyla sonuçlanan birinci kongresinde başlayan uzun ve dolambaçlı bir süreçte ifadesini bu-

24) Karşılaştırm: Lelio Basso International Foundation (*Fondazione internazionale Lelio Basso*) yayını, adını II Russell Mahkemesi girişimini destekleyen İtalyan senatörden almıştır. Özellikle *Fondazione* dergisi 2/3, (2005) “La Tortura Oggi” konulu sayısı.

25) Karşılaştırm. M. Keck ve K. Sikkink, *Activists Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*, (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1998).

lur. Fransız ve Arjantin diplomasisinin resmi olarak desteklediği ve 61. BM Genel Kurulunun onayladığı bu uluslararası yasal belge, gözaltında kayıpların insanlığa karşı işlenen suçları oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu belge, tüm sonuçları ve yükümlülükleri ile hükümetleri ima ederek gözaltında kaybolmama hakkını tanır. Örneğin gerçek hakkı, kaybolan bir kişinin akıbeti ve suçun koşulları hakkındaki gerçeği bilme hakkı, yakınlarının kayıplarına ait şeyleri kurtarma hakkı, herhangi bir kişinin herhangi bir yerde gizli gözaltı yasağıyla ilgili teminatının sağlanması; yerel ceza hukukunda gözaltında kaybolmanın cezalandırılmasıyla garanti altına alınan kayıp yakınları ve arkadaşları için adalet hakkı. Ayrıca Sözleşme, kurban statüsünü kayıp olan kişinin akrabalarına ve arkadaşlarına kadar genişleterek tazminat hakkının birden fazla boyutu olduğunu ve gözaltında kaybolan çocuk kurbanların kimliklerini kurtarma hakkını onaylar. Terörizmle mücadelenin bir parçası olarak ABD istihbarat servisleri tarafından yürütülen “gizli hapisaneler” skandalıyla dikkat çeken ve sorunlu bir bağlamda kabul edilmiş bu sözleşmenin sembolik etkisi, özellikle güçlüdür.

Elizabeth Jelin’in açıkladığı gibi sonuç olarak Latin Amerika cumhuriyetlerinde demokratik kurumlara dönüş, “baskı anıları” ve “belleğin çalışmasıyla” ilgili cevapsız sorulardan oluşan geniş bir alan açtı. İlk olarak bu, “bellekleri sembolik ve maddi çerçeveler içinde kök salmış öznel süreçler olarak anlamayı” kapsar. Bu, daha fazlasını gerektirir.

Bellekleri; anlaşmazlıkların, çatışmaların ve mücadelelerin bir öznesi olarak tanıma, güç ilişkileri içinde konumlanan bu mücadeledeki katılımcıları da içeren anlamın üretilmesinde belleklerin etkin rolüne dikkat çekmeye yol açar. Sonuç olarak bu, bellekleri “tarihselleştirmeyi”; başka bir deyişle, geçmişin anlamını etkileyen tarihsel değişimlerin yanı sıra farklı toplumlar-

da, kültürel ortamlarda ve siyasi ve ideolojik mücadele alanlarında anılarda beliren alanı kabul etmeyi gerektirir.⁽²⁶⁾

Bu sorulara cevap verme girişiminde, Latin Amerika'nın Güney konisinde yaşanan çeşitli "aşırı durumların" yanı sıra Yahudi Soykırımı ya da İspanya İç Savaşı da keşfedilebilir. Claudia Feld'in dikkat çektiği gibi:

Bu bağlamda Arjantin'de yaşananlar, korkunun, dili ve temsil mekanizmalarını teste tabi tuttuğu diğer ülkelerin yaşadığı önceki deneyimlerle benzerlik göstermektedir. Bu anlamda, Elie Wiesel'in formülleştirdiği Nazizim döneminde Yahudilerin imhası konusundaki soru, diktatörlük dönemindeki Arjantin deneyimi için de geçerlidir: "Olay boyutları ve korkunun ağırlığıyla dile meydan okurken, hikâyeyi nasıl anlatırız?"⁽²⁷⁾

"Güvenlik İş Birliği": Soğuk Savaş Sonrası Yeniden Örgütlenme

Kıta Amerikası Okulu ne oldu? Batı Yarımküre Güvenlik İş Birliği Enstitüsü olarak yeniden adlandırıldı (WHINSEC), 1986 yılında ABD'ye, evine taşındı ve Gürcistan'da Fort Ben-

26) E. Jelin, *Los Trabajos de la memoria*, a.g.y., s. 2. Ayrıca bakınız: E. Jelin ve S.Kaufman, "Layers of Memories. Twenty Years after in Argentina", içinde, (der) T. G. Ashplant ve diğerleri, *The Politics of War Memory and Commemoration*, (London: Routledge, 2000), s. 89-110.

27) C. Feld, "La télévision comme scène de la mémoire de la dictature en Argentine. Une étude sur les récits et les représentations de la disparition forcée des personnes", Mayıs 2004 yılında Mattelart'ın danışmanlığında sunulan ve savunulan bilgi ve iletişim bilimleri üzerine doktora tezi. (Université de Paris VIII-Vincennes à Saint-Denis), s. 94. Aynı yazar tarafından yazılan *Del Estrado a la pantalla: Las imágenes del juicio a los ex-comandantes en Argentina*, (Buenos Aires/Madrid: Siglo XXI Editores, 2002) kitabına bakınız.

ning bölgesinde yeniden kuruldu. 1977 yılında ABD Başkanı Jimmy Carter ve Panama Başkanı Omar Torrijos tarafından imzalanan anlaşma uyarınca 2000 yılında Kanal Bölgesi'nin Panama Cumhuriyeti'ne devredilmesini hazırlıkları planlandı. Latin Amerika ülkelerinden gelen askeri öğrenciler ve subaylar, yine de Kıta Amerikası Okulundan mezun olmaya devam etmekteydi. Şili, demokratik yönetime geçtikten sonra bile okulla bağlarını koparmadı. Ulusal güvenlik doktrini, "kamu işleri" başlıklı derslere "insani" sıfatını da eklemesiyle birlikte hala onurlu bir yere sahiptir. Her yıl, okul kapılarının önünde oturma eylemleri düzenleyen göstericiler, buranın kapanmasını talep etmektedirler.

Pentagon, Salvador'da Comalapa'daki Aruba ve Curaçao adalarında ve Ekvator Manta'da yeni askeri üsler kurmak için yatırım yapmaktadır. Radar sitemini ağırlıklı olarak Kolombiya ve Peru'ya kadar genişletmiştir.⁽²⁸⁾ Kuzey ve Güney Yarımküre'deki orduların katıldığı ortak operasyonlarda kesinti olmamıştır. ABD komutası altında 2003 yılında Aguila III tatbikatında gerçekleştirilen simülasyonun amacı, "isyancı komandoyu yok etmek"ten başka bir şey değildi. Alt kıtadaki ülkeleri ve Birleşik Devletleri de kapsayan Amerikan Devletleri Örgütü (OAS), yabancı birliklerin müdahalesi ilkesini kabul etmişti.

Güney Konisi hükümetleri (Arjantin, Uruguay ve Şili), silahlı kuvvetlerin iç güvenlik alanına dahil edilmesi konusunda isteksiz davranırken bazı Latin Amerika ülkeleri, askere, organize suçla savaşmak ya da yetkililerin denetimi sağlamada aciz kaldığı toplumsal çatışmayı önlemek amacıyla sivil savunma ve polisiye önlemler alması çağrısında bulunmuştu. Bu militirazasyon, organize suç ve toplumsal çatışma arasında ke-

28) Bakınız: the Agencia latinoamericana de información (ALAI) tarafından yayımlanan rapor: "Militarización-Bases-Guerra", *América Latina en movimiento*, (Quito, Ocak 2007): 416-17.

sin bir sınır çizgisi çizmenin ne kadar zor hale geldiğini göstermektedir zira organize suç, bu fenomenin en çok geliştiği bölgelerde yaygın olan yoksullukla beraber yürümektedir. Bu, Başkan Lula da Silva'nın, Rio de Janerio'un *varoşlarında* uyuşturucu kaçakçıları ile savaş için bir tür SWAT timi olan  zel Polis Operasyonları Alayını (BOPE) görevlendirdiği Brezilya'daki örnektir. Bu durum, aynı zamanda Washington tarafından 2005 yılında gençlik çeteleri (*pandillas de maras*), uyuşturucu kaçakçılığı ve yasa dışı g   trafigi ile mücadele için bir ulusüstü birliğin oluşturulduğu Orta Amerika'da da gerçekleşmişti. Gerillalar, paramiliter güçler, uyuşturucu kaçakçıları ve ordu arasında bitmeyen bir iç savaşa sürüklenmiş Kolombiya'daki durum da, silahlı kuvvetlerin bütün olası kullanımlarını aydınlatır.⁽²⁹⁾

Teröre karşı küresel savaş ilan edilmeden önce Latin Amerika, ABD Başkanı George H. Bush' uyuşturucu trafigine karşı 1989 yılında ilan ettiği ve yine küresel olarak tanımlanan başka bir savaşın haberini alan ilk bölge olmuştu. Bu savaş, defaten narkotik karşıtı ve kontrgerilla ile mücadele planı anlamına gelen "Kolombiya Planı" olarak adlandırılmıştı. Bu plana lojistik destek sağlamak için Manta'da askeri  s oluşturuldu. Manta, hidrokarbonlar ve mineraller açısından zengin bir ülke konumunda olma avantajına da sahiptir. Dahası, enerji ve doğal kaynaklar jeopolitiği, bölgesel düzeyde olduğu kadar dünya çapında müdahale için de platformların yeniden dağıtılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Arjantin, Brezilya, Paraguay ortak sınırında terörist "uyuyan hücrelerin" varlığına yönelik ABD argümanı, bu    ülke ara-

29) Bakınız: A. Pairone, "Vuelven  j rcitos a las calles de Am rica Latina", *Reforma*, (Mexico) (10 Eylül 2007). Güvenlik bölgesindeki kamu politikalarının ayrıntılı bir incelemesi için bakınız: FLACSO (Facultad latinoamericana de ciencias sociales, Latin Amerika Sosyal Bilimler Fakültesi), *Reporte del sector Seguridad de Am rica latina y el Caribe*, (Santiago, Chile, 2007).

sında bir anlaşma imzalanmasını hızlandırmış ve bu anlaşma 2003 yılında ABD'ye, ortak operasyon için Iguazú ve Paraná nehirlerinde devriye gezmek yetkisi vermişti. Yine de gerçek sorun, diğer bir doğal kaynak olan su üzerinde kontrol sağlanmasıydı çünkü burası, Guarani Akifer Sistemi'nin yerleştirildiği yer altı içme suyu barındıran gerçek okyanus gibi bir yerdi. Her şey mahiyetleri ne olursa olsun ABD'nin görüş alanındaki bölgesel kaynakların, gözetim ya da uydu yoluyla tespit edilmesiyle ilgiliydi. Bu, yaprak altındaki en ufak bir hareketi bile gözlemlemeyi sağlayacak geniş bir kızılötesi gözetleme site-mini işletmek için 1994 yılında Amerika'nın Brezilya hükümetiyle imzaladığı Amazon için Teyakkuz Sistemi (SIVAM) sözleşmesini güvence altına alma manevralarıyla ispatlandı. Brezilya ve Fransız firması Thompson (şimdiki Thales) arasındaki iş birliğinin sürmekte olduğu konusunda gezegensel dinleme sistemi Echelon'dan bilgi alan Amerikalılar, iki ülke arasında sözleşmenin imzalanmasını önlemede güçlüklerle başarılı oldular. Amerikalılar Fransız firmasını Brezilyalı yetkililere rüşvet vermeye çalışmakla suçladı ve Başkan Clinton bizzat Brezilyalı mevkidaşıyla temasa geçti. Sonuç olarak, 25 radar tesisatı, 87 uydusu ve 200 alıcı platformu ile SIVAM projesi, Patriot füzeleriyle tanınan ve Pentagon'un önde gelen tedarikçilerinden ABD firması Raytheon'a verildi. Menfaatler, hem jeoekonomik hem de jeopolitiktir. Amazon'un elektronik gözetimi, birkaç amaca hizmet eder: çevreyi izleme, yerel halkın korunması, toprak işgali ve kullanımını kontrol ve haritaların güncellenmesi. Yine bu gözetim büyük bir su rezervine sahip ve kendi biyolojik çeşitliliği sayesinde zenginlik potansiyel olan bir alanı izlemek ve nehir navigasyonu ve hava trafiğini kontrol etmenin yanı sıra özellikle eroin kaçakçılarının -ve gerilla hareketlerinin- faaliyet gösterdiği Brezilya'nın Kolombiya bölgesi sınırı ile her türlü kaçakçılık ve trafik geçişinin yapıldığı sınırları kontrol etmeyi amaçlamıştı.

Pentagon'un yetkisindeki Kolombiya Planı gibi güvenlik iş birliği planlarının militarizasyonunu dengelemek için ABD Dışişleri Bakanlığı, 2005 yılında El Salvador'da Uluslararası Hukuk Muhafız Akademisi (ILEA-South) kurmak için, Adalet ve Maliye bakanlıkları, FBI ve Uyuşturucu ile Mücadele Birimi ile yakın iş birliği içinde çalışmıştı. Bu Orta Amerika ILEA'sı, ABD akademileri ağındaki beşinci bağlantıydı: 1995 yılında açılan ILEA-Budapeşte, komünizm sonrası Orta ve Doğu Avrupa'yı kapsar; 2000 yılında oluşan ILEA-Bangkok, Asya'yı kapsar; 2001 yılında kurulan ILEA Botswana, Doğu Afrika'daki terör ağlarının sığınaklarına yakın yerde bulunmaktadır; New Mexico eyaletindeki ILEA-Roswell, diğer akademilerden mezunlara ev sahipliği yapmaktadır. Bu akademilerin misyonu polis memurları, hâkimler ve savcılar yetiştirmektir. Kurslar ve uygulamalı eğitim; şüpheli finansal işlemler, silah ve uyuşturucu trafiği ve terörizme karşı mücadele ile ilgili konuların üzerinde durur. Bu nedenle, Dünya Ticaret Merkezine düzenlenen saldırılardan kısa bir süre sonra oluşturulan İç Güvenlik Bakanlığı, hemen bu programlarla ilişkilendirilmişti. ILEA-South ayrıca kaçak göç hakkında veriyi de bünyesine dahil etmiştir. Bu nedenle bünyesindeki öğrenciler ve öğretmenlerin arasına göçmenlik bürosu memurlarını da dahil etmişti.

Salvador şubesinin oluşturulmasında zorluklar yaşanmıştı. Fikrin uygulanması, 1997 yılında Clinton yönetimi sırasında başlatıldıysa da bu bölgesel akademinin merkezinin, Panama'da olması gerekiyordu ancak Panama bu öneriyi hemen reddetti. Kosta Rika Başkanı bu yeni kuruma ev sahipliği yapmayı kabul etti ama Ulusal İnsan Hakları Komisyonu ve sivil toplum örgütlerinin desteğini alan Kongre, 1960 ve 1970'li yıllarda Latin Amerika'da polisle iş birliği planının hafızalarda kötü etki bırakmasını dikkate alarak iki başkan arasındaki anlaşmayı onaylamayı reddetti. Washington her ne pahasına olur-

sa olsun ILEA'nın, 1970'li ve 1980'li yıllardaki gerilla hareketlerini tasfiye etmek için milyonlarca dolar Amerikan yardımı alarak siyasi olarak mimlenen Salvador'da kurulmasını istemiyordu. Gerçekten de ABD'li danışmalar, 80.000 kurbanla sonuçlanan Salvador iç savaşı sırasında geliştirdikleri yöntemleri, Iraklı direnişçilere karşı mücadelede "Salvador Seçeneği" kod adıyla uygulamışlardı. Sadık bir müttefik olan El Salvador, Irak'a ABD-İngiltere koalisyon birliklerinin yanına simgesel bir birlik göndererek kendini Latin Amerika'nın geri kalan kısmından ayırmıştı. Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre, diğer kıtalarda bu tip uluslararası akademilerin oluşturulması, şimdiye kadar hiçbir siyasi itirazla karşılaşmamıştır!

Son yıllarda, Amerikan alt kıtasında -özellikle Venezüela, Bolivya ve Ekvador- solcu ya da ilerici rejimlerin yükselişi, Washington'da endişe yaratmaktadır. Ekvator'un yeni başkanı, Manta'da 2007 yılında dünya çapındaki ABD askeri üsleriyle ilgili bir konferans ifa ettiğinde henüz yemin etmişti. Ekvator yetkilileri, üs kurulduğunda verilen yetkiyi uzatmayarak örnek teşkil ettiler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜVENLİLEŞTİRME/ GÜVENSİZLEŞTİRME

YENİ İÇ DÜZEN

Kriz, istisna, güvenlik; 1970'li yıllarda sözde gelişmiş sanayi toplumlarının sosyopolitik yapılanmasının ayrılmaz üçlüsü. 1945'ten 1973'e kadar yaşanan olağanüstü büyüme dönemi, krizlerin artık geride kaldığı, bugün kolayca açıklanabileceği ve etkisiz hale getirilebileceği inancına neden olmuştu. Petrol krizi, ham petrol fiyatlarını 1973 yılında dörde katlayıp 1979 yılında üç kat daha arttırarak bu varsayımı çürütmüştü. Akabinde uluslararası para sisteminin sermaye işlemlerinin deregülasyonu ve Keynesyen devletin ivme kaybıyla bir sarsıntı meydana geldi. Roland Barthes'in dikkat çektiği gibi, isyan hazırlıklarında "Bastille'i basacakmış" gibi fırsat kollayan Fransız öğrencilerinin 1968 Mayıs'ında ilan ettiği halk iradesinin üretim tarzında da bir kriz vardı. "Kriz sosyolojisi"ni özetleyen olayların ardından yazdığı bir makalede Edgar Morin, 1968'i, "öğrencilerin gerontokrasi ve paternalizme başkaldırmasıyla başlayan ve yayıldıkça aile ve işyerindeki otoritenin mahiyetini zayıflatarak devleti ve otoriteyi felç eden" gerçek bir "patlama" olarak tanımlamaktaydı.⁽¹⁾ Morin sözlerini şöyle

tamamladı: “Öğrenci ayaklanmalarının uluslararası karakterini düşünmeliyiz ve Mayıs 1968’i, tamamen Fransız bağlamında değil de esas itibarıyla dünya çapındaki hareketler kapsamında yorumlamalıyız”.

“Geleneksel Sosyal Kontrol Yöntemlerinin” Bozulması

Demokrasi krizde mi? Bu soru, şimdi Batı’da önde gelen bazı devlet adamları, köşe yazarları ve akademisyenler ve -kamuoyu yoklamaları güvenilirse- kamuoyu tarafından bile ivdedi bir hal almaya başladı. Bazı açılardan bugünün ruh hali, Oswald Spengler’in “Batı’nın Çöküşü” ile ilgili görüşlerinin son derece popüler olduğu yirmilerin başlarındaki ruh halini andırır.⁽²⁾

Dünya ekonomisinin üç merkezinden (Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya) işadamları, politikacılar ve liberal entelektüellerden oluşan gayriresmi bir grup danışmanın oluşturduğu Üçlü Komisyon tarafından, “demokrasilerin yönetilebilirliği” konusunda bir rapora başlamıştı. Rapordaki tablolar, Batı’daki zor durumu ortaya koymakta ve krizin sistemin temellerini derinden etkilediğini göstermektedir. Rapor, Jimmy Carter yönetimindeki ABD’nin gelecekteki ulusal güvenlik danışmanı Zbigniew Brzezinski tarafından imzalandı. Üç uzman -Batı Avrupa adına Michel Crozier, ABD adına Samuel P. Huntington ve Japonya adına Joji Watanuki- tarafından yazılan raporun teorik bölümü de, büyük ölçüde bu karamsarlığı tekrarlamıştı.

Bir sistem ne kadar demokratik olursa, aslında olası iç tehditlere o kadar açık olacaktır... Yine de son yıllarda demokratik sürecin işleyişi, gerçekten de gele-

1) E. Morin, “Pour une sociologie de la crise”, *Communications* 12 (1968): 11,13.

2) Z. Brzezinski, “Introductory Note”, içinde, M. Crozier ve diğerleri, *The Crisis of Democracy*, (New York: New York University Press, 1975), s. 3.

neksel sosyal kontrol araçlarının bozulmasına, siyasal ya da başka formlarda ortaya çıkan otoritenin gayrimeşrulaştırılmasına ve hükümetin talebi karşılama kapasitesinde aşırı bir yüklenmeye neden olmuş gibi görünmektedir.⁽³⁾

Rapor şöyle devam eder: “Demokratik bir siyasal sistemin etkili işleyişi, belli bir duyarsızlığa ve bazı kişi ve grupların ilgisizliğine karşı önlem almayı gerektirir.”

Öğrencileri, edebi çevreleri ve doğası gereği gerçekçi meselelerle bağı koparılan ve bu nedenle güvenilmez olduğu varsayılan medyayı da içeren entelektüeller arasında “muhalif kültür”ün gelişmesiyle yeni bir meydan okuma ortaya çıktı.

Rapor şuna işaret etmekteydi: “Gelişmiş sanayi toplumları bir ölçüde, kendilerini liderleri küçük düşürmeye, otoriteye meydan okumaya, yerleşik kurumların gerçek yüzünü göstermeye ve onları gayrimeşrulaştırmaya adanmış ve davranışları, sayıları gittikçe artan teknokratik ve politika yönelimli entelektüellerden farklı olarak değer yönelimli entelektüellerden oluşan bir sosyal tabaka yaratmaktaydı.” Ortaöğretim ve üniversite eğitiminin yaygınlaşması, yaygın medya ve entelektüeller ve profesyonellerin emeğinin yerini alması; “aristokratik kliklerin, faşist hareketlerin ve komünist partilerin geçmişte yarattığı ciddi ya da en azından potansiyel olarak” var olan meydan okumayla yüzleşen demokratik hükümetlerin ortak uygulamasıydı.⁽⁴⁾ Medya da daha az tehlikeli değildi: Örneğin, televizyon gazeteciliğinin gelişmesinin hükümet otoritesini zayıflatmaya katkıda bulunduğunu söyleyen önemli bir kanıt vardı... Kısacası televizyon haberleri, toplumdaki koşulların

3) M. Crozier, S. P. Huntington ve J. Watanuki, *The Crisis of Democracy: Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission*, (New York: New York University Press, 1975), s. 8.

4) a.g.e., s. 6-7.

sakıncalı ve giderek daha da kötüleşmekte olduğunu dile getiren “memleketsizleştirici” bir aracı işlev görür.⁽⁵⁾ Sadece şok terapisi “demokrasinin intiharı”nı önleyebilir: “İktisadi büyüme için arzulanan potansiyel sınıra geldiğimizin farkına varmalıyız. Siyasi demokrasinin belirsiz genişlemesi için de potansiyel olarak makbul sınırlar vardır.” Açıkça söylemek gerekirse, “basının iktidarı kötüye kullanması”na karşı mücadelede “hükümet ve medya arasındaki dengeyi sağlamak” gereklidir:

Bu mücadelede, Devletlerarası Ticaret Kanunu ve Sherman Antitröst Yasası ile başlayan önlemler, yeni endüstriyel güç merkezlerini düzenlemek ve toplumun geri kalanı ile ilişkileri tanımlamak için kullanılır. Medya açısından şimdi karşılaştırılabilir bir şeye ihtiyaç duyulacak gibi görünmektedir. Özellikle, olağandışı durumlar hariç, basının önceden kısıtlama olmadan istediği her şeyi yayınlama hakkının güvence altına alınmasına ihtiyaç vardır. Öte yandan hükümet, kaynağı saklama hakkı ve yeterliliği konusunda güven vermeye de ihtiyaç vardır.⁽⁶⁾

Devletlerarası Ticaret Kanunu’nun (1887), ABD’de girişim özgürlüğünü kısıtlayan ilk kanun olduğu unutulmamalıdır. Demiryolu oligopollerinin düzenlenmesini amaçlayan bu yasa ilk büyük uluslararası durgunluk döneminin ortasında geçmişti. Başkan Richard Nixon, uluslararası müzakerelerdeki deneyimlerindeki anılarını kaleme aldığı *The Real War* adlı kitabında, büyük medyanın benzer bir ihtiyat beklediğini dile getirmişti. Kitabındaki “gizlilik” bölümünde Nixon şuna dikkat çeker:

“Bilgi edinme özgürlüğü”, kutsal bir inek haline gelmiştir. Gizlilik, kötü ve yanlış olarak kabul edilir.

5) a.g.e., s. 98-9 ve 115.

6) a.g.e., s. 182.

Bununla birlikte ortak akıl bize, kötü sonuçlara yol açan propagandanın gerekli olmadığını ve iyi sonuçlara neden olan gizliliğin de kötü olmadığını söylemelidir. Zararlı açıklamaların önüne geçmek için de daha etkin yasal yaptırımlara ihtiyacımız var. Daha da önemlisi, çok gizli bilgileri yasa dışı ifşa edenlerden ulusal kahramanlar yaratmayı bırakmalıyız.⁽⁷⁾

Watergate skandalının sonucu olarak 1974 yılı Ağustos ayında aniden sona eren görev süresinin ikinci döneminde Nixon, çok sayıda sızıntıyla mücadele etmek zorunda kalmıştı. Bunların en ünlüsü, Temmuz 1971'de *New York Times*'in, ordudaki manevraları ve sivil çevrelerin ülkeyi Vietnam'da dönüşü olmayan bir askeri tahahüt içine sokmak planını ortaya çıkaran eski bir CIA ajanının aktardığı gizli *Pentagon Papers* (Pentagon Belgeleri) yayınlanması olmuştur.

Krizden Çıkış Noktası Olarak Toplumun Bilgisayarlaştırılması

“Medeniyet Krizi” tanısı, 1978 yılında Başkan Valéry Giscard d'Estaing'in isteği üzerine iki üst düzey Fransız memur, Simon Nora ve Alain Minc'in toplumun bilgisayarlaşmasıyla ilgili yazdığı raporda belirtilmişti. Bu resmi belge, uluslararası bir referans olmaya başlamış ve “çatışmaların, şehir, sağlık hizmetleri, eğitim gibi diğer sorunlarla yer değiştirmesi” ve bunun “en modern ülkelerde farkedilir olmaya başlaması” ile “1968'in öğrenci patlaması”nın “ilk işareti” olmuştu.⁽⁸⁾ Krizden çıkış yolu olarak önerdikleri senaryo, “açıkça eleştirilen ancak üstü kapalı olarak talep edilen” merkezileşmeyi sona er-

7) R. Nixon, *The Real War*, (New York: Simon and Schuster, 1980), s. 260.

8) S. Nora ve A. Mine, *L'Informatisation de la société*, (Paris: La Documentation française, 1978), s. 115; İngilizce baskısı: *The Computerization of Society*, Giriş: D. Bell (Cambridge, MA: MIT Press, 1980).

dirme yeteneğine sahip tek çözüm olarak bir ağ toplumu ya da “bilgi toplumu” kurmaktır. Teknolojinin dinamikleri, bir bütün olarak toplumun ve örgütlerin sinir sistemini alt üst etmekteydi. Bu minvalde yazarlar şöyle uyarmıştır:

Eğlence ve kısıtlamalarla bağdaşmayan kültürel arzulara sorumsuz bir artış varsa, bu durum kolektif projeyi asgari düzeye indirecek ya da krallık düzeninin başrahiplerinin bir bölümünde ani reaksiyonlara neden olacaktır. [...] Bu nedenle bilginin sosyalleşmesi, kısıtlamaların ve özgürlüklerin yönetilebildiği ve uyumlaştırıldığı mekanizmaların başlatılması anlamına gelir.⁽⁹⁾

“Kısıtlamaların ve özgürlüklerin yönetimi ve uyumu”, yazarların, insanlar hakkında bilgi toplama ve dosyalamanın tehlikelerini tartışırken vurguladıkları durumdur.

Halk, “bireylerin gözetimi”nin bir biçimi olarak kayıtların bilgisayarlarda tutulmasına ve böylece bir gizlilik ve özgürlük ihlaline maruz kalır. Bu, bilgisayarlaşmanın en heyecanlandırıcı ve en iyi araştırılması gereken sonuçlarından biridir. En heyecanlandırıcı sonucudur zira bilgisayarlar ve dosyalar, moderniteye karşı hassas tepkileri açıklığa kavuşturan sembolik bir değer taşırlar. Bu Ulusal Enformasyon Teknolojisi ve Özgürlüğü Komisyonu tarafından yürütülen dikkat çekici bir çalışmada derinlemesine araştırıldı, parlamento tartışmaları bu çalışmayı mümkün kıldı ve yasaları obu tartışmalar yasal düzenlemeyle sonuçlandı. [...] Bu alanda, toplumsal dokunun kalitesi, kuvvetlerin çoğulculuğu ve alternatif iktidarın oyunu, teknolojinin “özgürlüğü tehdit eden tuzakları”na engel olmaktaydı.”⁽¹⁰⁾

9) a.g.e., s. 123 ve 125.

10) a.g.e., s. 60.

Bu gerçekten de, Fransa devletini bilgi teknolojisinin ilerlemesi ve gizlilik ile özgürlük hakkının korunması arasında bir denge kurmak için yasal denetim mekanizmalarını uygulamaya zorlama konusunda başarılı olan belirgin bir sosyal mobilyasyonun gerçekleştiği bir dönemdir. İçişleri Bakanlığı, tam bir gizlilik içinde bir teknokratik proje hazırladı. Proje, basın ve parlamento üyeleri tarafından sızdırıldı. Sonuç olarak 1972 ve 1974 yılları arasında vatandaşlar, bilgi teknolojisinin “özgürlüğü tehdit eden tuzakları”ndan haberdar olmaya başladılar: idari dosyaların ve *Safari* olarak bilinen kişi dizininin bilgisayarlaştırılması yöntemi, sosyal güvenlik tescil numarası olarak “tek kimlik” kullanarak 400 farklı dosyayı birbirine bağlamaya dayalıdır. Her kişiye verilen on üç basamaklı bu kalıcı numara, altı parçaya bölünebilir: İlki, kişinin cinsiyetini gösterir (1=erkek, 2=kadın); ikincisi, doğum yılının son iki rakamından oluşur; üçüncüsü, doğum ayının rakamlarıdır (Ekim ayına kadar sıfı ile başlar); sonra doğulan ilçeye karşılık gelen üç basamaktan sonra gelen ikamet bölümünü tanımlayan iki sayı, son üç rakam, medeni durumu kayıt giriş sayısıdır.

1974 yılında “Safari konusu”, hükümeti projeyi askıya almaya ve Adalet Bakanlığıyla bağlantılı bir Ulusal Enformasyon Teknolojisi ve Özgürlüğü Komisyonu (CNIL) görevlendirmeye zorladı. Komisyonun görevi, “altı ay içinde hükümete, bilgi teknolojilerinin kamuda, yarı kamusal alanda ve özel sektörlerdeki gelişiminin bireysel ve toplumsal özgürlüğün yanı sıra özel hayatın gizliliğine riayet etmesini güvence altına alacak tedbirleri önermesidir.”⁽¹¹⁾ Gözetim aracı olarak “tek kimlik”, ilk kez İşgal sırasında kullanılmış ve bu nedenle son derece olumsuz bir çağrışım yapmış olduğundan her şeyden da-

11) Commission nationale de l'informatique et des libertés (Ulusal Bilişim ve Özgürlükler Komisyonu-CNIL), *Rapport*, (Paris: La Documentation française, 1975), s. 7.

ha hassas konu haline gelmişti. Gerçekten de Vichy rejiminde, ulusal istatistik servisi tüm nüfusu kayıt altına almak amacıyla bu planı uygulamaya başlamıştı çünkü “bu, ticareti, üniversite kontenjanlarını ve Yahudilerin kamu hizmetine girişini düzenleyen yasaların uygulanması için gerekliydi.”⁽¹²⁾ Nüfusun kayıt edilmesi, özgürleşme döneminde terk edilmişti ama tek bir kimlik numarası tesisi projesi yeniden ele alınmış ve seçmen kayıtlarını bir sıraya koymakla görevlendirilen IN-SEE’nin (Fransız Ulusal İstatistik ve İktisadi Araştırmalar Enstitüsü), 1945 yılında Fransa’da doğan tüm kişileri tanımlamak için yeni bir kayıt oluşturmasıyla hayata geçirilmişti. Yeni oluşturulan Sosyal Güvenlik Sağlık Sigortası programı, bu bireysel kimlik tanımlama sistemini düzenli bir şekilde kullanmıştır. Daha sonra başta Milli Eğitim Bakanlığı, Finans Bakanlığı ve Silahlı Kuvvetler olmak üzere bazı bakanlıklar bu sistemi benimsemişti.⁽¹³⁾ “Kendi başlarına zamanında ve büyük bir titizlikle yürütülen bu işlemlerin, 14 Haziran 1946 ve 13 Mayıs 1947’deki hükümet kararnamelerinde oldukça belirsiz yasal temellere dayanması” dikkat çekicidir.⁽¹⁴⁾

Bilgi Teknolojisi, Dosyalar ve Özgürlük Yasası

Dosyaları birleştiren bir araç olarak kullanılan tek kimlik numarasıyla ilgili Fransa’daki tartışma, diğer birçok gelişmiş sanayi toplumlarıyla karşılaştırıldığında daha erken ve iyi bir nedenle gerçekleşti. ABD’de Birinci Dünya Savaşı sonrası “Komünist” avı zamanında FBI gibi polis yetkililerinin baskılarını sürdürmesine rağmen, o dönemde pek çok ülke hala kimlik kartı prensibini reddetmekteydi. Fransa 1939 yılındaki ilk ba-

12) J.-P. Faivret ve J.-L. Missika, “Informatique et libertés”, *Les Temps modernes*, (Ekim 1977): 375.

13) A. Vitalis, *Informatique, pouvoir et libertes*, (Paris: Economica, 1988, 2. baskı).

14) CNIL, *Rapport*, a.g.y., s. 56.

şarısız girişimin ardından, kimlik kartını İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra zorunlu hale getirmişti. Ayrıca, Fransa terörle mücadele bahanesiyle bilgisayarlaştırılmış, yanlışlanamayan kimlik kartı projesini hazırlayan ilk demokratik toplumlardan birisiydi. 1970'lerin son dönemlerinde, bu kartı yaratan Tasarı, yeni oluşturulan CNIL'e gönderildi. CNIL biraz tereddütten sonra projeye yeşil ışık yaktı. Bu süreç içinde, CNIL kimlik kontrollerinin yasallaşmasına ihtiyatsızca onay verdi.

Özel hayatın ve kişisel verilerinin korunması konusundaki ilk tartışma, 6 Haziran 1978 yılında geçen Bilgi Teknolojisi, Dosyalar ve Özgürlük Yasası'nda, bir dizi somut önlem alınmasıyla sonlanmıştı. CNIL'e, parlamento, *Fransız Danıştay*, yargıçlar, avukatlar ve yükseköğretim üyelerinden oluşan bağımsız otorite statüsü verildi. Görevi, idari organlar, şirketler ve vatandaşlar arasındaki çeşitli ilgi alanlarında bir uzlaşma aramaktı. Kişisel verilen işlenmesi ve dosyalarda depolanması CNIL'e bildirilmek zorundaydı ve hatta kamu dosyalarında Komisyonun yetkisine gerek duyulmaktaydı. Dosyalar arasındaki bağlantılar sıkı bir şekilde düzenlenmiş ve kısıtlanmıştı. "Erişim hakkı", üç şekilde onaylanıyordu: bireylerin mevcut dosyaları ve onlarla ilgili kişisel bilgileri öğrenme hakkı, bu bilginin içeriğini bilme ya da dar anlamda bu bilgilere erişim hakkı ve son olarak buna itiraz etme hakkı. Tek şerh, erişim hakkının bir kural olduğu ve erişimin imkânsızlığının bir istisna olduğuydu: "Erişim hakkının istisnaları... ulusal savunma, devlet güvenliği ve kamu düzenini ilgilendiren bilgisayarlaştırılmış kişisel bilgilerin işlenmesi için gereklidir."⁽¹⁵⁾ Tüm resmi raporlardaki, özellikle Nora-Minc Raporu'ndaki tanı ve öneriler, ulusal güvenliğin münhasıran korunması ve baskı aygıtlarının oluşturduğu alana geldiğinde, önemini kaybeder. CNIL raporu yayınlandığında *Le Monde* için yazan bir analist suna dikkat çekmişti:

15) a.g.e., s. 38.

Bilgi Teknolojisi ve Özgürlüğü Yasası'nın zayıf yanlarından biri, bu dosyalar kelimenin en geniş anlamıyla “kamu güvenliği” ve savunmayla ilgili olduğu takdirde, yönetimin hiçbir denetim uygulamaksızın kişisel dosyaları kullanmasına izin vermesidir. Bu cazip durum, kanunun “erişim hakkı” tanıdığı bu tür dosyaları vatandaşlara yasaklamak için bu istisnanın arkasına saklanmaktadır.⁽¹⁶⁾

Aynı dönemde, birçok ülke -Avusturya, Danimarka, Federal Almanya Cumhuriyeti, Lüksemburg, Norveç ve İsveç- Fransa'daki gibi “bilginin korunması”nı gözetim önlemleri benimsemişlerdi. Buna karşılık Portekiz ve İspanya gibi ülkeler, vatandaşlarını bilgi teknolojilerinin tecavüzüne karşı korumak için anayasal teminat seviyesini yükselttiler.

Kamuoyu tartışması ayrıca bazı çokuluslu şirketlerin, hiçbir yasal koruma olmayan ülkelerdeki “vergi cennetleri” hatlarının yanına “veri cennetleri” hatlarını kurarak, koruyucu ulusal sistem kısıtlamalarından kaçtığı tehlikesine dikkat çekti. Bu yasal sorunla mücadele için uluslararası düzeyde çeşitli önlemler kabul edildi. Avrupa'da, 108 sayılı Avrupa Konseyi Sözleşmesiyle (1981), zorunlu kuralları düzenledi ve karar noktasında, herhangi bir kişinin “uyruğuna ve ikametine bakılmaksızın”, sayılan haklardan ve garantilerden hak iddia edebileceği belirtilmiştir. On yıl sonra buna, Avrupa Birliği telekomünikasyon verileri direktifi tarafından önerilen çerçeve (1995 ve 1997) eklendi. Uluslararası yasal çerçeve, 1980 yılında OECD ilkeleri, 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve 1996 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) düzenlemeleri ile tamamlanmıştı. Bu sözleşme üye devletler-

16) B. Le Gendre, “Le premier rapport de la Commission Informatique et Libertés”, *Le Monde*, (10 Aralık 1980), s. 11.

den, mahremiyeti korumak bahanesiyle kişisel verilerin serbest dolaşımını engelleyen düzenlemeleri benimsemekten kaçınmasını talep etmektedir. Uluslararası kuruluşlardan önce Amerika bu argümanı, küresel coğrafi pazarlama girişimlerine yönelik izlenebilirlik ve tüketiciyi hedefleme stratejilerini meşrulaştırmak için kendi lehine yorumlamış ve sürekli bu argümana başvurmuştur.

“Güvenlik açığı” ve “savunmasız toplum” kavramları, güvenlik ve özgürlük arasındaki ilişkiyi düzenleyen önlemlere tanınmasında ve bu önlemlerin yaşama geçirilmesine başlanmasında değişmez kavramlar oldu. Bu kavramlar bireysel özgürlüklerle ilgili değerlendirmelerin ötesinde, bir ağ toplumunun doğasında var olan çöküş tehlikesine yönelik kaygıyı dile getirmişlerdi. Birkaç öncü rapor, bu güvenlik açığını detaylı bir şekilde tanımladı. “Güvenlik açığı hakkında kararname öneren” Paris’ten veya Stockholm’dan olsun herkes, savaş eylemleri, isyan, terörizm, iktisadi ambargo ve uluslararası krizler gibi yeni ağısı iktisadi yapının işleyişine engel olabilecek girişim konusunda uyarıldı.⁽¹⁷⁾ Güvenlik açığı, ayrıca 1976 yılında İtalya Seveso’daki kimyasal kaza, 1978 yılında Fransa’da Brittany kıyılarında *Amoco-Cadiz*’in batması sonrasında meydana gelen büyük ölçekli petrol sızıntısı, 1979 yılında Ontario’da Mississauga’da kimyasal malzeme taşıyan bir trenin raydan çıkması ve yine Pensilvanya’da Mart 1979 yılında meydana gelen Three Mile Island’daki nükleer kaza gibi, “büyük teknolojik risk”e yönelik felaket senaryolarını daha gerçekçi hale getiren krizlere atıfta bulunur. Büyük tekno-bilimsel sistemlere meydan okumalar görülmeye başladı. Çevresel faktörlere bağlı korkuların özünde, devletin nükleer enerji talebi yatmaktaydı.

17) İsveç Hükümeti, *The Vulnerability of the Computerized Society*, (Stockholm, 1978); A. Madec, *Les Flux transfrontières de données*, (Paris: La Documentation française, 1982).

Kuşatma Altındaki Post-Fordist Kurumlar

Mayıs 1968, devlet otoritesinin yanı sıra, sözde Fordist düzende on yıllarca hüküm süren hiyerarşik yönetim gibi tüm katı düzene karşı mücadelenin de habercisiydi. Kurumsal alanda dünya çapında yaşanan güven krizi, endüstriyel şirketin parçalanmasına ve temel kuralları küresel rekabetçi pazara intibak, bu pazarda esneklik ve uysallık olan idari ve finansal neokapitalizmin belirmeye başlamasına denk gelmişti. İlgili değişiklikler firmadaki gücün sosyopsikolojik alanında oluşmuştu: karmaşık ve geniş bir topluluğun bir mesafeden yönetilmesine olanak tanıyan kontrollü özerkliğin karar alma yöntemi; düzen ve yasaklama olmadan organizasyon mantığıyla uyum sağlayarak içselleştirilmiş prensipler ve kurallar; kurumsal bir din olarak organizasyon; hem keyif veren hem de kaygı yaratan makine olarak organizasyonun psikolojik etkisi.⁽¹⁸⁾ Bu, yeni bilgi ve iletişim teknolojileri dünyasıyla uyumlu bireylerin bağımlılık biçimiydi.

Bu kurumsal paradigmanın öncülüğünü -defaten esnek ve küresel-, o dönem “bilgi çağı”nın önde gelen ticari adı IBM yapmaktaydı. Nora-Minc Raporu bu şirketi, ulus devletin kendini korumak zorunda olduğu başlıca düşmanın sembolü olarak tanımladı. IBM’in küresel bilgisayar teknolojisi pazarı üzerindeki kontrolü ve telekomünikasyon sektöründe ittifaklar için projeleri, ABD ağ ve veri bankalarına bağımlılığının yarattığı ülkenin “kolektif hafızası”na yönelik tehlikeye karşı koymak için ulusal bir sanayi stratejisi benimsemeyi haklılaştırmıştı. “IBM imparatorluğu” on yıl boyunca, bireysel özgürlükler ve ulusal egemenliğe karşı tehdide şekil verdi. 1968 yılında, Stanley Kubrick’in *2001-Uzay Macerası* adlı filmi, hâlihazırda IBM sisteminin bir klonu olan bilgisayar HAL’ın toplam

18) M. Pagès, M. Bonetti, V. de Gaulejac ve D. Descendre, *L'Emprise de l'organisation*, (Paris: PUF, 1979).

kavrama yeteneğini resmetmişti. Eyleminin felsefesindeki me-
ga-şirket söylemi ve ürünleri, şu tür algılamaları beslemişti:
Bir yandan ticari faaliyetleriyle ilgili kahince açıklamalar:
“Dünya Ticareti yoluyla Dünya Barışı”; öte yandan, 1980 yı-
lında en son bilgisayar modeliyle ilgili bir reklam broşüründe-
ki IBM 3750 gibi örnekle ifade edilen gerçeklik:

Çoklu işlevleri onu çok yönlü bir telefon şebekesi-
nin sinir merkezi haline getirir. [...] Tek bir bölgede-
ki şirketler için, hangi binadan, hangi kapıyı kullana-
rak ve hangi saatte kimlerin giriş ve çıkış yaptığını gös-
teren tüm bilgiler daha sonraki bilgisayar işlemleri için
kullanılabilir. [...] Son olarak burada, güvenlik işlev-
lerinin etkinliğini daha fazla artırmanın bir yolu var-
dır, erişim kuralları 3750 kontrol panelinden anında
değiştirilebilir. Benzer bir şekilde, bir kişi önceden be-
lirlenmiş bir zaman için bazı alanlara erişmeye yetki-
lendirilebilir.⁽¹⁹⁾

Güvenliğin son derece gelişmiş bir rekabetçi pazar oyunu-
nun adı olduğuna inanan IBM, kendisine güvenlik şoku teda-
visi uygulamıştı. Şirketi, adam kaçırma ve “aşırı uçtakiler”in
fidye taleplerine maruz kalmaya karşı şirketi korumak ama-
cıyla Uluslararası Polis Şefleri Birliğinin yardımını isteyerek,
güvenliği kendi idari yaklaşımına dâhil etti. Bu, kendine bağ-
lı iştiraklerindeki tüm çalışanlara bir kurs verilmesiyle
sonuçlandı: *Güvenlik. Bir yönetim tarzı. Kurumsal Koruyucu
Hizmetler Öğretim Kursu. Teröristler için bir Hedef olarak IBM.*
Aşağıdaki pasajı aktarıyorum:

IBM, sadece denizaşırı faaliyet gösterdiği için teröre
ya da şiddete karşı güvenlik açığı yaşayacaktır. Buna,
konuma dair basit gerçeği eklersek aslında IBM, Ba-

19) Vincennes Üniversitesi, *Le Nouvel Ordre intérieur*, (Paris: Alain Moreau, 1980).

nın teknolojik üstünlüğü ve bir dereceye kadar sözde “Amerikan Emperyalizmi” ile tanımlanır ve IBM’in gelecekteki deniz aşırı faaliyetlerinde oluşacak güvenlik açığına yönelik tüm kararlarının görece olarak son derece kapsamlı kararlarla değişmesi gerekmektedir... Bu nedenle IBM, CHQ ve Konum seviyelerinde, bu çok gerekli istihbarat kapasitesinin nasıl belirleneceği ve kurumsallaşacağı hakkında bazı zor kararlar almak zorunda kalacaktır. Terörle mücadele istihbarat sisteminin önemli bir unsuru, olay verilerinin analizini oluşturma kabiliyeti olacak ve bunları karşı senaryonun hazırlanmasında kullanacaktır. IBM, bu tür senaryoları geliştirmede olağanüstü bir yeteneğe sahiptir. Bunu böyle yaparak birikmiş istihbarat deneyiminden yararlanabilir ve Savunma araştırma ve geliştirme topluluğuyla analiz yapabilir.⁽²⁰⁾

Bilgisayar üreticisi, çalışanlarına, 1969 yılında São Paulo polislerinin bir suikastle öldürdüğü Brezilyalı devrimci Carlos Marighela tarafından yazılan kentsel gerilla el kitabını okumalarını tavsiye etmişti.⁽²¹⁾

IBM’in “terör tehdidi”ne karşı seferber olması, yalıtılmış bir olgu değildir. Bu, çokuluslu ekonominin ileri karakollarında yaygındır. Seminerler, düşünce kuruluşlarının raporları ve yönetim revüleriyle ilgili makaleler, bu seferberliğin “küresel şirket istihbaratı” bilimine girişini kutsamıştı.⁽²²⁾

20) IBM, “IBM Papers”, *Berkeley Barb*, (22-8 Kasım 1975). Bu belgeden daha geniş bir özet için A. Mattelart, *Multinational Corporations and the Control of Culture*, çev: M. Chanan, (Brighton: Harvester Press, 1979), s. 289-90.

21) C. Marighela, *For the Liberation of Brazil*, (çev). J. Butt ve R. Sheed, önsöz: Richard Gott, (Harmondsworth: Penguin, 1971).

22) Karşılaştırmın örneğin B. M. Jenkins, *Terrorism Works-Sometimes*, (Santa Monica, CA: Rand Corporation, 1974); R. Clutterbuck, *Living with Terrorism*, (London: Faber and Faber, 1975).

Devlet Güvensizliği: Suçluluğun Dramatizasyonu

“İstisna değil/ ama istisna olma durumu/kuralı onaylar/Hangi kuralı?/ soruyu cevaplamak/ama cevaplamamak için/ istisna olma durumu ilan edilir”, 1978 yılında Alman şair Erich Fried’in *100 Poems without A Country* (Ülkesiz 100 Şiir) adlı eserinde yazdığı dizeler böyledir.⁽²³⁾ Sözler, o dönemde liberal Avrupa demokrasilerinde ne olup bittiğini yansıtmaktadır. İstisna rejimleri ya da kalıcı tehlike kök salmış, polisin yetkisi genişletilmiş, yargının yetkileri azaltılmış ve siyasi muhalefet suç kapsamına alınmıştı. Hak ve özgürlükler bütününün bir bölümü ve özgürlük alanları serisi, “sınırlı demokrasi” fikrine yeni bir anlam vererek önemini kaybetmişti. 1970’lerin ikinci yarısında ortaya çıkan sayısız çalışma, sadece birkaç yıl içinde, baskının yeni bir alana doğru genişlediği uyarısı vermiştir.⁽²⁴⁾

Fransa’da özgürlüklerin istismar edilmesi yönündeki eğilim, Başkan Giscard d’Estaing’in 1974 ve 1981 yılları arasında tasarladığı “gelişmiş liberalizm” projesinin karakteristik özelliklerinden biridir. 1981 yılı Mayıs ayında halefi sosyalist François Mitterand’ın seçilmesinden sonra Fransız İnsan Hakları Derneği, Giscard’ın yedi yıllık dönemini “kara kitap”ta (*Livre noir*) anlattığı Fransa’da hak ve özgürlüklerin evrimini inceledi. Anlaşılan o ki önceki başkan, bu belgede yer alan tüm unsurlardan doğrudan sorumlu tutulamazdı ama Giscard yönetiminin 1974 yılından sonra muhalefetin başından itibaren karşı çıktığı yasaları ve kurumları kullanımı, zararlarını açık-

23) Erich Fried, *100 Gedichte ohne Vaterland*, (Berlin: Wagenbach, 1978); İngilizce baskısı: *100 Poems Without a Country*, çev: S. Hood (London: Calder Publications Ltd, 1987).

24) *Le Monde diplomatique*, (“Dossier Justice”) (Ocak 1978); *Actes. Cahiers d’action juridique*, (özel dosya; “L’Europe de la répression ou l’insécurité d’État”) (Bahar 1978); A. ve M. Mattelart, *De l’usage des médias en temps de crise*, (Paris: Alain Moreau, 1979); Université de Vincennes, *Le Nouvel Ordre intérieur*, a.g.y.

ça ortaya koymuştu. Bu yedi yıllık dönemde, “bir kriz durumunda uygulanacak iç koruma prosedürleri” dikkate alınarak mevcut düzen, “istikrarsızlaştırılmış bir toplum ve vahşice ya da anarşist bir tarzda tepki gösterebilecek bir dünya” tehlikesine karşı korumak için hükümetin bölgesel güvenliği yeniden düzenleyen projesine göre gözden geçirilmişti. Yetkililer, kanuna, acil durum ve kuşatma durumu arasındaki boşluğu doldurmak için “istisna durumu” ve “istisna durumunun güçlendirilmesi” gibi kavramları ekleyerek, herhangi bir “sorunlu bölge”yi ve “ulusal yapıların bütünlüğü”nü tehlikeye atabilecek iç güvenliğin “kırılgan noktaları” üzerinde büyük hassasiyetle durma kararlılığını göstermişlerdi. Bu dönem, ayrıca, özel bir kuvvet olarak adlandırılan Ulusal *Jandarma* Müdahale Grubunun (GIGN) kurulduğu dönemdi.

Silahlı kuvvetler, “içerideki düşman” tehdidine karşı koymak için ülke genelinde yeniden konuşlandırıldı. Koramiral Antoine Sanguinetti’ye göre:

Mayıs 1968’de, Fransa’da birkaç cılız kışla dışında kullanılabilir durumda bir ordu yoktu. General de Gaulle, Cezayir olayları sırasında OAS’ın (Gizli Ordu Teşkilatı) kontrolü ele alacaklarına yönelik uyarılarının ardından ülkeyi aşırı sağcı subayların yapacağı darbeden korumak amacıyla bu yolu seçmişti... Tüm Fransız askerleri, ülkedeki mülki idare ağıyla herhangi kalıcı bir organik bağ olmadan Almanya’da ya da sınırda konuşlandırıldı.⁽²⁵⁾

Ordunun yeniden dağıtımı planıyla birlikte tüm Fransız ulusal bölgesi, on beş aktif bölümün on ikisini kapsamıştı. Bu yeniden konuşlandırmanın amacı “topraklarını, düşman sız-

25) A. Sanguinetti, “La menace intérieure: l’armée contre le peuple”, *Non! Repères pour le socialisme*, (Nisan-Mayıs 1981), 6: 33 ve 41.

masına karşı güvenliğe almaktı”. Sonuç olarak, Dış Dokümantasyon ve Karşı Casusluk Servisi (SDCE) olarak bilinen istihbarat örgütünün geleneksel olarak ulusal sınırlar dışında çalışmak üzere atanan ajanları, iç istihbaratta da çalıştırılmaya başlandı. Böylece “karşı casusluk” bölümü içinde, “yıkıcılık karşıtı araştırma”da uzmanlaşmış yeni bir sektör oluşturuldu.

Bakanlar Kurulu 1976 yılında, yasa dışı silah bulundurma, suç örgütleri, araç araması ve ceza kanunu hükümleriyle ilgili bir dizi yasa kabul etti. Daha sonra Anayasa Konseyi, parlamentoda onaylanmış olanlar arasında sadece araç aramalarıyla ilgili tedbirleri reddetti.⁽²⁶⁾ Bu yasak, alkol testini onaylayan bir yasayla engellenmişti: Bu insanları, suça yönelik herhangi bir davranışları olmasa da alıkoyma yetkisine sahip ilk yasaydı. Bu sürecin en dikkat çeken kısmı, “Güvenlik ve Özgürlük” başlıklı yasanın fikir aşamasında yaşanmıştı. 23 Mart 1976’da başbakanın direktifiyle hazırlanan idari bir düzenlemeyle, “çağdaş Fransız toplumunda suçun şiddet içeren biçimlerinin çalışılması ve bunlardan dersler çıkarılması amacıyla bir komite görevlendirildi”. Temmuz 1977’de hükümete, *Responses to Violence* başlıklı bir rapor sunuldu; rapor derhal yayımlandı, haber bayilerine satıldı ve televizyonda yoğun bir şekilde tartışıldı. “Şiddet belirtileri” tanısı ve “onun “derinlerdeki nedenleri”den yeni bir yasa çıktı. İktisadi nedenlerden mütevellit güvensizlik duygusu, geleneksel günah keçisi idealeine doğru yönlendirildi: “suç”. Bu aynı zamanda, iktisadi krizin Fransa’ya otuz yıllık emek göçü fasılasını da kapattığı dönem oldu. Sınırlar kapatıldı ve göçmen nüfus, ülkenin tüm hastalıklarından sorumlu tutuldu.

“Fransa korkuyor” sözü, 18 Şubat 1976 tarihinde Fransız televizyon kanalı TF1’de akşam haberlerinde kısa ve özlü ama

26) Anayasa Konseyi (*Conseil Constitutionnel*), Parlamento’da oylandıktan sonra Cumhurbaşkanı’nın yasayı onamasını beklemeden, Anayasa’ya uygunluğunu dikkate almaksızın uygular

sansasyonel bir açılış cümlesi olmuştu. Medya, gereğinden fazla reklam yapmış ve kamuoyu yoklamaları güvensizlik konusunu benimsemiş ve abartmıştı. Sapkınlık eylemleri küçük ya da büyük olsa da önemsizdi; “sosyal yapı” tüm sözde “patoloji” tehdidinden korunmak zorundaydı. Güvenlik; ücretler, sağlık yardımı ya da eğitim ile ilgili belirsizlikler açısından değil sadece fiziksel açıdan tanımlanmıştı. “Sosyal Denetim, ‘öjenik’ bir perspektifle gelişti ve toplumsal önlemlerin alınmasına yönelik artan kaygı, süreci eş zamanlı olarak rasyonelleştirerek ve güçlendirerek düzenli iç düşman üretimini zorunlu kıldı”.⁽²⁷⁾ Başkanlık seçimlerinden kısa bir süre öncesinde “Güvenlik ve Özgürlük” yasasını ilan eden hükümet, Sosyalist adaya karşı ikinci bir dönem için aday olan görevdeki başkan için sıradan vatandaşların önemli bir kısmını toplayacak en iyi argümanı bulduğuna inanarak korkunun meyvelerini toplamaya bel bağlamıştı. Bu sözde “özel yasa”, devlete yönelik herhangi bir tehdide karşılık verecek mevcut önlemlerle aynı doğrultuydaydı. Bunlar Cezayir Savaşı sırasında geçen olağanüstü hal ile ilgili yasayı da içermekteydi; istisna önlemlerinin baskıcı ikmalini pekiştiren 1968 Mayısı’ndan sonra iki tamamlayıcı yasa kabul edildi: 1970 yılında kabul edilen “isyancı karşıtı yasa”; bu yasa devlete, bazı kişilere karşı düzenlenen herhangi bir kolektif eylem için (başlangıçta “solcular” tarafından işlenen fiiller; sonra, sendikaların faaliyetleri ve protestolar için) sorumluluk atfedilmesine olanak tanıdı; ikincisi de “sosyal içici” olduklarından şüphelenilen bireyleri hedef alan uyuşturucu kaçakçılığına karşı yasa (1971). Silahlı kuvvetler, İnsan Hakları Birliğinin bu mahkemelerin kapatılmasına yönelik sekiz yıl sürdürdüğü talebine rağmen, barış dönemi boyunca (sivil zarara yönelik ya da güzel bir karar için

27) P. Lascoumes ve diğerleri, “L’Europe de la répression ou l’insécurité d’État”, *Actes*, (Bahar 1978): 8.

muhtemel şikayetleri dosyalama sürecinden yoksun bir şekilde) askeri mahkemeleri idame ettirdi. Sosyalist Parti destekli hükümet, böylelikle özgürlükleri tehdit eden yasaların yürürlükten kaldırılması ve istisna mahkemelerinin kaldırılması da dâhil olmak üzere uzun bir reformlar listesi kabul etmek zorunda kaldı. Sol hükümet, otomasyon kimlik kartını kanunlaştırma planını durdururken güçlü bir sinyal göndermişti.

Michel Foucault'nun *Hapishanenin Doğuşu* adlı kitabında yaptığı hapis cezasının analizi ile bunu meşrulaştıracak ve düzenleyecek konseptlerin, derin bir nedensel bağlantı kurmaya çalışmaksızın açıkça 1970'lerin siyasal zeminine karşı da okunması gerekmektedir. Gardiyanlar, yargıçlar ve tabii ki mahkûmlar hepsi birlikte Foucault, Gilles Deleuze ve François Châtelet gibi diğer entelektüellerin de dâhil olduğu Hapishane Bilgilendirme Grubu'nu (GIP) oluşturmak için bir araya geldi. Grup, hapsedilmeyle ilgili öneriler düşünmenin, bunları protesto etmenin ve sistematikleştirmenin son derece etkili bileşimi ile ilgilenmekteydi.

Yeni Acil Durum Sistemleri

1970'ler Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Baader-Meinhof çetesi veya Kızıl Ordu Fraksiyonu (*Rote Armee Fraktion*), İtalya'da Kızıl Tugaylar ve Birleşik Krallık'ta IRA gibi örgütler de dâhil, siyasi amaçlara ulaşmada bir yöntem olarak şiddeti öneren ve kullanan grupların eylemleri ile mimlenmişti. 5 Eylül 1972 yılındaki operasyonda, Münih Olimpiyat Oyunları'ndaki İsrail delegasyonu üyeleri Kara Eylül olarak adlandırılan Filistinli örgüt tarafından rehin alınmıştı. Grubun adı, Eylül 1970'de Kral Hüseyin tarafından Ürdün topraklarında silahlı Filistinli örgütlere yapılan katliama gönderme yapmaktaydı. Avrupa Topluluğu üye devletleri "terörizm" kavramını, Kara Eylül örgütünün eylemlerini göz önüne alarak inşa etmişti. "Terörizm" kavramı paradoksal olarak ceza hukukunda hiçbir

zaman tanımlanmadı. Sonuç olarak, kendisi yasal bir kategori haline gelmeden yeni suçlar listesinin başlığı olarak kullanıldı. Ne ki uluslararası hukukta terörizmin yasal bir tanımı da yoktu. 1978 yılında ilk defa G7, pragmatik bakımdan terörizmi destekleyen ülkelere yapılacak uçuşların ve bu ülkelerden yapılan uçuşların askıya alınması çağrısında bulunarak terörizm kavramına atıf yaptı. Muğlaklığına rağmen “uluslararası terörizm” ifadesi, o dönemlerde çok farklı ülkelerde ve böylece çok farklı politik bağlamlarda gelişen hareketleri birleştirecek popülarite kazandı: Örneğin Franco’nun İspanyası’nda ETA (Euzkadi Ta Akatasuna), Uruguay ve Arjantin askeri diktatörlüğünde sırasıyla Tupamaros ve Montenoros, Filistin Kurtuluş Örgütü (PLO), Ahmet Cibril’in Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık (FHKC-GK); 26 kişiyi katletmek ve sonra İsrail Lod Havaalanı’nda intihar saldırısı düzenlemek için gönderdiği üç kişilik bir komandoyla Orta Doğu’da kamikaze uygulamalarını başlatan Japonya’da Kızıl Ordu. Bu birleşim, medya tarafından yeni bir “terörizm çağı” fikrini yerleştirmek için kullanıldı ve istismar edildi.⁽²⁸⁾

Terörizmin resmi tanımını oluşturmak için medyanın devlet aygıtlarıyla suç ortaklığı yaparak oynadığı rol, Kuzey İrlanda vakası ile ilgili sembolik araştırmalarında üç İngiliz sosyolog tarafından itiraf edilmişti. Konuyla ilgili raporlardan, belgesellerden ve kurgusal filmlerden bir grup örneği inceleyerek şu sonuca varmışlardır:

Biz, kontrgerillacıların, televizyonun “terörist”lerin bakış açısı hakkında kapsamlı bir tanıtım yaptığı ve onlara sempati yarattığı ve mücadeleleri için destek sağladığı iddiasını reddediyoruz. Biz ayrıca, resmi görüş için büyük ölçüde eleştirel olmayan bir iletişim kanalı olarak radyo ve televizyonun basmakalıp radikal

(28) W. Laqueur, *The Age of Terrorism*, (Boston, MA: Litde, Brown & Co.,1987).

sınıflandırmasını da reddediyoruz. Bu tek boyutlu açıklamaların aksine biz, televizyonun “terörizm” sorununu ele aldığı farklı biçimlere ve liberal demokrasilerde ortaya çıkan bu sorunun yarattığı problemlere dikkat çekmiştik. Bazı programların nispeten “kapalı” olduğunu ve tamamen ya da temel olarak resmi söylemin belirlediği kurallar çerçevesinde çalıştığını gösterdik. Buna karşın diğerleri, daha “açık”tır ve alternatif ve muhalif görüşlere yer vermektedir. Yine de, bu çeşitliliğin boyutu abartılmamalıdır. Televizyon, “terörizm” konusunda çatışan bakış açıları arasındaki sürekli mücadelenin bir platformu olsa da çekişme, eşit değildir. “Açık” programlar “kapalı” programlara göre daha nadir görülür ve daha az seyirciye ulaşır.⁽²⁹⁾

İşin aslı medya; terörizmi, “şiddet toplumu” sendromunun aşırı bir durumu olarak göstermişti. “Şiddetin diğer biçimleri” aynı merdivenin sadece basamaklarıyken bu, özel kanun uygulamasını “terörist saldırıların” ötesine genişletmeyi mazur gösterebilir.

Hukuk filozofu Gérard Soulier, 1970’lerde kabul edilen anti-terör önlemlerini eleştirel olarak değerlendirirken ulaştığı sonuçla bunu doğrulamıştı:

Terörizm öncelikle, bir kitle iletişim kavramıdır. Bir terörist, aslında medya tarafından belirlenmiş bir kişidir. Bu standart bir referans, terörle mücadele bağlamında suç karşıtı politikanın kavramı haline gelmiştir. [...] Terörizm konusunda kavramsal zemin üzerinde başlayan bu resmi gerileme, hukuk teorisi için büyük önem taşımasının (bu hukukun düşüşünün hem işareti hem de failidir) yanı sıra pratik bir bakış açısidir: böylesi gayriresmi uygulamalar, kavramlar alanında

29) P. Schlesinger, G. Murdock ve P. Elliott, *Televising Terrorism: Political Violence in Popular Culture*, (London: Comedia, 1983), s. 166.

hızlı yayılır ve tam olarak söylersek, ilke alanını geniş-
leti.⁽³⁰⁾

Usule ait garantinin geri alınması (savunma hakkı, önleyici gözaltı ya da cezaevi koşulları gibi garantiler) İtalya'daki Reale Kanunu'nun, Federal Almanya Cumhuriyeti'ndeki anti-terör kararnamelerinin ve İngiltere'deki Terörle Mücadele Kanunu'nun ortak bir özelliğidir. 1971 yılında, Londra "idari tutuklama"yı (iddiname veya duruşma olmadan hapis cezası) yeniden yürürlüğe koydu. Birleşik Krallık, Ulster silahlı hareketine karşı mücadeleyi askeri Düşük Yoğunlu Operasyon çerçevesinde, tutuklulara siyasi tutuklu statüsü vermeyi reddederek ve adalet mahkemelerini jürisiz, delil olmadan, sadece sanıkların kendi ifadelerine dayanarak sanıkları suçlu bulmak için yetkilendirerek yürüttü. Davalılar, hem "işkence" ve "insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele" ile ilgili Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi'nin hem de "ayrımcılık"la ilgili (bu olayda Katolik azınlığa karşı) 14'üncü Madde'nin sorgulama yöntemlerinin alenen ihlaline maruz kaldılar. İrlanda hükümeti tarafından 1976 yılında Birleşik Krallık aleyhinde bir suç duyurusunda bulunulmasını müteakip Strasbourg'daki Avrupa İnsan Hakları Komisyonu şu sonuca vardı:

Kişiyi bilgi edinmeye teşvik etmeyi amaçlayan sistematik uygulama yöntemleri, yüzyıllardır bilinen siste-

30) G. Soulier, "Le terrorisme et l'évolution des droits et libertés en Europe", içinde M.-B. Tahan ve A. Corten (eds), *L'Italie: le philosophe et le gendarme, Actes du colloque de Montréal*, (Montreal: VLB editeur, 1986), s. 340. Bu sayı, Montreal'de Quebec Üniversitesi'nde 1984 yılı Kasım ayında yapılan konferanstaki sunumlardan oluşur ve bu tartışmalar, Kanada'daki göçmenlik politikasıyla bağlantılı olarak özellikle 1980'li yıllarda "ulusal güvenlik" kavramının meşruiyetini tanımaya yönelik çeşitli sunuları içerir. On sene önce Kanada, "sanal ve gerçek ayaklanmalarla mücadele edecek savaş önlemleri kanununu" kabul etmişti.

matik işkence yöntemlerine çok benzer. Her ne kadar “çözülme” ya da “duyusal mahrumiyet” olarak da bilinen beş yöntem mutlaka ciddi sonuçlar doğurmasa da Komisyon onları, daha önceki devirlerde bilgi ya da itiraf elde etmek için uygulanan sistem olarak benzer bir kategoride yer alan modern işkence sistemi olarak görmektedir.⁽³¹⁾

Pek çok ülke, özel hapisaneler ya da yüksek güvenliktaki tesisler gibi yeni gözaltı biçimlerini denemiştir. Almanya’da, yasal savunma hakkıyla ilgili kanundaki kabaca otuz değişiklik, sanıkları kendi duruşmalarında dışlayarak şartlı tahliyeyi yasaklayıp avukatlarını seçmelerine imkân tanımazken, suçluluk olasılığının masumiyet karinesinin yerine geçmesiyle sonuçlandı. Hafiyelik, kamu işleri arasında değerlendirildi. Ceza hukukunda yordakçılık nosyonu, Almanya’da “sempatizan” kavramı, 1978 yılında (ki aynı yıl ülkede hukukun üstünlüğünü yerleştiren bir anayasa kabul edilmişti) Franco sonrası İspanya’da kabul edilen anti terör yasasıyla onanan “bağlantı” kavramı örneklerinde olduğu gibi geniş anlamda yorumlanmaktadır.

Almanya’nın yargı avının heyecanlı atmosferinde reality TV, korkuları canlandıran ve her televizyon izleyicisini bir polis muhbirine dönüştüren güvensizlik konusunu ele almıştı. *Case XY...* adlı program, tasarladığı bir kısa film üzerinden çözülmemiş bir ceza davasında polisin karşı karşıya kaldığı muammanın izini sürer; bir ipucuna ya da robot resme benzerliğe dayanarak soru listesi hazırlar ve kamuoyunu oyuna katılmaya davet eder. Konuyla ilgili biraz bilgiye sahip seyircilerden stüdyoyu aramaları istenir; stüdyoda bir polis memuru telefona cevap verecekti. Vatandaşların televizyon şovu aleyhine açtığı tüm şikâyet davaları mahkemeler tarafından redde-

31) P. Lascoumes v diğerleri, “La répression en Irlande et la Commission des droits de Phomme”, *Actes (Supplément)*, 17 (Bahar 1978): 48.

dilir. Kasım 1973'te, Interpol'un *Revue internationale de police criminelle* adlı resmi yayınındaki bir makalede program tartışıldı ve iki yıl sonra Henrich Böll'ün bir romanına dayanan film yapımcıları Margarethe von Trotta ve Volker Schlöndorff bu konuyu, *The Lost Honour of Katharina Blum* adlı filmlerinde, istisna durumunun kışkırttığı söylenti stratejilerine iğnелейici saldırılarının bir araç olarak kullandılar.

İzleme teknolojilerinin kullanımı, aynı kaygan zemini takip etti. 1979 yılında Frankfurt polisi, Kızıl Ordu Fraksiyonu üyelerinin yerlerinin tespit edilmesinden kaçmak için kredi kartı ya da çek kullanmadıkları varsayımından hareket ederek elektrik enerjisi şirketinden faturalarını nakit ödeyen müşterilerin listesini istedi. Bu kategoride 18.000 kişi vardı. Kiralama şirketleri gibi diğer şirketlerin verileriyle bu bilgilerin çapraz kontrolü sonucunda iki kişi ve iki daireyi tespit etmeyi başardılar. Birinde bir uyuşturucu satıcısı ve diğerinde ise polisin bilfiil aradığı bir RAF militanı yaşamaktaydı.⁽³²⁾

Yeni istisna önlemlerine, kartopu etkisi yaratan diğerleri eklendi. Batı Alman hükümeti, bağlılık ve sadakat normlarına riayet etmede başarısızlıktan dolayı profesyonel yasaklama uygulamalarını (*Berufsverbot*) yeniden başlattı.⁽³³⁾ 1950 yılında Aenauer kararnamesi ile başlatılan bu mekanizma, "organizasyona bağlı memurları, çalışanları veya devlet temsilcilerini ya da özgür, demokratik devlete karşı yönetilen teşebbüslere katılanları" devlet hizmetinden tasfiye etmek için kullanıldı. Anti terör yasaları, siyasi nedenlerle askıya alma yetkisi vererek daha da ileri gitmiş; özel sektör de bu uygulamayı gerçekleştirmek için desteklenmişti. 1955 gibi erken bir dönemde Federal Almanya Cumhuriyeti bu uygulamaya çoktan başlamıştı:

32) R. Clutterbuck, *Terrorism in an Unstable World*, (London: Routledge, 1994), s.65.

33) R. Boure, *Les Interdictions professionnelles en Allemagne fédérale*, (Paris: Maspara, 1978).

Olağanüstü hal yasaları için ilk hazırlık çalışmaları 1968 yılında yürürlüğe girmişti. Hatta 1950'lerde *Bundeskriminalamt* (BKA) -yerel olağanüstü hali önlemek için tasarlanmış kötü bir üne sahip cezai soruşturma departmanı- gibi organizasyonların teknik kaynaklarını artırmak ve yargının yetkisini genişletmek gibi konular konuşulmaktaydı. Bu olağanüstü hal, 1964-1965 yılları arasındaki ilk iktisadi durgunluğu izleyen öğrenci hareketi ve dolayısıyla nihai olarak 1969 yılında hükümeti bu tedbirleri almaya zorlayan toplumsal hareketlerdi.⁽³⁴⁾

1972 yılında Münih Olimpiyat Oyunları'ndaki saldırılar, sınır polisine bağlı özel bir anti-terör birimi (GSG9) oluşturulmasını hızlandırmıştı.

Bu “karanlık yıllar” sonuçta ne getirdi? Bir bilirkşi değerdendir: lendifirmesi şöyledi:

Terörizm, genel eğilimdeki aşamalarından biriydi. Nedensel bir zincirin parçası oldu. Bu, mücadele etmede kararlı hükümetlerin kabul ettiğı tutumu sertleştirmenin birincil nedeni değildi. Bu, (çatışmanın meşruiyetini tanıyan ve sorunları şiddete başvurmada çözme için yöntemler öneren bir siyasi sistem olarak kabul edilen) demokrasinin krizi ile hukuk ihlallerine karşı herhangi bir faaliyetin bazı temel prensiplerle uygun olması gerektiğine göre hukuki-siyasi liberalizmin krizi gibi, liberal demokratik devletlerin krizlerini iki açıdan yansıtan çok genel bir sürecin parçalarından sadece biridir.⁽³⁵⁾

Avrupa içi güvenlik polisi dayanışması projelerinde durum nedir? Avrupa Konseyi, bu yönde adım atan ilk kurum oldu.

34) Vincennes Üniversitesi, *Le Nouvel Ordre intérieur*, a.g.y., s. 264.

35) G. Soulier, “Le terrorisme et l'évolution des droits et libertés en Europe”, a.g.y., s. 233.

Konsey 1977 yılında üyelerine Terörizmin Önlenmesi ve Bas-
tırılması için bir Avrupa Sözleşmesi önerdi. Suçluların iadesine
yönelik alman tedbirleri kolaylaştırmak için, siyasi suç kavra-
mının geleneksel anlamı geçersiz kılınmıştı: “Sözleşme’nin 5
ila 7’inci Maddeleri’nde atıfta bulunulan suçlardan hiç birisi,
suçluların iadesini veya karşılıklı hukuki yardım amaçlayan si-
yasi bir suç, siyasi bir suç ile bağlantılı bir suç ya da siyasi ne-
denlerden esinlenen bir suç olarak kabul edilmemeli.” Başkan
Giscard d’Estaing tarafından, Fransa Sözleşme’yi onaylamadan
daha önce önerilen Avrupa yargı alanı projesi ile bu belgenin
kapsamı büyük ölçüde aşılmıştı. Fransa’nın projesi, mantıksal
sonucuna ulaşmak için tüm politik kriterleri tamamen ortadan
kaldırmayı önererek siyasi suç nosyonunun devre dışı bırakıl-
masını istemişti. Böylelikle, terörist olarak nitelendirilen her
türlü eylem için genel hukuk ihlallerinden uyarlanarak “anın-
da suçlu iadesi” mümkün hale getirildi.⁽³⁶⁾ Üye devletler, ortak
bir yargı alanının yaratılmasının özellikle karmaşık etki alanla-
rındaki ulusal egemenliklerini kısıtlamaması gerektiğinden
kaygılandıklarından bu yönde çok fazla ilerleyemedi. Aslında,
Avrupa polis faaliyetleri alanının kurulması, yargı alanı proje-
sinin önüne geçti. Avrupa Birliği’nin, adalet ve içişleri alanında
gerçek bir programın koordinasyonu ve uyumlaştırılmasının
sağlanması yirmi yıldan fazla sürdü.

Küresel Savaş ve Küresel Ekonominin Teolojik Söylemi

Eğer önemli bir yıldan söz edilecekse, 1979 yılı jeopolitik ve
jeoekonomi için dünya çapında bir değişime zemin hazırla-
mıştır. Şubat ayında İran’da Şah’ın devrilmesi ve İmam Hu-
meyni tarafından İslam Cumhuriyeti’nin ilanı, Müslüman
dünya genelinde İslami Devrimi’nin başlangıcı oldu. Aralık
ayında, Sovyetler Birliği, dağılmasına neden olacak Afganistan

36) P. Lascousmes ve diğerleri, “L’Europe de la répression ou l’insécurité d’État”,
a.g.y.

işgaline başladı. Son olarak İngiltere’de monetarist politikaların mükemmel bir örneği olarak iktidara gelen Margaret Thatcher, dünya ekonomisinin yönünü neo-liberal iktisadi ilkelere doğru çevirdi. Bu, ertesi yıl Ronald Reagan’ın ABD Başkanı olarak seçilmesiyle tamamlanan deregülasyona dönüş, siyaset kavramını yeni bir yönetilebilirlik biçimini başlatan serbest ticaret doktriniyle piyasa mantığıyla birleşti. 1986 yılında Michele Mattelart ile birlikte, önceden düzenlenen piyasaların, *Business Week*’in “kapitalizmin hayvani içgüdü” dediği şeye dönen ilk yıllarına dair değerlendirmesinin ana hatlarını çizdik:

Biyolojik referans, kendisini deregülasyonun merkezine yerleştirdi. Kendisini yeni bir Darwinci tiyatrosunun arka planına konuşturdu. Piyasa tarafından verilen yeni özgürlükler “zafer kazanma özgürlüğü”nü kutsamıştı: iyi olan kazansın. Amerikan demokrasisine damgasını vuran özgürlük ve eşitlik arasındaki gerilim, birincisinin lehine çözümlendiğinden beri özgürlük söylemi, eşitlik söylemi yükselmede başarısız olurken bir roket gibi atığa kalkmaktaydı.⁽³⁷⁾

Yoksullara “kendi kendilerine yardımcı olmaları” tavsiye edildi. İktisadi ve politik söylemde “performans”, yeni sosyal normların doksasının parçası haline gelmişti. “Kendilik teknolojisi”nin fiziksel alanında, ürünlerin -kas kitlesi, dayanıklılık, bellek, nefes alma, cinsellik, gençleştirme gibi- performansın “gelişimi” amacıyla satışının Reagan döneminde serbestleştirilmesi, tüm endüstrileri ve pazarlar için itici güç olmuştu. Yasal olarak izin verilen maddeler (örneğin, Avrupa Birliği’nde izin verilmeyen kreatin) yelpazesi, yavaş yavaş artırıldı. Bu süreç

37) A. ve M. Mattelart, *Rethinking Media Theory*, çev: M. Urquidi ve J. A. Cohen, (Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1992), s. 150

içinde, sporda “performansı maksimuma çıkarmak” fikri benimsendi ve doping hakkındaki arkası kesilmeyen ifşaat, sportif etkinliklere katılım üzerinde hiç etkili olmadı.

1985 yılında, Reagan döneminin ortasında, uzun yıllar Şili’de çalıştıktan sonra Kosta Rika’ya yerleşen Almanya doğumlu iktisatçı ve teolog Franz Hinkelammert, teolojiye doğru yönelen özgürlüğe dair iki söylemin yakınsamasına dikkat çekti. İlki, tam pazar politikasının meşruiyetini desteklemekte; ikincisi “şeytan imparatorluğu” ya da dünya çapında komünist düşmana karşı Soğuk Savaş’ın yeniden yoğunlaştırılması yönünde çağrıda bulunmaktaydı (1983 yılında ABD başkanının, bir tür küresel elektronik kalkan olarak çalışmak üzere tasarlanmış uydu tabanlı anti-füze sistemi anlamına gelen “yıldız savaşları” olarak da bilinen Stratejik Savunma Girişimi’ni [SDI] başlattığı unutulmamalıdır). Hinkelammert sorunu derinleştirir; “Yeni motto, ne olduğunu anlatmaktadır”:

“Refah devleti köleleştirir, polis devleti özgürleştirir”. Bu gelişme aynı zamanda mücadele ideolojisi olarak tam pazar ideolojisine dayanır. Tam pazarın gizemi, toplumu tam pazara doğru ilerleme bağlamında bir bütün olarak yorumlayarak ve bu şekilde davranarak, toplumun her alanının tabi olmak zorunda kaldığı pazarlar arasında mücadelenin gizemi haline gelmişti. Bu totalleştirici perspektif içinde, bugün toplumun her alanında yaşanan pazar mücadelesine tabi olmaya direnenlere karşı bir savaş gizemi ortaya çıktı. Böylece tümüyle bu pazar mücadelesinin gizeminin ürünü olan düşmanın görüntüsü meydana çıktı. Bu düşman, ne pazarlar arasındaki mücadelede rekabetçi bir düşman ne de tam pazarın kurulması ve sonuçlarına düşman olmak dışında piyasada bir katılımcı değildir. Düşman, pazar mücadelesinin bir bütün olarak toplumun örgütsel temeline ve yegâne ilkesine dönüşmesine direnen herkestir. Bu, yıkıcılığın bütünleştirici anlayışını açıklar. Değerler olumlanırken ve tam paza-

rın değişmez doğruluğu ve sonsuz sermaye birikimiyle mücadele savunulurken her şey yıkıma dönüşür. [...] İyi olduğu kadar doğa kanunu olarak tam pazar ile Kötü ve doğaya aykırı isyan arasında Maniştist bir düalizm belirir. [...] Kötülerin şeytan imparatorluğu daha fazla belirdikçe, tam pazarın hedefini her türlü vasıtayla birlikte dayatmak daha meşru olur.⁽³⁸⁾

1981 yılında, tam pazarla ilgili teolojik eğilimli söylem, yeni muhafazakar ve farklı kesimlerinden aşırı serbestleşme sempatanlarının düşünce kuruluşu olan Amerikan Girişim Enstitüsü'ne (AEI), *The Corporation: A Theological Inquiry* başlıklı yeni ufuklar açan bir metin yayınlamak için esin kaynağı olmuştu. Bu çalışmada modern bir işletme, “dünyada Tanrı'nın varlığının vücuda gelmesi -aşırı küçümseme amacı-”⁽³⁹⁾ olarak ele alınır. Bu çarmığa gerilmiş bir Tanrı'dır, zira onun dünyada vücuda gelmesi tam olarak küçümsemişti. AEI'nin pazar dilindeki ironisi şudur: Kamu Politikası Araştırması için Amerikan Girişim Enstitüsü!

Tam pazarın incili (gospel), yirmi yıldan fazla bir süredir kolektif çıkarılara yönelik kamu politikası ilkesine zarar vermektedir. Eylül 2008'de spekülasyon “Kara Pazartesi” balonunun patlaması, siyasette karar anına neden olmuştu. Bir bankanın başarısızlığı, diğer bankaların da art arda sıralanmasına, her ölçekteki işletmeyi istikrarsızlaştıran ve tüm gücüyle sıradan insanların hayatlarını etkileyen kurumsal başarısızlıklara yol açmıştır. Manipülasyon bankası uygulamalarının (alışılmış iktisadi terimi kullanarak) bu “negatif dışsallıkları”nın yıkıcı et-

38) F. J. Hinkelammert, “La política del mercado total. Su teologización y nuestra respuesta”, *Pasos*, (San José, Costa Rica), s. 2, 3. Bakınız aynı yazarın, *The Ideological Weapons of Death: A Theological Critique*, (Maryknoll, NY: Orbis Books, 1986).

39) M. Novak ve J. W. Cooper (der.), *The Corporation: A Theological Inquiry*, (Washington, DC: American Enterprise Institute, 1981), s. 203.

kileri; dünyanın karmaşık, birbirine bağımlı finansal düzeninin, “küresel bir kamu malı” olarak görülmesi gerektiği fikrine inandırıcılık katmıştı: finansal güvenlik, birden fazla devlet kurumu tarafından garanti altına alınan küresel bir hak olmak zorundadır. Uzun vadeli bir bakış açısından tarihçi ve sosyolog Immanuel Wallerstein’e göre, yeni durumu benzeri görülmemiş kılan ve daha önceki iktisadi krizlerden ayırt eden şey şuydu:

Kapitalizm artık, fizikçi ve kimyager Ilya Prigogine’nin (1917-2003) bu terimi kullandığı anlamda bir sistem kurmakta başarılı olamayacak: biyolojik, kimyasal ya da sosyal sistem istikrarlı durumundan çok uzağa ve çok sık saparsa, artık dengesini toplayamaz ve bir çataatlanma gözlemleriz. Durum, o zamana kadar ona hâkim olan güçler için kaotik ve kontrol edilemez hale gelir.⁽⁴⁰⁾

Kapitalist dünya-ekonominin bu sistemik krizine, enerji, yiyecek ve iklim krizlerini eklersek -bu kez haklı olarak- birlikte çalışma ve yaşama formunun tükenmesi anlamına gelen “medeniyet krizi”nden bahsedebiliriz.

Piyasa güçlerini destekleme görevinin ardından, yukarıda dini bir ruhla renklendirilerek incelenen mesihçi anlatı, *cihad* olarak bilinen diğer bir haçlı seferine karşı Başkan George W. Bush’un haçlı seferininin temelini oluşturmaktaydı.

40) I. Wallerstein, “Le capitalisme touche à sa fin”, *Le Monde (Supplément)*, (12-13 Ekim 2008): VIII. Röportajın kısa bir versiyonu için bakınız, www.monthlyreview.org/mrzine/wallerstein161008.html.

SONU OLMAYAN SAVAŞ: TEKNO-GÜVENLİK PARADİGMASI

ABD için, Doğu Avrupa'da komünist rejimlerin içeriye doğru patlaması, ABD'nin tek süper güç olarak statüsünü korumasını gündeme getirmişti. Bu güç dört ana temele dayanıyordu: teknolojik, iktisadi, askeri ve kültürel üstünlük. Barış zamanının yanı sıra savaş zamanında iletişim ve bilgi ağları üzerinde kontrolün sağlanması -“askeri konularda devrim” ve “diplomatik konularda devrim” stratejik jargonunda “küresel bilgi hakimiyeti” olarak da bilinen- yeni hegemonya doktrinin ilkesi haline gelmişti. Buna, “nokta operasyon” ve “tali zarar”la birlikte sibernetik dokunun başkalaştırdığı ve yücelttiği “temiz savaş” ya da “sıfır ölümlü savaş” olarak siber savaş söylemi eşlik etti. Bu söylem ilk kez, Birinci Körfez Savaşı (1991) sırasında kullanılmış ve sekiz sene sonra NATO'nun Kosova'daki hava saldırısında tekrar ortaya çıkmıştı. Bilgi akışının aynı anda her yerde bulunması ve değişkenliği, C4ISR -Komuta, Kontrol, Haberleşme, Programlama, İstihbarat, Gözetleme, Keşif- kısaltmasının tasnif ettiği yeni bilgi sistemleri sayesinde

de, operasyon alanlarını dünya çapında bir panaptikona dönüştürdü. Öncelikli hedefi: sözde “haydut devletler”di.

İnternet, bir kamu erişim ağı olarak ortaya çıkar çıkmaz jeostratejistler, *noopolitik*, yani geniş anlamda bilgi siyasetine giren menfaatleri ve baş aktörleri tanımlama arayışına girmeye başladı. 1999 yılında kullanılmaya başlanan bu kavram; bilginin, verili küresel, siyasi ve iktisadi hedeflere ulaşma fikriyle know-how, bilgi ve enformasyonun kontrolüne yönelik stratejilerin sivil (“ağ savaşı”) ve askeri (“siber savaş”) yönlerini kapsar.⁽¹⁾ Jeostratejistler, aktivistler, sivil toplum örgütleri, uyuşturucu kartelleri ve terörist gruplar gibi uluslarüstü ve devlet dışı aktörleri kapsayan ağ araçlarını yoğun olarak kullanan yeni düşmaların listesini yaptılar.⁽²⁾ Gezegenel gizlice dinleme sistemi olan Echelon’a, askeri casusluk misyonunu ihmal etmeden sivil casusluk hedefleri doğrultusunda yeniden yön verildi.⁽³⁾ Bu casusluk faaliyeti, silah ve sivil havacılık anlaşması yapan Amerikan şirketlerine avantaj sağlamak için siyasi, iktisadi, teknolojik bilgileri toplamayı ve çevreci grupların faaliyetlerini öngörmeyi içermekteydi. Paradoksal olarak, çok yönlü gezegen uzaktan gözetim sistemine rağmen siber savaş ve ağ savaşı düşünürleri, 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi kulelerine yapılan saldırılarla başlayan asimetrik çatışmaların yeni savaş alanını öngöremediler. İnsan zekâsı pahasına istihbarat toplamaya dair teknolojik yaklaşım, münhasıran kendi sınırlarını belirlemişti. Güvenlikten sorumlu kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği belirginleş-

1) J. Arquilla ve D. Ronfeldt, *The Emergence of Noopolitik: Toward an American Information Strategy*, (Santa Monica, CA: Rand Corp., 1999).

2) C. Swett, *Strategic Assessment: The Internet*, (Washington, DC: Savunma Bakanlığı, 1995).

3) D. Campbell, *Interception Capabilities 2000*, (Avrupa Parlamentosu, 1999); bakınız, <<http://www.nrc.n11W2/La b/Echelon/interccapa bilities2000.html>>.

mişti (bilgi paylaşmada başarısızlık, ortak bir terminoloji eksikliği ve hatta uyumsuz donanım, çevirmenlerin yokluğu ve milyonlarca bilgi parçasının incelenmesi için şifre çözme yöntemlerinin eksikliğinden bahsetmeye gerek bile yok). Temiz savaş mitine gelince, bundan daha fazla söz edilmemişti.

Terörizm ile Kastedilen Nedir?

Bu soru, 2001 yılı Eylül ayında aniden ön plana çıktı ve bir kez daha cevap yarım kaldı. 2002 yılında oluşturulan OECD çalışma grubu, “garip gibi görünse de, üye ülkelerden tüm aktörlerin uzlaştığı bir tanım yoktur” diye belirtti. İctihat olarak beynelmilel kullanılabilecek geçerli, tek anlamlı bir kavram yoktu. İstisna politikalarının geçmişine aşina olan herkes için, bu boşluk hakkında söylenecek tek bir şey yoktu. Birleşmiş Milletler’in kendisi, tartışmayı 2004 yılı Mart ayında Madrid ve 2005 yılı Temmuz ayında Londra’daki bombalama olayları sonrasına kadar yeniden açmadı. Bu tartışma, ulusal kurtuluş mücadelelerini, sivil ölümle de sonuçlansa terörizm olarak tanımlamayan birkaç üye devletin itirazı nedeniyle on yıl boyunca nadasa bırakıldı. Bu fenomenin BM tarafından yapılan tanımı da çok basit kaçmıştı: “Sivillerin ve orduda geri hizmetli personelin hedef alınması ve kasıtlı olarak öldürülmesi, herhangi bir nedenle ya da mağduriyetle haklılaştırılmaz ve meşrulaştırılmaz.”⁽⁴⁾ Kelimesi kelimesine aktarılan bu tanımla terörü dizginlemek isteyen devletlerin pekçoğu, uluslararası mahkemeler tarafından suçlu bulunacaktır.

OECD uzmanları, terörizmin tüm tanımlarının ulusal kapsamda olacağını eklediler; bu, Dünya Güvenlik Enstitüsü Brüksel ofisinin mevcut yöneticisi hukukçu Mark Burgess’in sunduğu detaylı, ikna edici argümanla çelişkili gibi görünen bir bakış açısydı. ABD savunma politikasının eleştirel anali-

4) BBC News (25 Temmuz 2005).

ziyle uğraşan akademisyen birkaç emekli yüksek rütbeli subaydan oluşan Washington merkezli kuruluş Savunma Enformasyon Merkezi'nin (Center for Defence Information) web sitesinde Burgess şu iddiada bulunur: "Genellikle tek tip bir terörizm tanımı, belli bir ülkedeki farklı kurumlar arasında bile mevcut değildir. Aşağıda listelenen çeşitli tanımların uygulandığı ABD ile ilgili durumda böyledir."⁵⁾ Pentagon terörizmi, "yasa dışı şiddetin korku telkin etmek amacıyla planlı kullanımı, genel olarak siyasi, dini veya ideolojik hedeflere ulaşmada hükümetleri ya da toplumları zorlama veya korkutma niyeti" olarak tanımlar. FBI için terörizm, "gücün ve şiddetin, siyasi ya da sosyal hedefleri daha ileriye götürmek, bir hükümet, sivil nüfus ya da bunların herhangi bir bölümünü korkutmak ya da zorlamak için kişilere ya da mala yönelik yasa dışı kullanımı"dır. Dışişleri Bakanlığı terörü, "genellikle bir hedef kitleyi etkilemek amacıyla ulusaltı gruplar ya da gizli ajanlar tarafından muharip olmayan hedeflere karşı işlenen kasıtlı, siyasi amaçlı şiddet" olarak görür. Burgess şu sonuca varır:

Terörizmin tanımlanması, bir bilimden çok sanata benzeyen tartışmalı ve öznel bir girişim haline gelmiştir... Bu tür tanımlar, mevcut Amerikan yönetiminin bir dizi askeri harekât ile 11 Eylül 2001'de El-Kaide saldırılarının neden olduğu diğer girişimleri tanımlaması gibi, sözde "Terörizme Karşı Küresel Savaş" etrafında dönen retorikle daha muğlak hale gelmiştir. Gazetecilik eğilimleriyle birlikte... "terörizm" in böyle geniş bir okuması terimin anlamsızlaşması riskini doğurur. Ayrıca, bunlara bağlı istatistiklerin derlenmesinde böyle kapsamlı bir terminoloji kullanarak hükümeti, kendi terörle mücadele çabalarını baltalama suçlamalarına karşı açık hale getirir.

5) Alıntı yeri: <www.cdi.org/friendlyversion/printversion.cfm?documentID=1729>.

Sorun, bu kötü tanımlanmış konseptin başka bir göndergeye hizmet ettiği gerçeğinde yatmaktadır: “yasa dışı düşman savaşçı”, sadece “terör faaliyeti içindeki kimseyi değil” ama aynı zamanda “ABD’ye karşı düşmanca bir eylem içindeki teröristlere gönüllü ya da maddi destek veren kişileri de kapsayan” bir kategoridir. Bu, “oldukça tehlikeli bir kapsama sahip” tanımdır, *New York Times* bir başyazısında haklı olarak, 28 Eylül 2006 tarihinde bu tanımın Kongre tarafından onaylanmasının ardından iddia ettiği gibi bu, acele yakalama ve hiçbir temyiz umudu olmayan süresiz gözaltılar ABD’nin yasal olarak ikamet eden vatandaşlarını konu edinebildiği gibi ABD’de yaşayan yabancı ülke vatandaşlarını da konu edinebilir. Başkana, istediği herkese bu yaftayı yapıştırma gücü verebilir.⁽⁶⁾ Amerikan yönetiminin saldırgan dilini zorunlu olarak taklit etmeyen oldukça kapsamlı bir terörizm kavramı, şüpheli çemberini genişleterek bir çok hükümeti yeni jeopolitik durumu yasalarına uyarlamak için teşvik eden küresel bir tanım haline geldi. Bu ülkeler, El-Kaide eylemlerinin hedefleri olsun ya da olmasın, liderleri öncelikle gerçek ya da potansiyel iç düşmanlarını düşünmek durumundadır.

Yeni Küresel Düşman: Ulusal Güvenliğin Geri Dönüşümü

Amerikan hükümetinin terörle askeri yollarla mücadele etme tercihi, özgürlüklerin korunması ve güvenlik önlemlerinin güçlendirilmesi arasındaki dengenin neden çok ciddi şekilde kesintiye uğradığını açıklar. İlk önce keyfi ve yasa dışı olarak alınan önlemler daha sonra Ekim 2006’da Kongre tarafından onandı. Bu önlemler yürütme organına askeri mahkemeler, ihzar emrinin reddi, enterne kampları, zorlayıcı sorgulamalar, adam kaçıрма, yabancı ülkelerdeki gizli cezaevlerinin dış kaynaklı kullanımıyla ilgili açık çek vermişti. Kongre ayrıca, ABD

6) “Rushing off a Cliff”, *New York Times* editorial (28 Eylül 2006).

topraklarında düzeni sağlamak için silahlı kuvvetleri ve Ulusal Muhafız Ordusu'nu (her eyalet tarafından kontrol edilen, ancak federal hükümet tarafından donatılmış askeri yedek birlikler) göreve çağırma konusunda Başkanın yetkilerini artırdı. Böyle bir yetki daha önce iki yasa ile sınırlanmıştı: 1878 Posse Comitatus Kanunu ve 1807 İsyan Yasası. Sivil özgürlükleri savunma gruplarının kınamaktan asla vazgeçmediği bu aşırı hukuki mantık, yoldan çıkmış devlet mantığının karanlık geçmişini yeniden canlandırdığı gibi Soğuk Savaş dönemine damgasını vurmuş ulusal güvenlik doktrininin mümkün kıldığı aşırılıkları yeniden akıllara getirmişti.

Yeni küresel düşmana karşı hiç bir küresel, önleyici ve koruyucu savaş, tüm bilgi ve teknoloji komplekslerini seferber etmeksizin ve zaman ve mekân sınırlarını uyumlulaştırmaksızın sürdürülemez. 11 Eylül döneminin hemen sonrasındaki anti terörist mücadele uzmanlarından jeostratejistlerin geliştirdiği gözetim senaryolarının gerektirdiği zorunluluk buna bir örnekti. Askeri araçlar, etkisini toplumun genelinde yaymak zorunda kaldı. Bu, gerek savaş alanında gerekse savaş alanı olarak görülen toplumdaki tüm sistemlerin iletişim ve enformasyon ağında birleşmesi demekti; böylece sistemlerin sisteminin başında bulunanlar, yeni küresel düşmanların planlarını ve eylemlerini önceden tahmin etmek ve misillemeyi buna uygun olarak gerçek zamanlı yapmak amacıyla her bir operasyon alanının, bu alandaki aktörlerin ve mermi yollarının tam bilgisine sahip olacaktı. Kontrol zinciri, gündelik yaşamını sürdüren vatandaş ile ulusal güvenlik devleti ve arazideki savaşçı ile merkezi komuta arasındaki her bağlantıyı içeriyordu. Bu tür bir sivil-askeri eşleştirme, savunma endüstrisinin her iki etki alanı için daha da fazla sistem ve cihaz üretmesine olanak sağladı. Bu, bu tür melez sistemleri üreten bir şirket olan Raytheon'un, "Öldüren Zincir" in tüm bileşenlerinin entegrasyonu olarak tanımladığı şeydi. Gözetimin bu yüksek yo-

günlük ve ağı yapısı, 1990'ların sonlarında ordunun geliştirdiği bir "paradigma"nın toplumsal bütününe dair kestiriminin sonucuydu ve aktif olarak, 2002 yılında Taliban yönetimi-
 indeki Afganistan'ın yıldırım hızında işgalinden sonra desteklenmişti: "ağ merkezli savaş". Siber savaş ya da ağ savaşı uzmanının sözleriyle bu, "bazı Amerikan şirketlerinin rekabet avantajı kazanmak için kullandıklarına benzer bir askeri üstünlük biçimiydi."⁽⁷⁾ Açıkçası *Aviation Week and Space Technology* dergisinin editörleri, ilk istisna tedbirlerin alındığı zamanı dikkate alarak şuna dikkat çekerler:

Pentagon'un ağ merkezli savaş konseptini yurt savunması için uygulamak; bilginin askeri, istihbarat, kolluk kuvvetleri ve kurumsal organizasyonlar ve tabandan gelen gruplar ve vatandaşlar tarafından paylaşılacağı anlamına gelir. Ağ merkezli savaşta amaç, hedef veriyi savaş alanındaki herhangi bir alıcıdan herhangi bir avcıya gerçek zamanlı olarak hızla taşımaktır. Ağ merkezli ülke savunmasında ağların gücü, bilgiyi birbiriyle ilişkilendirerek taşıyacak böylece teröristler tespit edilebilecek, saldırılar engellenebilecek ve olaylara verilecek tepkiler koordine edilebilecektir. Ağ oluşturma; insanlar ve onların, örgütsel sınırları aşan yeni bir sanal kültürde nasıl etkileşim sağladığıyla ilgilidir.⁽⁸⁾

Bu tür yakın bir gözetleme, düşmanın hamlelerini tahmin etmeyi ve önleyici tedbirlerin alınmasını mümkün hale getirir. Bu, tabii ki, terörizme karşı mücadelenin, Dr. Garipaş'ın sivil halkı askerileştirme eğiliminde olan yapılandırmaları meydana getiren "veri gözetimi" çalışmasının sebebi olduğunu gös-

7) D. Hughes, "Net-Centric War's Focus Should be Counterterrorism", *Aviation Week and Space Technology*, (16 Aralık 2002): 55.

8) "Editorial", *Aviation Week and Space Technology*, (21 Ekim 2002): 74.

tercihen, aşırı iddialı bir projedir.

Veri toplama ve analize yönelik sistemlerin kesişmesi, iç güvenliğe odaklanan kurumların düzenli olarak yakınsamasına karşılık gelir. 2001 Ekim ayı sonunda, Amerikan Kongresi ezi-ci bir çoğunlukla ABD Vatanseverlik Yasası olarak bilinen bir yasa onayladı. Yasa için kullanılan kısaltma, yasayla başarmak istenen misyonu gerçekleştirmek için tasarlanmıştı: “Terörizmi Engellemek ve Önlemek için Gerekli Uygun Araçlar Sağlanarak Amerika’nın Güçlendirilmesi ve Birleştirilmesi.” Bu yasaı uygulamak amacıyla 2002 yılında, İç Güvenlik Bakanlığı’nı (DHS) kurmak için başka bir yasa olarak İç Güvenlik Yasası kabul edildi. Bu bakanlığın önemi, Pentagon’un Ulusal Güvenlik Yasası ile kurulduğu 1947 yılından bu yana oluşturulan ilk hükümet bakanlığı olmasıdır. Bu yeni bakanlığın görevi, “Amerika’daki terörist saldırıları tespit etmek, bu saldırılara karşı hazırlanmak, bunları önlemek, saldırılara karşı koymak, onlara yanıt vermek ve bu saldırıları atlatmaktır.” Daha önce yaklaşık 170.000 kişiyi istihdam eden terörle mücadeleye adanmış bağımsız yirmi iki federal kurum, yeniden bir araya getirilmiş ve beş başkanlığa ayrılmıştır: Sınır ve Ulaşım Güvenliği, Olağanüstü Hal Hazırlığı ve Müdahale, Bilim ve Teknoloji, Bilgi Analizi ve Altyapı Koruması ve Yönetim. DHS; Sahil Güvenlik, Gümrük Hizmetleri, Göçmenlik ve Vatandaşlık Hizmetleri ve Ulaştırma Güvenlik İdaresi gibi çeşitli birimleri bir araya getirerek kaynaştırdı. Yasa “Amerika İç” ya da “İç”in coğrafi anlamda ABD anlamına geldiğini belirtir. Bu yeni bakanlığın oluşturulmasının yanı sıra tüm istihbarat toplama cihazları yeniden yapılandırılmıştı. İç güvenlikle dış güvenliği, askeri dünya ile sivil dünyayı ve polis gücüyle asker gücünü birleştirme gereksinimi, CIA ve Savunma Bakanlığı programları gibi dış istihbarat kurumlarını ABD içinde istihbarat toplamak için yetkilendirmekle sonuçlanmıştı. Geleneksel olarak görevi ulusal sınırlarla sınırlandırılan FBI’nın yurt dışında ofis

ağları kurmasına izin verilmişti.

Berlin duvarının yıkılışı, açık toplum dönemine girilmesi ile iletişim ve enformasyon teknolojileri aracılığıyla entropi kaynaklarının sonuna gelinmesi açısından son derece sembolikti. Bu, serbest ticaret aracılığıyla evrensel demokrasinin ve ayrıca “tarihin sonu”nun gelişinin işaretimi olmuştur. Yeni küresel savaş, yeni korku ve nefret duvarlarının yükselmesiyle gerçek tarihe dönüşe damgasını vurarak bu inançları sarsmıştı. Ultra-liberallerin, kişilerin serbest, sınır sız dolaşımıyla ilgili kurtarıcı söylemi üzerindeki esrar perdesi, müzakerelerin karşılıklı olarak sonlandırılmasıyla kalkmış oldu: Bir yandan, ayrıcalıklı sınıflar ve gruplar kendilerini, Öteki’nden kaçmak için duvarlar ve elektronik cihazlarla çevrelemiş; öte yandan çok sayıda ülkenin küresel entegrasyon projesinin reddetmesiyle, tekno-ırk ayrımcılığının gettolarına sıkışmışlardı.

ABD ordusu bir güçsüzlük itirafı olarak, saldırıları önlemek için Bağdat’ta “Yeşil Bölge” etrafında bir güvenlik bariyeri oluşturmuştu. İçerde, Meksika sınırına barikatlar kurdu. 2006 yılının Eylül ayında Kongre, 1.200 kilometrelik sınır bölgesini kapsayan gözetleme kuleleri, kameralar ve dedektörler ile donatılmış bir duvarın inşası için yetki veren Güvenli Çit Yasası’nı onayladı. Hükümet sembollere önem vermedi. 1994 yılında, Kanada, Meksika ve ABD arasında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması yürürlüğe girdiğinde, ABD hâlihazırda “gatekeeper” adlı programı onaylamıştı ve alınacak önlemlerden birisi, Birinci Körfez Savaşı’ndan artan malzemelerle Meksika ve Kaliforniya arasındaki sınır boyunca bir duvar inşa etmek olmuştu. Bununla birlikte 1970’lerin başlarında, aynı sınır boyunca sanal bir bariyer test edilmişti; bu, Vietnam’da “McNamara Duvarı”nda kullanılan aynı sismik yakalayıcıları da kapsıyordu. O zamandan beri yasa dışı göç, uyuşturucu trafiği ve terörizm, sınırların kapatılmasını haklılaştırmak için ayrı ayrı ya da birlikte kullanılmıştı. Son proje, bu tür bir gö-

zetimin hızlı militarizasyonunu ifade etmesi bakımından alışılmadık bir projedir, zira Ulusal Muhafız ordusunun kontrolü altında olmanın yanı sıra “gönüllü askerler” tarafından resmi olmayan bir biçimde desteklenmektedir (“Gönüllü askerler”, aşırı sağcı grupların üyelerinden oluşan Vigilanteslerdi [yasal yetkisi olmadan huzuru sağlamak için kurulan yasa dışı örgüt üyeleri, ç.n.] ve kelimenin tam anlamıyla yeni küresel savaş söylemini benimsemekte ve yasa dışı göçmenleri “terörist” olarak görmekteydi). Üstelik Güvenli Çit Kanunu’nun kabulünden birkaç ay önce Temsilciler Meclisi, amacı yasa dışı göçmenler ve onlara yardım ettiğinden şüphelenilen herkesi suçlu göstermek olan başka bir Yasa Tasarısı -H.R.4437 ya da Sensenbrenner Bill- daha kabul etmişti.

Tasarı yasalaşmadı. Gerçek tarihe dönüş bu yasayla, 2006 yılının bahar aylarında Kongreyi onları suçlu gösteren Tasarı’nın geri çekilmesi için baskıya zorlayan Latin göçmenler ve onların destekçilerinin gösteri dalgalarıyla başladı. 1 Mayıs’ta, Meksikalı-Amerikan nüfusunun tarihsel beşiği ve merkezi Los Angeles’te, *Movimiento pro-derechos de los inmigrantes* (göçmen yansısı haklar) hareketi, “2006 Büyük Amerikan Boykotu” ya da “Göçmensiz Bir Gün” olarak bilinen göçmen nüfusunun ABD ekonomisindeki ağırlığını ortaya çıkarmak ve göçmen nüfusun maruz kaldığı sömürüyü kınamak için ilk ulusal grevini başlattı.

ABD Vatanseverlik Yasası

Bu yasanın kapsamı çok geniştir. Bu yasa gizli dinlemeye, bilgisayarların aranmasına ve onlara el konulmasına, yerel kütüphanelerdeki okuyucu profilini izlemeye ve federal ajanların takdirine bırakılmış diğer müdahaleci prosedürlere onay vermektedir. Yine yetkililerin müşterileri hakkında bilgi vermekle yükümlü olan tüm bankalara, internet servis sağlayıcılarına, telefon şirketlerine, kredi kuruluşlarına, seyahat acen-

telerine ve kütüphanelere “güvenlik mektubu” yayımlamak için mahkeme emrine olan gereksinimini kaldırdı.

Bireysel veri bankası kontrolü programının başlığı, amacını anlatmaktadır: TIA ya da Tam Bilgi Farkındalığı. Ağustos 2002’de programın sunumunu yapan yönetici John Poindexter şunları söyledi:

Asıl mesele bizim daha çok sistematik bir yaklaşıma ihtiyacımız olduğudur. Bu sorunla başa çıkmak için çok çeşitli araçlar, süreçler ve prosedürler gerekli olacak lakin bunların etkili olabilmesi için, ortak bir mimari etrafında inşa edilmiş bir sistemler yaklaşımı ile bütünleştirilmesi gerekir. Bizim cevabımız bir prototip sistem olan Tam Bilgi Farkındalığı sistemidir. Teröristlerin tespit edilmesi, sınıflandırılması, tanımlanması ve takip edilmesi gerekir, böylece onların planlarını anlayabilir ve bu planları gerçekleştirmelerine engel olabiliriz. Kendi haklarımızı korumak için sistemimizin, teröristleri ve bize zarar verme niyetinde olanları takip ettiğinden emin olmalıyız. [...]

Teknik olarak TIA, “mevcut kaynaklardan gelen veri tabanını doldurmak, yenileyici yeni kaynaklar yaratmak ve veri tabanına sonradan eklenmek üzere bilgiyi arama, birleştirme ve arıtma için yeni algoritmalar yaratmak ve devrim niteliğinde yeni modeller, algoritmalar, yöntemler, araçlar ve bilgiyi analiz etmek ve veri tabanı ile ilişkilendirerek harekete geçirmek için yeni yöntemler” geliştirmeyi amaçlamaktaydı.⁽⁹⁾

Programdan sorumlu Bilgi Farkındalık Ofisi; internetin ortaya çıktığı ve kurumsal görevi, anımsatmamız gerekirse, Soğuk Savaş döneminde üniversite araştırması ile savunma arasında sinerji yaratmak olan DARPA (İleri Savunma Araştırma Projeleri Ajansı) tarafından muhafaza edildi. Nikaragua dev-

(9) J. Poindexter, *Overview of the Information Awareness Office*, (Anaheim, CA: DARPA/Tech 2002 Konferansı, 2 Ağustos 2002).

rimci hükümet karşıtlarına yasa dışı silah satışına karışarak İran-Kontra skandalını (İran-Kontra skandalı, ABD yönetim kademesinden bazı kişilerin, İran'a silah satması ve gelirlerin, Nikaragua'da dönemin solcu yönetimini devirmeye çalışan sağcı Kontralari desteklemek için illegal bir şekilde kullanılması olarak özetlenebilecek 1987'de Ronald Reagan yönetimi sırasında gerçekleşen skandala verilen isimdir. İrangate olarak da bilinir, ç.n.) kışkırttığı için 1990 yılında birden fazla suçtan mahkûm olan John Poindexter, Koramiraldi.

Program, TIA kısaltmasını korudu ama ismi 2003 yılında Kongrenin tam olarak kapsamını genişletmesi için gerekli olan fonun tahsisini reddetmesinin yanı sıra, sivil özgürlüklerin savunulması için dernekler tarafından gerçekleştirilen birçok protesto nedeniyle Terörizm Bilgi Farkındalığı olarak değiştirildi. Her durumda vatandaşların tüm kişisel bilgilerini (sosyal güvenlik, kredi kartları, FBI kayıtları, polis kayıtları, banka hesapları, hastane ve sigorta kayıtları vb.) karşılaştırmak ve bir yerde toplamak için entegre bir veri bankası kurmasına olanak sağlayan amacı ise değiştirilmedi. Bu tür verilerle ilgili araçlar göreve uygun olmasa da terörist avı, resmi kurumlar ve özel kuruluşlar tarafından veri toplama ve depolama furyasını başlattı. Bu, bilgi avcılarının sınıflandırmasıyla sözde “risk değerlendirme” modelidir. Veri madenciliği programlarının bilgi okyanusunu tasnif etmek ve şüpheli profillerini belirlemek için tasarladığı değerlendirmenin kriteri, ya oldukça muğlaktı ya da onlar bunu gizli tutmuşlardı.⁽¹⁰⁾ İktisadi, siyasi ve askeri riskleri değerlendirebilen istihbarat faaliyetlerinin olağanüstü gelişmesi, devletin egemenlik fonksiyonlarının (ordu, polis) “özelleştirilmesi”ne işaret eden birçok belir-

10) ICAMS (Kitleli Gözetim Karşı Uluslararası Mücadele), *The Emergence of a Global Infrastructure for Mass Registration and Surveillance*, (Nisan 2005); ayrıca, www.icams.org/ICAMS1.pdf.

tiden sadece birisidir. Polis faaliyeti ve baskıcı faaliyetlerin taşeronluğu ve paralı askerlik faaliyetlerinin diğer modern biçimleriyle, görevlerinin sonunda vatandaşlığa geçirme vaadiyle Irak için gönüllü yabancı asker alımı gibi dış kaynak faaliyetler de buna paraleldir. Eski CIA ajanları, polisler ve subaylar kamu sektöründen özel sektöre geçmektedir. Bu özelleştirmenin büyük laboratuvarlarından biri, tartışmasız bir şekilde uyuşturucu trafiği üzerindeki küresel savaş olmuştur. 2006 yılında Irak'ta, görevleri telekomünikasyon ağlarının işletilmesinden, mahkûmları sorgulama ve diplomatları koruma arasında değişen ve ABD ve İngiliz ordusunda görev yapan 50.000 ajanı istihdam eden 180'den fazla özel güvenlik şirketi vardı. Çatışma bölgelerinde faaliyet gösteren silahlı güvenlik ajanlarının eğitimi konusunda uzmanlaşmış bu şirketlerden birisinin başkanı şu açıklamayı yapmıştır:

Özel askeri şirketlerin yerini mavi miğferler [BM barış gücü] alacaktır. Bu kaçınılmazdır, çünkü mevcut sistem çalışmamaktadır. Bir yandan, demokratik ülkelerden gönderilen birlikler, ellerini kollarını bağlayan siyasi ve etik kaygılara saplanmıştır. Öte yandan az gelişmiş ülkelerden birlik sağlamaları istendiğinde, bu ülkeler hiçbir şekilde en iyi askerlerini göndermemektedirler.⁽¹¹⁾

İç Güvenlik Bakanlığının önceliklerinden biri, güvenlik alanı için program geliştirilmesine ve araştırılmasına yatırım yapmak olmuştur (bunun bütçesi 2006 mali yılında 50 milyar dolara ulaşmış ve 2008'de 40 milyar dolar olmuştur). Bu programlar, Safety Yasası uyarınca (2002), elektronik mesajların takibi ve şifresinin çözülmesi, video takibi, veri transferini güvenlileştirme, bavul ve kargoların gözetimi ve tespiti ya da de-

11) Y. Eudes, "Enquête: la guerre en privé", *Le Monde*, (5 Nisan2007): 22-4.

netimi için teknoloji geliştirme tekniklerine odaklanmaktadır. “Safety; Etkin Teknolojileri Teşvik Ederek Terörle Mücadeleyi Destekleme”nin kısaltmasıdır. Silikon Vadisi’ndeki ileri teknoloji şirketleri, özellikle erişimin biyometrik sistemleri ve şarbon gibi kimyasal kirlenmeye neden olan etkenler üzerinde çalışarak bu çok yönlü yeniliklerin hücrelerini doldurmaya çalışmıştı. Araştırma merkezleri bunun altında kalmayarak, bilişsel ve klinik psikoloji, kriminoloji, antropoloji, iletişim, dilbilim, sosyoloji, iktisat, coğrafya ve siyaset biliminin dâhil olduğu sosyal ve davranış bilimlerinin farklı disiplinlerinden tüm uzmanları toplamıştı. Bu gündem, College Park’ta Maryland Üniversitesi’nde bulunan Terörizm Konusu ve Terörizme Yanıt için Ulusal Konsorsiyumunda (START) takip edilmektedir. START’ın web sitesine göre amaç, “terörist ağlarını bozmak için zamanında rehberlik sağlamak, terörün etkisini azaltmak ve ABD toplumunun terör tehdidi karşısında direncini artırmaktır”. Konsorsiyum, Bilim Teknoloji Bölümü tarafından görevlendirilen ABD İç Güvenlik Bakanlığı Mükemmeliyet Merkezidir. START, hedefine ulaşmak için, Amerika’da ve dünya genelinde çeşitli kurumlardan araştırmacılarla bir ağ oluşturdu. Oluşan ekip, teröristlerin oluşumunu ve gruba katılımı, terörist grupların devamlılığı ve dinamikleri ve terörist tehditleri ve saldırılara toplumsal tepkiler üzerine çalıştılar. Blog dünyasının haritasını çıkardılar ve web sitelerinin semantik içeriklerini incelediler. Ayrıca teröristlerin patolojilerini, grupların piramitsel yapılarını, liderler, sempatizanlar ve destekçiler arasındaki ilişkiyi, insanların şiddet eylemlerini tercih etmelerine neden olan bilinçaltı motiflerini ve terörist saldırının etkisindeki artışta medyanın rolünü araştırır. Tutuklular arasında *cihad* ideolojisine karşı koyma yöntemlerini bulmak ve ılımlılaştırma programlarının etkisini ve etkinliğini değerlendirmek için girişimde bulundular, yine gelecekteki terörist saldırıların kalıplarını çıkarmayı ve fidyecilerle müza-

kere senaryolarını üretmeyi üstlendiler. Onlar gelecekteki terörist saldırılara yönelik halkın ve muhtemel davranışsal tepkilerinin risk algısını daha fazla incelediler. Negatif psikolojik etkileri hafifletmek ve terör tehdidi karşısında vatandaşların dayanıklılığını artırmak için stratejilere başvurdular. Konsorsiyum ayrıca, 1970 yılından bu yana dünyadaki terör olayları (ulusal ve uluslararası) hakkında sistematik bilgi içeren (tarih ve yer, kullanılan silahlar, hedefin doğası, ölü ve yaralı sayısı - tanımlanabilir olduğunda- failin kimliği) Küresel Terörizm Veri tabanı (GTD) adlı açık kaynak bir veri tabanı inşa etmiştir. Bu çalışma alanları, 1960'lar ve 1970'lerde Savunma Bakanlığı tarafından desteklenen ama Vietnam Savaşı sonrası terk edilen kontrgerilla araştırma ağıyla ilgili sorunlara dönüşü yansıtmaktadır. Böylece 2003 yılında kontrgerilla stratejisinin bir parçası olarak kurulan Pentagon İnsani Bölge Takımı deneysel programının amacı, antropologlar ve sosyal bilimcilerden oluşan ekipleri, gazetecelerin aynı yılın başlarındaki Irak işgali sırasında aynı birimlere yerleştirilmesi gibi, Afganistan ve Irak'taki muharip birliklerine "yerleştirmek" olmuştur.

Menkul kıymetler borsasındaki müşteri ve tedarikçilerin çeşitliliği, pazarın korku ve mantıksızlık (irrational) üzerine inşa edilmiş olmasından ötürü de çok yönlüdür. İç Güvenlik Bakanlığının yeni oluşturduğu *Thinking the Unthinkable* başlıklı resmi belge, bir doğal afet veya terörist saldırı durumunda kendi güvenliğini sağlamaya teşvik etmek için şirketlere aleracele gönderilecekti. Terör tehdidinin dâhil edilmesi; IBM ve büyük petrol şirketleri gibi küresel şirketlerin, özel gözetim şirketlerine başvurarak ve kendi yönetim planlarında bu yeni riskin dikey ve yatay entegrasyonunu uygulayarak kentsel gerilla hareketlerine karşı bölgelerini koruma önlemlerini iki katına çıkarmaya başladıkları 1970'lerde hâlihazırda kendi inisiyatifleriyle uyguladıkları bir öneriyi genelleştirmişti.

İç Güvenlik Bakanlığı Bilim ve Teknoloji Müdürlüğü, gü-

venlikle ilgili teknik standartların geliştirildiği sürecin kesiştiği yerde konumlanmaktadır. Bu, 11 Eylül saldırılarından altı hafta sonra oluşturulan İç Güvenlik Standartları Paneli'nin önemli bir parçasıdır. Endüstri temsilcileri, hükümet, meslek dernekleri, ticari birlikler, standart geliştiriciler ve konsorsiyum gruplarının temsilcilerine açık olan bu kamu ve özel sektör arasındaki iş birliği projesi, renk kodlu terörizm tehdidi danışma ölçeği olan İç Güvenlik Danışma Sistemi'nin oluşturulmasıyla sonuçlandı. Beş renk, bir terörist saldırı olasılığını ve onun potansiyel yoğunluğunu göstermek için tasarlanmıştı: Kırmızı, “ciddi” risk; turuncu, “yüksek” risk; sarı, “yükseltilmiş” ya da “önemli”; mavi, “tetikte” ya da “genel” ve yeşil, “düşük” risk anlamına gelmektedir. Tehdidin veya riskin farklı düzeyleri; havaalanlarında ve sosyal tesislerde güvenliği sağlamak amacıyla alınması gereken farklı önlemleri ve farklı güçlerle (federal kurumlar, devlet ya da yerel yönetimler) müdahaleyi gerektirmekteydi.

Panelin ilk ve en önemli misyonu, Amerika topraklarını korumaktı. Bununla birlikte siber güvenlik çağında uluslararası alandan ayırmanın yolu bulunmadığından Panel, anavatanın güvenliğini sağlamak için icat edilen ve test aşamasından geçen çok yönlü teknik standartları, uluslararası kaynaklara dönüştürmeye çalışıyordu. Terörizme karşı savaş böylece, güvenlik sistemlerini, prosedürleri ve protokolleri standartlaştırmak için güçlü bir baskı aracı haline gelmişti. Panel dünya çapında boyutları olan pazarı şekillendirmede ve güçlendirmede belirleyici olmuştur. 2007 yılında, küresel güvenlik endüstrisi sözcüleri bu sektördeki uluslararası pazar payının yaklaşık 350 milyar avro olduğu değerlendirmesinde bulunmuşlardır: Amerikan şirketleri için yaklaşık 150 milyar, Avrupalı şirketler için 110 milyar, Asya şirketleri için 60 milyar ve dünyanın geri kalanı için 30 milyar. OECD, önümüzdeki yıllarda bu sektörde yıllık yüzde 8 oranında büyüme tahmininden bulunmuştur.

Hepsi Amerika'nın, standardizasyon öncüsü olduğu konusunda hemfikirdir, zira Amerika tam olarak üçte birini kontrol ettiği “pazarın yönünü belirleyecek” konumdadır.⁽¹²⁾

İktisadi Yoğunlaşma, Savaş Müttefik

Yoğunlaşma, kurumların ilk olarak tüm tekno-bilgi kompleksi seviyesini daraltmasına katkıda bulunmaktadır. Bu yapısal prensip, Ulusal Güvenlik Teşkilatının (NSA), milyonlarca Amerikan vatandaşının önde gelen telekomünikasyon grubu AT&T'den yaptığı görüşmelerin listelerinin hiçbir sorun yaşamadan nasıl elde ettiğini açıklamaya yardımcı olur. Gerçekten de, ülkenin düzenleyici otoritesi olan Federal İletişim Komisyonunun, 2006 yılında Amerikan telekomünikasyon tarihinin en büyük birleşmesi olan AT&T ve Baby BellSouth arasındaki şirket evliliğini oybirliğiyle kabul etmesi hiç tesadüf değildi. Bu operasyon, tröst karşıtı otoritelere göre deregülasyon için çok önemli bir yıl olan 1984 yılında, eski AT&T'nin dağıtılmasıyla son derece karşıtlık arz etmekteydi. Dev firma böylece, “Baby Bells” olarak bilinen yedi telefon şirketine ve uzun mesafe aramalar için bir şirkete dönüşmüştü. Bu şirketlerin üçü (AT&T, Verizon ve Qwest) ayakta kalırken diğer dördü yeniden AT&T kontrolüne girdi. Bunların sonuncusu elbette Baby BellSouth'du. Yeni AT&T (2006 yılında 120 milyar dolar gelir ve 300.000 çalışanı ile) firmasının, 67,5 milyon sabit hattı, 58 milyon cep telefonu müşterisi ve 11,5 milyon geniş bant internet kullanıcısı vardı. 2008 yılında, bir yasayla özel kişileri gizli dinleme olanakları genişledi ve hükümetin talimatları üzerine telefon dinlemesine destek veren şirketlere yargı dokunulmazlığı tanındı.

ABD yönetimi anti-tröst düzenlemesi adına iki mega şirket

12) *Les Cahiers de la compétitivité: les enjeux de la sécurité*, Le Monde dergisinin eki olarak basılmıştır (11 Ekim 2007): I-III.

Northrop Gruman (savunma ile ilgili faaliyetler) ve Lockheed-Martin (sivil ve askeri havacılık) arasındaki birleşmeyi 1998 yılında veto etti. 2001 yılından itibaren, silah sanayi ve güvenlik sektöründe yenilenmiş bir gayret ile birleşme süreci yeniden başlamıştı. Bir ekonomistin belirttiği gibi: “Tüm teknolojik sektörün kontrol edilmesindeki kararlılık ve bu nedenle olası rakiplerin sektöre girişini engelleme, bazı şirketlerin yakın-tekel konumuna yerleştirilmesiyle sonuçlandı. Dış politikanın militarizasyonuna katkıda bulunan kamu otoritelerini etkileme yetenekleri, böylece güçlenmiş oldu.”⁽¹³⁾ 11 Eylül saldırılarından sonra Wall Street’te ticaret yeniden başladığında, ileri teknoloji hisseleri ilk gününde yüzde 15-30 oranında arttı. O tarihten bu yana, savunma ve güvenlik pazarının temsil gücü en yüksek elli yedi şirketinden oluşan Uzay Savunma Endeksi’nin (DXS) istikrarlı artışı, finansal coşkunun hız kesmeden devam ettiğinin kanıtıdır. 2007 Temmuz ayında, ulusal güvenlik adına ABD Kongresi tarafından kabul edilen bir yasa, hükümet ve istihbarat servislerinin Amerikan şirketlerinin yabancılar tarafından satın alınması konusundaki kontrolünü pekiştirmişti.

Yoğunlaşma, medyada, stratejik bir müttefik olduğunu kanıtladı. 2003 yılında Kongrenin kabul ettiği bir medya mülkiyeti Yasa Tasarısı, bilgi kaynaklarının çeşitliliği pahasına tekelleri güçlendirmeyi amaçlıyordu. Aynı yıl Federal İletişim Komisyonu, belirli bir bölgedeki gazete, radyo ve televizyon istasyonlarına sahip olma yasağını kaldırırken, bir gruba ulusal izleyici kitlesinin (daha önce yüzde 35 ile karşılaştırıldı-

13) L. Mampaey, “Restructurations, déreglementation et profits dans l’industrie de l’armement”, *Le Monde diplomatique*, (Ekim 2006): 10. Yine bakınız, L. Mampaey ve C. Serfati, “Les groupes de l’armement et les marchés financiers: vers une convention ‘guerre sans limites’?”, içinde F. Chesnais (ed.), *La Finance mondialisée*, (Paris: La Découverte, 2004); ayrıca: <http://www.grip.org/bdg/g1067.html>.

ğında) yüzde 45'e kadarını kontrol etme yetkisi vermişti. Ne var ki, sivil özgürlüğün savunuculuğunu yapan organizasyonların protestoları, yeni kuralı bozmayı başarmıştı. 2007 yılının sonlarında, FCC yoğunlaşma sınırlarını esnetme girişimini desteklemişti. Böylesi politikalar, medyanın "geleneksel toplumsal denetim araçlarının" (daha belirgin olarak Birleşik Devletler'in Vietnam'daki tutumunun olumsuz imajına katkıda bulunmasının) istikrarsızlaştırılmasındaki rolünden endişe duyan ve medyanın yoğunlaşmasının sınırlandırılması için resmi hükümler talep eden Üçlü Komisyonun 1975 yılında açıkladığı kaygılarının aleyhineydi. 1970'li yıllardan farklı olarak, 2003 yılında medya kuruluşlarının hükümetin "haklı savaş" argümanını heyecanla desteklediğinin söylenmesi gerekir. Muhabirler hala "Vietnam Savaşı'ndan kalan 'Amerikan karşıtı' ve 'vatansever olmamakla' suçlanmalarının yarattığı sindirmeye maruz kalmakta" ve "Fox News ve CNN gibi örneklerde hala açıkça bu risklere karşı uyarılmaktaydılar."⁽¹⁴⁾ Fox daha da ileri gitmişti: Mart ve Nisan 2003 yılında her sabah, gazetecilerine talimatlar yayınladı. Gizlilik, yalan ve sahte haberler medyanın güvenilirliğinin zedelenmesine ve artan bir şekilde bilgiye güven duyulmamasına neden olmuştu.⁽¹⁵⁾ Medya kuruluşları, hükümetin işgale koşulsuz destek sağlamanın ortamını yaratmak için Murdoch grubunun kanalı Fox News ve *Wall Street Journal*'a imkan tanıyarak yaydığı bilgilerin noktasına dahi dokunmaksızın Irak'taki kitle imha silahlarının varlığı hakkındaki yalanları masumlaştırdı. Seferi güçler olay yerinde bir sorunla karşılaştığında, sadece hükümet pro-

14) E. Alterman, "Il parait que les médias américains sont de gauche", *Le Monde diplomatique*, (Mart 2003); ayrıca: <http://www.monde-diplomatique.fr/.../ALTERMAN/9978>.

15) E. Alterman, "George W. Bush on the Press (and on Democracy)", içinde *The World Political Forum, Media between Citizens and Power*, (Taranto, Italy: Chimienti Editore, 2006), s. 79-86.

pagandası ve manipölasyon artmıştı. Bu gerçeğin kanıtı, 2005 yılı sonlarında ABD medya reformu savunma grubu Free Press'in yayımladığı Bush yönetiminin basınla ilişkileriyle ilgili raporunda bulunabilir. Raporda, hükümetin devlet radyolarının yayınlarını filtrelemesine, federal ajansların ürettiği sahte haberlerin yerel ve ulusal televizyon kanalları tarafından yaygınlaştırılmasına, gazetecilerin ayartılmasına ve medya programlarındaki kamusal tartışma forumlarının önlenmesine dikkat çekilmişti. Rapor ayrıca devletin; pek çok bilginin “gizli”, “hassas” ya da “resmi kullanıma mahsus” olarak nitelendirilmesi ve gazetecilerin, hükümet faaliyetlerinin önemli bölümlerini kapayarak onlar için daha zor hale getiren erişim hakkının ihlaliyle sonuçlanan, güvenlikle (esnek karakteri bu nedenle bir kere daha ortaya çıkan bir nosyon) ilgili meseleler üzerindeki tekelinin genişlemesini de kınamıştı. Bu yeni gizlilik standardından herhangi bir sapma, muhalif gazetecileri 1917 Casusluk Yasası kapsamında haklarında yasal işlem yapmakla tehdit edilmelerine yol açmıştır.

Modernleşme İdeolojisine Dönüş

Propaganda, Ortadoğu ülkelerindeki nüfusun bölgeyi yeniden şekillendirme planı çevresinde bir araya getirilmesi için Amerikan hükümetinin kurduğu iletişim stratejilerinin de bir parçasıydı. Bu stratejilerin rolünü ve kapsamını tam olarak anlamak için yeni küresel savaşa girilmesiyle birlikte değişen şeyin, bilginin ve daha geniş anlamda küresel hegemonyanın taşıyıcısı olarak kitle kültürü ürünlerinin jeopolitik durumu olduğunu hatırlamak önemlidir. Amerikalı stratejistler Sovyet süpergücünün ortadan kalkmasıyla birlikte dünya piyasasıyla bütünleşen sözde demokrasi toplumunu, Amerikan kültürü ve “Amerikan yaşam tarzı”nın sembollerinin küresel dolaşımında yer alan çoklu ağlar ve bilgi endüstrileri aracılığıyla kolektif zihniyetlerin şekillenmesinde İkinci Dünya Savaşı'ndan

bu yana dünya çapında gerçekleştirilen sembolik yatırımlara dayanarak genişletebileceklerini düşünmüşlerdi. Bu kültürel taşıyıcıların gücünün, bu dogmaya inanılabilirlik kazandıran ağların ağı -küresel bilgi egemenliği- üzerinden uygulanacağı kabul edilmişti.

Ne var ki 11 Eylül 2001 sonrası olaylar, tüm dünyanın küresel demokratik pazara katılmasını teşvik etme aracı olarak yumuşak güç doktrinin üstünlüğünü yitirmesine neden olmuştu. Bu doktrin, dost ve düşman arasındaki çizginin belirsizleştiğini ileri sürmekteydi. Soğuk Savaş'ın sonunda uluslararası ilişkiler teorisini Francis Fukuyama dünyanın, tarihinin sonu olarak adlandırılan bir döneme girmekte olduğunu ve gezegensel demokrasinin, daha fazla ulusun küresel pazarda birleşmesi yoluyla kaçınılmaz olarak geleceğini ilan etti. Fukuyama, Saddam Hüseyin'in devrilmesini savunduktan sonra nihai olarak yeni-muhafazakârlarla görüş ayrılığına düştü ve bugün Fukuyama'ya göre durum şudur: "Başlıca sorunlardan biri, yumuşak gücün nasıl yeniden tanımlanacağıdır. Bu tanım aslında imgeler, ilkeler ve değerlere dayanmaktadır. Zaten, bu sorunlar üzerinde hayli önemli olmaktadır. Üçüncü Dünya'da Amerikan modeli, pazar ve demokrasi artık ciddiye alınmamaktadır. İnsan haklarından söz ettiğimizde, insanlar "Ebu Garip" cevabı vermektedirler."⁽¹⁶⁾ Medyanın propaganda amaçlı kullanımının yeniden canlandırılması bu yapısal bağlamda anlaşılmalıdır.

Sorgulanmayan bir kültürel güç olarak ABD süpergücü bu statüsünü terk etmek zorunda kaldı. Bölgede kötüleşen bir görüntü ile karşı karşıya kalarak, proaktif bir ikna stratejisi için yatırım yapmak zorundaydı. Bundan dolayı, Arapça resmi bir

16) F. Fukuyama, "Une incapacité à reconnaître la réalité", D. Vernet ile röportaj, *Le Monde*, (14-15 Ocak 2007): 14. Ayrıca bakınız: J. S. Nye, Jr, "The Decline of America's Soft Power", *Foreign Affairs*, 83/3 (Mayıs-Haziran 2004):16-20.

televizyon kanalı, Al-Hurra (“Özgür”) kuruldu. Kanal, çok fazla propagandaya yönelik olduğu ve aynı karar hatalarını yeniden ürettiği, Irak’ın istilasını ve işgalini motive eden Ortadoğu toplumlarının kültürel boyutunu aynen dikkate almadığı ve aynen yok saydığından ötürü bir başarısızlık örneği teşkil etti.

Tarih kesik kesik geliyor. 1950’li yıllarda, sözde az gelişmiş ülkelerin komünist kamp tacizlerine boyun eğmesini önleyen Amerika’nın, Ortadoğu’yu sözde geleneksel toplumların “Batılılaşması” politikaları için bir laboratuvara dönüştürdüğü unutulmamalıdır. Medya, belirli bir modernite fikrine uygun tutum ve davranışları teşvik ederek bu ülkelerin bağıllığını garanti altına almak için bu stratejinin merkezindeydi. O dönem Amerika’nın Sesi bile, bölgedeki çeşitli ülkelerde uluslararası radyo dinleyicilerinin ilk sosyolojik çalışması için hizmete girmişti. Yarım asır sonra bu kalkınma anlayışı, Bush yönetiminin demokratik “Büyük Ortadoğu”yu kurma planı ile yeni bir görünüm sergiledi. Gelişme ve modernleşmenin aynı eski yıpranmış fikirleri yeniden işlerlik kazandı; nüfus, Batılı modele dayanan bir tüketim toplumuna katılmaya davet edildi, bölgenin karmaşık ve değişen gerçekliği yapay olarak aktarıldı.

Bugünkü durumun yeniliği, Arap Birliği (Pan-Arap) kanallarının ortaya çıkmasının bu karmaşıklığı görünür hale getirmesidir. Daha önce İngiltere ve ABD kanalları CNN ve BBC World hâkimiyetinde olan sürekli haber servislerinin dünyası, bugün haberleri farklı bir biçimde sunmak için çaba harcayan ve ayrıca Arap Birliği kimliğinin inşasına da katkıda bulunan Katar’daki El-Cezire, Lübnan’daki LBC’yle birlikte BA-E’deki El-Arabiye’yi de dikkate almak zorundadır. İster istemez, bu eğilim, “Arap Ortadoğusu’nda Açık Medya ve Geçiş Toplumlari: ABD Güvenlik Politikasının Etkileri” konulu 2005 ve 2006 yıllarında düzenlenen iki bölümlü seminerin sonuçlarının da kanıtladığı zemini kazanmaktadır. Her ikisi de

barış ve güvenlik konularında uzmanlaşan Stanley Vakfı ve Yakın Doğu ve Körfez Askeri Analizi Enstitüsü tarafından düzenlenen seminere, bölgeden ve ABD'den uzmanlar katılmıştı. Seminer sonucunda giriş bölümü aşağıdaki gibi başlayan bir yayın yapılmıştı:

Ortadoğu medyasının, özellikle uydu yayıncılığının artan varlığı ve büyümesi, bu bilgi patlamasının niteliği ve etkisiyle ilgili sorunlar ortaya çıkarmaktadır. ABD'li karar alıcılar için en ivedi sorun, açık medya kaynaklarının ve geçiş toplumlarının genişlemesi gerçeğinin ABD'nin bölgedeki varlığının, bölgedeki istikrar ve büyüme, demokratikleşme ve uluslararası terör gibi konuları nasıl etkilediğidir. Eğer daha verimli güvenlik politikaları ve çözümleri geliştirilecekse, ABD'li politika yapımcıların Ortadoğu medya dünyasının karmaşıklığını daha iyi anlamaları gerekir. Bu, medya pazarının ve izleyicilerinin giderek artan gelişmişliğini, yeni Ortadoğu medyasının ABD medyasının normları ve eğilimlerini nasıl karşıladığını ve bunlarla nasıl çeliştiğini ve eğer varsa, medya devriminin bölgenin sosyal, iktisadi ve siyasi alanlarında ne tür etkileri olduğunu kapsar.⁽¹⁷⁾

Katılımcılar açıkça resmi Al Hurra kanalının başarısızlığını varsaymışlardı.

Öte yandan bu propaganda yaklaşımını haklı olarak eleştirenlerin tuhaf bir biçimde alternatif önermekten yoksun oldukları ortaya çıkmıştı; reklamı tanıtan konferans katılımcılarının temel önerilerden biri bunu açıkça göstermektedir:

17) The Stanley Foundation Institute for Near East & Gulf Military Analysis, *Open Media and Transitioning Societies in the Arab Middle East. Implications for U.S. Security Policy*, (2006), s. 5; www.Stanley-foundation.org'dan erişilebilir; ayrıca bakınız, M. Lynch, *Voices of the New Arab Public: Iraq, al Jazeera, and Middle East Politics Today*, (New York: Columbia University Press, 2007).

Reklam gelirinin, medyayı hükümete bağımlı olmaktan kurtarmaya yardım ettiğini, sadece finansal destek sağladığını ve habercilikte “nesnellik” için güç verdiğini kabul etmeliyiz. Bölgenin Pan-Arap nüfus yoğunluğunu ve modern zevklere, özellikle de büyüyen genç nüfusun zevklerine vurgu yaparak çokuluslu şirketler reklama teşvik edilmelidir.⁽¹⁸⁾

Yayılmacı kitle iletişim kuramlarının kavramsallaştırdığı modernleşme ve gelişmenin eski taslakları, anlaşılan o ki onlarca yılı hiç bozulmadan gelmiştir.

Küresel Akışların Güvenliğini Sağlama

2002 yılında gerçekleştirilen “iç güvenlik ve savunma” konulu konferansta ABD Ulaştırma Bakanı şunları söyledi: “Hepimizin ulaşımında yeni bir döneme, kararlı ve amansız bir düşmanın Amerika’nın en değerli özgürlüklerinden birine, yani hareketlilik özgürlüğüne meydan okuduğu bir döneme girmiş olduğumuzu anlamamız gerekir.”⁽¹⁹⁾ Terörizmi önleme girişimleri, “birlikte çalışabilirliğin” küresel mantığını ve kısa zamanda uluslararası düzeyde sonuçları hissedilen tüm hareketli malların, insanların ve mesajların gözetimini sürdürmeyi amaçlayan karşılıklı bağlantıyı doğurmuştur. Sorunlar tek taraflı ölçümler veya çok taraflı anlaşmalarla çözülmüştü. Bu süreçte birkaç dönüm noktası vardır.

Amerikan yetkilileri, önemli limanların ve nakliye şirketlerinin şeflerini davet ederek, kendilerini Sahil Güvenlik yönetiminin öngördüğü kurallara uyumlu hale getirmelerini ya da iş birliği yapılanlar listesinden çıkarılma ve artık ticarete yer almama riskini göz almaları gerektiğini söylediler. Avrupa Bir-

18) a.g.e., s. 27.

19) N. Mineta, “Homeland Security & Defense Conferences”, *Aviation Week and Space Technology*, (4 Mart 2002): s. 1.

liği uluslararası taşımacılığın uluslararası lojistik zincirini güvenliileştirmek amacıyla, 11 Eylül'ün hemen ardından ABD topraklarına girmesi ulusal güvenlik açısından tehlikeli kabul edilen ürünlerin engellenmesi için yürürlüğe giren, işletmecilere yönelik ABD "güvenilirlik" standartlarını örnek alarak bunları uygulamak zorunda kalmıştı. O andan itibaren mallarını ithal ve ihraç etmek isteyen herhangi bir firma, "onaylı ekonomik işletmeci" olarak belge almak ve sonu olmayan ve kötü niyetli gümrük evraklarından kaçınmak için bu katı kurallara uymak zorundaydı. Diğer önlemler arasında, "hassas" pozisyonlara atanan çalışanların geçmişini kontrol etmek ve çalışanların güvenlikle ilgili bilinçlenmesine yönelik bir program oluşturmak yer almaktaydı.

Havayollarına karşı çeşitli baskı biçimlerinin ve tehdit edici yaptırımların uygulanmasından sonra Washington, Avrupa'dan ABD'ye uçan her yolcu için onlara; posta ve e-posta adresleri, telefon ve kredi kartı numaraları, seyahat programları ve yiyecek tercihleri de dâhil olmak üzere otuz dört tür gizli veri türü ile ilgili bildirimde bulunma yükümlülüğünü getirdi. Yolcuların, Bilgisayar Destekli Öntarama Sistemi -CAPPS II- aracılığıyla filtrelenmesi, 1995 yılında kişisel bilgilerin korunması ile ilgili AB yönergesine ters düştü ve yine ticari nedenlerle toplanan verilerin güvenlik amaçlı kullanımını yasaklayan Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına ilişkin Avrupa Konseyi sözleşmesini ihlal etti. Avrupa Addalet Divanı anlaşma için (içeriğiyle ilgili sağlam bir fikir elde etmeksizin her halükarda) yasal zeminleri öne sürdü ve hükümetlerden bunu gözden geçirmelerini istedi. Sonuç olarak, 2007 yılı Haziran ayında AB ve ABD arasında, iletilen veri türlerinin on dokuza indirildiği ama bu verileri koruma süresinin üç buçuk yıldan on beş yıla yükseltildiği bir uzlaşmaya varıldı. Ayrıca, Amerika İç Güvenlik Bakanlığı ile bağlantılı herhangi bir teşkilat da bu verilere erişebilecekti.

 st ne  stl k, ABD’de, sivil özgürlükleri savunanların ve Kongrenin baskısı  zerine Bush yönetimi, 2004 yılında CAPPS II’yi geri çekmek ve çok fazla yolcunun yanlışlıkla şüpheliler olarak listelenmesi  zerine Güvenli Uçuş Programıyla yer değiştirmesini de 2010 yılına kadar ertelemek zorunda kalmıştı.

AB, 2006 yılında yolcu kontrollerinin güçlendirildiği yeni havaalanı güvenlik politikasını tanımlamak için, Avrupalı uzmanlardan oluşmuş ve ABD’li muhataplarıyla desteklenen bir komite ile acil durum istişaresi gerçekleştirdi. Bu istişarede, bavullarda 100 mililitreden fazla sıvı, jel, krem, sprey ve diş macunu taşınmasını yasaklayan önlemler kabul edilmiştir; uçak pistleri, terminaller, depolar ve yer altı otoparklarını kapsayan havaalanı komplekslerinin yetersiz gözetiminden endişe eden birçok güvenlik uzmanına göre endişe yaratan, önlemlerin gösterişli ama az etkiye sahip olmasıydı. Tüm bu yolcu denetim tedbirleri, kısa sürede dünyanın geri kalanındaki yerel ve uluslararası havaalanlarında da uygulanmaya başlandı.

Bilgi akışı konusunda Amerika, “internet yönetimi” ile ilgili her türlü reformu sistematik olarak reddetti.⁽²⁰⁾ İnternet, İnternet Tahsisli Sayılar ve İsimler Kurumu (ICANN) tarafından yönetilmektedir. Alışmadık bir statü ile  alışan (Kaliforniya yasaları uyarınca kar amacı gütmeyen) bu şirket, genel (.com, .org, .gov, .edu vb) ya da ulusal her türlü sanal alana erişimi denetler. Son durumda, aslında ABD Ticaret Bakanlığının yetkisi altındadır. ABD yönetiminin internetin dünya çapında denetim uygulamasına olanak tanıyan ve teorik olarak  lkeleri World Wide Web’ten dışlama ayrıcalığı sağlayan manivela, öncelikle tekniktir ve adresleme sisteminin en kuvvetli pozisyonu olan “kök sunucuları”nda bulunur. 2005 yılında Tunus’ta Uluslararası Telekomünikasyon Birliğinin (ITU) girişi-

20) Karşılaştırın: A. Mattelart, “Qui contr le les concepts?”, *Le Monde diplomatique*, (Temmuz 2007); ayrıca bakınız; <http://www.monde-diplomatique.fr/2007/08/MAT-TELART/15008>.

miyle düzenlenen Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi (WSIS), küresel bilgi hâkimiyeti doktrinine bağlı kalmaya devam eden ABD'nin internetin denetimi ilkesini, Güney hükümetleri ve Avrupa Birliği arasındaki (farklı çıkarlar tarafından motive edilmelerine karşın) güçlü ittifaka rağmen zayıflatmakta başarısız olmuştu. Herhangi bir karar verme yetkisi olmadan diyalogu teşvik etmeyi ve özel sektör ve örgütlü sivil toplum sözcülerini bir araya getirmeyi amaçlayan hükümetlararası bir kurum olarak bir Internet Forumu oluşturularak bir uzlaşmaya dayalı çözüme varıldı.

Avrupa Birliği'nin hâlihazırda siber uzayın kullanımıyla ilgili olarak ABD'nin uzlaşmazlığını ölçmek için başka bir sebebi vardı. Amerikan baskısı altında ancak bazı üye ülkelerin de gayretiyle Avrupa Birliği, kuracağı konumlandırma sistemi Galileo'nun -ki bu muhtemelen Amerikan Küresel Konumlandırma Sistemi (GPS) ile rekabet etmek içindi- askeri amaçlar için değil kesinlikle sivil amaçlar için kullanılması konusunda anlaşmaya varmıştı. Bundan başka, öncelikle sistem anahtarını kısmen Washington'un ellerine bırakmak ve ikinci olarak Amerikalı yetkililerin işlemleri alanı belirleyebildikleri kadarıyla ABD yetkililerini sıkıştırabileceği frekansları seçmek konusunda anlaşmışlardı. AB'nin on beş ülkeden yirmi yedi ülkeye genişlemesi, ABD'nin ve Brüksel'deki Avrupa Komisyonu ile yakın ilişki içindeki çok sayıda lobisinin gücüne güç katmıştı. Kendi onaylarıyla uyuşmayan herhangi bir dış politika girişimine, "Atlantik" çoğunluğunun bloğu ya da ABD yanlısı hükümetler tarafından karşı çıkılması muhtemel bir eğilimdi.

Pentagon için, Ekim 2003'te dönemin Savunma Bakanı Donald H. Rumsfeld tarafından yayınlanan *Bilgi Operasyonları Yol Haritası* başlıklı rapora göre internet, "savunmasız bir silah sistemi"dir. İnternet'in tüm potansiyelinden yararlanmak önemli olmakla birlikte herhangi bir sapma da "mücadele" kadar önemlidir. Raporda belirtildiği gibi: "Ağ ile savaşmalıyız.

DoD [Savunma Bakanlığı] bilgi-merkezli güç inşa etmektedir. Ağlar giderek operasyonel ağırlık merkezi olmaktadır. [...] DoD'un "Derinlemesine Savunma" stratejisi, Bakanlık "ağ" ile bir silah sistemiymiş gibi "savaşacak" şiarıyla çalışmalıdır."⁽²¹⁾ Ortadoğu'daki müdahalelerle birlikte ordunun alandaki elektronik iletişime ihtiyacı baş döndürücü bir hızla arttı. Birinci Körfez Savaşı sırasında (1990-1), yaklaşık 500.000 savaşçı saniyede 100 megabit (Mbps) bant genişliğindeki uydu muhaberesinden yararlanabilmişti. On yıl sonra 2001 yılında Afganistan'da "Sonsuz Özgürlük Operasyonu" başlatıldığında, kuvvetlerin yüzde onu en az yedi kat daha fazla kapasiteye sahipti telkininde bulunan Savunma Sistemleri Teşkilatı Direktörü Korgeneral Harry D. Rauge şunu belirtmekteydi: " Bu bizim bilgi çağı ve ağ merkezli savaşa sıçrama yaptığımızın ve bu alanın kritik öneminin giderek arttığının dramatik bir kanıtıdır."⁽²²⁾

Echelon sistemine gelince, sistem, sadece bilgi toplama ve analize yönelik teknik potansiyelini genişletmesi ve bir sıçrama tahtası olarak Japonya'yı kullanarak Asya'da önemli bir ilerleme sağlaması bakımından değil, aynı zamanda Amerika, Büyük Britanya, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda arasındaki ortaklığın, bu ülkelerin her birine ortak ülkelerdeki vatandaşlarını gözetleyerek yasal denetimden kaçınma olanağı vermesi bakımından da bir kez daha son derece yararlı olduğunu gösterdi. Yine yasal denetim dışında telefon dinlemeleri ve bilgisayar dosyalarından alıntılar ve bilgi değişimi için bir merkez kuruldu. 2005 yılı raporuna eşlik eden bir belge olan Kitleli Gözetime Karşı Uluslararası Mücadele (ICAMS) şunları kaydetti: "Son zamanlarda İsviçre ve İtalyan polisinin talebi iddiasıyla,

21) Savunma Bakanlığı, *Information Operations Roadmap*, (30 Ekim 2003), s. 6, 13.

22) IW. B. Scott, "Milspace Comes of Age in Fighting Terror", içinde, *Aviation Week and Space Technology*, (8 Nisan 2002): 78.

Indymedia'nın (Bağımsız Medya Merkezi) yirmi ülkedeki web sitesine sunucu sağlayan Londra'daki bilgisayarlara el koyan ABD yetkileri, böyle bir anlaşmaya atıfta bulunmuştu.”⁽²³⁾ Burada polisle iş birliği ve onların çevreleri ve bağlantılarına yönelik resmi ya da gayriresmi anlaşmaların belirtisinden daha fazlasına sahip değiliz. Bu çoğunlukla kamuya sızdırılan bilginin dolaylı yollarla filtrelenmesidir. Böyle bir durum, örneğin “İttifak Üssü” olarak adlandırılan, altı ülkeyi içeren (ABD, Fransa, İngiltere, Almanya, Kanada ve Avustralya) Paris merkezli bir Batılı terörle mücadele istihbarat merkezinin varlığıyla ilgili 2005 yılındaki ifşaattır. Terörizme karşı mücadele, ulusal güvenlik doktrinleri ve uygulamalarının resmi olarak değişiminin küreselleşmesini desteklemektedir. Bu bağlamda bunun; Dışişleri Bakanlığı ve Macaristan, Taylan, Botsvana, El Salvador ve New Meksiko'da sulh hâkimleri, savcılar ve polis memurlarına yönelik bölgesel eğitim kurumlarını bir araya getiren diğer ABD teşkilatlarının oluşturduğu bir Uluslararası Hukuk İcra Akademileri ağı (ILEA) olduğunu anlayabiliriz.⁽²⁴⁾

Terörist ağlarının finansmanının izini sürme, ayrıca küresel banka akışlarının istihbarat servisleri tarafından denetlenmesinin de önünü açmıştır. Amerika Hazine Bakanlığı, 23 Haziran 2006 tarihinde *New York Times* gazetesinde yayınlanan ve CIA'nın denetlediği bankanın finansal işlemlerinin gizli gözetim sisteminin varlığını ortaya çıkaran makalenin ardından bunu istemeden de olsa kabul etmişti. Terörist Finans İzleme Programı olarak adlandırılan bu program, hem ABD vatandaşlarını hem de yabancı uyrukluları dünya çapında izlemektedir. Program, 200'den fazla ülkede yaklaşık 8.000 finans kurumuna hiz-

23) ICAMS (Kitleli Gözetim Karşı Uluslararası Mücadele), “The Emergence of a Global Infrastructure For Mass Registration and Surveillance: 10 Signposts”, 2005. Ayrıca: http://www.i-cams.org/Surveillance_intro.html.

24) Bakınız bölüm 7.

met veren, her gün 6 milyar doların geçtiği, Brüksel yakınlarındaki merkeziyle Belçika yargısı yetkisi altında özel bir ortaklık olan Swift (Dünya Bankalararası Finansal Telekomünikasyon Derneği) ile yakın iş birliği olmadan var olamaz. Bu kurum, ABD'ye yönelik güvenlik tehditlerinin belirtilerini tespit etmek için eşsiz bir pencere sunarken, -uzay casusluk sistemi Echelon gibi- küresel akışların bu gözlemevi, ABD ekonomisinin aktörleri için stratejik bilgilere erişim aracıdır.

Son fakat aynı derecede önemli olan şey, ABD askeri üslerinin dünya sisteminin her yerinde hazır ve nazır olan lojistik desteğinin olmasıdır. Resmi rakamlara göre, 2005 yılında bu tür 737 üs vardı⁽²⁵⁾ ancak gayriresmi verilere göre üs sayısı 1.000'di. Gerçekten de ABD askeri istatistikleri, Yakın Doğu ve çevresindeki bölgede 11 Eylül 2001 sonrası inşa edilmiş, özellikle eski Sovyet cumhuriyetlerindekiilerinin yanı sıra ev sahibi ülke ordusu tarafından yönetilen diğerleri kadar önemli pek çok altyapıyı dâhil etmemektedir. Örneklerden biri Kolombiya'dır ve Soğuk Savaş'tan bu yana Kraliyet Hava Kuvvetleri üsleri adı altında ABD ordusuna ve casusluk teçhizatlarına ev sahipliği yapan İngiltere de diğeridir. ABD teröre karşı savaşla birlikte kendisine, askeri üsler sisteminin bulunduğu alanları, önleyici müdahale adı altında genişletme hakkı tanımıştı. 2003 yılından bu yana, namıdiğer Nükleer Yayılmaya Karşı Güvenlik Girişimi (PSI), Amerikan savaş gemilerine, "kitle imha silahları" ve bunların yapımında kullanılan malzeme ve etken maddeler taşıdığından şüphelenilen herhangi bir gemiyi yakalamak için yurt dışındaki deniz üslerine demirleme yetkisi vermişti. ABD'nin "yasa dışı düşman savaşçılar" için toplama kampı kurmak amacıyla Küba'da Guantanamo Körfezi'deki üssünü seçmesi son derece semboliktir. Bu üs, hâ-

25) C. Johnson, *Nemesis: The Last Days of the American Republic*, (New York: Metropolitan Books, 2006).

lihazırda özgürleşme sürecinde İspanya İmparatorluğu'nun boyunduruğundaki bir halkı kurtarma bahanesiyle 1898 yılında başlatılan ilk Amerikan emperyalist müdahale sürecine müteakip kurulmuştu. Bu sembol, takma Adı Yurttaş Kane olan büyük medya patronu William Randolph Hearst'un, o dönem McKinley yönetimini yabancı topraklara askeri müdahalede bulunmaya teşvik etmek için basında bir savaş histerisi kampanyası düzenlendiği göz önünde bulundurulduğunda, daha fazlasını anlatmaktadır. Hearts, ruh halini, Havana'ya gazeteci ve tanınmış sanatçı Frederic Remington'a gönderdiği ünlü telgrafında özetler. Remington Hearts'ın telgrafına, "Burada her şey sessiz. Hiçbir sorun yok. Savaş olmayacak. Dönmeyi umuyorum." şeklinde cevap verirken Hearts bunu, "Lütfen kal. Sen resim yaparken, ben savaş yapacağım" diye yanıtlamıştı.⁽²⁶⁾ Orson Welles, *Citizen of Kane* (1941) filminin açılış sahnesindeki haber özetleri bölümünde tarihin bu anını ölümsüzleştirmişti.

İsrail: Bir Garnizon Toplumunun Doğuşu

İsrail'de Yahudi yerleşim yerleri, gözetleme kameraları ağları ve surlarla çevrilidir. Güvenlik çiti olarak adlandırılan -aslında, elektronik alarm sistemi olan, hendeklerle çevrili ve bazı yerleri dikenli tellerle kaplı 8 ya da 9 metre yükseliğinde beton bir duvar-, son haliyle yaklaşık 700 km olan "yeşil hat" boyunca uzayacak şekilde tasarlanmış bu sınır, 6 Gün Savaşları sonrasında 1967 yılında kurulmuştur.⁽²⁷⁾

Gelişiminde ulusal güvenliğin baskın bir sembol olduğu bir rejim olarak tarif edilen rejimler arasında İsrail devleti, terörist olarak sınıflandırılan bir harekete karşı uzun dönem mü-

26) F. Williains, *The Right to Know*, (London: Longman, 1969).

27) Karşılaştırm: S. Cypel, *Les Emmurés. La société israélienne dans l'impasse*, (Paris: La Découverte, 2006); dir: E. Weizman ve R. Segal, *Une occupation civile. La politique de l'architecture israélienne*, (Besançon: Editions de l'Imprimeur, 2004).

caddele deneyimine sahip birkaç ülkeden biri olduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla İsrail devleti, kalıcı bir savaş rejimi için bazı tarihsel perspektifleri hasaba katar ve nüfusu sürekli seferber eder. Buradaki paradoks özellikle İsrail'in ulusal güvenlik kavramını, resmi bir özel bir amaca yönelik doktrinin dışında geliştirilen uygulamaya koyma biçimidir. En azından bu, İsrail diplomasi ve askeri tarihi uzmanı David Rodman'ın yorumu olacaktır:

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde İsrail'den başka hiçbir ülke, ulusal güvenliğinden bu kadar endişe duymamıştır ve bunun nedenini anlamak zor değildir... [Ne var ki] resmi bir ulusal güvenlik doktrini eksikliğine rağmen, devletin bulunduğu çevresel ortamın ve deneyimlerinin muhtelif etkileri, İsrail savunma planlamacılarını bir dizi temel güvenlik kavramı geliştirmeye yöneltirmişti. Bir taraftan bu kavramlar, İsrail'in hayatta kalmak zorunda olduğu coğrafi ve diplomatik çevre ile imkânlarla cevabıdır. Öte yandan, bu kavramlar aynı zamanda devletin hem savaş hem de barış zamanındaki deneyimleriyle şekillenmişti. Zamanla pek çok noktası gelişen ancak sistematik ve kapsamlı ulusal güvenlik "teorisi" olarak tanımlanabilecek benzer ilişkili ifadelerle bütünleştirilmeyen bu kavramlar, yine de İsrail'in düşüncesini yönlendirmekte ve ona devletin varlığı süresince rehberlik etmektedir.⁽²⁸⁾

Rodman bu özgüllüğü tüm detayıyla göstermektedir. Bu kavramların operasyonel yeteneğini açıklamaya yardımcı olacak faktörler arasından ilki ve en önemlisi, süper güç hamiliği varsayımdır. 1948 yılında İsrail kurulduğunda Başbakan

28) D. Rodinan, "Israel's National Security Doctrine: An Introductory Overview", *MERIA - Middle East Review of International Affairs*, 5/3 (Eylül 2001); ayrıca, www.biu.ac.il/SOClbesa/meria/journal/2001/issue3/jv5n3a6.html.

David Ben-Gurion, ABD ile ittifak kurmayı seçerek bu kurucu jeopolitik prensibi benimsemişti. Bu çerçevede İsrail diğer temel ilkesini, güvenliğini sağlamak için özgüven ihtiyacını geliştirmeye çalıştı. İsrail savunma ve güvenlik planlamacıları tarafından beri, demografik yetersizliklerini dengelemek ve işgücü yokluğunu (1948 yılında, İsrail'in Yahudi nüfusu 600.000 ile 650.000 arasındaydı) tahrik ederek ekonomiyi istikrarsızlaştırmaktan kaçınmak için "milis-ordu" opsiyonunu seçmişti. Barış zamanında ordu, sınırlı sayıda profesyonel askerlerden oluşmaktaydı; genç kadın ve erkeklerin zorunlu askerlik yaptığı büyük bir havuz ve yedek askerler arasından sınırlı sayıda kişinin yılda bir kez bir ay (ya da daha çok kendi uzmanlığına bağlı olarak) seferber edildiği bir askerlik sistemi. Bu asker ulusun barış zamanında iki işlevi vardı: Birincisi, düşük düzeyli çatışma, sınır çatışmaları, terörist organizasyonlar ve halk ayaklanmalarına karşı günlük güvenliği sağlamak; ikincisi, savaş için hazırlanmaktı; başka bir deyişle, zorunlu askerlik hizmetinde bulunanların ve yedek askerlerin hızlı, esnek şekilde seferber olması şeklindeki süregelen bir sistemi kurmaktı. Milis-ordu seçeneğinin zayıf yönü, ekonomiyi tehlikeye atmadan uzun süreli krizlerle başa çıkamamasıdır. Buna ek olarak, yeni silah sistemleri, silahlı kuvvetleri artan bir şekilde profesyonelleşmeye teşvik etme eğilimindedir.

Tarihsel olarak İsrail Savunma Kuvvetleri'nin (IDF) taktik ve stratejik bilgisi, yüzleşmek zorunda kaldıkları çatışma türüne göre şekillenmektedir. Az sayıda subay, yabancı askeri akademilerde eğitilmiş ve yurt dışına gönderilenler öncelikle yeni silah sistemlerini kullanmayı öğrenmek için gitmişti. Büyük çaplı ve düşük düzey çatışmaların birleşen tecrübesi, IDF stratejistlerini "konvensiyonel olmayan savaş" göz ardı etmeden sürekli "konvensiyonel savaş" bağlamında düşünmek zorunda bırakmıştır. Ekim 1973 savaşı (ya da Yom Kippur Savaşı), İsrail'in konvensiyonel savaşın ilk taktik ve stratejik anla-

yışını tamamen revize etmesine yol açan komşularına karşı üstünlük kurma yarışına girmesine neden olmuştu; hâlbuki 1987-1993 intifada dönemi ve 1990'larda Hizbullah'ın yükselişi, konvensiyonel olmayan savaşın zorluklarının farkına varmasını sağlamıştı. IDF olay yeri deneyimine, doktrine ve kent- sel çevredeki kontrgerilla uygulamasına dayanarak modernle- şen ilk ordulardan biridir. Savunma ve güvenlik doktrininin evrimi, her iki tür çatışmaya yanıt vermeye yönelik bir araştır- ma ve geliştirme stratejisinin oluşturulmasına denk gelmekte- dir. Büyük ölçekli savaş; İsrail silah sanayisinde, bugün tank- lar ve diğer kara araçlarını üretmenin yanı sıra keşif uyduları, füze rampaları, savaş başlıkları ve orta -ve uzun- menzilli (Je- richo serisinden) füzeler, antibalistik füze savunma sistemleri ve (radar ve haberleşme gibi) her türlü elektronik sistemleri - nükleer silahtan bahsetmeye bile gerek yok- nicel ve nitel sıç- ramayı da beraberinde getirmişti. Diğer taraftan, ABD başta ol- mak üzere, uçak ve gemiler ithal edilmektedir. İsrail ordusu- nun süper güce olan silah bağımlılığı daha da ileri gitmekte- dir, zira daha önceki savaşlarda Patriot füzelerini ithal etme- nin yanı sıra Temmuz 2006'da Lübnan'daki savaş sırasında bir hava köprüsü olarak Hint Okyanusu'ndaki Diego Garcia Ame- rikan üssünü kullanmıştı. Düşük yoğunluklu çatışmalara uyarlama ihtiyacı, casusluk için taşıdıkları füzelerlerle birlik- te küçültülen insansız hava araçları (UAV) ve patlayıcı algıla- ma sistemleri düşmanı hedefleme ve uzaktan gözetim cihazla- rının araştırması ve üretimini zorlaştırmıştı. İsrail, yüzyılın başından itibaren insansız hava aracı teknolojisi sektöründe dünya lideri haline gelmişti.⁽²⁹⁾ İsrail'in terörle mücadele dene- yimi, uluslararası pazarda kendi bilgi birikimlerini sunan gü- venlik sektörü üreticileri için bir satış argümanı olmuştu. Bu,

29) D. A. Fulghum ve R. Wall, "Israel Refocuses on Urban Warfare", *Aviation Weekly and Space Technology*, (13 Mayıs 2002): 24-6; "Israel Pursues High Tech Despite War Cost", *Aviation Weekly and Space Technology*, (24 Haziran 2002): 78-80.

“Cogito 1002” olarak bilinen, eski üst düzey İsrail güvenlik yetkilileri ve ileri teknoloji endüstrisinin deneyimli emektarları tarafından kurulan SDS (Şüpheli Algılama Sistemleri) şirketinin ürettiği otomatik bir test istasyonu ürününün tanıtımından alınan aşağıdaki alıntıda görülebilir:

SDS konsepti, İsrail’de ve dünya çapındaki intihar bombacıları ile ilgili İsrailli yetkililer ve akademik topluluk tarafından derlenen binlerce örnek olay çalışmasının analizinden elde edilen ve özümseyen bilgi tarafından desteklenmekte ve geliştirilmektedir. [...] “Cogito 1002” Test İstasyonu, yolcuların biyolojik geri bildirim endikasyonlarına dayalı taranmasını ve profillerinin oluşturulmasını sağlayan kiosk otamatı benzeri bir istasyondur. Benzersiz ve patentli bir teknolojiye dayanan sistem, kötü niyetlileri tanımlamak için tasarlanmıştır. SDS, “Cogito 1002”yi kolluk kuvvetlerinin sınır muhafaza/veya diğer kontrol noktalarında kötü niyetli şüphelilerin tespitinde kullanması amacıyla geliştirmekte ve pazarlamaktadır. Misyonumuz, tüm dünyada organize suçlar ve terörizmle savaşta kolluk kuvvetleri ve işverenlere destek için bugün uygulanabilir yenilikçi çözümler sunmaktır.⁽³⁰⁾

Ayrıca bu tür uzun süreli çatışma formu, en önemli önceliklerinden biri terörist liderlerin takibini yapmak olan *Sayeret Shimson* ve *Sayeret Duvdevan* gibi özel operasyon birimlerinin oluşumuna da neden olmuştu. Bu yine pasif savunma yöntemlerinin gözden geçirilmesini de teşvik etmişti. Körfez Savaşı’nın ardından, kitle imha silahlarına karşı halkın kendini savunmasını sağlamak için “İç Cephe Komutanlığı” kuruldu; bu komutanlık, dış saldırılara karşı koymak için farklı silahlı kuvvetler ve istihbarat servislerini bir araya getiren “Stratejik Komutanlık”la paralel faaliyet göstermekteydi. Bu

30) Karşılaştırım: www.suspectdetection.com/about/html.

bölgede aynı zamanda, alandan elde edilen uzmanlık ihraç edilmektedir. İsraililer kendi özel kuvvetleri *Sayeret Matkal*’ı oluştururken İngiliz SAS modelinden esinlenmişlerdi. İngiltere’nin terörizmle mücadelede kazandığı önemli ilerlemeler, yirmi birinci yüzyılın başından bu yana değişimin yönündeki bir ani değişikliği yansıtılmaktadır. Scotland Yard, şüpheli intihar bombacılarıyla yüzleşmek için İsrail’in y r rl ge koyduğu çatışma kurallarını benimsemişti. Bu kurallar, “durdurmak için ateş et” prosedürüne (kendilerini, ateş açma niyetini bağırarak ve anons ederek gövdeden vurmaya amaçlayarak ve her atıştan sonra durumu yeniden gözden geçirerek tanımlama) alışmış teröre karşı müdahale birliklerinin, başından vurmaya amaçlayarak “ ld rmek için ateş etme” yöntemine geçmelerinde değişimle sonuçlandı. Bu yeni sürecin ilk kurbanı, Temmuz 2005 bombalı saldırısından kısa bir süre sonra Londra Metrosu’nda vurulan genç bir Brezilyalı olmuştu.

 atışmaların şiddeti arttıkk  İsrail mahkemeleri, “terör faaliyetlerine doğrudan katılan” kişilere yapılan “hedef gözetken suikastlar” gibi bazı yaygın ulusal güvenlik uygulamalarının meşruiyetiyle ilgili karar vermekte zorlandı. Bu tür suikastler, insansız hava araçları da dâhil olmak üzere hedef küçülten yeni silah sistemlerinin birleştirilmesiyle teknik olarak mümkün oldu. İki insan hakları örgütünün, bu tür operasyonların doğasında masum insanları öldürme tehlikesi olduğuyla ilgili 2001 yılında açtığı davada İsrail Yüksek Mahkemesi’nin kesin bir hükme varması beş yıl sürdü. 62 sayfalık kararda mahkeme, “her hedeflenen cinayetin uluslararası hukuk tarafından onaylandığının *a priori* olarak saptanmasının imk nsız olması gibi her hedeflenen suikastin de uluslararası hukuku ihlal edip etmediği önceden belirlenemez. Her cinayet, duruma göre ilkesiyle incelenmelidir” hükmüne vardı.⁽³¹⁾ Karar ayrıca,

31) M. B le-Richard, “En Israel, la Cour supr me justifie les assassinats cibl s”, *Le Monde*, (16 Aralık 2006): 4.

her hedeflenmiş suikastten sonra yapılan eylemin uygunluğunun belirlenmesi için bağımsız bir soruşturmanın yürütülmesi gerektiğini öngörmüştü. Soruşturmada bir yanlışlık olduğu ispat edildiği takdirde, kurbanlar tazminat hakkına sahiptir.

Ulusal güvenlik teorisinin eylem laboratuvarı haline gelen İsrail devleti, bir toplumun vatandaşlarını terörizm-anti terörizm diyalektiğinin doğasındaki karşılıklı vahşetin mantığından koruyacak demokratik güvencelerin ortadan kaldırılmasına öncülük etmiştir. İsrail'in cezalandırma dürtüsü, filozof Walter Benjamin'in, gelecekteki savaşlarda kullanılacak yıkıcı yöntemlerin, "uluslararası hukukun en önemli dayanağını" -sivil halk ve savaşçı nüfus arasındaki ayrım- ortadan kaldıracığına dair uyarıcı sezgisini farkında olmadan onaylamaktadır. İsrail, henüz kimyasal silah, misket bombası ve anti-personel mayın kullanılmasını yasaklayan savaş hukuku sözleşmelerini onaylamamıştır. İsrail ve ABD, 2005 yılının Ekim ayında 148 ülke tarafından onaylanan Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Teşviki'ne dair UNESCO Uluslararası Sözleşmesini ve nükleer silahların sınırlandırılması anlaşmasına uyulmasını onaylamamıştır.

Bu devam eden savaş durumu için insanların ödediği bedel nedir? İsrailli yazar David Grossman'ın Mayıs 2007'de Amerikan Yazarlar Merkezi'nde (PEN American Center) verdiği bir derste bu soruya cevabı şöyledir:

Ruhun "yüzey alanı"nın daralması, kanlı ve tehditkâr bir dünya ile temasından gelir. Kişilerin, az bile olsa, başkalarının acılarıyla özdeşleşme yeteneği ve isteğini sınırlamak; ahlaki yargının askıya alınmasıdır [...]. Çoğumuzun deneyimlediği çaresizlik, hem pratik hem de ahlaki olarak çok korkunç, aldatıcı ve karmaşık şartlarda muhtemelen kendi gerçek düşüncelerimizi anlamamızdır. Hepsinden önemlisi, daha fazlasını hissetmediğimden daha iyiyim; en azından bu ge-

çene kadar. Eğer geçmezse, en azından ben ızdırabımı dindirdim, faydalı bir uyuşukluk geliştirdim, kendimi, biraz yüceltme, biraz kayıtsızlık yardımıyla, tasarlanmış körlük ve yüksek dozda öz-hizsizlik ile korudum. Başka bir deyişle ölümün ya da acının veya dayanılmaz yitimin ve hatta “sadece” aşağılanmanın daimi ve oldukça derin korkusu yüzünden; çatışmanın vatandaşlarının ve mahkumların her biri ya da hepimiz, iç zihinsel ve bilişsel ahengimizi ve bugüne kadar kendimizi saran son derece bunaltıcı koruyucu tabakalarımızla kendi neşemizi yok ettik. Kafka’nın faresi haklı: Predator sana kilitlendiğinde, dünya gerçekten giderek daha dar bir hale gelir. Onu tanımlayan dil de.

Grossman, Ortadoğu’daki çatışmadan, “bugün varlıkları ve değerleri, özgürlükleri ve kimlikleri bir dereceye kadar tehdit altında” olduğu “kötü durum”un bir tür ya da başka türü ile karşılaşan dünyanın dört bir yanından milyarlarca insan için “çatışmanın vatandaşları” fikrine ulaştı. “Hepimiz bizim özel “kötü durumumuz”un nasıl hızla bizim özgürlüğümüzü, ülkemizin sağladığı yuva duygusunu, dilimizi, bizim özgür irademizi elimizden alacak bir tuzağa dönüşebileceğini hissederiz ya da sezeriz.”⁽³²⁾

32) D. Grossman, “Writing in the Dark”, *New York Times Magazine*, (13 Mayıs 2007); ayrıca, <http://www.nytimes.com/2007/05/13/magazine/13Israel-t.html>.

AVRUPA POLİS ALANI

Avrupa Birliği, ABD'den farklı olarak, terörizm ve organize suçla mücadelede askeri bir bakış açısıyla yaklaşmamaktadır; bu nedenle yargı ve polis alanlarının önemi eşit derecededir. Bununla birlikte, AB'nin terörün önlenmesindeki kararlılığı, kavramın tanımında herhangi bir yeniliğe yol açmamıştır. 2005 yılında Madrid'te, El-Kaide destekçileri tarafından şehrin bombalanmasından bir yıl sonra yapılan "Demokrasi, Terör ve Güvenlik" konulu Avrupa zirvesi şu tanımı önermişti: "Sivil ya da muharip olmayana yönelik ölüm ya da ciddi bedensel yaralanma ile sonuçlanan her türlü hareket; bu harekette gelince, doğası ya da bağlamı gereği bu, bir nüfusu korkutmayı ya da bir hükümeti veya uluslararası örgütü bir hamle yapmaktan alıkoymayı ya da bir eylemi yapmaya zorlamayı amaçlamalıdır."

1999 yılında, Finlandiya'da Tampere'de yapılan konferansta AB, yargı ve polis iş birliği, iltica ve göç ile ilgili sorunları kapsayan bölgesel entegrasyonun üçüncü "ayağı"nı başlattı

("Topluluk ayağı" olarak bilinen ilk ayak, AB'nin üç kurucu anlaşmasından oluşur, ikinci ayak Ortak Dış ve Güvenlik Politikasıdır). 1985 yılında, Fransa, Almanya ve üç Benelüks ülkesi, Şengen Bölgesi olarak adlandırılan açık sınır bölgesini oluşturmak için bir anlaşma imzaladı. Şengen kurallarının yürürlüğe girmesi on yıl sürmesine rağmen, alan, daha sonra yirmi yedi üye devletin yirmi beşini içerecek şekilde genişletildi. Bu alan, millet ayrımı olmadan Avrupa Birliği içinde serbest dolaşım ilkesini somutlaştırırken ortak dış sınırlarının gözetimini de güçlendirir. Bu gereklilikler üye devletler arasında yargı ve polis iş birliğini geliştirdiği gibi suçluların hareket özgürlüğünden yararlanmasını önlemek için dış sınırlarda gözetimi arttırmıştır. Sınır denetimlerinin kaldırılması için vazgeçilmez bir ön koşul olarak merkezi bir veri tabanı oluşturuldu. Şengen Bilgi Sistemi (SIS), bilindiği gibi, her üye devletin suç faaliyetinden dolayı aradığı bireyleri listelemektedir. 1999 yılında, yine Birliğin finansal çıkarlarına zarar verebilecek, kaçakçılık, kara para aklama ve diğer şüpheli işlemleri de kapsayan dolandırıcılıkla mücadele etmek için Avrupa Dolandırıcılıkla Mücadele Ofisi (OLAF) oluşturuldu; kısaca, finansal piyasaların deregülasyonunun sonucu olarak küreselleşmiş bütün yasa dışı ekonomi.

Europol, Bir İstihbarat Teşkilatı

Interpol (Uluslararası Polis Teşkilatı), polis iş birliğini kolaylaştırmak amacıyla kurulmuş olan hükümetlerarası kuruluş olarak 1923 yılından beri varlığını sürdürmektedir. Kendi yatırımları ve üyelerinin finansmanıya özerk bir şekilde işler ve 186 katılımcı ülkeyi içerir. Lyon'da bulunan sekreteryaya, altı bölgesel ofis (Arjantin, Fildişi Sahili, Salvador, Kenya, Tayland ve Zimbabve) ağını ve her üye ülkedeki ulusal ofisleri yönetir. Interpol, 1935 gibi erken bir tarihte uluslararası bir radyo iletişim ağı kurarak suçlular hakkında bilgi alışveriş siste-

mine öncülük etmişti. Bugün örgüt, çalınan ya da kaybolan pasaportlar, çalıntı araçlar ve sanat eserleri ve suçlular (tam isimleri, parmak izleri ve DNA profilleri) ile ilgili veri tabanlarını yönetir. Polis bilimi, dolandırıcılık kontrolü, uyuşturucu kaçakçılığı, güvenlik ve buna benzer alanlarda büyük bir uzman ağını ve çalışma gruplarını denetler.

Europol (Avrupa Polis Ofisi) Maastricht Anlaşması'nın ya da 1992'de yapılan "Avrupa Birliği Anlaşması"nın bir meyvesidir. Merkezi Hollanda'nın Lahey kentidir. Sınırlı operasyonlarına, 1994 yılında Europol Uyuşturucu Birimi formunda, uyuşturucu trafiği ve bununla bağlantılı kara para aklamaya karşı mücadele göreviyle başlamıştır. Europol Sözleşmesi, tüm AB üye devletleri tarafından onaylanarak 1 Ekim 1998 tarihinde yürürlüğe girmişti. Europol 1 Temmuz 1999 tarihinde tam olarak faaliyetlerine başlamış ve yavaş yavaş faaliyet alanlarını genişletmiştir. Europol'un kurulması, AB'nin "sınırları olmayan Avrupa"da güvenlik polisinin iş birliğinin güçlendirilmesi çabalarında bir dönüm noktasını temsil eder. Sözleşmenin 2'nci maddesinde tanımlandığı gibi örgütün amacı:

geliştirme... terörizmle, yasa dışı uyuşturucu ticaretiyle ve organize suç yapısı gerektiren olgusal gerçeklerin olduğu diğer ciddi uluslararası suç biçimleriyle mücadelede ve bunları ortadan kaldırmada üye devletlerin yetkili makamlarının iş birliği ve verimliliğidir ve iki ya da daha fazla üye devlet, ilgili suçların ölçeği, önemi ve sonuçları nedeniyle üye devletler tarafından ortak bir yaklaşım gerektiren söz konusu suç biçimlerinden bir şekilde etkilenmektedir.⁽¹⁾

Tartışmalı nokta, "suç örgütü"nün nasıl tanımlanacağıdır. 1998 yılı Avrupa Birliği "Bir Suç Örgütüne Katılmak için Ce-

1) Europol Sözleşmesi, <http://www.europol.europa.eu/index.asp?page=legalconv#ARTICLE%202>.

“Suç İşlenmesine dair Ortak Eylem” düzenlemesi madde 1’de suç organizasyonu, “suçun kendi başına amaç ya da maddi menfaat elde etmek için bir araç olup olmadığına ve kamu otoritesinin işleyişini etkileyen her kötü durumu kendine mal edip etmediğine bakılmaksızın... en az iki kişiden oluşan ve suç işlemek amacıyla hareket etmek üzere yapılandırılmış bir organizasyon” olarak tanımlanmaktadır. Jean-Claude Paye’in belirttiği gibi, burada hâkim olan Alman yaklaşımıdır ve özellikle de, Alman kriminal polisi, BKA:

Bu, bir ceza eylemini tasvir etmek için doğrudan bir siyasi kavramın tanımıdır. [...] Bu tanım kriminolojiktir ve polis soruşturmasına hizmet etmek üzere tasarlanmıştır. Cezai suçlamalar için bu tür tanımın kullanılması, böylesi soruşturmaların amacını gösterir. Ceza yaklaşımının aksine kriminolojik tanım, tam anlamıyla kapsamlı bir suçlama ortaya koyar. [...] Böyle bir ceza dili, cezalandırılabilir gerçekleri kesin bir biçimde tanımlamış olması gereken eşitlik ilkesine aykırıdır.⁽²⁾

Yorum özellikle önemlidir çünkü bu Belçikalı sosyolog, güvenlik odaklı ve baskıcı yaklaşımlara doğru gidişin, Belçika’nın 1998’de “federal güvenlik planı”nı ve yargı reformlarını ve polisiye reformları belirlediğinde ortaya çıkan tanımla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Avrupa Polis Gücü’nün başlangıç aşaması olarak Europol’un görevi, bir istihbarat servisininkine benzemektedir: değişim ve koordinasyon, veri toplama ve analizi, sadece suç işlediğinden şüphelenilen ya da suça karışan kişilerin değil aynı zamanda suç işleme şüphesi olanların da dosyasını oluşturma. Başka bir de-

2) J.-C. Paye, *Vers un État policier en Belgique?*, (Brussels: EPO/Revue Nouvelle, 2000), s. 136-7. Ayrıca eleşirel bir tartışma için bakınız: V. Mitsilegas, “The coherence of the adopted measures, during the last years by the ED with regard to organized crime”, (20 Kasım 2006), web site için: <<http://www.libertysecurity.org/auteur420.html>.

yişle, “proaktif” tarzda suçlar öngörmektedir. Görevi, ayrıca organize suçta oluşan eğilimler hakkında raporlar üretmektir. Son olarak, ulusal polis gücüne, soruşturma tekniklerinin yanı sıra hem teknik hem de bilimsel polis çalışmalarının eğitimi için destek vermektedir. İstihbarat fonksiyonu ve onun doğal sonucu gizlilik, Europol’a Avrupa kurumlarının mimarisinde özel bir statü kazandırmıştır. Ofis, çeşitli üye devletlerin yargı yetkisi alanından ve Avrupa yargısı (özellikle, Adalet Divanı) ve büyük ölçüde siyasi denetiminden bağımsızdır. Avrupa Parlamentosu sadece danışmanlık rolü oynar; polis iş birliğine başvurmayı sorgulayabilir. Avrupa Komisyonu ise Europol yönetim kurulu toplantılarına katılma hakkına sahiptir ancak oy kullanamaz. Aslında, Europol’un özerk gelişimi, iktisadi ve parasal politika alanında Avrupa Merkez Bankası’nın kazandığı bağımsızlığa benzer.⁽³⁾

Avrupa Polis Koleji (CEPOL), 2001 yılının başlarında Europol ile aynı zamanda kurulmuştu. Üst düzey polis memurlarına yönelik ulusal eğitim kurumlarını destekleyen bu iş birliği ağının amacı, nitelikli polis ajanları için düzenlenen kurslar ve seminerler aracılığıyla suçu önleme ve suça karşı mücadelenin temel sorunlarına ortak bir yaklaşım geliştirmektir. Kurum paradoksal olarak, İrlanda gibi Şengen bölgesine katılmayı reddeden ve güvenlik konularında egemenliğine düşkün olan İngiltere’nin Bramshill kentinde yer almaktadır. Aslında, 1972 Münih Olimpiyat Oyunları sırasındaki rehin alma olayları gibi terörist eylemlere yanıt vermen ilk Avrupa terörle mücadele ağı TREVI, 1971 yılında içişleri bakanları tarafından oluşturulan bir İngiliz girişimidir.

Bir “Güvenlik Kültürü”: Şengen Bölgesinde Yalancı Bahar

“Bir güvenlik kültürünü benimsemek”: 2004 yılında araştırmadan sorumlu Avrupa Komisyon üyesi, “güvenlik endüstri-

3) J-C. Paye, a.g.e., s. 145.

nin güçlerini harekete geçirecek ve Avrupa araştırmasının mükemmelliğini ortaya koyacak” yeni programın hedefini bu şekilde tanımlamıştı.⁽⁴⁾ Bilgi Toplumu ve Medya için Komisyon üyesi aynı şekilde tanıma uygun hareket etmişti: “Olaylar, güvenliği Avrupa’da ve dünyada en önemli pratik kaygılar arasına yerleştirmiştir. [...] Derinlemesine bir araştırma, rekabetçi bir faaliyetin vazgeçilmez altyapısını oluşturur. İletişim, güvenlik alanındaki araştırmada tutarlı bir Avrupa yaklaşımına doğru belirleyici bir adımdır.” AB, yirmi yedi Avrupalı sanayi liderleri ve karar alıcılardan oluşan bir grubun önerilerini kabul etti. Bu programa birkaç yıllığına ayrılan ilk bütçe, İç Güvenlik Bakanlığının finansmanını alamayacak kadar düşük olmasına rağmen, sürekli artmıştır. İhaleye davetlerin ardından savunma ve güvenlik sanayilerini üniversite laboratuvarlarıyla ilişkilendiren konsorsiyumlar da kuruldu. Bu durum, savunma üreticilerinin Avrupa’da bu kişilerle iş birliği yaparken, Amerikan programlarında aktif rol almalarını da engellemedi. Aslında, AB bu grupların baskısı altında, Avrupa silah pazarında on yıllar boyunca egemen olan korumacı politikaya son vermeye karar verdi. Avrupa Savunma Ajansı, bu sektörde rekabetçi bir Avrupa pazarının yaratılmasını teşvik etmek amacıyla 2004 yılında kuruldu. ABD’deki eğilim doğrultusunda, başlıca gruplarda yeniden yapılandırılmaya gidildi. Bunu takip eden ittifaklar, şirket evlilikleri ve özelleştirmelerin sonucunda şimdi dünyada ilk on arasında yer alan üç Avrupa grubu ortaya çıktı: British Aerospace (İngiltere), EADS (Avrupa Havacılık Savunma ve Uzaycılık A.Ş., Hollanda) ve Thales (Fransa). Bu grupların ayrıca ABD grupları ile ileri düzeyde bağları vardır.⁽⁵⁾

4) P. Busquin, (Araştırmadan sorumlu Avrupa Komisyonu Üyesi/Avrupa Komiyonu), “Vers un programme de promotion de la sécurité européenne par la recherche et la technologie”, (3 Şubat 2004), ayrıca: <http://www.grip.org/bdg/pdf/g412.pdf>.

5) Barış ve güvenlik üzerine bilgi ve araştırma için bakınız, www.grip.org.

“Güvenlik” sorunu Avrupa Birliği’nin hareket alanını, bitişik ve bazen de savunma ile birbirine karışmış projeleri kapsayacak şekilde genişletmesine neden oldu. “Güvenlik Bölgesi” sınırlarını genişletmesine ve böylece toprakları dışındaki müdahalelere olanak tanıyan askeri ve güvenlik programlarıyla ilgili AB doktrini, zorunlu olarak iki alanı birbirine bağlama eğilimindedir.⁽⁶⁾ Savunma ve güvenlik arasındaki bu bağlantının örneklerinden biri, gözlem uyduları, hava cihazları ve kara ve deniz sensörleri -diğer kullanım alanları arasından sınırları kontrol etmek için gerekli bir araç- tarafından sağlanan bilgileri toplamak için tasarlanan GMES (Çevre ve Güvenliğin Küresel İzlenmesi) programıydı. Avrupa’nın bir diğer önemli programı GSP’nin askeri kullanımı ilkesi, resmi olarak onaylanmasa da bu tür amaçlara hizmetini önleyecek bir engel yoktur.

Bir bütün olarak Birlik içinde sıkı güvenlik önlemlerine katkıda bulunan diğer iki faktörden: birincisi, AB’nin Doğu Avrupa’ya doğru genişlemesi bakımından göç akımlarının ve var sayılan tehlikelerin yönetilmesi ve ikincisi, polisin bilgisayarlaştırılmış kayıt sisteminin yönetilmesidir. İkincisi öyle bir karmaşık hale gelmişti ki dış sınır kontrolü için vazgeçilmez olan İkinci nesil veri tabanlarının, SIS II, tanıtımındaki bir gecikme, 10 yeni üye devletin Şengen bölgesine girmesinin birkaç ay süreyle ertelenmesine neden olacaktı. Sekiz Doğu Avrupa ülkesi ve Malta da bu bölgeye dâhil edildiği 21 Aralık 2007 itibarıyla bu uygulama yürürlüğe girdi; İsviçre onlara Aralık 2008’de katıldı. Strazburg’da yer alan Şengen kontrol merkezi; çalıntı belgeleri, araç ve aranan kişilerle ilgili verileri yöneten 400 milyon nüfusluk bir bölgenin beynidir. Başlangıçta 2007 yılı sonuna planlanan bütün SIS II projesinin tüm

6) C. Serfati, *Impérialisme et militarisme. Actualité du XXIe siècle*, (Lausanne: Page Deux Editions, 2004).

teknik bağlantılarının uygulaması, 2009 yılı sonlarına kadar faaliyete geçemeyecekti. Program fotoğraflar, parmak izleri ve DNA gibi biyometrik verilerin bulunduğu merkez dosyanın ile genişletilmesini, sığınmacılarla ilgili bilgi miktarını arttırmayı, veri depolamanın süresini uzatmayı ve dosyalara erişim hakkının genişletilmesini içerir. Bu gelişmeler, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyonu üyesinin, Devlet Gözcüleri ve Avrupa Sivil Özgürlükler Ağı (ECLN) gibi sivil toplum kuruluşlarının özellikle yeni entegre veri korumayla ilgili eleştirel raporlarıyla sonuçlandı.

Avrupa yargı alanındaki güçlerin kısmi ve yavaş gelişmesine rağmen, polis ve yargı iş birliği sistemine yeni bileşenler eklenmişti. Ulusal hâkimlerden oluşan embriyonik bir Avrupa savcılığı olan Eurojust (resmi olarak “Avrupa Yargı İş Birliği Birimi” olarak bilinmektedir), 2001 yılında uyuşturucu kaçakçılığı ve kara para aklama vakalarını çözmek ve bunlara dâhil olan ağları araştırmak için tahsis edilmişti. 1989 yılında Paris’te yapılan G-7 zirvesinde oluşturulan Kara Para Aklama Finansal Eylem Görev Gücü (FATF) aynı yıl, Avrupa ülkelerindeki şüpheli finansal işlemleri izlemek ve rapor etmek için Europol’a katılmıştı. Daha sonra, 2002 ve 2003 yıllarında Sözleşme’ye eklenen iki protokolle Avrupa’nın yeni güçlerinin, üye ülkelere ortak araştırma ekiplerinin iş birliği, araştırmaların desteklenmesi ve üçüncü ülkelere bu gruplara katılma ve analiz yönetme yetkisi de dahil olmak üzere destek vermesini sağlamıştı. 2002 yılında, Europol ve Eurojust arasındaki operasyonel iş birliğinin dayandığı karşılıklı tanıma ilkesine maddi bir biçim kazandıran Avrupa tutuklama emri getirilmiştir. 2004 yılında, bu iki kurumun dosyalara erişimini sağlayan kurallar esnetilmişti. 2005 yılında, Frontex adlı, Varşova merkezli, üye ülkeler arasında, Avrupa Birliği’nin kara ve deniz sınırları ve hava sahasının yönetimi ve gözetiminde daha iyi iş birliği sağlamak için yeni bir örgüt kurulmuştur. 2007 yılında,

iki kurum, üye ülkelerin sınır koruma görevlilerinden oluşan Avrupa Karakol Ağı (EPN) ve Acil Sınır Müdahale Ekipleri (RAPID), güvenlik kordonunu tamamladı. İkinci kurumun görevi, “yasa dışı göçmenlerin kitlesel göçü” halinde faaliyet göstermektir.

Bir şey kesindir: 2004 yılında, Madrid bombalamalarının şokuyla birlikte Avrupa terörle mücadele sistemi, AB içindeki iş birliğini geliştirmek için güçlendirilmişti. Bir koordinatör makamı oluşturulmuş ve makamın sahibi doğrudan ortak Avrupa ve Dış Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'ne bildirilmişti. Öte yandan beş yıl sonra bu kurum, Avrupa Parlamentosunun, CIA'nın şüphelileri sorgulama ve gözaltı için çeşitli yerlere taşımak amacıyla kiralanmış -yaklaşık 1.250'si- uçaklarla yaptığı gizli uçuşlarla ilgili sorularına tatmin edici cevaplar vermekte başarısız olmuştu. Program 2007 yılı sonlarında, Avrupa Konseyinin İnsan Hakları üyesini uyarı yapmaya sevk etmişti: Avrupa Devletleri, bir çeşit “ikiyüzlülük” olarak “çifte standart politikası” uygulamaktadır.⁽⁷⁾ Sonuç itibarıyla, “dünyanın diğer bölgelerinde ortaya çıkan sorunlara dikkat çektikleri anda güvenilirliğini kaybetmişlerdi (...).” 2008 yılında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, kişileri ve kuruluşları “terörist” listesine dahil etme kriterlerinin insan haklarını ihlal etmek ve hukukun üstünlüğüyle alay etmek anlamına geldiğini söyleyen BM'nin ve AB'nin kara listesine meydan okudu. Gerçekten de, isimler herhangi bir söz hakkı tanınmadan kapalı kapılar arkasında ya da ifşa edilerek dosyalanmaktaydı.

Temmuz 2005 Londra bombalama olayları, teknolojinin özel yaşama sürekli müdahalesini kapsayan tedbirlerin önemli ölçüde artmasına yol açmıştı. Scotland Yard'ın metro ya da otobüse saldırıya teşebbüs eden dört faili, video kamera görüntüleri sayesinde hızlı tespit etmesi, kendi video gözetim

7) T. Ferenczi, “Droits de l'Homme: les États en accusation”, *Le Monde*, (30 Kasım 2007): 2.

sistemlerini toplu taşıma ve diğer kamuya açık yerlerde kurmayı hızlandıran Avrupa Birliği polis güçlerini etkilemişti. İngiltere'nin, Londralılar'ın günden 300'den fazla izlenmesi anlamına gelen caydırma ve kimlik tanımlama araçlarını dünya-daki tüm güvenlik kameralarının yüzde onu ile birlikte kullanarak kıtada çok avantajlı bir başlangıç yaptığını söylemek gerekmektedir. Resmi verilere erişimi teşvik etmek ve kişisel bilgileri korumak için bağımsız bir araştırma kuruluşu olarak kurulan Gözetim Çalışmaları Ağı'nın 2006 raporunda, İngiltere'nin "gözetim toplumuna" doğru evrildiği görmekten duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Raporda, "hakkımızda mümkün olduğunca çok bilgiye sahip olmak isterken hem devlet sırrı hem de devletin bilgiyi denetleme hakkından vazgeçmemesi böyle bir toplumun dayanak noktasıdır".⁽⁸⁾

Bu saldırılar, aynı zamanda şimdi potansiyel olarak kullanılabilir her tür iletişim aracının hedefi olan güvenlik önlemlerinin düzenleyen yeni terörle mücadele hükümleriyle sonuçlanan kararlara neden oldu. 2005 yılı sonlarında, yirmi yedi üye devletin büyük çoğunluğu, İngiliz hükümetinin başlattığı telefon ve elektronik haberleşmeye ait bazı verilerin korunmasını zorunlu kılan taslak bir Avrupa talimatı konusunda uzlaşmaya varmıştı. (1 Temmuz 2008 yılında telefon ve internet sağlayıcılarından, telefon numaraları, internet adresleri ve telefon ve elektronik haberleşme tarih ve saatlerini 6 ay boyunca kaydetmelerini ve saklamalarını talep eden yeni bir Avrupa talimatı yürürlüğe girmiştir. Bu bilgi, mahkemeler, istihbarat teşkilatları ve polis tarafından kullanılabilir duruma getirilebilir. Yeni mevzuat, özellikle Almanya'da, Veri Kaydetme Çalışma Grubunun çağrısına cevap olarak çeşitli dernek ve örgütlerin üyelerini içeren vatandaşlar grubu tarafından kırktan

8) D. Murakami-Wood (ed.), *A Report on the Surveillance Society*, (Eylül 2006), ayrıca; http://www.ico.gov.uk/surveillance_society_full_report_2006.pdf.

fazla şehrin sokaklarında protesto dalgasına yol açtı. Güvenlik araçlarının güçlendirilmesi, Nazi ve sonra da Komünist parti geçmişinden dolayı bu ülkede hassas bir konudur.)

İngiliz girişimlerinde paradoksal olan, İngiltere'nin Şengen bölgesine dahil olmadan AB güvenlik politikalarına öncülük etmesidir. Ceza adaleti (2003), terörizmin önlenmesi (2005) ve tahkikat usullerine ilişkin (2005) kanunla, 1970'li ve 1980'li yıllarda Kuzey İrlanda'daki silahlı gruplara karşı mücadele ile başlayan süreçte, ısrarla kurumsal dengenin düzenini altüst etmeye devam eden önlemleri istemesiydi.

Fransa, internet kullanıcılarının gözetimi söz konusu olduğunda, hiçbir şekilde kendi Büyük Birader fantezilerini geliştirmenin gerisinde kalmadı. Bu fantezilere, 2004 Haziran'ında "dijital ekonomide güven kanunu" olarak bilinen dijital ekonomi yasası üzerinden kamu protestolarıyla tepki gösterilmişti. Bu kanunun ardından gizlilikle hazırlanıp kararlaştırılan önlemler, internet kullanıcılarının, cep telefonu abonelerinin bir yıllığına izini kaydedecek ve bu bilgileri sivil polisler (*adli polis*) ya da talebi üzerine devlete teslim edecek web sitesi editörleri, servis sağlayıcıları, ev ve cep telefonu operatörleri ve internet erişimi sağlayıcılarını gerektirmekteydi. Bu, şifrelerin, takma isimlerin, gizli erişim kodlarının ve diğer tanımlayıcı verilerin, banka kartı numaralarının, ödeme detaylarının, e-posta adreslerinin, telefon numaralarının, kullanılan bilgisayar ve telefon sayılarının, ağa erişim araçlarının ve yapılan aramaların, bağlantıların ya da bir kişinin bir web sitesini ziyaret etmesi ya da siteye katkıda bulunmasına ilişkin tarih ve saatin kaydedilmesi anlamına geliyordu. Bu kişisel veriler toplandıktan sonra, üç yıla kadar İçişleri ve Savunma Bakanlığı dosyalarında tutulabiliyordu. İlan edilen bu önlemler insan hakları savunucuları ve Fransa'nın en önemli web sitelerinin editörlerinin topluca itirazlarına yol açtı. Online editörler grubunun başkanı olarak Gesse, *Le Monde* gazetesine

konuyla ilgili görüşünü açıklamıştı: “Fransız devleti gerçek terör tehdidi ile mücadele bahanesiyle ülkenin geleceğinin önemli bir kısmını yok etme riskini -başka hiçbir ülkede olmayan- herhangi bir endişe duymadan ve internet gelişimi konusunda sessiz ama internette her yerde hazır ve nazır bir başkanlık kampanyasının kulakları sağır eden sessizliği içinde alıyor.”⁽⁹⁾

Biyometrik Kimlik Projeleri

Avrupa Birliği, ABD’nin otomatik yüz tanıma sistemine yönelik bir çip üzerinde bir dijital fotoğraf içeren “küresel işlevlikte biyometrik pasaport” modelini izleyerek, küresel tanımlama sisteminin zeminini hazırlamaya başlamıştı. Pasaportların güvenlileştirilmesi ve uyumlaştırılması sorunu zaten New York’taki 2001 saldırılarından önce AB içinde tartışılıyordu ancak biyometrik bileşenleri Şengen bölgesi pasaportlarına dahil etme kararı (AB üyesi olmayan İzlanda, Norveç ve İsveç gibi ülkelerinde katıldığı bir önlem), Vize Muafiyet programına dahil olan üye devletlerin, kendilerini ABD mevzuatlarına uyarlama konusundaki ihtiyaçlarına cevap vermek içindi; böylece bu ülkelerin vatandaşları, ABD’de üç aya kadar konaklamalarda vizesiz seyahate devam etmeye izinli olacaktı. 1986 yılında başlatılan bu muafiyet programı, özellikle öncelikle Batı Avrupa’daki yirmi yedi ülke vatandaşı olmak üzere Avustralya, Bruney, Singapur ve Yeni Zelanda vatandaşları için de geçerlidir. Avrupa Birliği’nin, ağırlıklı olarak Doğu Avrupa’dan on iki yeni üye devleti de dâhil ederek genişlemesinden sonra Brüksel, Washington’dan programın yeni üye devlet vatandaşlarını da kapsayacak şekilde genişletmesini istedi. Ne var ki Amerikan federal yetkililer, kısıtlayıcı kriterlere göre, tek tek olay bazında karar vermeyi tercih etti: Vize ret ora-

9) P. Jamet, “L’État veut-il tuer Internet en France?”, *Le Monde*, (21 Nisan 2007): 23.

nı yüzde 2 olan her ülke yetersiz kabul edilecekti. Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya gibi ülkeler, Amerikan yönetiminin lütfuna mazhar olmak için, terörizme karşı savaşta iş birliğinin önemini vurgulayarak, özellikle programın sürdürülmesi ya da genişletilmesine karşılık olarak Amerika'nın yolcular ve işlemlerle ilgili bilgi alışverişine yönelik yeni koşullar dayatması ve denetimleri sıklaştırmasını tasarlaması nedeniyle, yalnız başvurmayı tercih ettiler. Bu, Ocak 2009 yılından sonra zorunlu hale gelen Avusturalya sisteminden sonra geliştirilen Seyahat İzni için Elektronik Sisteminin (ESTA) amacıdır: yolcuların biletlerini alırken pasaportta ve kredi kartlarında yer alan bilgileri esas alarak internet formunu doldurmaları gereklidir, bir merkezi bilgisayar onların şüpheli listesinde olmadığını doğrular; bu kabaca vizeye eşdeğerdir.⁽¹⁰⁾

ABD'nin işlerlik pasaportu modelini benimsemenin esprisi, ABD hükümetinin en güvenilir teknolojiyi tercih etmesindedir. Gerçekten de, yüz tanıma tekniği en fazla yüzde 10 oranında hata yapar. Beş tanesi yüksek bir güvenlik seviyesi sunan pek çok biyometrik tanıma tekniği vardır: DNA ya da genetik imza analizi; iris ya da retinanın taranması (iki benzersiz göz "imzası"); parmak izleri ve türevleri; avuç içi izleri ve son olarak el geometrisi. Aynı özelliklere sahip iki kişi bulma olasılığı neredeyse sıfırdır (yaklaşık DNA ya da iris tanıma için birkaç milyarda bir ve parmak izi için altmış dört milyarda bir). Yüz tanıma gibi diğer iki yöntem olan el yazısı ve ses tanımanın insanları ayırt etmede, kullanılan yazılıma ve ilk fotoğrafın kalitesine bağlı olarak daha düşük bir yeterliliği vardır.

Avrupa, kimlik tanımlama tekniklerini büyük bir şevkle benimsedi. ABD'de vatandaşların hala ulusal kimlik kartları yoktur; kimlik tanımlama için ehliyet ya da başka bir belgeyi kullanabilirler. Öte yandan Avrupa'da -İspanya'dan Fransa'ya ve

10) P. Gelie, "Washington veut imposer des visas à tous les Européens", *Le Figaro*, (2-3 Haziran 2007): 3.

Portekiz'den Estonya'ya her yerde- birçok ülkede eski kimliklerin yerini biyometrik kimlik kartları almıştır. Daha önce kimlik kartı fikrini, bu uygulamanın polis devleti uygulaması olduğu gerekçesiyle reddeden ülkeler, şimdi bir geçiş süreci ya da müzakere olmadan biyometrik versiyona geçmektedir. İngiltere'de İçişleri Bakanı, "yasa dışı göç ve çalışma, organize suç ve terörizm, kimlik hırsızlığı ve kamu hizmetlerine sahte erişimden kaynaklanan refah ve ulusal güvenliğe karşı artan tehditleri" kapsayan stratejisinin bir parçası olarak 2003 yılı Kasım ayında bir ulusal kimlik kartına geçilmesi için kendi önerilerini kamuoyuna tanıttı. Mart 2006'da Kimlik Kartları Kararnamesi kraliyetin onayını alarak Kimlik Kartları Kanunu oldu. Proje Muhafazakâr Parti, insan hakları ve sivil özgürlükler savunucularının itirazlarına rağmen 2010 yılına kadar, parmak izi, dijital yüz tarama ve iris taramaları ve ulusal biyometrik kimlik kartı kaydının kurumsallaştırılması olan NIR de dâhil olmak üzere elektronik kimlik kartının tanıtımını gerektirmişti. Bu tartışmalı yasa öncesinde ulusal kimlik belgeleri İngiltere'de, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve yine 1939'dan 1952'ye kadara askere alma ve günlük yiyecek yönetimi gibi istisnai şartlar altında, sadece iki kez gerekli olmuştu. Hükümet 2008 yılında, kimlik kartlarının tanıtımı planlarını güncelledi: Bunlar İngiliz vatandaşları için gerekli olmayacaktı. 2011 veya müteakip yıldan itibaren pasaport başvurusu yapan 16 yaşın üzerindeki herkesin, -parmak izi ve yüz taramaları da dâhil olmak üzere- kişisel bilgilerinin Ulusal Nüfus Kaydı'na eklenmesi planlanmıştır. Kimlik ve Pasaport Servisi, İngiliz pasaportlarının yanı sıra "önemli sayıda" kimlik kartını düzenlemeyi planlamaktadır ama kişiler için kart sahibi olmaktan vazgeçme şartı ile. Kimlik kartının sadece İngiltere'ye çalışmaya gelen AB üyesi olmayan yabancı uyruklular ve havalanı ve diğer hassas yerlerde çalışan 200.000 kişi için zorunlu olması planlanmıştır. 2010 yılından başlayarak, öğrencilerin

banka hesapları açtığında kimlik kartı almaları teşvik edilecekti. Ne var ki, 2010 yılı Mayıs ayında seçilen yeni koalisyon hükümeti (Muhafazakârlar ve Liberal Demokratlar) göreve geldikleri tarihten bu yana kimlik kartları uygulaması planlamasına son vereceklerini açıklamışlardır.

Elektronik parmak izi dosyaları, şimdiye kadar, sadece sapkınlar ve suçlular için kullanılmıştı. Biyometrik kayıt projesinin, uzaktan okuma elektronik çip teknolojisi (Radyo Frekansı ile Kimlik Tanımlama) kullanan tüm vatandaşlar genişletilmesi önerilmektedir. Fransa'da, Teminat Altına Alınmış Ulusal Elektronik Kimlik (INES) projesi, birkaç farklı, su geçirmez "bloklar"a bölünmüş banka kartı formatında bir kimlik kartının benimsenmesini tasarlamıştır: Tamamen gizli biyometrik veri içeren, polis ve yetkili idareler tarafından kullanılabilir bir kimlik bloğu; kimlik kartı doğrulaması için bir blok, kart sahibine belirli kamu ve özel elektronik işlemlere erişim hakkı sağlayan onaylı bir kimlik bloğu, elektronik yöneticileri tarafından kullanılmak üzere bir elektronik imza bloğu ve son olarak, her kişinin vergi numarası, ehliyet ya da benzeri tamamlayıcı bilgileri depolayabileceği kişisel bir portföy bloğu. Bloklar arasındaki sızdırmazlık kriptografinin garantisi altında olacaktır. Bu projenin aslında 2006 yılında faaliyete geçmesi planlanmıştı ama sivil haklar savunucularının şiddetli itirazları sonucunda İçişleri Bakanı tarafından askıya alınmış ve "yeniden ele alınmıştı."⁽¹¹⁾ Portekiz gibi başka ülkelerin, diğer kartlardan (sosyal güvenlik, kamusal sağlık hizmetleri, vergi durumu ve seçmen kaydı gibi) veri depolayan bir elektronik kimlik kartı test ettiği gerçeği, bunun uzun vadeli bir eğilim olduğu göstermektedir. Estonya gibi yeni e-kimlik sa-

11) M. Mentré, "INES, les libertés publiques et individuelles en danger", *La lettre Axiales*, 54 (3. Çeyrek, 2005): 3-4; P. Piazza, "Les résistances au projet INES", *Cultures et Conflits*, 64 (Kış 2006): 65-76.

hipleriyle iletişimi sürdürme ihtiyacı hisseden bazı ülkeler, görevli memurları her bireye yaşam boyu bir e-posta adresi tahsis etmekle görevlendirmişti.

Genetik imza, hızla büyüyen başka bir biyometrik kimlik tanımlama yöntemidir. 1986 yılında, genetik uzmanı Sir Alec John Jeffreys, Parça Uzunluğu Polimorfizm (RFLP) olarak bilinen dijital kodlara dönüştürülmesi hedeflenen kısa DNA dimerlerinin analizine dayanan bir kimlik tanımlama tekniği geliştirdi. 1997 yılında, Avrupa Birliği Konseyi kararı, DNA örneklerine dayanan anayasal dosyalar tavsiyesinde bulunmuştu. 1995 yılında ulusal bir genetik dosya oluşturulmasına önderlik eden İngiltere bugün dünyanın en büyük DNA profil bankasının sahibi olmuştur. 2006 yılında, nüfusun yüzde 5'ini kapsayan en az 3,3 milyon kayıt oluşmuştu. İngiliz polisinin bilimsel olarak geldiği bu öncü konum, İnterpol'ü, alanında uzman Avrupalı bir çalışma grubu kurarak süreci uluslararasılaştırmaya ve Avrupa Birliği üye ülkelerini İngiltere'nin deneyimine dayanan laboratuvarlar kurmaya cesaretlendirmeye teşvik etmişti.⁽¹²⁾ FBI da 1999 yılında bu gruba katılmıştır. ABD, aslında 1990 yılında, özellikle şiddet suçlarından suçlananların kimliklerini belirlemek için on dört eyalette kendi pilot projesine başlamıştı, bu deneyim sekiz yıl sonra her eyalete yayılmıştı.

İngiltere'nin yasası başlangıçta sadece mahkûm olan ya da suçlanan kişilerden alınan tükürük örneklerinin korunmasını sağlamıştı. Öte yandan 2001 yılından bu yana dosyada, suçlmalardan beraat etmiş ve hatta hakkında soruşturma açılmış kişilerin profilleri de toplandı⁽¹³⁾; bu konudan büyük hoş-

12) W. Schuller, L. Fereday ve R. Scheithauer (eds), *Interpol Handbook on DNA Data Exchange and Practice. Recommendations from the Interpol DNA Monitoring Expert Group*, (Lyon, France: Uluslararası Kriminal Polis Örgütü, 2001), Birinci baskı.

13) A. Jeffreys, "Privacy Fears over DNA Database", (BBC News [röportaj], 12 Eylül 2002).

nutsuzluk duyan Sir Alec Jeffreys bu sapmayı açıkça kınamıştı. Bu durum bu tür kimlik tanımlama prosedürlerinin, uygulama kapsamını genişletme ve ağı sınırlarını her zamankinden daha net bir biçimde çizme eğiliminde olduğunun kanıtıdır. 2004 yılından bu yana İngiltere’de polisin, daha sonra mahkemeye verilir verilmediğine, hüküm giyip giymediğine ve suçlu bulunup bulunmadığına bakılmaksızın on yaş üzerinde tutuklanan herkesten DNA örneği alma yetkisi vardır. 2008 yılı sonu itibarıyla, DNA veri tabanında 10 ile 18 yaş arasında tutuklanan kişilere ait verilerin sayısı bir milyona yakındı. 2008 yılında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, İngiltere’de bir suçtan dolayı mahkûm edilmeyen insanların parmak izlerinin ve DNA’larının süresiz olarak tutulması uygulamasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8’nci maddesinin ihlali anlamına geleceğini oybirliğiyle kabul etmişti.

Yasal çerçeveler her yerde benzer biçimde uyarlanmaktadır. Başlangıçta yöntemin sadece cinsel ve/veya şiddet içeren suçlardan hüküm giyenleri kapsayan Fransa’da Sarkozy, 2003 yılında “iç güvenlik” yasası ile bunu daha sıradan suçlara doğru genişletmiş ve 2004 yılında, işlemin uygulandığı suçların listesini “Perben II Kanunu” ile *ad infinitum* genişletmişti. Yasa şimdi “makul bir biçimde hasar, bozulma ya da maddi zarar tehdidi içeren” bir liste dahilinde “suç işlediğinden şüphelenen herhangi bir bireye” uygulanabilir. Üstelik polisin kimlik tanımlama usûllerine uymayı reddettikleri için hapis cezaları da uzatılabilir. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Madde 706-55’e göre en az 137 ihlal türü, DNA örneklerinin zorunlu olarak alınmasını ve korunmasını gerektirmektedir. Bu kanunun baskıcı eğilimlerine örnek olarak: 2005 yılında, dört yıl önce gen aktarımlı şeker pancarından parça almaktan bir aylık ertelenmiş hapis cezası alan ve genetik olarak değiştirilmiş organizmalara karşı olan bir aktivist, 2006 yılında, Alès bölgesinde Jandarmalara tükürük örneği vermeyi reddetmekten

yargılandı. Hem de ilk suçtan beş yıl sonra! *Syndicat de la magistrature* Genel Sekreteri (hakimler sendikası), “içeriden bilgi sızdırma, vergi kaçakçılığı veya şirket varlıklarını kötüye kullanma gibi pek çok finansal suçun, DNA kayıtları gerektirmediğine” alay edercesine vurgu yapmıştı.⁽¹⁴⁾

Bazı şehirlerde tamamen seçilmiş yetkililer tarafından tanıtılan suçun önlenmesine ilişkin aynı ayrımcı ruhtaki “güvensizlikle mücadele” politikalarına dikkat edilmelidir. Bu duruma video kameraların kurulduğu “yüksek riskli siteler” (şehir merkezi ve sözde “sorun” olarak ya da “risk altındaki” bölgeler), alkolün kötüye kullanımına, sokaklarda kampa ve fuhuşa karşı bir dizi “kamu hijyen önlemlerinin” yanı sıra küçükler için sokağa çıkma yasağı ve ebeveynleri uyarmak ve onları çocuklarının davranışlarının “sorumluluğunu alma”ya zorlamak için komitelerin oluşturulması eşlik ettiği, bir tür önlem laboratuvarı olan Orléans şehri en mükemmel örnektir.

Vatandaş Koruma İlkelerinin Zayıflaması

1980’lerin girerken, birçok Avrupa ülkesinde bireyleri veri toplamanın kötüye kullanımından korumaya yönelik yasaların kabulünün ardından, anlaşmalar veya tavsiyeler şeklinde bir dizi uluslararası doküman, kişisel bilgilerin serbest, dengeli dolaşımını sağlamak amacını güden temel esasları ortaya koymaya başlamıştı. Bu dokümanlar, “bilginin gizli telefon dinlemeleri gibi yasa dışı ya da yanıltıcı yöntemler kullanarak özel işleme tabi tutulmaması ya da toplanmaması gerektiği” düşüncesinden hareketle *dürüstük* prensibini; “bir dosyanın oluşumunu haklı çıkaracak gayenin, eylem gerçekleşmeden önce söz konusu bilginin ve ne kadar süre saklanacağının uygunluğunun doğrulanmasının mümkün hale getirilmesi ge-

14) M. Van Renterghem, “Enquête: la tentation du fichage génétique de masse”, *Le Monde*, (26 Eylül 2006): 26-7.

rektiğinin belirtilmesini gerektiren” *kesinlik* ilkesini; “halkın, bilgisayarlaştırılmış kişisel dosyalar listesini bilmeye hakkı olduğu” düşüncesiyle *kamusallık* ilkesini ve herkesin “kendisini ilgilendiren bilginin dosyalanıp dosyalanmadığını ve bunu yanlış, hatalı ya da yasa dışı kayıt durumunda değiştirebileceği ya da yok edebileceğini bilmesine” olanak tanıyan *bireysel erişim* ilkesini kapsamaktadır.⁽¹⁵⁾

Önemsiz prosedürlerin, 11 Eylül 2011’den sonra Avrupa Birliği ülkelerinde ivedilikle yasalaşması, kişisel verilerin işlenmesi ve depolanmasıyla ilgili bu prensiplerin garanti altına aldığı koruma derecesinin düşmesine neden olmuştur. İdari dosyalar arasında giderek artan bağlantılar, dolandırıcılar ya da kötü oyuncular, dürüst ya da şüpheli kişilerle ilgili resmi olmayan “sabıka kayıtları” oluşturmak için hizmet veren şirketlerin özel dosya yaratımı ve devasa polis dosyalarının meydana gelişi, şimdiye kadar kontrolsüz veri toplamayı durdurmuş yasal önlemlere zarar vermektedir. Böylece 1970’lerde parlamenter önlemleri gizliliği korumak için uygulayarak kendisini farklı gösteren Fransa’da 2004 yılında revize edilmiş versiyonuyla Bilgi Teknolojisi, Dosyalar ve Özgürlük Yasası, Ulusal Bilgi Teknolojisi ve Özgürlük Komisyonunun yetkisi nisadece danışmanlık göreviyle sınırlandırarak azaltmıştır.⁽¹⁶⁾

27 Mayıs 2005 yılında Pan-Avrupa polisinin faaliyet bölgesinde, (adını Batı Almanya’daki bir şehirden alan) Prüm Anlaşması, öncelikli amacı özellikle mevcut ulusal veri tabanlarından, terörle mücadele, sınır ötesi suç ve yasa dışı göç ala-

15) Bakınız rapor: “Les flux transfrontières de données”, *Problèmes politiques et sociaux*, 406 (Ocak 1981): 36.

16) M. Marzouki, “La loi informatique et libertés de 1978 à 2004: du scandale pour les libertés à une culture de la sécurité”, CNIL Konferansı, “Informatique: servitudes ou libertés?”, (Paris, 7-8 Kasım 2005). Bakınız: http://www.polytic.lip6.fr/article.php3?id_article=95.

nında bir ağ oluşturmak için bir merkez kuran yedi AB üye devleti tarafından imzalandı (Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, Lüksemburg, Hollanda ve İspanya ve daha sonra Finlandiya, İtalya, Portekiz ve Slovenya). Anlaşma ile sağlanan bilgi alışverişi, sadece DNA verilerini eşleştirmeyi değil aynı zamanda parmak izi ve araç kayıtlarına karşılıklı erişimi kapsamaktadır. Ocak 2007 yılında ortaklarıyla birlikte bir zirve koordinasyon toplantısında Almanya İçişleri Bakanı Wolfgang Schäuble, Anlaşma'nın ruhuna ilişkin kendi yorumunu şu şekilde yapmıştı:

Anlaşma (...) terörizme karşı mücadelede veri alışverişine ilişkin ve şiddete karışan hareketlerle ilgili düzenlemelerde uzlaşmaya varılmıştı: terör eylemlerini önlemek, böylece terör tehdidi oluşturabilecek bireylerin kişisel bilgilerini iletmek mümkün olacaktır. Önemli olaylar bağlamında önlemin amaçlarına ilişkin olarak anlaşma, (örneğin futbol maçları ya da Avrupa Konseyi toplantıları veya diğer uluslararası toplantılar sırasında) holiganlar gibi şiddete kalkışanların eylemleriyle ilgili bilgi değişimine izin verir. Prüm Anlaşması sayesinde polis iş birliği, operasyonel önlemlerle güçlendirilmiştir. Böylece anlaşma, tehditlere karşı koymak amacıyla ortak devriye ve sınır ötesi hareket gibi çeşitli ortak müdahale biçimlerinin ve kamu otoritesini diğer taraf ülkelerin polis birimlerine aktarılması imkânının önünü açmıştır. Örneğin bir Avrupa futbol şampiyonası ya da Avrupa zirvesi gibi önemli olaylarda güvenliği sağlamak adına bir başka Avrupa ülkesine takviye olarak gönderilen polis birimleri, bu görevi ev sahibi ülkenin hakları ve yükümlülükleri ile birlikte icra edebilir.⁽¹⁷⁾

17) Wolfgang Schäuble, (Federal İçişleri Bakanı), "Les ministres de l'intérieur soutiennent l'initiative de mise en réseau des bases de données policières à l'échelle européenne en vue d'une poursuite efficace des crimes", Présidence du Conseil, (17 Ocak 2007).

Zirve toplantılarında göstericilere ya da büyük çaplı olaylarda “protestoya katılacağından şüphelenenlere” karşı acımasız polis operasyonları önerildiğinden halihazırda holigan kategorisinde yer almadıkları sürece, bir kimsenin “göstericilerin” ne zaman bu kara listeye dahil olacaklarını öğrenme hakkı vardır. Bu tartışmalı bir soru değildir zira polis ve istihbarat teşkilatlarının öncelikli görevlerinden biri de, kamu düzeninin krizleri kadar gelişmekte olan protesto hareketlerini de yönetmektir. Bu, 2007 yılının Haziran ayında Kuzey Alman şehri Rosktock yakınlarındaki Heiligendamn’da düzenlenen dört günlük G-8 zirvesindeki gözetleme önlemlerinin yoğunluğu ve polis ve askerlerin hızla konuşlanması ile de kanıtlanmıştır. Ülkenin tüm bölgelerinden (*Länder*) toplam 16.000 polis getirildi; (site çevresinde 50 kilometrelik bir etki alanı olan) sahil ve hava sahası güvenliği ile tedarik ve taşıma görevinin denetlenmesinden sorumlu Bundeswehr’dan 1.100 asker yerleştirildi; 2.000 itfaiyeci ve acil durum çalışanı da hazır tutuldu. Araç trafiği, sahilin güvenliğini sağlayan ABD ve Alman savaş gemileriyle birlikte 11 kilometresi Baltık Denizi’ne uzanan 21 kilometre uzunluğunda sahil boyunca yasaklanmıştı. Bu site, 12,5 milyon avroluk bir maliyetle 12 kilometre uzunluğunda ve 2,5 metre yüksekliğinde tel çit ile koruma altına alınmıştı. Zirvenin toplam maliyeti 92 milyon avroydu. 100 kadar üyesi olan ABD dışında, devlet ve hükümet başkanları 24 kişilik delegasyonlar getirdiler.⁽¹⁸⁾ Ağır silahlı güvenlik güçleri yine de Greenpeace aktivistlerin yasak sahil bölgesine girmesini ve polis ile kovalamaca yapmasını önleyemedi. Bir zamanlar gerçek bir duvarla bölünmüş bir ülkede dikenli teller bazı çok tatsız anıları yeniden canlandırmıştı.

Mevcut teknolojik yenilik, hareket halindeki kabalılıkları uzaktan gözetlemeyi mükemmelleştirecek araçlar

18) Rakamlar için: *Le Monde*, (6 Haziran 2007): 4.

yaratmaktadır. Bugün insansız hava araçları; -İsrail ordusunda Filistin örgütünün çok sayıda siyasi liderini hedef almak ve ortadan kaldırmak için görev yaptıktan sonra- 2007 yılı Ekim ayında Paris'te ülkelerin iç güvenliklerine yönelik ihtiyaçların karşılanması için düzenlenen "Milipol" ticaret fuarında gösterildiği gibi, şehirleri, uzak kentsel bölgeleri ya da sokak protestolarında demokratik haklarını kullanan vatandaşları denetlemek ve gözetlemek için kullanılmaktadır. Video kamera gözetimini "ilkel bir beyin" oluşturan "akıllı" yazılımlarla eşleştirme deneyleri, aynı trendi takip etmektedir: şüpheli davranışlarını tespit etmek için (bir yer altı koridorunda yanlış yönde giden bir birey, bir yer altı platformu üzerinde ani bir kalabalığın oluşumu, emniyet şeridi üzerinde duran bir araç), yoldan geçen yüzleri tarama ve bu görüntüleri polis dosyalarındaki görüntülerle karşılaştırma.

Her ne olursa olsun 2007 yılı Haziran ayında biyometrik dosyaların değişimiyle sonuçlanan anlaşmalara göre Avrupa içi polis iş birliği sürekli gelişmektedir. İçişleri bakanları, gerçekten de DNA genetik imzaları ve parmak izleri dosyalarını bir ağ içine koymayı kabul ettiler. Öte yandan Londra ve Dublin, Kuzey İrlanda'daki durum nedeniyle sınır ötesi takip hakkına ilişkin AB kanunu dâhilinde olmayı reddetti. Kanun büyük etkinlikler için ortak soruşturma ekiplerinin oluşturulması ve yabancı polis memurlarının konuşlandırılmasına olanak sağlamaktadır. Yirmi yedi üye ülke, polis ve yargı iş birliği bağlamında iletilen özel verinin korunmasıyla ilgili başka bir yasa üzerinde henüz bir uzlaşmaya varamamıştır; şu an için bu veri, Avrupa hukuku kapsamında değildir. Böyle bir tedbirin kapsamı ve ABD gibi başka bir ülkeye veri transferinin koşulları ile ilgili görüş farklılıkları da vardır.⁽¹⁹⁾

19) "Les polices de l'Union européenne mettent en commun leurs fichiers biométriques", AFP ile *Le Monde*, (13 Haziran 2007); ayrıca, <http://combatsdroitshomme.blog.lemonde.fr/>.

Yabancılar ve “Suç Ortakları”

“Sınırlarımız, elektriklerle korunmaktadır. Federasyon çevresi boyunca bir aydınlatma bölgesi hüküm sürer. Klavyenin başında nerde olduğunu bilen küçük, gözlüklü bir adam oturmaktadır. O bizim tek askerimizdir. Tek yaptığı beş yüz bin kişilik bir orduyu yok etmek için bir tuşa basmaktır.”⁽²⁰⁾ Bir yüzyıldan daha fazla süre önce yazılan bu ifadelerle romancı Anatole France, M.S. 2270 yılında Asya ve Afrika’dan gelen “barbarların istilasıyla” tehdit edilen “Avrupa Halkları Federasyonu”nun geleceğini çizmişti. Bir yüzyıl sonra Avrupa’nın dış sınırındaki Melilla ve Ceuta’da, İspanya-Fas sınırı boyunca sismik detektörler ve göz yaşartıcı dağıtıcıları ile birlikte gözetleme kuleleri ile donatılmış bir labirent şeklinde ve gömülü bir kablo ağı ile altı metre yüksekliğinde bir çit vardır. Sahra-altı Afrika’sından gelerek sınırı geçmeye çalışan göçmenler vurulmaktadır.

“Yasa dışı göçmen” sorunu, Şengen Bölgesi’nde de görülmektedir. Yabancıların göçmenlik ve ikametini düzenleyen kanunlar artmış ve AB’ye giriş koşullarını zorlaştırmıştır. Vize verme koşulları ve başvuru yapanları tanımlama yöntemleri buna uygun olarak evrilirken daha önce yasa dışı olarak Avrupa’ya girmiş ya da ikamet etmiş kişilerle ilgili ağıdaki dosyalar yasa dışı girişleri azaltmıştır. “Yasa dışı göç” tanımı daha kapsamlı bir hale gelmiştir: Şimdi, AB’de yasa dışı giriş ve ikamet, çeşitli kategorideki insanları ve çeşitli giriş kanallarını ilgilendirmektedir. Bu kategori ve kanallar özellikle üye bir devletin topraklarına ya belgeleri olmadan ya da sahte veya yanlış belgelerle yasa dışı girmiş, geçerli bir vize ya da ikamet izni ile girmiş ama vizede belirtilen tarihleri aşmış, ikameti başlangıçta yasal olan ama maaşlı işçi çalıştırdıklarını sakladıklarından yasa dışı hale

20) A. France (1905), *Sur la pierre blanche*, (Paris/Geneva: Ressources, 1979 [tekrar basım]), s. 307.

gelen; geçerli bir oturma izni ve çalışma izni verilen ama vize süresinin dışında ya da başka bir şekilde ikamet kurallarını ihlal eden kişileri kapsamaktadır. 2002 yılı Haziran ayında, Avrupa Konseyinin Seville'deki toplantısı, Şengen Bölgesi içindeki vizelerle ilgili verilerin kimlik tespitinin yapılmasında ortak bir sistem kurulmasına “mutlak öncelik” verecekti.

Bu Vize Bilgi Sistemi (VIS), merkezi bilgi sistemini (CS-VIS) ve her üye devletin bir ara yüzünü (NI-VIS) oluşturan merkezileşmiş bir yapıya dayanır. Sistemin amacı, terör eylemi tehdidini ve üye devletlerin iç güvenliğini etkileyen diğer ciddi ihlalleri saptamak ve önlemek, belge sahtekârlığına karşı mücadeleyi ve belgesiz insanların kendi ülkelerine geri dönmelelerini kolaylaştırmaktır. Geleneksel tanımlayıcılardan başka (isim, cinsiyet, ikamet vb.), tüm vizelerde biyometrik ana bileşen olarak tam yüz fotoğrafı, parmak izi ve davetiyeyi gönderen ya da ikameti sırasında yabancıнын geçim masraflarını karşılayacağı varsayılan kişinin adı da yer almaktadır. Bu veriler, beş yıl süreyle saklanır. Bu bilgilerin eklenmesi, bu alandaki öncü çalışmaya sahip Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) tarafından tavsiye edilmiştir. Mayıs 2007’de yirmi yedi üye ülke ve Avrupa Parlamentosu arasında imzalanan ikinci bir anlaşma, Avrupa vize veri tabanının 2009 yılından başlayarak Şengen Bölgesi’ndeki 3.500 konsoloslüğün verdiği ya da reddettiği vizeleri listeleyeceğini belirtir. Bir konsolosluk, başka yerde başvuru yapamayacak bir kişinin geçmiş başvurularına ilişkin bilgileri gerçek zamanlı olarak önceki konsolosluktan alır. Her yıl yaklaşık 20 milyon başvuru sahibi, Şengen Bölgesi’ne girmek için çeşitli üye ülkelerin konsolosluklarına vize talebinde bulunmaktadır. Vize politikası ve kimlik tanımlama sisteminin girişi, yasa dışı göç ve insan kaçakçılığını önlemek ve bunlarla mücadele etmek için tasarlanan genel bir planın parçasıdır. Göç akınlarını yönetmek için ortak entegre bir yaklaşımının belirlenmesini amaçlayan 2002 tarihli bu

plan, yedi bölgede yürütülen ve benimsenen bir dizi ciddi eylem ve önlemden oluşur: sadece vize politikası değil, aynı zamanda bilgi alışverişi, geri kabul ve geri dönüş politikası, sınır kontrolü, sınır geçişinde alınması gereken önlemler, Europol ve yaptırımlar.

Bu bağlamda, 2008 yılı Haziran ayında, Avrupa Birliği yasa dışı göçmenlerin sınır dışı edilmesi için gerekli koşulları belirleyen “geri dönüş yönergesi” olarak adlandırılan yönergeyi kabul etti. Durumları açığa çıkmadan önce gizlice kaçıp gidebilecekleri olasılığı olduğuna kanaat getirilen yabancılar, altı ayı geçmemek üzere geçici bir süre için ama yetkililerle iş birliği yapmamaları ya da işlemleri için gerekli belgelerin zamanında hazır olmaması durumunda süresi sekiz aya kadar çıkartılabilecek şekilde gözaltı merkezlerine yerleştirilirler. Ayrıca sınır dışı edilen bu yabancılar, beş yıl boyunca herhangi bir AB ülkesine dönemeyecekti. Bu yabancılar kendi ülkelerinden Avrupa’ya gelmek için geçtikleri başka bir ülkeye sınır dışı edilebilir. İnsan haklarını savunan gruplar ve yine birçok Latin Amerika hükümeti, “utanç yönergesi” olarak adlandırdıkları bu tedbiri açıkça kınadı.

Ne var ki daha fazlası da var. Terörizme karşı mücadele, suç ortağı, sempatizan ve bağlantı nosyonlarının anlamını muğlaklaştırırken “yasa dışı göçe karşı mücadele”nin kapsamı, ülkede yasal ya da yasa dışı olarak ikamet ettiğine bakmaksızın yabancılarla temas halinde olanları, başka bir deyişle onlarla siyasi ya da kişisel dayanışma içinde olanları, dostlarını ve ailelerini, izleme ve onların dosyalarını tutma da dahil genişletilmiştir. Bu durum, AB’nin yabancıları barındıran ve gözaltı merkezlerinde onları ziyarete gelen bireylerle ilgili dosya oluşturma politikası doğrultusunda “ülkede yasa dışı olarak kalan yabancıların çıkarılmasını kolaylaştırma” niyetiyle dosyaların oluşturulmasını yöneten ruhtur.

Vize politikası ya da onun parçası olduğu genel plan, AB sı-

nırlarının göçmenlere genelleşmiş kapatılması politikasında geçerli olan şüphe mantığını kanıtlamaktadır. Yasa dışı göç vakalarından sorumlu sulh hâkimleri, endişelerini dile getirmiş ve yeni teknolojilerin kullanımındaki artışı sert bir şekilde eleştirmişti. Bir hukukçunun beyan ettiği gibi:

Yasa dışı göçle mücadele çabamızla paralel olarak yabancıların AB'ye yasal olarak göç etmelerine izin verecek belirli kanalları açmazsak, şeytani bir döngünün içine çekilme riskiyle karşı karşıya kalacağız. Bu, bizi sürekli olarak sınırlarımızda ve diğer ülkelerde; kaçakçıların, satıcıların ve göçmenlerin kendilerinin de yetkilileri kandırmak için yeni yollar bulacaklarını bileterek yasa dışı göçle mücadele etmek için yeni taktikler bulmaya ve bunları finansa etmeye zorlar. Bazı göçmenlerin, parmak izi alınmasını ya da tanınmayı önlemek için hâlihazırda parmaklarını sakatladığını öğrenmek tüyleri diken diken etmektedir.⁽²¹⁾

Bu, ideal suçlu olarak göçmen stereotipi için uygun bir zemindir. Brüksel'de Nisan 2006'da gerçekleşen bir olay bu bağlamda semboliktir. Belçika televizyonu tereddüt etmeden halıkı, iki "Kuzey Afrikalı"nın kameralarla gözetlenen merkez tren istasyonunda bir lise öğrencisinin MP3'ünü çalmak için ölümüne bıçakladığına inandırmaya öncülük etmede polis yetkililerini desteklemiştir. Bu bilgi, saldırıyı yapan iki gençten birinin itirafı (kameralar sayesinde değil) sayesinde iki gün sonra ancak yalanlandı. Her ikisi de Polonyalıydı.

Korkunun Katalizörü: Terörizm

Terör tehdidi sonrası ortaya çıkan etki, güvenlik takıntılarını ve paranoyak tutumu en demokratik ülkelerde bile şiddet-

21) P. de Bruycker, "Jusqu'ou contrôler l'immigration?", C. Simon ile röportaj, *Le Monde*, (24-5 Ekim 2006): 18.

lendirmiştir. AB üyesi ülkelerin içişleri bakanları, polis stratejilerinin hedeflerinin profil tanımlamasındaki kategori karmaşasını ispatlamışlardı. Hukuk uzmanı Jean Danet, tüm deneyimli demokratik ülkelerde yaşanan güvenliğe odaklanmanın, 11 Eylül saldırıları sonrası “cezalandırma takıntısına”, “ceza hukukuna baş döndürücü bir hızda aşırı vurgu yapılmasına dönüştü”ğini söylemektedir: “Genel hareket, adalet sistemini her şeye yerleştirmeyi beklemekten oluşmaktadır. Bundan, okul, aile, mahallelerde vb. yerlerde eksik olan güvenlik kontrollerinin sağlanması beklenir. Kanun yapımcılar, sürekli olarak ceza ağını genişletmektedirler. Biz, ‘cezalandırma’nın zaman (sınırlama statüleri sorgulanmaktadır) ve mekânda genişlemesine tanık oluyoruz.”⁽²²⁾ Fransa’nın, Ekim 2001 sonlarında sıcağı sıcağına oybirliğiyle kabul edilen gündelik yaşamda güvenlik ile ilgili kanun, terörizmin yarattığı korkunun katalize edici etkisine iyi bir örnektir. Öte yandan bu sadece bir başlangıçtı. Fransız İçişleri Bakam’nın tasarıyı tanıtırken kullandığı ifadeler özellikle önemlidir: “11 Eylül’den öncesi ve sonrası vardır; bizim yasama depomuz, bu trajedinin ardından değişmeden kalmıştır.”⁽²³⁾

Normal koşullar altında İçişleri Bakanı’ndan ziyade Adalet Bakanı tarafından önerilecek, ceza yasasında tanımı gereği sivil özgürlükleri etkileyecek bir değişiklik, alışılmış bir durumdur. Yasa tasarısının ilk örneği hükümet tarafından sunuldu ve 2001 yılı Nisan ayında Parlamento tarafından ele alındı ama hükümet, saldırılardan sonra son dakikada “terörle mücadele”yi ilerletme amacıyla on üç değişiklik ekleyerek tasarıyı güçlendirdi. Bu son anda yapılan ekleme, gerçek bir tartış-

22) J. Danet, “La justice face à l’obsession de punir”, N. Guibert ile röportaj, *Le Monde*, (29-30 Nisan 2007): 13.

23) Daniel Vaillant, alıntı: *Le Monde*, (1 Kasım 2001); ayrıca, <http://www.assemblee-nationale.fr/dg/dg3297.asp>.

maya fırsat tanımadı. Bu yasayla icat edilen gerek önemli gerekse önemsiz suç ve saldırı hayaleti, uluslararası terörizme karşı mücadelenin sınırlarını genişletmişti. Tüm eylem kategorileri için verilen ceza, genel hukuka göre daha ağırdır. Kara para aklama, terörist bir kuruluşa yardım ve yataklık, içerden bilgilendirme (!), silah ve uyuşturucu satışı; yasa dışı göçü organize etme, toplu taşımada ücretleri kaçırma, kentsel nezaketsizlik (örneğin duvar yazıları), tekno müzik dinlemek için toplanma, toplu protesto hareketleri ve çok çeşitli isyan biçimlerinin hepsi aynı başlık altında toplanır. Kabul edilen önlemler müdahalecidir: Bireyin rızası olmadan arama; hareket halinde, durdurulmuş ya da caddede park halinde olsun araçları arama yetkisi (1976 yılında, protesto şeklindeki gösteri olaylarında araç arama yetkisi veren bir yasa tasarısının olduğu ve bunun sonunda anayasaya aykırı ilan edildiği unutulmamalıdır); sadece halka açık alanlarda, liman ve havaalanlarının yanı sıra stadyumlar, mağazalar, müzeler, tiyatrolar vb. alanlarda özel güvenlik kuruluşları ile sınırlanan vücut arama yetkisi (uygulamanın açıkça ırkçı profil oluşturma için fırsatlar yarattığı önlemler) ve özellikle resmi terminolojide “risk altındaki mahalleler” olarak açıklanan toplu konut bölgelerinde polis güçlerinin takviye edilmesi bu müdahaleci önlemlere örnektir.

Polis tarafından yanlışlıkla kovalanan üç gencin, 27 Ekim 2005 yılında Paris’in doğusundaki banliyölerinden Clichy-sous-Bois’da bir bölgede kaçmaya çalışırken bir elektrik güç istasyonuna sığınması tam olarak ırksal profildi. Gençlerden ikisi elektrik akımına kapıldı; bu durum çeşitli şehirlerde ve dış kentsel alanlarda iki haftadan fazla bir süre, her gece yakıp yok etmeye dayalı şiddetli bir reaksiyonu -binlerce arabanın ve çeşitli kamu binalarının yanması- başlatmıştı. Bu ayaklanmalar -1968 Mayısı’ndan bu yana Fransa’daki en önemli huzursuzluk-, büyük çoğunluğunu Fransa doğumlu ya da yerli-

leşen Fransız vatandaşı olan ama hala “Kuzey Afrikalılar” ya da “Siyahlar” olarak anılmaya devam eden ve böylece peşinen istihdam dışında bırakılan ve nihayetinde onurunu kurtarmak için umudu kalmamış yeni göçmen çocukların bütün bir neslinin öfkesini yansıtmaktaydı. Hükümetin misillemesi, bazı şüphe götürmez işaretler sunmuştu. Her şeyden önce, İçişleri Bakanı ile gelecekteki Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy’nin sözlü patlamaları, “tehlikeli sınıflar”ın psikolojisindeki aşağılanmasını hatırlatmıştı. O, açıkça “*racaille*” kelimesini - kabaca “alçak” ile eşdeğerdir- kullandı. Onun yabancı düşmanlığı içeren imaları anlamlıydı, Sarkozy’nin sağ kanat partisi açıkça ırkçı Ulusal Cephe’nin oylarını istemiş ve kendini bu amaç için yasal cephanelikle donatmıştır. Her zaman yeni önlemler ve güvenlikle (ve ister istemez göçle) ilgili yasalar getirilmiş, hedef profil daha açık hale gelmiştir: herhangi bir isyan tezahürü, suçlu olarak muamele görmek, yoksulluk, aynı zamanda hukukun ihlali. İkinci olarak bu olay, sömürgeci yasalarda canlanmayı da beraberinde getirmişti. 8 Kasım 2005 yılında Başbakan Dominique de Villepin, Cezayir Savaşı bağlamında kabul edilen 3 Nisan 1955 tarihli bir yasayı tekrar etkinleştirerek olağanüstü hal ilan etmişti. Yasa’nın 14 maddesi Kıta Fransası’nda kırk beş yıl uygulanmamıştı. Maddeye aslında “kamu düzenine karşı ciddi ihlallerden kaynaklanan yakın tehlike” durumlarında başvurulurdu. İçişleri Bakanı’na gelince, o, risk altındaki bölgeleri “hortumla yıkama” kavramı hakkında konuşma fırsatı ele geçirdi; bu, kontrgerilla teorisyenleri tarafından yaygın olarak “temizlik” (*nettoyage*) kavramını ifade etmenin başka bir yoluydu.

Polisin “sorun bölgeleri”nde kazandığı deneyim, örneğin 2007 Mart ayındaki kenar bölge ve yeni inşaat alanlarının yenilenmesini vurgulayan suçluluğun önlenmesi kanunun dahil edildiği bir önlemden görüldüğü gibi bugün tehlikeyi çembere almaya çalışan kentsel planlamacılarının, tercihlerini etki-

lemektedir. Amaç, kamu güvenliği departmanına göre, “insanları eylemden caydırmak”, kötü niyetli eylemleri “engellemek” ve “geciktirmek”, “bunların etkisini azaltmak” ve polis müdahalesini kolaylaştırmaktır. Kentsel kalkınma politikası; isyancıların mermiler atabileceği veya gözcülük yapabilecekleri düz çatıları yasaklayarak, yangından uzaklaşmak için çöp konteynerlerini siper ederek, vandalizme karşı koyabilecek dış mekan mobilyaları kurarak, isyancıların provoke ettiği elektrik kesintilerine karşı güç dağıtım noktalarını koruyarak, araçların çarpma tehlikesine karşı dükkanların önüne beton duvarlar örerek, gençlerin toplanmasına engel olmak için bina girişinin önündeki gölgelikleri toplayarak, yayalara ayrılmış sokaklara erişimi kısıtlayıp polis araçlarının dolaşımını kolaylaştırarak, çok yüksek çit ve duvarlardan kaçınarak ve bunun gibi başka uygulamalarla güvenlik boyutunu dikkate almıştır.⁽²⁴⁾ Görünürlük -“belli bir uzaklıktan görme ve görülebilmek”-⁽²⁵⁾ gözetim için kilit bir önemde olmaya devam etmektedir, özellikle şimdi uydu, helikopter ve küçük uçaklardan daha az maliyet avantajına sahip bir gözetim aracı olan insan-sız hava araçları tarafından çekilmiş ve anında merkeze aktarılan görüntüler ile geliştirilmiştir.

“Risk altındaki bölgelerin” mimarisi, 1990’lardan bu yana kurumsal şiddet biçimlerinin bir tipolojisini geliştiren “sosyolojik düzen” tarafından oluşturulan yeni analiz çerçevelerine gönderme yapar. Davetkar başlığıyla *La décadence sécuritaire* (*Hakların Çöküşü*) adlı kitapta büyük hâkimler sendikasının iki eski başkanının konuya dair görüşleri şöyledir:

24) Bakınız; www.lemonde.fr/. . /01/26/violences-urbaines-la-police-s-empare-de-la-renovation-des-quartiers_1_003_974_0.html.

25) E. Chalumeau, *Guide des études de sûreté et de sécurité publique*, (Paris: La Documentation française, 2007).

İstihbarat ajanlarının topladığı bilgilere dayanarak bu sınıflandırma, (hırsızlık, cinayet gibi) suçları gruplandıran 1. dereceden 8. dereceye kadar şiddetin sekiz düzeyini içerir: polise karşı kolektif çatışmanın da eşlik ettiği üst üste devam eden üç-beş isyan. Kademeli olarak, genel anlamda medenileşmiş düzen, artık vatandaşları komşularının şiddetinden ya da işlediği suçlardan koruyacak düzen değildir ancak polis tarafından tanımlandığı gibi düzen sınırlıdır. Bu bakış açısı, “kanunsuz bölge” kavramının (*zone de non-droit*) oluşturulduğu bakış açısıdır. Kavram, hak talepleri anlamına gelmez. Bu haklar artık var olmadığından, vatandaşlardan ve yaşayanlardan, halkın polise davranışlarından elde edilir. Bunun tersi de doğrudur.⁽²⁶⁾

26) G. Sainati ve U. Schalchli, *La Décadence sécuritaire*, (Paris: La Fabrique, 2007), s. 79-80.

BEDENLERİN VE EŞYALARIN İZLENEBİLİRLİĞİ

“Artık insanları sınırlayarak etkinlik gösteren toplumlardan sürekli denetim ve anlık iletişim aracılığıyla faaliyet gösteren denetim toplumlarına doğru ilerliyoruz.” Gilles Deleuze bu sözleri, sermaye birikim biçiminin uzay-zaman ve devlet ve toplumsal çevre bağlamında hem ölçek hem de nitelik olarak değiştiği 1990 yılında söylemişti.⁽¹⁾ Deleuze, W.S. Burrough’un yumuşak denetim ve yumuşak makine⁽²⁾ ve bunların iyi kullanılmasıyla ilgili yazılarına aşinaydı. Gelişmesinin mümkün olmadığını sezdiği denetim toplumu kavramı zaman içinde, ortak özelliği gücün organizasyonel formu ve onlarla ilişkili öz-nellik biçimlerinin yenilenmesi dürtüsünü anlamak olan eleş-

1) G. Deleuze, “Control and Becoming”, *Negotiations: 1972-1990*, çev. ve ed: M. Joughin, (New York: Columbia University Press, 1995), s. 174. T. Negri ile bu görüşme: www.generation-online.org.

2) W. S. Burroughs, *The Soft Machine*, (New York: Grove Press, 1961); *The Limits of Control*, 1975, bakınız: <http://limitedcontrolposterous.com/the-limits-of-control-by-willli>; *The Adding Machine: Selected Essays*, (New York: Seaver Books, 1985).

tirel yaklaşımların ve entelektüel keşiflerin çeşitliliğini içinde barındıran bir kavram haline gelmişti. Bu yeni toplumsal yönetim tarzı Post-Fordist ağ iş birliğinin benimsediği yönetim modelinden kopyalanmıştır. Sosyo-teknik mekanizmaların kısa dönemli kontrolü hızlı rotasyon ve kesintisiz akımlarla tüm kurumlara yayılmaktadır. Yönetisel paradigma, yeni bilgi teknolojilerine sıkıca bağlıdır. 1970'lerin sonlarından itibaren işitmeye başladığımız enformasyon toplumu olarak adlandırılan dönemde doruğa ulaşan bu “işlevsel toplum” paradigmasını şekillendiren şey, örgütsel doktrinlerin uzun geçmişinin köklerindedir. “Post-endüstriyel toplum” kavramını biçimlendiren ilk Amerikalı sosyologlardan Daniel Bell; enformasyon toplumu ve Saint-Simon’un endüstriyalizm doktrini, Frederick Winslow Taylor’ın bilimsel yönetim ve Pentagon Başkanı Robert McNamara ve Rand Corporation’daki danışmanlarının 1961 yılında Amerika devlet aygıtlarının reforme edilmesi sürecinde kullandıkları yönetim kavramı arasındaki bağlantıyı ortaya çıkarmıştı.⁽³⁾ Son kavrayıştan başka Bell, birinci bölümün başında bahsettiğimiz birbirini izleyen endüstrileşme ve teknokrasi sürecinin doğuşuyla ilgili çalışmasında, emek ve medya sosyoloğu George Friedmann tarafından geliştirilen bir hipotezden safi bir anlam çıkarmaktadır.

Denetim toplumları “iletişimin evrenselliği” tarafından iyiden iyiye yoğrulmuştu. Deleuze ve Guattari *Felsefe Nedir?* adlı kitaplarında “en utanç verici an geldi” demişlerdi;

Bilgisayar bilimi, pazarlama, tasarım ve reklamcılık yani tüm iletişim disiplinleri, kavramının kendisini ele geçirdi ve şöyle dedi: “Bu bizim endişemiz, biz yaratıcı olanlarız, biz fikir adamıyız!” Pazarlama, kavram ve olay arasında belli bir ilişki fikrini korumuştur. Ne var

3) D. Bell, *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*, (New York: Basic Books, 1973), s. 357.

ki burada kavram, ürünler kümesinin görüntüsü (tarihsel, bilimsel, sanatsal, cinsel, pragmatik) ve olay, çeşitli görüntüler ve teşvik edilmesi beklenen “fikir alışverişi” fuarı haline gelmiştir. Sadece olaylar sergilerdir ve sadece kavramlar satılabilir ürünlerdir.

Kavramın üç çağı ansiklopedi, pedagoji ve profesyonel ticari eğitim ise, “sadece ikincisi, bizi birincisinin doruklarından üçüncüsünün temsil ettiği felaketin içine düşmekten bizi korur.”⁽⁴⁾ Bu toplumlarda iletişim ve konuşma “baştan sona para ile nüfuz etmiş ve kazara değil doğaları gereği”; önemli olan iletişimsiz mekânlar ve şalter yaratmak olabilir, böylece denetimden kaçabiliriz.⁽⁵⁾

“Markalar” ve onların iletişimsel fonksiyonu, şirketlerden, şehirlere, yardım kuruluşları ve resmi kurumlara kadar gideyerek artan kapsamlı kimlik tanımlama için ortak payda haline gelmiştir.⁽⁶⁾

Yönetsel model tarafından yönetilen bu genelleştirilmiş denetim toplumunda, bireysel davranışı tahmin yeteneği, belirli bir davranış olasılığını saptama ve istatistiksel aralığa dayalı kategoriler inşa etme, pazarlama uzmanlarının “stilleri”, finansörlerin “skorları” ve polis “profilleri” arasındaki yaygın basamaktır.” Foucault’dan etkilenen tarihçi François Ewald, “onlar böylece normal ve anormal muhalefetten kendilerini kurtarmaktadır” diye yazmıştır. “Sadece davranış sınıfları vardır, onların tümü öngörülebilir. İnsanoğlunun yeni bilim rüyası; internet bağlantılarını, DNA test sonuçlarını ve tüketici

4) G. Deleuze ve F. Guattari, *What is Philosophy?*, çev: G. Burchell ve H. Tomlinson, (New York: Columbia University Press, 1994), s. 10 ve 12.

5) G. Deleuze, “Control and Becoming”, (Gilles Deleuze ile Toni Negri görüşmesi), içinde, *Negotiations 1972-1990*, çev: M. Joughin (New York: Columbia University Press, 1997), s. 176; ilk baskı, *Futur Antérieur* 1, (1990) bakınız, <http://www.generation-online.org/p/fpdeleuze3.htm>.

6) A. Mons, *La Métaphore sociale*, (Paris: PUF, 1992).

davranışlarını birleştirmede başarılı olmaktadır. İnsan doğasının gizemi, tamamen fazlasıyla pratik bir amaca hizmet ederken, tükenmiş olacaktır.”⁽⁷⁾

Polis Muhbirlerinin Yakınsaması

Makine türleri, kolaylıkla toplumun her türü ile eşleştirilebilir; bu, makinelerin belirleyiciliğini değil ama onları üretme ve kullanma yeteneğine sahip olan toplumsal biçimleri ifade eder. Eski egemen toplumlar kaldıraç, makara, saat gibi basit makinelerden faydalanırdı ama günümüz disiplin toplumları kendilerini, pasif entropi ve aktif sabotaj tehlikesiyle birlikte enerji içeren makinelerle donatmıştı; denetim toplumları pasif tehlikesi sıkışma ve aktif tehlikesi korsanlık ya da virüslerin girişi olan üçüncü tür makineler, bilgisayarlarla faaliyet göstermektedir. Bu teknolojik evrim, kapitalizmin daha da derinlemesine mutasyonu olmalıdır.⁽⁸⁾

Gilles Deleuze, makinelerin sadece bir bileşeni olan kolektif düzenlemelere dönüş çağrısında bulunduğu “Post-scriptum on the Societies of Control” makalesini bu nedenle kaleme almıştı.

Toplumlar teknolojik bakış açısından incelendiğinde, tarihi açık ve net kronolojik dilimler halinde bölmekten kaçınmak en doğrusudur, zira çeşitli tortular yeni teknolojinin hegemonyası altında iç içe geçmiş durumdadır. Şu anda dünyada dikilmekte olan surlar, son üç çağın bilgi birikimini birleştirmektedir. Bu tarihin anlamı, sadece gecikmeler (*décalages*),

7) F. Ewald, “Voici venue l’ère du contrôle généralisé”, *Enjeux, Les Echos*, (1 Şubat 2008): 84-5.

8) Bakınız G. Deleuze, “Post-scriptum on the Societies of Control”, içinde, *Negotiations 1972-1990*, a.g.e., s. 177-82. Ayrıca bakınız, <http://libcom.org/library/postscript-on-the-societies-of-control-gilles-deleuze>.

hayatta kalma, sapma, regresyon ve dirençler aracılığıyla ortaya çıkar. Bu, asimetri ve senkronizasyon yokluğunun gösterdiği sosyal, politik ve iktisadi gerçeklikten oluşmaktadır. Tarafsızlığı, şeffaflığı ve akımın değişkenliğini başlatan toplumsal düzenlemenin egemen formunun disiplin mekanizmasını, hapsetme alanlarının kriz durumunda olduğu ve sürekli reformu gerçekleştirmek için arzuladığında bile katiyen biliş haritasından silmediği dikkate alınırsa burada bir kez daha merkezi bir fikrin doğrulandığını görürüz.

Yeni bilgi teknolojileri, yeniliği ve aynı zamanda prosedürleri ve protokolleri bundan sonra “göçebe” ya da mobil olarak algılanacak bir topluma uyacak şekilde “modernize” ederek yeniden etkinleştirmeyi olası kılmıştır. Bariz bir örnek bir suçtan mahkûm edilen ya da tehlikeli olarak kabul edilen kişiler için elektronik kelepçe uygulamasıdır; bu, serbest dolaşıma izin veren yeni hapsetme biçimini simgeleyen uzaktaki bir muhbirdir. Küçük bir yonganın (ya da diğer adıyla akıllı dövmenin) takıldığı gün, bir kere ayak bileklerine takılarak kilitlendikten sonra sonsuza kadar prangaları belleğe gömen böyle bir özgürlük tabii ki ciddi bir biçimde sınırlı olacaktır. Maddi olmayan sınırların, sanal karakteri ve içselleştirilmiş yükümlülükleri yeterli olduğunda, elektronik bilezik ile cezaevi duvarları ve gardiyanlar kaybolur gibi görünmektedir. Bununla birlikte kısıtlamalara uymayan yükümlü hapse dönecektir. Bir tarihçi şöyle yazar, “ileri teknoloji ile cezalandırmanın ruhani yönünün arkasına gizlenmek gözetleme kulelerinde ve köklü bir hapisyanenin dikenli tellerinde durmaktır.”⁽⁹⁾ Hem sivil hem de askeri uygulamalarla birlikte bileşenlerin ikiliği, bilgi birikiminin etki alanından diğerine aktarımını sağladığından en son algılama ve navigasyon teknolojilerinin iki yö-

9) O. Razac, “Bracelet électronique mobile: les barreaux à la cheville”, *Libération*, (22 Mart 2007): 17.

nı vardır: esnek kontrol ve disiplin. Alandaki teknolojik gelişmelere dayanarak incelenirse, bu durum giderek artacaktır. Eric Heilmann ve André Vitalis süpermarketlerde, bankalarda, kentsel alanda bir lisede ve çeşitli kamusal alanlarda video gözetimine dayanan araştırmalarında Büyük Biraderler'in sembolü olan video gözetiminin kendisinin, nasıl uygulandığına bağlı olarak, "ya disiplinin eski biçimlerini genişlettiğine ya da çok sayıda karışık formüller arasındaki bu yeni tip kontrolü gösterdiğine", dikkat çekerler. Ne var ki bu iki gözetim biçimi arasında önemli bir fark vardır:

Disiplin, bireylerin doğal davranışlarını ve hatta var olmalarının yollarını değiştirmek için büyük çaba gerektirirken, yeni tip denetim, onların bilgisi olmadan dolaylı bir şekilde oluşur ve kendilerine has bir katılım gerektirmez. Bu, bireylerin gözetimini ve onlarla ilgili verilerin, izlerin ya da görüntülerin iki kez düzenlenmesine dayanarak alınan kararı gerektirmektedir.⁽¹⁰⁾

Artan teknolojik gelişmenin kuralı, her şeyi kontrol etmede teknolojinin başarısızlığının, bugüne kadar istenilen etkililiğe ulaşmadan giderek daha sofistifike bir cephaneliğin yayılmasını haklı gösterdiğini belirtmektedir. Bu, ırkın "veri gözetimi"nin geostratejistlerinin gezegensel seviyede başlattığı, mümkün olan her kaynaktan bireysel verilerin hızla edinişinde gösterilmektedir.

Kredi Kartlarına Dönüş

İlk çalışmalar kredi kartlarının, kullanıcının satın alma davranışını kaydetme ve depolama aracı olarak kullanılması yö-

10) E. Heilmann ve A. Vitalis, *Nouvelles technologies, Nouvelles regulations? Rapport de recherches*, Pirvilles Programı CNRS/IHESI (Université Louis-Pasteur de Strasbourg/Université de Bordeaux-III, Mayıs 1996), s. 78.

nündeki kontrol edilemeyen eğiliminin 1980'li yıllara kadar gittiğini göstermektedir. 1960'larda Visa ve Mastercard'ların piyasa çıkmasından bugüne kadar, bu tür kartların Kuzey Amerika'da Avrupa'ya göre daha çok kullanıldığı bir dönemde bir psiko-sosyolog ve Montreal'de Québec Üniversitesi teknoloji ve hukuk üzerine bir araştırma grubu üyesi tarafından bu konuda bir çalışma gerçekleştirilmişti. Çalışmanın tehlikeye nasıl dikkat çektiğini şu satırlardan görebiliriz:

Günümüzde kredi kartları, temel hak ve özgürlükler için en önemli tehditlerden birini oluşturmaktadır. Onlar, insanlar, davranışları, zevkleri vb. hakkında artan miktarda bilgilerin toplanması, işlenmesi ve yayılması için hizmet şirketlerine olanak sağladıkları oranda (...), özel bireyler üzerinde kontrolü arttıran ve böylece pazar payını genişleten son derece sofistike araçlara sahip oldular. İktisadi büyüme için bireyler hakkında bilgi edinmeyi bir ön koşul haline getiren bu mantık, özel sektörde kişisel bilgileri koruyan bir kanunun olmadığı ABD ve Kanada'da herhangi bir engelle karşılaşmadan etkili olmuştur. Bu, genelleştirilmiş davranışsal kontrol için koşulların ve ısmarlama bir totalitarizmin peyderpey ortaya konulduğu anlamına gelir. Komisyonlar [özgürlüklerin korunmasından sorumludur], onlar etkinliklerini görmek istemeseler ve oluşlarını sorgulamasalar da bu tehlikeli durumun öneminin farkında olmalıydılar.⁽¹¹⁾

Şirketlerin kredi kartlarında bulunan sözde “işlemsel” bilgiye gösterdikleri ilgi, tüketicilere yaklaşımda pazarlama ve reklam uzmanlarının kullandığı araçlarda bu on yıl içerisinde meydana gelen diğer değişiklikler arasında yalnızca bir işaret olmuştur. 1987 yılında Protector & Gamble araştırma direktö-

11) J.-P. Lemasson, “Les cartes de paiement. La privatisation de la vie privée”; *TIS-Technologies de l'information et Société*, 1/1 (1989): 109-19.

rü şunları ifade etmişti: “Son beş yıl içinde tüketici davranışlarını okumanın yeni yolları belirmiştir ve bunların çoğu elektrondur; bu devam edecektir. Yeni teknolojiler, tüketici davranışını inceleyen kişilere büyük, zengin ve yeni bir veri tabanı sağlamaktadır.”⁽¹²⁾ Barkodlar ve optik tarama cihazları, hanehalkı ya da bireyler üzerindeki örneklem çalışmalarıyla tarayıcıların ve izlenebilirliğin dilini (Infoscan, Behaviorscan, Scantrack, vb.) oluşturmaya başlamıştır. Televizyon izleyicilerini ölçerek, yeni bir dönüm noktası başlamıştı. “Peoplemeter” adlı televizyona takılı elektronik bir beyin, insanların varlığını, izlediği kanalları ve izlerken harcadığı zamanı kaydeder. Bu kayıt, televizyon izleyicisinin iş birliğiyle yapılır. Hanehalkının her üyesi, tanımlama düğmesine basarak varlığını belli eder.

“Büyük, zengin, yeni” veri tabanları vaatlerinin arkasında, dizginlenemeyen deregülasyona karşı medya ve reklam dünyasındaki ayaklanmalar devam etmektedir: reklam ağları için küresel bir vakfın oluşumu, iletişim sektöründe büyük iletişim gruplarının birleşmeleri ile birlikte avant-garde iletişim endüstrisi. Aynı zamanda “iletişim” nebulasının yönetsel işlevleri de genişlemektedir. 1988 yılında, görüşmeler ve stratejilerin analizinde ve reklam ağlarında kimin kim olduğuna dair meşrulaştırıcı söylemler bazında, “evrensel iletişim”in önceden tasarlayan karşı konulmaz yükselişinin meydana gelmesini tarif eden olguyu şöyle özetleyebiliriz:

Şans unsurunu azaltmak için yeni elektronik araştırma yöntemleri ortaya çıkmıştır: izleyicilerin sistemlerine minyatür kameraların kurulumu aracılığıyla izleyici örnekleme deneyleri, askeri tespit sistemlerinin uygulanması ve dönüşümü... Dünyanın hala demokratik şüpheler uyandırması, sivil vatandaşların yüksek göze-

12) A. Mattelart, *Advertising International: The Privatization of Public Space*, (London: Routledge, 1991), s. 152.

tim araçlarıyla gözetimi gibi belli belirsiz ticari gelenekleri başlatır. Taylor'un tüketimi ortaya çıkmıştır. Malum "Doktor Nos", nihayetinde olguları ve davranışları izlemenin kobaylara yerleştirilen minyatür kapsülle mümkün olacağını hayal etmektedir. Böylece pazarın kolektif ve bireysel yaşamdaki emilimi, tahammül edilemez bir hal almaktadır.⁽¹³⁾

Bu gözlem, Québec araştırmacısının uyarısı ile birlikte değerlendirildiğinde, iletişim endüstrisi ve ağların evrimini dikkatle izleyen diğer araştırmacıların o dönemde aynı şeyi hissetmesi gerektiğini varsaymak güvenilir olacaktır. Yine bu sadece bir başlangıçtı.

İnternet kullanıcılarının kişisel verilerinin, arama motorları üzerinden pazarlanmasına yönelik sistematik kullanımı, bu bakımdan önemli bir rol oynar. "Biyografik" bir arama motoru ya da sosyal ağ sitesi üzerinden bir kişinin verilerini sağlamanın eğlencesi, dikkatli bir refleks karşısında etkili olabilir. Bu süreçte, 13-25 arasındaki tüm yaş gruplarıyla ilgili veri, yasal olarak kontrol edilmeyen veri tabanlarında toplanır. Yeni teknolojiler ve gizlilik konusunda uzman olan bir avukatın belirttiği gibi:

Web siteleri, topladıkları verilerle ilgili belirli kurallara, özellikle AB ve ABD arasında müzakere edilen Safe Harbor İlkeleri'ne uymayı kabul ettiklerini söylediler. Öte yandan özellikle şimdi, gizliliği koruyacak gerçek bir mevzuatın olmadığı, vergi cenneti ile birlikte "veri cennetleri"nin ortaya çıktığı yerde hiçbir mahkeme, verilerin uygunluğunu denetleyecek araçlara sahip değildi.⁽¹⁴⁾

13) a.g.y., s. 158-9. Bakınız ayrıca izleyici ölçümleri raporu INA, *Dossiers de l'audiovisuel*, 22 (Paris: INA/La Documentation française, 1988).

14) V. Dufief, "Une mutation qui gomme la frontière entre vie privée et vie publique", Dossier, *Le Monde (Economie)*, (27 Kasım 2007): III.

Sefer Güzergâhı

Müdahaleci teknolojilerin çoğalması, Fritz Lang'in *The Thousand Eyes of Dr. Mabuse* filmini çekerken hayal bile etmeye cesaret edemediği senaryolara olanak sağlamıştır. Hafızanın ve konum belirleme araçlarını hesaplamanın üstel gelişimi, yasal düzenleme yapmayı zorlaştırmaktadır. Kullanıcıların ve tüketicilerin güzergâhlarını izleme araçları, artık gündelik amaçlara sızmıştır. Hepsi “toplumun güvenlileştirmeci evrimi” görünümünde, güvenlik endüstrisinin kendi tanıtıcı dilini ödünç alarak potansiyel gizlilik ihlali oluşturmakta ve elektronik polis gözetimine karşı sanal ipuçları sağlamaktadır.

Paris bölgesinde bölgesel taşımacılık otoritesi RAPT tarafından uygulanan Küçük bir radyo frekans tanımlama (RFID) yayıcı ile donatılmış mikroçipli bir kart olan “Temassız Navigo geçiş”, bu zorlukların kusursuz örneğidir. Bu aslında, İtalya, Portekiz, Belçika ve Fransız taşımacılık işletmelerini de kapsayan Avrupa çapında bir uzaktan etiketleme projesiydi. Homeros'un *Odyssey* kitabında, *Ulysses*'i on yıl boyunca kendi adasında esir tutmayı başaran Yunan güzel kızdan sonra projeye Kalipso adı verilmiştir.! Kart, gençlerin istisna edildiği yaklaşık dört yıllık süren deneysel aşamayı müteakip 2005 yılında Paris metropol alanında halk için kullanılabilir hale getirildi. İki sene içinde, yaklaşık iki milyon kişi bu taşıma kartını kullanmayı seçti. Karttaki çip, abonelik ile ilgili tüm bilgilerin yanı sıra kart sahibinin bilgilerini (isim, adres, fotoğraf, seyahat) de ve onaylayıcısı ile iletişimi sağlayan bir anteni de içermektedir. Tüm toplu taşıma araç biçimlerine (metro, bölgesel hızlı tren, otobüs ve tramvay) girişi sağlayacak bir bağlantı, el çantasında ya da ceket cebinde olsa da geçişi sağlar. Proje, sonunda Navigo geçişlerini taşıma bileti olarak hizmet görececek cep telefonlarına monte etmeyi de içermektedir. Bu sistem, telefonun kullanımda olup olmadığından, kapalı ya da düşük bir pille çalıştığından bağımsız olarak işlev görecektir.

Böyle bir yöntem İtalya ve Japonya tarafından zaten uygulanmaktadır. Uzun vadede Navigo geçişinin, manyetik ödeme ve biletlerin sonunu getirmesi -kısacası, her türlü alternatifi ortadan kaldırması- beklenmektedir.

Güvenli elektronik ulusal kimlik kartı (INES) projesindeki gibi çipteki kişisel veri, bireysel seyahat ile ilgili veri güvenliği önlemini arttıran otomatik kontrol işlemleri sırasında temas olmadan okunabilir. Ulusal Bilgi Teknolojisi ve Özgürlük Komisyonu (CNIL, bölüm sekize bakınız) gizliliği garanti etmek için, “bu tür verilerin, sadece dolandırıcılık ve dolandırıcılığı tespit etme durumunda, kullanıcıları birbirini izleyen iki günü geçmeyecek biçimde tanımlamayı mümkün kılan bir formda kullanılması”nı önermektedir. Kullanımının merkezi bir veri ile bireylerin güzergâhını belirlemek için yapıldığını düşünme paranoyasına girmeye gerek yoktur. Örneğin, farklı gösteriler için toplanma mekânlarına giden farklı gruplardan en asi olanları tespit etmek amacıyla çapraz denetim yapılması ya da 2007 yılında RATP’i “tüm beden çalışması için Orwell ödülüne aday gösteren” yedinci Büyük Birader Ödüllerini gözlemlene imkânını sunar. Son zamanlarda saldırılara ve toplu taşıma araçlarına yapılan planlı saldırılara maruz kalan İngiliz yetkililerin benimsediği politika, koruma mevzuatının yetersizliğine yönelik şüpheleri doğrulamaktadır.

Yine, elektronik ulusal kimlik kartındaki gibi Navigo projesi, sadece dolandırıcılığı azaltmayı değil aynı zamanda “hayatı kolaylaştırarak” kullanıcının konforunu artırmayı iddia eder. Bu durumda, “hayatı kolaylaştırır” sözü, sıradan bir manyetik kartı kullanmaktan dört kat daha hızlı olan operasyonun hızını ifade eder. Vatandaşların gizliliğini tehlikeye atan tüm teknolojiler, bu tür destekleyici söylemlere ihtiyaç duymaktadır. GIXEL, “ara bağlantı, bileşenler ve elektronik alt sistemleri endüstrisinin” profesyonel bir kuruluşu” olarak, kamu ve özel müşterilere hitaben yazılan “Mavi Kağıt” (*Livre*

bleu) metninde daha çok şey söylemektedir:

Güvenlik, demokratik toplumlarımızda genellikle bireysel özgürlüklerin ihlali ile ilgili olarak görülür. Bu nedenle biyometrik, video gözetimi ve kimlik kontrolleri gibi teknolojileri kullanmayı kabul etmeleri için insanları ikna etmek gerekir. Kamu otoriteleri ve üreticiler tarafından biyometrinin kabulü için çeşitli yöntemlerin geliştirilmesi gerekecektir. Bu yöntemlere, insanların dikkatini çekmek amacıyla eğlenceler ve teknolojinin daha çekici işlevlerine dikkat çekmek çabasının eşlik etmesi gerekecektir. Bu eğitim, çocukların okula gitmek ve okuldan çıkmak, okul yemekhanesinde yemek yemek için kullandıkları; ebeveynlerin ise çocuklarını okuldan almak için geldikleri zaman kendilerini tanımlamada kullanacakları anaokullarında başlar.⁽¹⁵⁾

Kasım 2005 yılında, Paris'in 30 kilometre güneybatısındaki Gif-sur-Yvette yüksekokulundan ve Saclay ileri teknoloji kompleksine birkaç dakika uzaklıktaki bir grup genç, biyometrik tekniklerin günlük yaşamda yaygın kullanımını protesto etti. Palyaçolar kılığında, üretici tarafından okulun self-servis kafeteryasındaki öğrenci akışını kontrol etmek için bir pilot program kapsamında ücretsiz olarak sağlanan iki biyometrik terminali yok ettiler. Bu terminaller eğitim öğretim yılının açılışında CNIL tarafından yapılacak yetkilendirmeyi beklemeden, başka bir deyişle yasa dışı olarak kurulmuştu. Yüksekokul müdürünün şikâyetinin ardından gençlerden üçü, polis mahkemesi tarafından kamu malına zarar vermekten suçlu bulundu. Öğrenciler, araştırma enstitülerinin ve Saclay kompleksinin ileri teknoloji endüstrilerinin destekledi-

15) Bakınız: the Big Brother Awards France: <http://bigbrotherwards.eu.org/Livre-Bleu-du-Gixel-les-BBA-republient-la.html>.

ği gözetim sistemlerinin artan kullanımını kınama fırsatı bulan İnsan Hakları Birliği tarafından desteklenmişlerdi.

“Akıllı Etiketler”: Aşırıya Kaçma Arzusu

Daha önce bilim kurgularda gördüklerimiz artık teknolojik olarak ulaşılabilir. Genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve nanoteknolojiler gibi diğer hassas yenilikler, mikro çip uygulamalarının altında yatan siyasi ve sosyal etkileri artık ortaya çıkarmıştır. Üretilen ürünler içine gömülen mikro çip teknolojisi, doğal olarak üretim zincirinden tüketiciye (üretim siteleri, taşıma, muayene vb.) nesnelerin yaşamını izleme talebini karşılamaktadır. Bu, sahtecilikle mücadelede ve sağlık ve gıda risklerinin yönetiminde çok değerli bir yardım sağlamaktadır; bununla birlikte yine bu, tüketicinin davranışını bazen onların bilgisi olmadan deşifre etme ve müşteri trafiğini, onları ayrı ayrı hedeflemenin bir yolu bağlamında yorumlama yönünde bir araç olarak gizliliğe karşı potansiyel tehditle doludur. Bu mikro çiplerin kullanımı, çok büyük dağıtım tedarikçileri ve ticari markaların yanı sıra pazarlama ve reklam profesyonellerinin hayalini süslemiştir.

Haziran 2006’da CNIL, durumun gerçeklerini ortaya koydu: “Damgalanan nesnelerin kimliklerinin gizliliği ve tikel doğası, tikel profilin riski ve kitlesel yayılımı nedeniyle CNIL, RFID’in, Bilgi Teknolojisi, Dosyalar ve Özgürlük Yasası’nın tanımladığı anlamda ‘kişisel tanımlama’ olduğunu düşünmektedir.” Mevzuatın yapısına göre çözüm, nesne satıldığında çipin nötralize edilmesiyle gerçekleşir.

Avrupa Komisyonu tehlikenin önemi konusunda ikna olmuş gibi görünmekteydi. 2006 yılında büyük dağıtıcılar, tüketici dernekleri, üreticiler ve hükümetten oluşan bir grup için RFID konulu bir kamusal tartışma düzenlendi; ayrıca “online yurttaş” forumu da üç ay için açıldı. Bu teknolojiyi denetleyecek ve kişisel veriler ve gizliliğin korunmasını daha iyi

sağlamak için mevcut düzenlemeleri değiştirecek farkındalığın artmasına ihtiyaç vardı. Hedeflenen tarih, konuyla ilgili Brüksel’de yapılacak büyük bir toplantı tarihi olan Mart 2007 idi. Komisyon, Massachusetts Teknoloji Enstitüsündeki Otomatik Kimlik Laboratuvarına, dünyanın her yerinden uzman getirilmesi çağrısında bulundu. Bu laboratuvar, beş büyük dağıtımçı da dahil olmak üzere yaklaşık yüz sponsor tarafından desteklenen altı merkezi kapsayan (iki tane ABD’de ve birer tane Çin, Japonya, Avrupa, Avustralya’da) bir araştırma projesinin merkeziydi. RFID uygulamaları üzerine 2008 yılında bir Avrupa politikası teklifi hazırlanmasında Komisyona yardımcı olmak ve tavsiyede olmak için bir takvim kabul edildi ve ilgili taraflardan bir grup oluşturuldu. Öte yandan Mart ayındaki toplantıda, projeden sorumlu Bilgi Toplumu ve Medya Komisyonu üyesi, CNIL’in bir yıl önce dikkat çektiği tehlikeleri önemsemedi. Daha sonra Avrupa Komisyonu, her şeyden önce “AB firmalarının radyo frekans kimlik etiket pazarında varlığının güçlendirilmesi”ne odaklanmayı amaçladı ve açıkça “dünya çapında yüzde 60 büyümeye olanağına sahip bir pazarla birlikte karlı bir teknolojinin dışında kalmaya niyeti olmadığını” ve “Avrupa’nın RFID teknolojisinin büyük potansiyelinin önündeki engelleri ortadan kaldıracağını anladığını” açıkladı.⁽¹⁶⁾ Bu rakamlar inanılmazdı: 2010 yılına kadar yaklaşık 1 trilyon gündelik nesne çiplerin kullanımından etkilendi.

Komisyon üyesi yine, Avrupa Birliği stratejisinde RFID’ın kamu bilincini oluşturmadaki avantajlarıyla ilgili merkezi rolüne vurgu yapmıştı. Çevrimiçi forum katılımcılarının yüzde altmış birine göre RFID desteği ile ilgili halka sunulan bilgi “yetersiz”dir. Komisyon üyesi; benzer internet kullanıcılarının yarısının düzenlemelerin değişmiş olması ve üçte ikisinin de teknolojinin elektronik çipi devre dışı bırakacak bir sisteme sahip

16) Bakınız: www.lespasseurs.com/dotclear/index.php/2007/03/16/1572 ve ec.europa.eu/information_society/policy/rfid.

olması gerektiğini ve bu kişilerin yüzde 61'inin bu devre dışı bırakılmanın ürün satıldığında otomatik olarak yapılması gerektiğini; yüzde 46'sının çipin çıkarılabilir olması gerektiğini ve yüzde 40'ının da sensörlerin etkisinin mümkün oldukça sınırlandırılması gerektiğini düşündüklerini belirtmekten kaçınmıştı. Son olarak, internet kullanıcılarının sadece yüzde 14'ü, endüstrinin kendisini düzenleyeceğine güvendiklerini ve iyi davranış ilkelerine gönüllü olarak riayet ettiklerini belirttiler. *Le Monde* gazetesinde çalışan bir gazeteci, Brüksel'deki toplantıdan üç hafta önce şu yorumda bulunmuştu:

Gülünç derece düşük bir örneklemden (2.190 görüş) çıksa bile çözümler listesi, RFID'in gelecekteki baş döndürücü gelişimine eşlik edebilecek şüphesiz bir dizi düzenleyici tedbirlerini görmeye olanak tanır ama sorun hala çözülmüş olmaktan çok uzaktır ve lobilerin, -üreticiler, dernekler ve araştırmacılar- sesi şimdi duyulmaya başladı.⁽¹⁷⁾

Hangi araştırmacılar? Dünyanın en saygın araştırma merkezleri tarafından üretilen çalışmaların birincil amacı, temelde çiplerin güvenilirliğini ve iktisadi ve sosyal olarak kabul edilebilirliğini test etmektir; böyle teknolojilerin gündelik kullanımının küreselleşmesinin, özel hayatın korunmasında Avrupa prensiplerinden ziyade ABD gizlilik nosyonunu yansıttığından bahsetmeye gerek bile yoktur. Eleştirel çalışmalara gelince, onlar, RFID'in günlük yaşamla birleşmesinin doğal olmadığını ancak belirli bir toplum projesiyle örtüşmesi gerektiği takdirde nadiren her ikisini de gerçekleştirebileceğini göstermiştir. Bu çalışmaların azlığı, özgür iradesiyle özgür bir dünyada hareket eden ve siber uzayda sınırsızca dolandığına

17) A. Reverchon, "Les 'etiquettes intelligentes' inquiètent les consommateurs", *Le Monde (Économie)*, (27 Şubat 2007): IV.

inanan egemen tüketicinin ultra liberal bakış açısının ihtiyacı olan meşruiyeti yansıtır.

Tüketicilerle birlikte elektronik ağı; büyük markaların, reklam verenlerin ve operatörlerin temel ilgisi olduğu göz önüne alındığında işlenmiş ürünlere çiplerin yerleştirilmesinin etkileri, tüketici davranışı üzerine yapılan araştırmada buzdağının sadece görünen kısmıdır. 2005 yılında cep telefonlarıyla etkileşimli ilk reklamların görüntüsü, bunun başka bir işaretiydi. Sayısız tam ölçekli test, hâlihazırda internet kullanıcılarını onların bulunabilecekleri lokasyona ve bu lokasyondaki hareketlerinin gerçek zamanlı olarak izlenmesini kabul etmeleri uyarınca hedeflenen reklamcılık ile gerçekleştirilmektedir.⁽¹⁸⁾ Diğer deneyimler, süpermarket raflarını dolduran cipsler ya da onaylanmış yazılımlar ile stratejik olarak yerleştirilmiş kameralar kullanarak müşterilerin belirli bir ürünle ilgili ifadelerini, jestlerini ve eylemlerini saptamak ve böylece yeniden yapılanma ve ambalajlama ile ilgili fikir toplamayı içermektedir.⁽¹⁹⁾ Hipermarketler, çevrimiçi ticaretin yeniliklerinin baskısı altındadır. “İnternet, tüketicileri hiçbir zaman beklemek zorunda kalmamaya ve ayrıntılı ticaret bilgisine dayanarak anında seçim yapmaya hazırlamaktadır. Tüketiciler, kısa bir süre sonra mağazada bu fonksiyonları bulamamaya katlanmayacaklar.” Paris’in büyük mağazalarından, Galeries Lafayette’nin bir iştiraki olan Laser’in Başkanı “yeni teknolojiler, satış ve dağıtım kanallarını kendilerini yeniden tanımlamaya zorlamaktadır” diye açıklar.⁽²⁰⁾

Bu tip dijital teknolojinin yayılması, nöro pazarlamanın tüketiciye yönelik yeni yaklaşımlarıyla uyumu gittikçe artan olumlu karşılama ile birlikte gider. 1980’lerde, Fransa’da “et-

18) L. Girard, “La pub s’incruste dans nos neurones”, *Le Monde*, (2 Mayıs 2006):19.

19) C. Calla ve S. Lauer, “Achetez, vous êtes surveillé”, *Le Monde*, (3-4 Şubat 2007): 18.

20) a.g.e.

nografik pazarlama” olarak bilinen antropolojik ve mikro-sosyolojik bir yaklaşım, tüketici ve kullanıcı davranışlarını açıklayan klasik teorilerin tersine yeni yollar açmıştır.⁽²¹⁾ Etnografik pazarlama akla temel birim sorusunu getirmişti; yani motivasyon, tutum ve kanaat psikolojisi gibi hakim disiplinlerde bireyin, yanı sıra neo-klasik iktisatta bilgiye erişimin rasyonel seçimi postulası ve makro sosyolojide büyük önem taşıyan metodolojik bireyciliğin doğruluğunu sorgulamaya başlamıştı. Bugün, reklam ve pazarlama, marka hedeflerine göre uyarılacak zihin alanları bulma umuduyla nörolojik bilimlerle ilişki kurmaktadır. Onlar genel olarak, her şeye rağmen anlaşılması zor bir konu olarak kalan tüketicinin gizemini çözme umarlar.

Sanayi toplumunun ilk dönemlerinde kraniyoskopi ve beyin diseksiyonlarının öncüleri, insan eğilimlerini hapishaneler, hastaneler ve yetimhanelerde toplum tarafından dışlananları deneylerinin nesneleri olarak kullanmanın yolunu açarak saptamaya çalışmaktaydı. Bugün sözde hipermodern toplumlarda rıza mühendisliği, kitle kontrolü biçiminin vazgeçilmez koşulu olan izleyicilerin üretimi için “insan beyni zamanının”⁽²²⁾ satışını uygun hale getirmeyi seçmiştir.

Genetik Nüfus Yönetimine Doğru?

“En çok uğraştıran üç soru, davranış kontrolünden kimlik kontrolüne ustaca yapılmış geçiş, verinin karşılıklı bağlantısı ve insanların bilgisi olmadan kendileriyle ilgili veri toplanma-

21) Karşılaştırm: M. Douglas ve B. Isherwood, *The World of Goods: Towards an Anthropology of Consumption*, (London: Routledge, 1979); J. Sherry (dir), *Contemporary Marketing and Consumer Behaviour: An Anthropological Sourcebook*, (London: Sage, 1995).

22) Bu ifade Fransız özel televizyonu TF-1 Başkam Patrick LeLay tarafından, kanalın amacının ne olduğunu açıklarken 2004 yılında kullanılmıştır.

23) CCNE, “Biométrie, données identifiantes et droits de l’homme”, Avis, 98 (26 Nisan 2007): 4. Bakınız, www.ccne-ethique.fr.

sıdır.⁽³³⁾ Bu koşullarda Fransız CCNE'yi (Yaşam ve Sağlık Bilimleri için Ulusal Etik Danışma Komitesi), Fransa'da, "biyometrik, insan hakları ve verinin tanımlanması" konusunu inceleyerek ve 2007 yılı Nisan ayı sonlarında konuyla ilgili görüşlerini duyurarak haklı çıkarmıştı. 1983 yılında, biyoloji, tıp ve sağlık bilgisindeki ilerlemenin yarattığı etik ve toplumsal sorunları işlemek için oluşturulan bu bağımsız otorite, özellikle "Biyometrik, insan hakları ve verinin tanımlanması" başlıklı değerlendirmenin 98. sayısında, denetlenmeyen "biyometrikleştirme" riskine dikkat çekmiştir.

Biyometriğin diğer kimlik tanımlama önlemleri üzerindeki üstünlüğüne dikkat çekerek diğer nedenlerle birlikte terörist saldırıların neden olduğu obsesif güvenlik kaygılarının yükselişinin bir sonucu olarak CCNE, bu teknikler ve onlara atfedilen sözde yanılmazlık düşüncesinin uygulandığı ölçülebilir göstergeler alanını incelemiştir. Bu parametreler sadece "bireyleri tanımlamaz, aynı zamanda onları tanımlamak için, kim olduklarını, ne yaptıklarını, ne tükettiklerini bilmeyi" hedefler. Altıncı Avrupa Araştırma ve Teknolojik Gelişme Çerçeve Programı'na bağlı yeni bir Avrupa projesi örneğinde etik komitesi, "insanlıktan uzaklaşma" tehlikesini ortaya koymuştu. (www.humanbio-eu.org). Projenin amacı, "klasik kimlik tanımlama yöntemleriyle yüksek verimli kimlik tanımlama sistemleri elde etmek için onların birleştirilmesini sağlayarak ve yeni kablosuz sensörleri kullanan bu karakteristikleri, kişinin bilgisi olmaksızın elde etme riskiyle kaydederek yeni fizyolojik biyometrik parametreleri (EEG, elektrokardiyogram ve elektro-okülogramları kaydederek) çalışmaktır.

CCNE'nin projedeki gözlemi şöyledir:

[Bu, ç.n.] bize endişe verici görünmektedir, zira bu fizyolojik parametreler, alkol ya da uyuşturucu tüketiminin yokluğunu denetlemek veya görevi para taşıma,

bir uçakta pilot ya da tehlikeli ürünlerle çalışmak olan işçinin sadece göreve başlarken değil, uzun süre boyunca uykusuz kalmaması gerektiğinden onu denetlemek için kullanılıyor gibidir. Bu yaklaşımın güvenlik amacı, elbette tarafların rızası ve şirket doktorlarının anlaşması olmadan anlaşılmaz ama her şeyden önce, kişisel yaşam alanına saldırının ciddiyeti akıldan çıkarılmamalıdır. İnsanın güvenlik amaçları için araştırlaştırılması riski, doktorların çalışanları ile ilişkilerini parametrik veri yığınının aktarmanın cazip olduğu, tıbbi makinalaştırma riskini göze alan görüntüler ve rakamların muaf olduğu mesleki tıp için bir endişedir.⁽²⁴⁾

CCNE, polis dosyalarının kullanımının temelde endişe verici eğilimlerinden biri olarak nüfusun belirli kategorilerine karşı yapılan ayrımcılığı vurgulamıştır. Sadece genetik iz gerektirebilecek suçların listesini genişletmek konusundaki çekincelerini ifade etmemiş, aynı zamanda Fransa'da mahkûm olan suçluların 40 yıl ve diğer durumlarda 25 yıl ve İngiltere'de ise bir asır olanların korunması sürecine ilişkin bir konum da almıştı. Komitenin gözünde, "sınırların, kontrol, sözleşmenin taraflarının kaldırılmasını talep etme imkanından yoksun korunması", yasal sınırlar ve af ilkelerine aykırıdır. Sanki bütün mesele, "etnik azınlıkları ya da siyasi farklılıkları tespit etmek' gibi müphem amaçlar uğruna ayrımcılık amaçlayan depolanmış bilgi aramalarına, dışlama ya da gruplandırma uygulamalarına izin verecek şekilde 'her türden pratik amaç' için 'veri birikimini veya deposunu' üretmek".⁽²⁵⁾ CCNE'ye göre, kamu ve özel veriyi karıştırmak büyük bir risk teşkil eder bu nedenle karıştırılmasına izin verilmemelidir: "İdari veri tabanını sağlık kayıtları ile karşılaştırmak, sigorta veya istihdam alanında, özellikle çalışma süresince ciddi ay-

24) a.g.e., s. 5.

25) a.g.e., s. 13.

rıncılığa yol açabilir. Bu, işverenle ve işe alan görevlilerin elektronik arama motorlarının mevcut sistematik kullanımını göz önüne alarak daha olası görünmektedir.” Son olarak, “yeni morfolojik tanımlama prosedürlerinin yaygın kullanımı, “açıkça engelliler gibi bazı bireyleri küçük düşürmeye ve kolayca ölçülebilir kriterlere uygun olmayanları dışarıda tutmaya yol açabilir.”⁽²⁶⁾

Etik Komitesinin görüşü, insan genomunun “kodlanan” ve “kodlanamayan” alanları arasında yaygın olarak kabul gören ayrıma karşı bir uyarıydı. Bu fikir, örneğin, İnterpol Çalışma Grubunun yazdığı, polis ve mahkemelerin insan haklarına saygı göstermeden DNA örneklerinin uygulanmasından kaçınmak için getirdiği güvencelerle ilgili “farkındalığı artırmayı amaçlayan” bir el kitabında ele alınmıştır. Bu belgede, bir kişi örneğin şunu okuyabilir: “Adli incelemeye atıfta bulunan tüm DNA sistemleri, genomun kodlanamayan alanlarına yoğunlaşmaktadır. Bu, bu sitemlerin fiziksel ya da psikolojik özellikler, hastalık ve hastalıklara karşı eğilim hakkında bilgi içermediği anlamına gelir.”⁽²⁷⁾ Ne var ki Komite, “bu ayrımın temelinde yanlışlar olabileceğini ve büyük olasılıkla kodlanamayan alanların”, bugün polis ve mahkemelerin kullandığı genetik izlerin “sadece cinsel belirleyiciler ve teorik olarak kodlanamayan dizilerle ilgili olsa bile farklı bilgilerin zenginliği içerdiğini” vurgular.⁽²⁸⁾

Güvenileştirme düzeninin yeni normatif araçları karşısında etik titizlik gösterilmesi çağrısı, çağdaş demokratik rejimlerde iş başında olan daha derin mantığı gösterirken tam anlamına ulaşır. İnsanları sınıflandıran parametrik sistemlerin ve cihaz-

26) a.g.e., s. 6.

27) W. Schuller, L. Fereday, ve R. Scheithauer (der), *Interpol Handbook on DNA Data Exchange and Practice*, (Lyon, France: International Criminal Police Organization, 2001, Birinci baskı), s. 40.

28) CCNE, “Biométrie, données identifiantes et droits de l’homme”, a.g.y., s. 6.

ların gelişimi, aynı zamanda bireylerin giderek birbirleriyle rekabete girerek yerleştirilmesine dayanan bağlamıyla toplum, siyaset ve ekonominin bir model ürünüdür. Böyle bir toplum farklılıkları yönetme yetisine sahip değildir; performans, verimlilik ve etkililik dogması, güçlüyü güçsüzden ayıran, bireyler arasındaki ortak ilgi ve bağların yeniliğinin, sosyal ve teknolojik hayal gücünün garantisi olduğu toplum projesi pahasına yeni-Darwinci seçme kriteri haline gelmişti.

Fransız Ulusal Sağlık ve Tıbbi Araştırmalar Enstitüsü (Inserm) tarafından 2005 yılında yayınlanan çocuklarda ve ergenlerde davranış problemleriyle ilgili raporda onaylandığı gibi biyometrinin aşırı kullanımı ile öjeni biçimlendirmenin eski uğursuzluğu, modern biçimde yeniden su yüzüne çıkmıştır.⁽²⁹⁾ Raporda uzmanlar, çocuklardaki patolojik davranış belirtilerini tanımlamıştı (itaat etmeyi reddetme, okul arkadaşlarına vurma ya da onları ısırma veya sırasını bekleme şeklinde fiziksel saldırganlık, olumsuzluk ve hiperaktivite). Bu bulgular temelinde bu türden sosyal sapmanın erken belirtilerinin anaokulundan başlayarak taramasını ve hatta tedavi edilmesini önermektedirler. Erken gelişmiş “suçluluğa” karşı bu önleyici operasyon yoluyla çocukların izlenmesi, anaokuluna başlayınca tüm okul hayatları boyunca polis fişlemesi benzeri bir “davranış değerlendirme kaydında” gösterildiği gibi “takip pedagojisi”ne dönüşmektedir.⁽³⁰⁾ Yoğun bir şekilde Anglo-Amerikan sosyobiyolojisinden etkilenen rapor, psikiyatrilere ve pedagogların haykırışı sonrasında rafa kaldırıldı. Öte yandan vurgulanan tez, “aşırı sağcı” adayın pedofiliye ve

29) Expertise Collective Inserm, *Troubles des conduites chez l'enfant et l'adolescent*, (Paris: Inserm, 2005).

30) A. Sauvage ve O. Sauvage-Déprez, “Maternelles sous contrôle; le fichage des enfants”, içinde G. Neyrand (ed.), *Faut-il avoir peur de nos enfants? Politiques sécuritaires et enfance*, (Paris: La Découverte, 2006), s. 49-50.

bazı gençler arasında da intihara genetik yatkınlığın varlığını iddia ederek heyecan yarattığı 2007 başkanlık kampanyası süresince, doğuştan gelen bazı davranışların dolaylı olarak tekrar yüzeye çıkması olmuştur.⁽³¹⁾ Bu mükemmel bir şekilde dil sürçmesiydi.

İnsan beynini keşfetmek ve analiz etmek için araçlar değişse bile, burada ortaya atılan sorun pek yeni değildir. Bugün geçmişte olduğu gibi güvenlik-güvensizlik diyalektiği, hükümetleri bireylerin tehlikeliliğinin biyolojik göstergelerine bakmaya zorlar. Ceza politikası, sağlık, eğitim ve göç dahil olmak üzere bir dizi siyaset sektöründe tıbbi ve biyolojik uzmanlık ile toplumu güvenlileştirme yönetimi, takıntı ile değerlendirme giderek daha yaygın hale gelmektedir. Tehlike, vatandaş-özneyi; bireyi ölçülebilir, hesaplanabilir ve itaat eden bir norm olan tehlikeli bir davranış modeline kurban etmekte yatmaktadır. Psikanalist Elisabeth Roudinesco'nun uyarısıyla durum şudur; "uzmanlık ideoloji"sinin yükselişinin doğal sonucu, aklın uygulayıcılarını güvenlik ajanları haline dönüştürme riskidir."⁽³²⁾

31) Nisan 2007'de *Philosophie Magazine*'de M.Onfray ile röportajında Nicolas Sarkozy konuya şu şekilde dikkat çekmişti: "Benim açımdan insanlar pedofiller olarak doğmuştur ve bu arada bu, bizim nasıl tedavi edeceğimizi bilmediğimiz bir problemdir. Fransa'da 1.200 ya da 1.300 genç her yıl intihar etmektedir ve bu durum ailelerinin onlarla ilgilenmemelerinden değil genetik olarak zayıflıklarından, daha önceki şartlardan muzdarip olmalarından kaynaklanmaktadır. [...] Koşullar her şeyi açıklamaz, doğuştan gelen eğilimler büyük bir rol oynar."

32) E. Roudinesco, "Les 'psy' face à l'idéologie de l'expertise", *Le Monde*, (19 Ocak 2008): 22.

SONSÖZ

Tüm kontrol makinelerinin temel çıkmazı şudur: Kontrolü uygulamak için kontrolün zamana ihtiyacı vardır. Çünkü kontrolün de muhaliflere veya rızaya ihtiyacı vardır; aksi takdirde kontrol olmaktan çıkar. [...] Tüm kontrol sistemleri, mümkün olduğunca sıkı bir şekilde kontrol etmeye çalışır; öte yandan tamamen başarılı olsalardı geriye kontrol etmek için hiçbir şey kalmazdı. [...] Daha fazla muhalefet olmadığında, kontrol anlamsız bir önerme haline gelir. Bir insan organizmasının tam bir kontrole dayanıp dayanamayacağı son derece tartışmalıdır. Orada hiçbir şey olmayacaktır. Hiç kimse olmayacaktır. *Hayat iradedir* (motivasyon) ve işçiler artık hayatta olmayacaktır, muhtemelen tam anlamıyla.

William S. Burroughs, *The Limits of Control* (1975)

Sizin üzerinizde hâkimiyet kurmak isteyen bu kişinin de sadece iki gözü, iki eli, tek bir vücudu vardır, şehrinizdeki yaşayanlar arasından en az bir adamın sahip olduğundan fazla değil; o gerçekten, sizi yok etmek için ona verilen güçten daha fazla bir şeye sahip değildir. Eğer onlara kendininkileri vermezsen, o seni gözetlemek için yeterli gözü nereden bulacak? Senden ödünç almamışsa, seni yenmek için bu kadar çok kola nasıl sahip olabilir? Şehirleri ezdiği ayaklar senin değilse onları nereden aldı? Senin yardımın olmadan senin üzerinde nasıl güce sahip olur? Eğer onunla iş birliği yapmasaydın sana saldırmaya nasıl cesaret ederdi? Eğer sen kendin seni soyan hırsızla dolap çevirmeseydin, seni ödüren katilin suç ortağı olmasaydın, sizler vatan haini olmasaydınız o size ne yapabilirdi? ... Daha fazla hizmet etmemek için çöz ve bir defada kurtul.

Etienne de la Boetie,
Discourse of Voluntary Servitude (1576)

Gilles Deleuze 1990 yılında “denetim toplumları” kavramını ortaya attığında, sosyopolitik düzen, hâlihazırda Foucault’un liberal toplumun türümü olarak güvenlik toplumunun arkeolojisine başladığı 1970’lerden farklıydı. Yeni bin yılın arifesinde bu düzen yeniden büyük bir metamorfoz geçirdi. Güvenlik, güvenlik saplantısına dönüştü. Küresel toplum, kolektif ve bireysel hayatın her alanına müdahale ederek totalleştirici boyutunu ortaya çıkardı. Bir yönetim modeline göre organize olan “denetim toplumları”, finansal sermayenin zorunlulukları tarafından takviye edilerek hala yerinde durmaktadır. Özerklik, yaratıcılık, yanıt verme ve adaptasyon, gerçek yeni rejiminin asli bileşenleri haline gelir. Ters durum, yönetim hedeflerini ve bir kültürün sonuçlarını, emeğin yoğunlaşması, kısıtlamalar altında motivasyon veya gönüllü köleliği, sosyal güvencesizlik ve ücretli işçilere, onlara çalışma hedeflerini içselleştirmelerini sağlayarak suçluluk duygusunu kabul ettirme eğiliminden oluşur. Bu tür bireysel kontrol, bilgi teknolojisinin sorgulayıcı gücüne dayalı tam zamanlı yeni uzaktan gözetleme sistemleri ile birleşir. Toplumu izleyerek yönetmenin yeni bir biçimi, dolaşımdaki herkesin muhtemelen gözetim altında olduğu günümüzde ortaya çıkıyor. Son on yılda değişen şey denetim toplumlarının artık şüphe toplumları ile birleştiğidir. Bunlar, nefretin tarihini kontrgerilla doktrinlerinin dilinde üstü kapalı olarak gizleyen bir terim olarak “isyançılar”a karşı kendilerini korumak için yapılandırılmıştır. Bu kelime hala İngilizce ve diğer Latin dillerinde yaygın olmakla birlikte artık Fransızca’da kullanılmamaktadır.

Bu istisna, kurala ışık tutmaktadır. Terörist saldırılar, bunların etkilerini damıtır. Güvensizlik ve istikrarsızlığın gri, muhalif alanları, küresel ekonomide asalak rolünü oynayarak genişlemektedir. Bilgi teknolojisinin kullanımıysa, yeni dünya düzeni için ultra liberal bir proje, uluslararası hukuk ve medeniyet fikrini hiçe sayarak yumuşak güç stratejisinden, acıması

olmayan “haklı savaş” a kaymıştır. Ayrı ayrı toplumları küreselleşmiş bir bütünde birleştiren bu mantık, “tarihin sonu” gibi mitlerin fazlaca yardımıyla bastırılan Soğuk Savaş sonrası mutluluk sarhoşluğu, şimdi açıkça kendini ortaya koymaktadır. Bu, sadece güç ve baskı stratejileri yoluyla elde edilebilir. İmparatorluk mantığının karşı konulmaz sonuna olan inançtaki gibi ulus devlet ayrışımı yanılısaması, özerk olmak için kapasitesini artıracak özel aktörlerin yararına da zayıflamıştır. Sözde küresel savaş, bu eğilimleri hızlandırıcı bir işlev görmektedir. Birkaç paralel gelişmenin, yeni bir güç yapılandırmasına işaret eden bağlantılarını ve yakınsamasını aniden ortaya koyduğu şimdi daha açıktır. Entegrasyon ve birlikte çalışılabilirlik; hassasiyetin azaltılması ve risklerin önceden tahmin edilmesi, belirsizlik ve küresel tehditler için şifrelerdir. Endüstri, devlet, ordu ve polis arasında; asker ve sivil, iç ve dış güvenlik(sizlik), vatan bölgesi ve ulusötesi ağların uzamı arasında; kalpler ve zihinler üzerindeki kontrolle bedenler üzerindeki kontrolü birleştiren ve böylece uzun zaman önce başlamış bir tarihsel sürecin doruk noktası ile demokratik hükümetlerle karşı karşıya getirilen iktisadi ve sosyo-politik mantık arasında bağlar kurulmuş ve bu bağlar güçlendirilmiştir. Bu, metalaşma mantığını sonlandıran, önce saklanmış ve bugün de saklanmaya devam eden devlet aklının rehberliğinde gözetim stratejisini oluşturan liberalizmin iktisadi rejimidir.

Ancak William Burroughs’un yukarıdaki epigrafının bize hatırlattığı gibi denetim hiçbir zaman tamamlanmaz. Çünkü “hayat iradedir”. Aşırı yetersizlik karşısında yeni bir evrenselcilik için verdiği sözleri yerine getirmek için ayrımcılık yapan ve yaşamı yok eden kapitalizm için isyan rüzgârları, iktidar desteğine yönelik toplumsal seferberliğin ve eleştirel düşünmenin azalmasını on yıl müteakip yirmi birinci yüzyıl başlarında tekrar esmeye başladı. Biz yerel, ulusal ve küresel düzeyde seçimlerde ve sokaklarda, umutsuzluk ayaklanmalarına, is-

yanlara, başkaldırmalara ve şiddet içerikli protestolara tanık olduk. Karşı-ateşler yakıldı; onlar titrek ve kararsız kalmıştı ama yine de aşılabilir bir ufuk olarak çok kısa sürede kendini gerçekleştirerek küreselleşen projeyi rahatsız etmek için yeterli değildi. Bu yanıtlar daha görünür hale geldikçe, suç eğilimleri arttı. 11 Eylül saldırılarından iki ay önce yapılan Ceno-va Zirvesinde alınan, G7'nin kararını değiştirmek için yıllık toplantıları barikatlı kamplara dönüştürme kararı bulgusal nitelikteydi. Karar, düzen güçlerinin, gezegenin işlerini dikte etmek için zengin ülkelerin gösterişini protesto eden küresel adalet hareketinin göstericilerini sokaklarda şiddetle bastırması üzerine alınmıştı.

Demokrasinin evriminin dönüm noktası açısından yeni denetim sistemlerinin tekil problemiyle ilgili bazı tartışmalar yaşanırken, yine de vatandaşlar tarafından hâlihazırda düzenli olarak sahiplenilmek zorundaydı. Bu meydan okumaya karşı herhangi bir girişim genelde akıntıya karşı kürek çekmek anlamına gelir. Bu sınırlamalar, 2004 yılında, başlangıçta taban örgütlerinin çabasıyla 1978 yılında Fransa'da geçen ve uluslararası düzeyde bir örnek olan Bilgi Teknolojisi, Dosyalar ve Özgürlük Yasası kapsamına yerleştirilmiştir. Değişiklik, protesto eden birkaç grup dışında dikkat çekmeden geçmişti. Fransız Etik Danışma Komitesi (CCNE) şuna dikkat çekmişti:

Özel yaşamı koruma ve mahremiyet ihlalleri arasında ortaya çıkan paradokstan dolayı, rıza ile bir çeşit özgürlüğe el koymaya tanık oluyoruz. Toplumumuz, gizli bir şekilde ve güvenlik paradigması adına biyometrik işaretlerin kullanılmasına alışmış ve herkes sonunda, hatta biraz kayıtsızca, tanımlanma, gözlenme, algılanma ve izlenme fikrini kabul etmiştir.⁽¹⁾

1) CCNE, "Biométrie, données identifiantes et droits de l'homme", Avis 98, (26 Nisan 2007): 22. Ayrıca bakınız; www.ccne-ethique.fr

François Ewald'ın belirttiği gibi, bu bağlamda güvenlik yönetimi, tekniklerin bir sorunu haline gelmiştir, Thomas Jefferson'un sözleri yine bununla ilgilidir: "Güvenlik için özgürlüğünü feda eden kimse hiçbir şeyi hak etmez."⁽²⁾ Kolektif zihniyetler düzeyinde bir tür alışkanlık oluştu: Hoşgörü eşliğini genişletmiş ve hatta bazen farkında olmadan gizlilik ve temel haklarda önemli kayıplarla birçok kişinin rıza göstermesine yol açmıştır. Bu sadece gözetim ve tanımlama teknikleri yönünden değil aynı zamanda medya-reklam kompleksi tarafından bireysel yaşam tarzlarını yakalama ve ölçme için araçların kullanılmasıyla da olmuştur. Bilgi, iletişim ve kültürün araçsal görüşleri, toplumun en demokratik ve ilerici sektörlerine bile nüfuz etmeye devam etmektedir. Deleuze ve Guattari tarafından "pedagoji çağına dönüş" çağrısı özellikle "Ağların ağı" kültürünün, bilgiye otomatik olarak erişimin mümkün olduğu bir dönemin gelişile birlikte Prometheusvari bir inancın yeşerttiği ve direnişin internet kullanıcılarının tabiatına işlediği bugün yerindedir. Bu, internetin ansiklopedik bilgi kaynağının ters etkisidir. Ne var ki teknolojiler, hatta interaktif olanlar bile, doğası gereği demokratik değildir. Sadece onların organizasyon biçimi ve toplum tarafından kullanımı, yerleşik kurallara karşı bir isyan projesini ilerletmelerine neden olabilir. Siber uzayda sörf yapma heyecanı, Ağ temelli bireysel davranış gerçeğini gölgelemez ve kamusal alan kültürü yaratma rolü hiçbir şekilde verili değildir; bu bir sosyal inşa sorunudur.

Güvenlik düzeninin yol açtığı dengesizlikler ile mücadele etme yönündeki girişimlerin çoğu avukatlar ve hukukçular, insan hakları organizasyonları, bilgisayarlaşan toplumun etkilerine duyarlı insan hakları grupları, internet aktivistleri, bağımsız medya kolektifleri, eleştirel medya gözlemcileri ve öz-

2) Ewald F., "Voici venue l'ère du contrôle généralisé", *Enjeux-Les Echos*, (1 Şubat 2008): 84-5

gürlükler için nanoteknolojilerin ve biyometrinin negatif etkilerini kınayan gruplar tarafından gerçekleştirilmektedir. Neyse ki bu temalar yeni yüzyılın başlamasından bu yana uluslararası kamusal alanın çeşitlenmesi sayesinde daha yaygın olarak paylaşılır hale gelmektedir. Bu eğilim örnekleri, güvenlik ve özgürlüklerin kaybı arasındaki gerilim üzerine yapılan araştırma ve çalışmaların oluşturulmasını içermektedir. Bunlar, Özgürlük ve Güvenlik gibi çok disiplinli ağ, Indymedia gibi çokuluslu aktivist ağlarının yükselişi; Kitlesel Gözetime Karşı Uluslararası Mücadele (ICAMS) ve Bilgi Toplumunda İletişim Hakkı Mücadelesi (CRIS); 2003 yılında Cenevre ve 2005 yılında Tunus'taki gibi dünya bilgi toplumu zirve toplantılarında sosyal ve profesyonel aktörlerin harekete geçirilmesi ve 2005 yılında UNESCO Genel Kurulu tarafından Kültürel İfade Çeşitliğinin Korunması ve Teşvik Edilmesi Sözleşmesi'nin kabulü için önde gelen tartışmalardır. Yeni ve heterojen yapıdaki bu gruplar farklılıkları kabul ederken, kendilerini ortak bir sesle ifade etmektedir. 1995 yılında G7 tarafından büyük bir tantana ile duyurulan Küresel Bilgi Otobanı aracılığıyla, "Yeni Dünya Bilgi Düzeni" projesinin ayrımcı doğası ile ilgili yapısal sorunlar gündeme gelmiştir. Hukukçular arasında, vatandaşları devletin gerekçelerine ve medyanın, bilginin ve kültür endüstrisinin yoğunlaşmasına karşı özgürlüğü, erişimi ve kamusal alana aktif katılımlarını garantiye alarak koruyacak iletişim haklarıyla ilgili tartışma başlamıştı. Başlangıçta "dijital bölünme" olarak çerçevelenmiş tartışmanın değiştirilmesi, onu tanımlayan şey yani sosyoekonomik bölünme, güvenlik tabanlı ağların başından beri neyi gizlediği şeyi ortaya çıkartmaya yardımcı oldu.

Hükümetler, bu yeni vatandaş-aktörlerin tanınmasına direnmektedir. Onlar, bilgi teknolojisindeki ilerlemelerle gizlilik ve özgürlük hakkının korunması arasında bir denge sağlayacak kurumların (eğer varsa) bileşimlerinin kapsamını geniş-

letmeyi ya da bu kurumların kamusal arabuluculuk misyonlarını yerine getirmek için ihtiyaç duydukları araçları tahsis etmeyi reddetmektedirler. Ne var ki seçim açıktır: ya vatandaşın toplumun yönetimine katılımında niteliksel bir sıçrama olacak ya da biz hakların olumsuzlanması ve gücün kullanılmasında artan bir şekilde otoriterliğe doğru hareket edeceğiz.

Üç parçalı bir sonuç, giderek kendisine saldırı mekanizmaları ve araçlarıyla ilgili zorunlu ve demokratik bir ihtiyatı dayatır. Her şeyden önce yapıların öznelleştirilmesi ve bilginin, kültürün ve ticari amaçlar için sosyal ağların üretimiyle, sözde endüstri sonrası ya da “maddi olmayan” kapitalizm, bir kez kültürel, sosyal ve iktisadi mücadelenin yeni bir türünü ortaya çıkardı. İkincisi, hem yerel hem de küresel bir bakış açısından, gündelik yaşamda olduğu kadar toplumun yapısında da zincirin her iki ucundan problemi kavramak için önemlidir. Yeni güvenlik düzeninin eleştirisi, yeni hegemonik projenin kurucu dogmalarına meydan okuduğunda anlaşılır olacaktır: ağı tek taraflı yönetişimi, enformasyonun, bilimin ve bilginin küresel ekonominin egemenleri tarafından patrimonyalleştirilmesi ya da özel mantığı benimseme, piyasa aktörlerinin teknik normları tanımlaması için kullanılan özel güç. Sonuç olarak, “güvenlik kültürü” konusuna polisiye istatistikler pence-resinden bakmanın bir yolu, güvenliği mümkün kılmak için gerekli toplumsal haklar -çalışma, eğitim, barınma, sağlık ve iletişim hakları- arasına güvenlik hakkını da dâhil etmektir. Bu haklar yoksa insan onuru da olamaz.

Genel Kaynakça

Beniger, J. R. (1986), *The Control Revolution: Technological and Economic Origins of the Information Society*, (Cambridge, MA: Harvard University Press).

Boetic, E. (de La) (1942 [1576]), *Discourse on Voluntary Servitude*, çev: H. Kurz, (New York: Columbia University Press).

Burroughs, W. S. (1961), *The Soft Machine*, (New York: Grove Press).

Burroughs, W. S. (1985), *The Adding Machine: Selected Essays*, (New York: Seaver Books).

Campbell, D. (2001), *Surveillance électronique planétaire*, (Paris: Allia).

Castells, M. (1996-7), *The Information Age: Economy, Society and Culture*, 3 Cilt, (Maiden, MA/ Oxford: Blackwell).

Chcsnais, F. (ed.) (2004), *La Finance mondialisée*, (Paris: La Découverte).

Freitag, M. ve Pincault, É. (ed) (1999), *Le Monde enchaîné*, (Montréal: Editions Nota Bene).

Kleck, V. (2007), *Numérique et Cie. Sociétés en réseaux et gouvernance*, (Paris: Éditions Charles Léopold Meyer).

Mattelart, A. (1999), *Histoire de l'utopie planétaire. De la cité prophétique à la société globale*, (Paris: La Découverte).

Mattelart, A. (2000), *Networking the World 1794-2000*, çev: L. Carrey-Libbrecht ve J. A. Cohen, (Minneapolis, VIN: University of Minnesota Press).

Deleuze, G. ve Guattari, F. (1994), *What is Philosophy?*, çev: G. Burchell ve H.

Tomlinson (New York: Columbia University Press).

Deleuze, G. ve Parnet, C. (2007), *Dialogues II*, çev: H. Tomlinson, (Chicago, IL: Chicago University Press).

Foucault, M. (2004), *Sécurité, territoire, population: Cours au Collège de France (1977-1978)*, (Paris: Gallimard).

Foucault, M. (2004), *Naissance de la biopolitique : Cours au collège de France (1978-1979)*, (Paris: Gallimard).

Laufer, R. ve Paradeise, C. (1982), *Le Prince bureaucrate. Machiavel au pays du marketing*, (Paris: Flammarion).

Mattelart, A. (1989), *L'internationale publicitaire*, (Paris: La Découverte).

Mattelart, T. (ed.) (2002), *La Mondialisation des médias contre la censure*, (Paris/Brussels: INA/De Boeck).

Mattelart, A. (2003), *The Information Society: An Introduction*, çev: S. Taponier ve J. A. Cohen (London: Sage).

Mattelart, A. ve Tremblay, G. (ed) (2003), *Globalisme et pluralisme. Communication, démocratie et globalisation*, (Québec: Presses de l'Université Laval).

Musso, P. (1997), *Télécommunications et philosophie des réseaux. La postérité paradoxale de Saint-Simon* (Paris: PUF).

Pagès, M., Bonetti, M., De Gaulejac, V. ve Descendre, D. (1979), *L'Emprise de l'organisation* (Paris: PUF).

Sauvage, A. ve Sauvage-Deprez, O. (2006), "Maternelles sous contrôle: le fichage des enfants", içinde Gérard Neyrand (ed.), *Faut-il avoir peur de nos enfants? Politiques sécuritaires et enfance* (Paris: La Découverte).

Schiller, D. (1999), *Digital Capitalism: Networking the Global Market System*, (Cambridge, MA: MIT Press).

Kontrgerilla Mücadelesi

Arquilla, J. ve Ronfeldt, D. (2002), *Networks and Netwar: The Future of Terror, Crime and Militancy*, (Santa Monica, CA: Rand Corporation).

Clutterbuck, R. (1994), *Terrorism in an Unstable World*, (London: Routledge).

Galula, D. (1963), *Pacification in Algeria 1956-1958*, (Santa Monica, CA: Rand Corporation; yeni baskı, 2006).

Horowitz, I. L., (ed.), (1967), *The Rise and Fall of Project Camelot*, (Cambridge, MA: MIT Press).

Kitson, F. (1971), *Low Intensity Operations: Subversion Insurgency. Peace Keeping*, (London: Faber and Faber).

Klare, T. M. (1972), *War without End: American Planning for the Next Vietnam*, (New York: Vintage Books).

Osgood, R. E. (1979), *Limited War Revisited*, (Boulder, CO: Westview Press).

Pomeroy, W. J. (1964), *Guerrilla and Counter Guerrilla Warfare*, (New York: International Publishers).

Robin, M.-M. (2004), *Escadrons de la mort, l'École française*, (Paris: La Découverte).

Selser, G. (1966), *Espionaje en América Latina, el Pentágono y las técnicas sociológicas*, (Buenos Aires: Ediciones Iguazú).

İktisadi ve Toplumsal Buhran

Balandier, G. (1988), *Le Désordre. Éloge du mouvement*, (Paris: Fayard).

Crozier, M., Huntington, S. P. ve Watanuki, J. (1975), *The Crisis of Democracy: Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission*, (New York: New York University Press).

Lagadec, P. (1988), *États d'urgence. Défaillances technologiques et déstabilisation Sociale*, (Paris: Seuil).

Mattelart, M. (1986), *Women, Media, Crisis: Femininity and Disorder*, (London: Comedia).

Montana, P. J. ve Roukis, G. S. (ed) (1983), *Managing Terrorism: Strategies for the Corporate Executive*, (Westport, CT: Quorum Books).

Raboy, M. ve Dagenais, B. (ed) (1992), *Media, Crisis and Democracy*, (London: Sage).

Schiller, H. (1984), *Information and the Crisis Economy*, (Norwood, NJ: Ablex).

Tiryakian, E. A. (ed.) (1984), *The Global Crisis: Sociological Analyses and Responses*, (Leiden: E.J. Brill).

Kitle Psikolojisi

Freud, S. (1955 [1921]), "Group Psychology and the Analysis of the Ego", *The Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, çev: J. Strachey ve A. Freud (London: Hogarth Press), 18. Cilt.

Le Bon, G. (1894), *Lois psychologiques de l'évolution des peuples*, (Paris: GA: Norman S. Berg).

Lombroso, C. ve Laschi, R. (1887), "Le délit politique". *Actes du premier congrès international d'anthropologie criminelle (Biologie et sociologie) Rome, novembre 1885*, (Torino: Fratelli Bocca).

Nye, R. A. (1975), *The Origins of Crowd Psychology: Gustave Le Bon and the Crisis of Mass Democracy in the Third Republic*, (London: Sage).

Sighele, S. (1901), *La Foule criminelle. Essai de psychologie collective*, (Paris: Alcan, 2. baskı).

Tarde, G. (1890), *Les Lois de l'imitation*, (Paris: Alcan).

Tarde, G. (1893), "Les crimes des foules", *Actes du troisième Congrès d'anthropologie criminelle, Bruxelles, août 1892*, (Brussels: F. Hayez).

Tarde, G. (1901), *L'Opinion et la foule*, (Paris: Alcan).

İmparatorluk

Arquilla, J. ve Ronfeldt, D. (1999), *The Emergence of Noopolitik: Toward an American Information Strategy*, (Santa Monica, CA: Rand Corp.).

Brzezinski, Z. (1969), *Between Two Ages. America's Role in the Technetronic Era*, (New York: Viking Press).

Hardt, M. ve Negri, A. (2000), *Empire*, (Cambridge, MA: Harvard University Press).

Johnson, C. (2006), *Nemesis: The Last Days of the American Republic*, (New York: Metropolitan Books).

Julien, C. (1968), *L'Empire américain*, (Paris: Grasset).

Klare, M. T. (2001), *Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict*, (New York: Henry Holt and Co.).

Liberman, J. (ed.) (2004), *Démythifier l'universalité des valeurs américaines*, (Paris: Parangon).

Mattelart, A. (1979), *Multinational Corporations & the Control of Culture*, çev: M. Çahan, (Brighton: Harvester Press).

Mumford, L. (1974), *The Pentagon of Power*, (New York: Harcourt, Brace and Janovich).

Paret, P. (ed.) (1986), *Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age*, (Princeton, NJ: Princeton University Press).

İstisna

Agamben, G. (2005), *State of Exception*, çev: K. Attell, (Chicago, IL: University of Chicago Press).

Benjamin, W. (1994), "Theories of German Fascism", çev: J. Wikoff ve U. Zimmerman, içinde A. Kaes, M. Jay ve E. Dimendberg (ed) (1994), *The Weimar Republic Sourcebook*, (Berkeley, CA: University of California Press).

Danet, J. (2006), *Justice pénale, le tournant*, (Paris: Gallimard).

Jünger, E. (1980), *Der Weltstaat. Die Totale Mobilmachung*, (Stuttgart: Ernst Klett Verlag).

Kitchen, M. (1976), *The Silent Dictatorship: The Politics of the German High Command under Hindenburg and Ludendorff, 1916-1918*, (New York: Holmes & Meier/London: Croom Helm).

Ludendorff, E. (1936), *The Nation at War*, (London: Hutchinson).

Monod, J. C. (2007), *Penser l'ennemi, affronter l'exception. Réflexions critiques sur l'actualité de Carl Schmitt*, (Paris: La Découverte).

Paye, J.-C. (2004), *La Fin de l'État de droit. La lutte antiterroriste: de l'état d'exception à la dictature*, (Paris: La Dispute).

Gözaltın Kayıplar ve İşkence

Algeri, V. (ed.) (2005), "La Tortura oggi nel mondo", *Fondazione internazionale Leilio Basso* XI 2-3: 3-31.

Ashplant, T. G. ve diğerleri. (ed) (2000), *The Politics of War Memory and Commemoration*, (London: Routledge).

Bigo, D. (ed.) (1994), "Dossier: Les disparitions", *Cultures et Conflits* 13-14.

Caloni, S. (1999), *Los Años del Lobo. Operación Condor*, (Buenos Aires: Ediciones Continente).

Calveiro, P. (1998), *Poder y desaparición. Los campos de concentración en Argentina*, (Buenos Aires: Colihuc).

Dinges, J. (2004), *The Condor Years: How Pinochet and His Allies Brought Terrorism to Three Continents*, (New York: The New Press).

Feld, C. (2002), *Del Estrado a la pantalla: Las imágenes del juicio a los excomandantes en Argentina*, (Buenos Aires/Madrid: Siglo XXI Editores).

Garcia Castro, A. (2002), *La Mort lente des disparus au Chili sous la négociation civils-militaires (1973-2002)*, (Paris: Maisonneuve-Larose).

Madec, A. (1982), *Les Flux transfrontières de données*, (Paris: La Documentation française).

Martelait, A. ve Schmucler, H. (1985), "Communication and information Technologies: Freedom of Choice for Latin America", çev: D. Buxton (Norwood, NJ: Ablex).

Miège, B. (ed.) (2000), "Dossier: Questionner la société de l'information", *Réseaux* 101: 9-38.

Nora, S. ve Mine, A. (1980), *The Computerization of Society*, giriş: D. Bell, (Cambridge, MA: MIT Press).

Rodotà, S. (1999), *La Démocratie électronique*, (Rennes: Éditions Apogée).

Virilio, P. (2005), *The Information Bomb*, çev: C. Turner, (London: Verso).

Vitalis, A. (1988), *Informatique, pouvoir et libertés*, (Paris: Economica, 2. baskı).

Ulusal Güvenlik

Aronson, J. (1970), *The Press and the Cold War*, (New York: The Bobbs-Merrill Co.).

Blanquart, P., Valier, A., Vasthy, D. (ed) (1974), "Dossier: L'enjeu latino-américain après le coup de Santiago", *Politique aujourd'hui*, 1-2 (Ocak-Şubat); 1-144.

Comblin, J. (1977), *Le Pouvoir militaire en Amérique latine. L'idéologie de la sécurité nationale*, (Paris: J.-P. Delarge/Éditions universitaires).

Deutsch, K. W. ve Foltz, W. J. (1962), *Nationbuilding*, (New York: Atherton Press).

Golbery do Couto e Silva (1967), *Geopolítica do Brasil*, (Rio de Janeiro, José Olympio, 2. baskı).

Hinkelammert, F. J. (1981), *Las Armas ideológicas de la muerte*, (San José, Costa

Rica: DEI [Departamento Ecuménico de Investigaciones], 2. Baskı).

Leffler, M. P. ve Painter, D. S. (ed) (1994), *Origins of the Cold War: An International History*, (London: Routledge).

McNamara, R. S. (1968), *The Essence of Security*, (New York: Harper & Row).

Meyer, J. (ed.) (1977) "Dossier: L'Amérique latine?", *Critique* xxxii, 363-4: 705-875.

Rodberg, L. S. ve Shearer, D. (ed) (1970), *The Pentagon Watchers*, (New York: Doubleday Anchor).

Virilio, P. (1983), *Pure War*, (New York: Semiotexte).

Yeni İç Düzen

Boure, R. (1978), *Les Interdictions professionnelles en Allemagne fédérale*, (Paris: Maspero).

Clutterbuck, R. (1975), *Living with Terrorism*, (London: Faber and Faber).

Julien, C. (ed.) (1979), "Dossier: Le nouvel ordre intérieur", *Le Monde diplomatique*, (Mart) XXVI 300: 5-10.

Lascoumes, P. (ed.) (1978), "Dossier: L'Europe de la répression ou l'insécurité d'état", *Actes*, 17 (Bahar): 2-64.

Laqueur, W. (1987), *The Age of Terrorism*, (Boston, MA: Little, Brown and Co.).

Schlesinger, P., Murdock, G. ve Elliott, P. (1983), *Televising Terrorism: Political Violence in Popular Culture*, (London: Comedia).

Soulier, G. (1986), "Le terrorisme et l'évolution des droits et libertés en Europe", içinde M.-B. Tahon ve A. Corten (ed), *L'Italie: le philosophe et le gendarme. Actes du Colloque de Montréal*, (Montréal: VLB éditeur).

Gizlilik

Authier, M. ve Thonon, M. (1982), *Secret et sécurité*, (Paris: Centre de recherche/université Paris-VIII, Service de la prospective et études économiques [SPES], Direction générale des télécommunications).

Canetti, E. (1962), *Crowd and Power*, çev: C. Stewart, (New York: Viking Press).

Deleuze, G. ve Guattari, F. (2004), *A Thousand Plateaus*, çev: B. Massumi, (New York: Continuum).

Nixon, R. (1990), *The Real War*, (New York: Simon and Schuster); ilk baskı, 1980.

Simmel, G., (1906) "The Sociology of Secrecy and of Secret Societies", *American Journal of Sociology* 11, (The Mead Project).

Gözetim Toplumu

Bentham, J. (1995), *Panopticon*, içinde M. Bozovic (ed.). *The Panopticon Writings*, (London: Verso).

Elias, N. (1994 [1939]), *The Civilizing Process: The History of Maimers and State Formation and Civilization*, çev. E. Jephcott, (Oxford: Blackwell).

Evans, R. (1971), "Renthams Panopticon: An Incident in the Social History of Architecture", *Architectural Association Quarterly*, III/2: 21-37.

Foucault, M. (1975), *Surveiller et punir: Naissance de la prison*, (Paris: Gallimard).

Lyon, D. (1994), *The Electronic Eye: The Rise of Surveillance Society*, (Minneapolis, MN: University of Minnesota Press).

Lyon, D. (2007), *Surveillance Studies. An Overview*, (Cambridge: Polity).

Mattelart, A. (1994), *L'invention de la communication*, (Paris, La Découverte).

Murakami-Wood, D. (ed.) (2006), *A Report on the Surveillance Society*, (Eylül).

Sainati, G. ve Schalchli, U. (2007), *La Decadence securitaire*, (Paris: La Fabrique).

Wacquant, L. (2002), *Prisons of Poverty*, (Minneapolis, MN: University of Minnesota Press).

Teknokrasi

Bell, D. (1973), *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*, (New York: Basic Books); yeni baskı, 1999.

Chandler, Jr. A. D. (1977), *The Visible Hand: The Managerial Revolution in American Business* (Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press).

Gramsci, A. (1973 [1929]), "Americanism and Fordism", içinde Q. Hoarc ve G. Nowell Smith (ed), *Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*, (London: Lawrence and Wishart).

Friedmann, G. (1949) "Les technocrates et la civilisation technicienne", içinde G. Gurvitch (ed.), *Industrialisation et technocratic*, (Paris: Armand Colin).

Rabinbach, A. (1990), *The Human Motor. Energy, Fatigue, and the Origins of Modernity*, (New York: Basic Books).

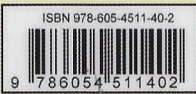
Yates, J. A. (1989). *Control through Communication: The Rise of System in American Management*, (Baltimore. MD: Johns Hopkins University Press).

GÖZETİMİN KÜRESELLEŞMESİ

Güvenlileştirme Düzeninin Kökeni

Hukuk kurallarındaki her kesinti, demokrasinin zorbalastırılmasını ve demokrasiye dayanak oluşturan değerlerde bir gerilemeyi beraberinde getirir. Bu büyük “kötülük” karşısında, bunu durdurmak için kullanılan olağanüstü araçlarda hiçbir sınır yoktur. Her durumda şüphe mantığı, korkudan kendine pay çıkarır ve “normal” prosedüre kalıcı bir ceza mührü basar. Devletin varlık nedeni namına görevin kötüye kullanılması, demokratik toplumların karanlık yönlerini analiz etmede sıra dışı bir kaynak sağlar. Zamanla yeniden ortaya çıkmaları, tarihsel bir görüşü benimsemeyi daha uygun hale getirdiğinden güncel olayları anlayabilir ve onlarla ilgili eleştirel düşünebiliriz.

Tarihin desteklediği bir bakış açısı yine, olağanüstü haller ya da istisna, gözetim ve güvenlik, krizler ve kamuoyunu etkileme araçlarına özel önem veren sosyal kontrol araçları arasında derece derece gelişen ayrılmaz bağları görmenin yeni bir biçimini sunar. İstisnalar; ikna, caydırma, kampanyalar ve propaganda ile el ele yürüdüğünden bedenleri kontrol ve kaydetme, “kalpler ve zihinler” ve “irade üzerinde kontrol” anlamına gelir ve psikolojik savaş uzmanları tarafından oluşturulan terminolojiyi kullanmayı gerektirir. Bu kategorik zorunluluk, bu sayfalardaki tüm analizlerimiz ve görüşlerimizde gözden geçirdiğimiz ortak temadır.

ARMAND MATTELAR